

NEMOGUĆE

Impossible

НЕМОГУЋЕ

ЧЕЉУСТ ДИАЛЕКТИКЕ
БУДИЛНИК
МИСТЕРИЈА ЉУДСКЕ ГЛАВЕ
ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ У 1930

ПИГАЊА И ОДГОВОРИ
ПЕСМЕ, ЧЛАНЦИ
ТЕКСТОВИ, СЛОВИ
ГОВОРИ, ПИСМА
ИЛУСТРАЦИЈЕ

Милан Зединац
Ване Мивадиновић-Ђор
Ђорђе Косић
Младен Димиријевић
Ђорђе Јовановић
Нора Поповић
Paul Eluard
Александар Буго
Петар Поповић
Benjamin Péret
Aragon
Мивановић-Ное
Влашко Хабунек
Бранко Миловановић
Oskar Davico
René Char
André Breton
André Thirion
Луиан Мајић
Марко Вуковић
Ладе Симојановић
Никола Буго
Le Cadavre Exquis

НАДРЕАЛИСТИЧКА ИЗДАЊА
БЕОГРАД
1 9 3 0

Memoguşe

К М П
S S
В К Е

НЕМОГУЋЕ

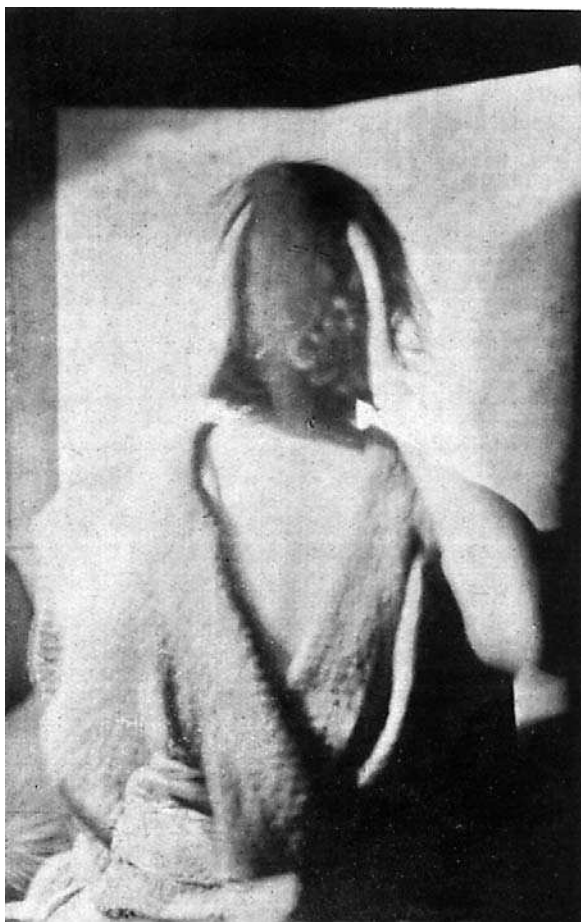
ПОТЕЗАТИГОРУДАСУБЛИЖАДРВАЋРЕРРЕТУУМОВІЛЕЏИСПРАВИТИКРИВУДРИНУ^ωСЛОБОДА^ν
СКОЧИТИСАМОМСЕБИУСТА^αМЕТТРЕЛАСНАRRUEAVANTLESВОЕУФС^εСКИНУТИЧЕТКУСНЕБА
БЛАГОЦАРАРАДОВАНА^πСЕЈАТИСИТНУСОДАРОДИКРУПНА^υLASEMAINEDESQUATREJEUDIS^ρ

ОД ОВОГ АЛМАНАХА ШТАМПАНО ЈЕ 160 ПРИМЕРАКА НА ЛУКСУЗНОЈ ХАРТИЈИ ИТО 25 НУМЕРИСАНИХ И ПОТПИСАНИХ

НЕ ОГУ Е
Е ОГ Џ
Н О У

L'impossible

МАЈА 1930

НАДРЕАЛИСТИЧКА ИЗДАЊА
БЕОГРАД
ÉDITIONS SURREALISTES
BELGRADE

Memogues

САДРЖАЈ

СТРАНА
1

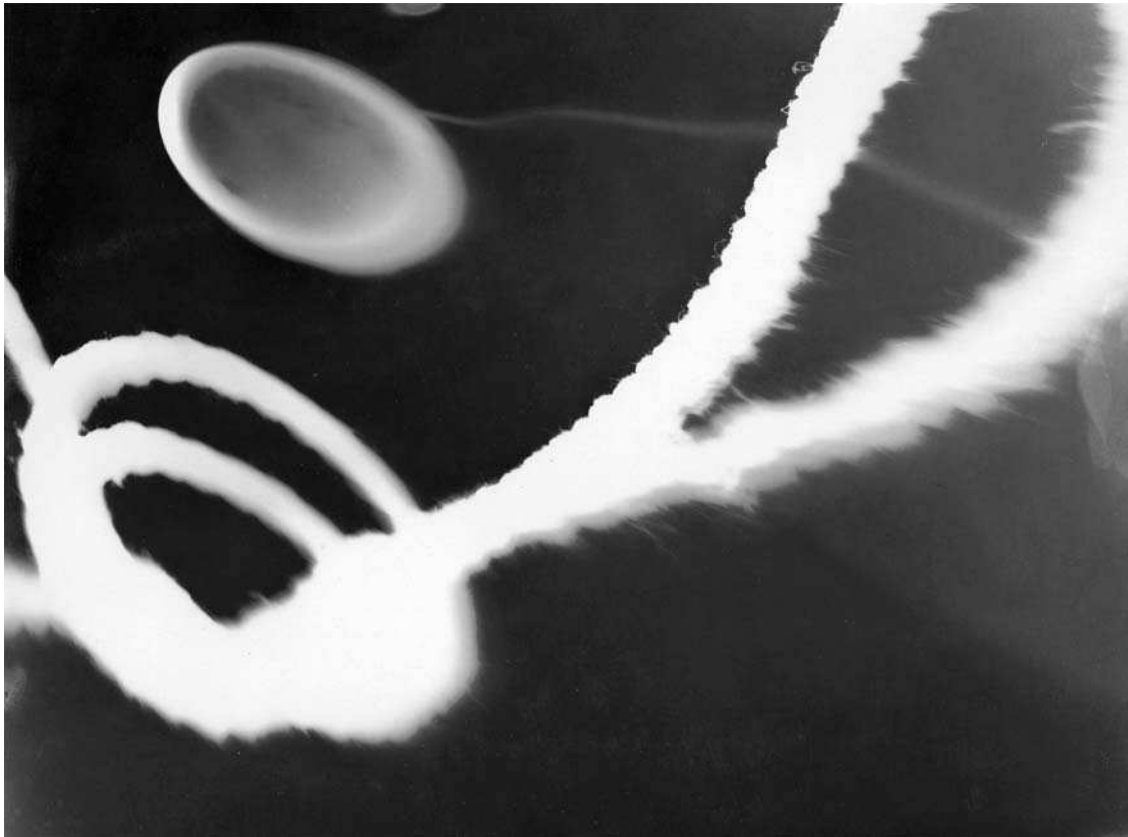
УВОД

ЧЕЉУСТ ДИАЛЕКТИКЕ — анкета — (1 Мисао изван индивидуалне мисли, 2 Слобода, 3 Руковођење животом, 4 За чиме бисте зажалили, 5 Сметња, 6 Париски надреализам, 7 Како замишљате себе, 8 Остварења, 9 Шта очекујете од живота, 10 Породица, 11 Колико је сати на вашем часовнику, 12 Шта вас спречава да постанете издајица, 13 Јесте ли спремни за пораз, 14 Сан, 15 На шта у самом себи можете да рачунате, 16 Смрт, 17 Веровање, 18 Читав један дан, 19 Чула, 20 Подела времена, 21 Поезија, 22 Очајање, 23 Успех, 24 Митологисање, 25 Машта, 26 Системи, 27 Непрестано самоубиство, 28 Крвоток, 29 Одговорност, 30 Чудо, 31 Љубав) 2

ПЛАМЕН БЕЗ СМИСЛА	Милан Дединац	46
УВОД У МЕТАФИЗИКУ ДУХА (Предговор, Психоанализа Воље)	Ване Живадиновић-Бор	50
О ЗЕМНОМ КРУГУ — говори	Ђорђе Костић	55
КЊИГА БРОЈЕВА — одломак	Младен Димитријевић	58
ДИСАЊЕ ИЛИ НЕМА РЕВОЛУЦИЈА	Ђорђе Јовановић	59
ПРОДАНА СУДБИНА	Коча Поповић	62
АРЕНА — То су разлози због којих сам оставио сликарство као такво	Живановић-Ное	65
VISUELLE	Paul Éluard	67
ЉУСКАРИ НА ПРСИМА — ФИЛМ	Александар Вучо	68
ИЗЛОГ	Петар Поповић	72
ДРУГА СТРАНА ЧИГРЕ	Петар Поповић	74
Б У Д И Л Н И К — зарни влач	Душан Матић и Александар Вучо	
LA MORT PAR LA FEUILLE	Benjamin Péret	
ПОЈАС НЕВИНОСТИ	Александар Вучо	
ДИАПАЗОН НОЋИ	Оскар Давичо	
ДРУГА ЦЕЛИСХОДНОСТ	Марко Ристић	
*	М'Врауа	75
ИНКВИЛИНИ	Ване Живадиновић-Бор	79
PREFACE A L'ÉDITION ANGLAISE DE UNE SAISON EN ENFER	Aragon	84
С Н О В И	Живановић-Ное, Влашко Хабунек, Ване Живадиновић-Бор	88
ПОХВАЛА ОСРЕДЊОСТИ	Коча Поповић	94
ОДЛОМЦИ УЛИЦЕ	Сеитембар Коча	98
МИСТЕРИЈА ЉУДСКЕ ГЛАВЕ (медиум станицлава п. — Schrenck-Notzing: <i>Materialisationsphaenome</i> ; снимак главе в. х. на плану иманентне смрти; Robert Fludd: <i>Utriusque Cosmi Historia</i> ; ETUDES DES DIVERS SYSTEMES — Le nouveau Lavater)		99
ОГЊЕНА ЗЕМЉА	Бранко Миловановић	100
ПАКЕТ УДАЉЕН ОД МЕНЕ ЦЕЛОМ СВОЈОМ ДАЉИНОМ	Оскар Давичо	103
L'AMOUR, SOSIE	René Char	105
РОЕМС	André Breton	106
ЗЛАТАН ПРЕСЕК ОБМАНЕ	Александар Вучо	109
BEL EDIFICE OU LES PRESSENTIMENTS	René Char	112
ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ У 1930 ГОДИНИ — питања и одговори; Le cadavre exquis; IL FAIT JOUR	André Thirion	113
МУТАН ЛОВ У БИСТРОЈ ВОДИ	Душан Матић	114
УЗГРЕД БУДИ РЕЧЕНО	Душан Матић, Марко Ристић	117

ИЛУСТРАЦИЈЕ

ULJENE SLIKE, CRTEŽI, AKVARELI, FOTOGRAFIJE, FOTOGRAMI, KOLAŽI
Vane Bor, Djordje Jovanović, Oskar Davičo, Djordje Kostić, Živanović-Noe, Rade Stojanović, Marko Ristić, Nikola Vučo. — DETALJ IZ JEDNE SLIKE
IGNJATA JOBA. — DOKUMENTA. — „M'Vraua“. — Le Cadavre exquis. — ltd.

Пошто су констатовали да међу свима њима у начелу постоји, мимо свих индивидуалних разлика, извесна духовна сагласност, и да их једна стална издвојеност дели од свега што се око њих намеће као духовни живот, потписани су сматрали да су им наметнути, у датим околностима, једно прецизније истицање онога што им је заједничко и један дисциплинованији колективни активитет, ради кога сваки од њих пристаје да жртвује психолошку страну свога „ја“. Они су решени да, и у непредвидљивим диалектичким моментима овог активитета, учине и одрже константним и несводљивим, кретање свог непрестаног идеолошког и моралног дефинисања. Ова прва заједничка публикација представља само један видљив моменат у обележавању тог неопходног дефинисања.

АЛЕКСАНДАР ВУЧО, ОСКАР ДАВИЧО, МИЛАН ДЕДИНАЦ, МЛАДЕН ДИМИТРИЈЕВИЋ, ВАНЕ ЖИВАДИНОВИЋ - БОР, ЖИВАНОВИЋ - НОЕ, ЂОРЂЕ ЈОВАНОВИЋ, ЂОРЂЕ КОСТИЋ, ДУШАН МАТИЋ, БРАНКО МИЛОВАНОВИЋ, КОЧА ПОПОВИЋ, ПЕТАР ПОПОВИЋ, МАРКО РИСТИЋ.

ЧЕЉУСТ ДИАЛЕКТИКЕ

АНКЕТА

Да нема вјетра, пауци би небо премрежили.

Народна пословица.

Ова питања, само нека од оних која су се налазила, која се налазе, и која ће се налазити увек на путу нужности и случаја, нису одабрана ни поређана по неком предвиђеном програму; она су неотклоњиви симптоми извесних преокупација једне мисли која се непрестано обелодањује. Сама та питања, без обзира на одговоре, који никако нису имали да буду неки коначни закључци, представљају диалектички план по коме се та мисао креће, и значе иманентне тачке ослонца самог тог кретања.

У овој анкети, и питањима и одговорима, учествовали су: Александар Вучо (А. В.), Оскар Давичо (О. Д.), Ване Живадиновић-Бор (В. Ж.-Б.), Живановић-Ное (Ж.-Н.), Ђорђе Јовановић (Ђ. Ј.), Ђорђе Костић (Ђ. К.), Душан Матић (Д. М.), Бранко Миловановић (Б. М.), Петар Поповић (П. П.), Марко Ристић (М. Р.).

Нека све у свему буде, на своду немогућем, да би били знаци и времена.

1

Да ли верујеш да МИСАО постоји и изван индивидуалне мисли?

Бити то само у једном делу,
значи бити луд у односу на све.
YOUNG: Night Thoughts.

Да. В. Ж.-Б.

Верујем. А. В.

Никако. Ђ. Ј.

Постоји. Али није значајна за мене. О. Д.

Ви ми кажете нешто, ја то примам или одбијам, — шта је стварније од тога? Ж.-Н.

Постоји: остатак мртваца.

„Свака тачка једне средине, коју по-годи један талас, постаје извором новог — елементарног таласа, који се из ње простире на све стране. Стварно таласно кретање постаје на тај начин, што се елементарни таласи интерференцијом узајамно у толико пониште, да је резултујући талас истоветан са стварним основним таласом.“ (Хајгенсов принцип.) П. П.

Мисао је чуло, агрегатно стање, чуло агрегатног стања, агрегатно стање чуло, све то у исти мах. Као агрегатно стање постоји и ван чула, постоји у деорганizmu, а тек као агрегатно чуло постаје индивидуалном мишљу. Дакле у самом мени постоји мисао изван чула, као мртва мисао које нисам свестан, јер је бесмислена за облик мога постојања, за моје остварење тежама. Постоји таква једна ствар која мисли, која је присутна у самоубиству и опажена централним чулом када постаје непомичност у тоталном деорганizmu чиста агрегација, постоји као таква у самом мени, и сведочи, после завршених промена, убеђује да осетим двострукост своје мисли, да опазим себе као чуло и агрегатност, да видим потпуно себе са места *чула агрегатног стања*, односно индивидуе.

Ако сам још средњи род живота, носим у себи двострукост укрштања и постојим као мисао. Ђ. К.

Почињем. Настављам.

Када би се у мени зачала мисао, да живи — кажу — колико ја живим као индивидуална органска целина, када би та мисао, дакле, заједно самном и улудо као и ја, умрла, њен фрагментаран остатак, тако изолован и немоћан, изгубљен, порицао би своју сопствену битност. Пот-

пуно је комично, међутим, — а добро ми је познато то неоправдано поверење у једну исто толико колико и њена супротност релативну, контингентну категорију, подложну случајностима — премештати веру у целисходност своје индивидуалне мисаоне ефемерности на наду, на рачун, на прорачун, да ће та пролазна и трошна авантура једне индивидуалне мисли бити продужена, овековечена, и после свог ишчезнућа, успоменом међу људима, трагом видљивих и опипљивих дела (филозофских система, научних теорија, романа, опера, мостова и тунела, херојских подвига, и т. д., и т. д.). Та оптимистичка и животињска илузија природна је последица веровања да је једино индивидуална мисао реална, и страха од пустоши, од мрачног и разјапљеног амбиса узалудности, амбиса који ти људи како тако и како могу попуњавају својим онтолошким сањаријама о еволуцији и о индивидуализму*), тим реалистичким и мистичним рачуноводством и сабирањем индивидуалних доприноса, тим набрајањем издвојених наслага које расту кроз столећа, не прожимајући се. Тако, за сву ту Господу, („Оно што недостаје свој тој Господи, каже Енгелс**), то је диалектика“), постаје и пролази слава света.

Међутим... Међутим, и сада би требало стропшати овде сву предисторију и историју филозофије, и поздравити до земље, ради овог једног гигантског и гласног **МЕЋУТИМ**, и поздравити до земље још једном, огромну, облакодерску кулу светиљу гениалности и главобоље, Георга-Вилхелма-Фридриха Хегела, чија окретајућа светиљка мења и изједначаје до у вечност зраке диалектичке методе и зраке апсолутног идеализма.

На овом сплаву, *Немогуће* му је име, у сунчаној и бесомучној олуји Хегеловог *konkretes Allgemeine*, пред бродоломом или после бродолома, почиње и своју реч, која је разуме се само један моменат у еволуцији Идеје, и настављам тиме реч Мисли, која је „истинити и универзални принцип природе и Духа“.

Верујем у непобитну конкретност, у јединство Духа; Духа без бога; Духа не трансценденталног, већ иманентног човечанској (или не-човечанској, али израженој,

*) Није ли извесна речничка дефиниција индивидуализма, у методолошком смислу речи, баш ова: „Теорија која тражи објашњење историјских феномена у индивидуалној психологији, а поглавито у последицама које проистичу из свесне и заинтересоване активности индивидуа“?

**) Писмо К. Шмиту, 1890.

и оличеној и у човеку) мисли; Духа који даје смисао свима индивидуалним мислима које би, посматране свака за себе или само аритметички сабиране, биле бесмислене као што и јесу, гледај: свака за себе, непробојна, непотпуна, залутала, случајна, закржљала, осакаћена, сујетна и кукавна; Духа који мноштву даје јединство, мноштву које постаје из јединства и из кога јединство постаје.

Сматрам да се овај мој одговор и одговор Душана Матића скопчавају и допуњују, и да већ то њихово допуњавање урезује, на челу наших савременика, срамни и величанствени жиг неизмерности и ништавности човека.

М. Р.

LUI. — Écoutez (me dit-il en me frappant un petit coup sur l'épaule, car il est familier), écoutez et admirez. Il se fait faire un masque qui ressemble au garde des sceaux; il emprunte d'un valet de chambre la volumineuse simarre; il se couvre le visage du masque; il endosse la simarre. Il appelle son chien, il le caresse, il lui donne la gimblette; puis tout à coup changeant de décoration, ce n'est plus le garde des sceaux, c'est Bouret qui appelle son chien et qui le fouette. En moins de deux ou trois jours de cet exercice continu du matin au soir, le chien sait fuir Bouret le financier et courir à Bouret garde des sceaux; mais je suis trop bon; vous êtes un profane qui ne méritez pas d'être instruit des miracles qui s'opèrent à côté de vous.

Diderot: Le Neveu de Rameau.

Поставити питање веровања или неверовања, овде, где се ради о самој стварности, о последњој стварности, представља свакако скандал модерне рефлексije, која је **БЕСПРАВНО**, у област мисли увукла категорију својине, т. ј. отмице, на којој се једино стварно базира, свако право почињајући на обичају, а сваки обичај будући основан на једној стварној радњи, која је увек само акт насиља. Ја описујем овде једну чињеницу која је у ствари сам развој те рефлексije, која цела почива на том цепању, одакле истиче и сав релативизам мисли на овом ступњу њеног постајања. Све последице овог цепања биле су само резултат коначног издвајања рефлексije од конкретног развоја мисли, која рефлексija, постигнувши тако своју самосталност, у исто се време одрекла свих права да стварно учествује у историском процесу који се поклапа са самим процесом мисли, а што је само доказ подлости оних чија је професија да једино мисле. Осујетивши тако у себи неопходни и насилнички говор својих инстинката и своје праве и нетакнуте моралне чистоте, они су *примили* (што у области мисли значи абдикацију) господарење онога што их ограничава и своди. Јер, насиље за насиље, кад је превазиђен стадиум његове конкретне при-

мене, остаје само испреплетаност навика и односа, који више не извлаче своје образложење из реалних поступака људи, и мисао, на овом ступњу рефлексije, живи на рачун једне мртве мисли. Отуда се десило да се током развоја те рефлексije, јављао стални неспоразум између конкретне ситуације мисли и те рефлексije која би природно требала да буде само израз тог стања, али у исто време она је признавала ту реалну ситуацију и одбијала да учествује у њој. У свету професија, рефлексija је била једна професија, која је имала да „служи“, задовољавајући се само *правом* да у себи може да мисли шта хоће, *правом* које је већ самим тим безопасно за праве господаре света, који имају у својим рукама моћ да контролишу изражавање тих *мислилаца* (као изражавање ђубретара, духовника, хемичара и песника), што је за њих једино важно.

И тако, постепено, један *status quo* настао је из тог разилажења: с једне стране развој и изражавање конкретне мисли, а с друге стране *представљање* тих процеса на плану чисте интелектуалности, која се, једним безразложним захтевом, жели да представи као једина легитимна мисао. Цела модерна рефлексija, схваћена у светлости слободне размене, у којој се једна роба размењује за другу робу и где природно и сама мисао постаје *продукт* који има да се прода, неминовно је водила индивидуализму. Индивидуализам почива на једном трику који се може драстично илустровати: ја могу да пушим само једну цигарету (коју сам платио), ја могу да носим само једно одело (које је моје — збиља?!), дакле ја верујем у једнога бога (моја је вера у овом случају само монета), ја мислим, дакле мисао је у мени. Тај начин мисаоних поступака у коме време крије вечност, зрно песка океан, грудва земље огромност сунца, шешир целокупно небо, омогућава ми да опазим лажну некористољубивост буржоаског идеализма, који спречава, не заборавите то! (или тачније: подаје се својим протитуистичким инстинктима) спречава мисао да предузме свој суштински обрачун и да одигра своју насилничку улогу у *садржини* света и у његовом коначном *изражају*. Мисао, која је у свом постајању морала да прође кроз ову фазу цепања и индивидуалисања која никад није била дефинитивна и која се одигравала увек у њој самој, (то фамозно „ја“ које је одиграло огромну улогу у току модерне мисаоности и које је са романтичарском филозофијом постало чак

agens једне конкретне универзалности, то „ја“ само је крајњи израз једног процеса који има свој корен у наиндивидуалној стварности, која ми диктује све, то дрско „ја“ које ми допушта да мењам по нешто у овом мисаоном и животном ткиву, нашло ме је, већ спремно и обрађено, пред излазом моје свести, то фамозно „ја“, запета у вечности), мисао има данас да учини свој неизбежни акт насиља и да поново поврати себи право које је распарчала. Ако ћу ја наставити да се изражавам увек са „ја“, мада стварност мисли превазилази стално његове границе, и ако ћу наставити да се изражавам крајњом субјективношћу, која значи само обележавање једне стварности, ја се схватам у интенцијама свега што стварно постоји. То дрво које сам јутрос сагледао изненадно расцветано, да говори, говорило би у првом лицу једине.

Наиндивидуална мисао није нешто што постоји изван и са стране идивидуа; она је у њима као апсолутна категорија којом се изражава нужност и фаталност без милосрђа једне слободе која се одиграва кроз те *догађаје*, индивидуе, који узимају каткад патетичан нагласак особености и изолованости.

Најзад, најзад, треба свршити једном са индивидуама. Праскорорје човека, да, човека, само је по цену овог ритуала духовне гиљотине. Човек, још само посредник једне законитости диктоване слободом до у бесконачност. Јер слобода која би била унутрашња (лична), ја немам шта са њом да радим — ни ви. Слобода као гранична идеја, која се самим тим меша са чињеницом слободе, издиже се изнад разликовања спољнег и унутрашњег, између субјекта и субјекта, између субјекта и објекта. Мисао је тај страшни суд, или није ништа, али страшни суд без бога и без спаса.

Време интимних дневника је прошло. Апсолутно ми је непотребна мисао слободна у самом мени; ја се не видим више изван изражаја који већ самим тим постаје само полуца једног стварног процеса у кретању.

д. м.

2

Видите, додирујете дрво; видите ли, додирујете ли СЛОБОДУ?

Највиши облик не-бића за себе била би слобода, али слобода је негација која се уздигла до свог највишег ступња интензитета и она је исто тако једна афирмација, и то апсолутна афирмација.

Хегел: Наука о логици.

Видим, додирујем дрво; видим, не додирујем слободу. ж.-н.

Видим, додирујем дрво; знам да тада додирујем слободу. Ђ. К.

Видим, ломим дрво; видим, *ломи ме* слобода. Ђ. Ј.

Видим и додирујем, али нажалост само толико. в. ж.-б.

Не додирујем слободу, видим је; додирујем дрво, не примећујем га. а. в.

Можда је одсуство слободе опипљивије од слободе. Гледам. м. р.

Да. Слободу и мишоловку. о. д.

Још увек одговарам питањем: „Видите, додирујете дрво; видите ли, додирујете ли слободу?“ д. м.

3

Мислите ли да ваше РУКОВОЂЕЊЕ ЖИВОТОМ може зависити и од нечега што је изван ваше свести? Изван живота? Од нечега што има натприродан карактер?

Муња управља свима стварима. ХЕРАКЛИТ.

Не памтим прве четири године живљења, ни девет месеци у трбуху мајке, а нечему, пре свега, не знам чак ни географску ширину. Могу само да лутам. Уосталом, „натприродно“ је нормална асосијација на „природно“. Не верујем у апсолутну истину антитеза. о. д.

Руковођење мојим животом зависи пре свега од моје надреалне Судбине. (Види одговоре на 14 и 30.) Оно донекле зависи

и од моје свести, али ни у ком случају од нечега што има натприродан карактер. а. в.

Да ли видите све, и можете ли да утицете своју вољу у све? ж.-н.

Постепено се враћам ономе што јесам: више нисам „свестан“.

Чудо постоји. А оно основно, изван, још не знам шта је. п. п.

Не мислим. Руковођење зависи од моје свести као од нечега што је изван моје свести, у самом мени, па и у самој свести. Ако заборавим све личне заменице, и ако останем као константа свести о себи, на месту сам где се познато и непознато изједначају, где се ја и не-ја стапају. Верујем да „руковођење“ зависи исто толико од мене свесно јер је то каквоћа, тумачење, облик, начин, осећање потребе; као и од нечега што је само изван сведочанства, потпуно без сродства, друкчијег квалитета, и припада другој гравитацији, од нечега што има надреалан али никако натприродан карактер. Ђ. К.

Свакако. Психологизам је најзад доказала како малу улогу игра свесно „ја“ у управљању животом. „Али, с друге стране,“ Фројд каже, „исто то ја показује се као врло слабо биће које трпи три робовања и које живи, због тога, под претњом троструке опасности: спољашњи свет, *libido* подсвести (*libido des es*) и строгост идеалног ја.“ Било би узалудно порицати тачност ове афирмације. Остаје само да се види шта је *натприродно* од свега што утиче на свесно ја. Питање је врло тешко, ако се покушава наћи све што је *натприродно*, све што не подлеже каузалном закону, разликовању опозиција, принципу јединства. Иначе није тешко наћи све те особине у љубави, која код сваког човека игра тако важан утицај на житот. Треба учинити све да извесне силе тог инстинкта дођу до што већег изражаја и да живот буде дефинитивно зависан од љубави и од мржње. в. ж.-б.

Свакако. Изван свести нарочито (н.пр. нагони). А изван живота: једна дијалектика под којом подразумевам све оно што у разним тренутцима зовем детерминизам, судбина, одсуство слободе, и што ми под извесним околностима допушта један мистицизам или чак и могућност да замислим једног Бога (у сваком случају најпре Декартовог). Ђ. Ј.

У овај детерминизам апсолутне слободе, у коме смо, неизбежно је, смртоносно је, спасоносно је бити сурван. д. м.

Ја не руководим својим животом, он руководи мном. Ма колико извесна моја решења била разумом донесена, сматрам да је од најмање важности оно што се у мојој свести догађа. Међутим, ово ме не наводи ни на какав пасиван фатализам. Не сматрам да је *са те стране* угрожена моја унутрашња слобода. Оно *што хоћу*, исто толико колико и оно *што могу*, и исто толико колико и оно *што ми се догађа*, зависи од оног *што сам*, од оног *што постајем*. Оруђе сам једне надличне нужности, али као такво остајем потпуно слободан, и, према томе, одговоран. Непогрешиви детерминизам одлучује шта постајем, на мени је, на мојој моралној вредности и чистоти је, да будем савршен, поуздан инструмент *постајања*. Позван да испуним, да одиграм, ту идеалну размену питања и одговора, дивних провокација и страсти. Позван да без замерке учествујем у тој размени, у том суочавању, где се све што је за мене најузбудљивије на свету сусреће, указује се и нестаје у вихору мојих (или не-мојих), земаљских (или не-земаљских) дана.

Изван живота... Да, изван живота, и све ближе самом средишту, самој патетичној и бистрој зеници живота, сузом непомућеној, сузом озареној, сузом видовитој зеници живота све ближе, и, да, изван живота! м. р.

4

Од свега што сада постоји, добро и зло, за чиме бисте ЗАЖАЛИЛИ, када би дошло до једне катастрофалне друштвене пертурбације?

Le monde va finir. La seule raison, pour laquelle il pourrait durer, c'est qu'il existe. Que cette raison est faible, comparée à toutes celles qui annoncent le contraire, particulièrement à celle-ci: Qu'est-ce que le monde a désormais à faire sous le ciel?

Charles Baudelaire: *La Fin du Monde*.

И за једним и за другим. У случају да нестане добро, зло би изгубило своје садање блистање, у случају да ишчезне зло... али зар га не бих поново измислио! Ђ. Ј.

На овом месту остаје ми празно у глави. Заиста, за чим бих зажалио, ако бих зажалио? ж.-н.

Тешко је предвидети последице ствари које се нису десиле; немогуће ми је дакле дати једну лимитативну листу. У сваком случају било би ми веома жао кад би нестало шаховских турнира. в. ж.-в.

Зажалио бих, што би ми се таквом катастрофом онемогућила *нова*, још савршенија пертурбација. а. в.

За одлагањем имедиатног, не пробабилитета, већ подстицаја, подстрека, *тезе*. Али осећај нове „булверсантне равнотеже“ био би свакако јачи.

За *луксузом*, (не за конфором), за илузијама луксуза. (Пред овим питањима отпада *релативизам* искренности.) м. р.

Жалити! Жалити! Та реч пуна револта и меланхолије, шта има да значи, *овде*, за мене, у знаку ове потпуне депосесије. Ја сам већ изједначен са оним што нисам, а што је та катастрофа, која већ лута мојим данас. Ја се не видим иза те окуке. Не. д. м.

Ни за чиме. Ђ. к.

За спаваћом кошуљом. о. д.

5

Какве је врсте СМЕТЊА коју осећаше (ако је осећаше), што сте (ако сте) спречени, споља, да слободно искажете своју мисао?

N'avons-nous pas acquis le droit de tout dire?

Marquis de Sade.

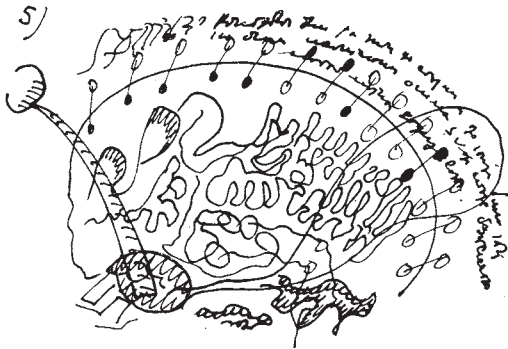
То је непоклапање дијалектике мисли и дијалектике живота. Ђ. Ј.

Простор је то, што је стајао пред нама; узалудно смо дизали руке као лишће пред мрак, реч која не може да се пронађе и туга о којој не говорисмо никоме; одлак пред исповест на ширини од које заборависмо крај и боју њених очију. б. м.

Псовка. о. д.

Сметња штале, обора, колца, конопца, тамнице и луднице. а. в.

Осећам ту сметњу као најнеправеднију пресију, као једну незаслужено наметнуту хипокризију. Иначе сматрам да би требало увек говорити истину. В. Ж.-Б.

Непотпуност. Недовољност себе. Никада нећу постати засебна планета. Ђ. К.

Сметња која доводи до грозне сумње да ли је оправдано уопште чинити нешто сакато. Помишљам на Сада, који је, због својих идеја, провео 27 година, ДВАДЕСЕТ И СЕДАМ ГОДИНА, у затвору. А да те идеје није до краја, и са тако безумном доследношћу, изразио?... Спољне сметње уосталом не постоје. Жигошем се овим парадоксом. Постоје само бескрајне мочвари кукавичлука. Срам. М. Р.

6

Какво је ваше држање према, прецизно дефинисаном, француском НАДРЕАЛИЗМУ? Признајеш ли његов утицај на вашу мисао, на ваш активитет? Желиш ли паралелан рад са њим? Како бисте примили замерку да „импортирате париски надреализам“?

Кад му указују на сувише велику опасност, он слеже раменима или се љути. Кад инсистирају на апсурдности поступка, он се прави глув. Сваки аргуменат остаје узалудан.

Lévy-Bruhl: La Mentalité primitive. Chap. VIII. Foi en l'Ordaie.

Париски надреализам (специално његов технички део) сматрам као проналазак свога времена који ми је заиста потребан. Идеологија захваћена њиме уопште, извршила је утицај на моју мисао као најличнији доживљај. Паралелан рад са њиме могу да замислим једино као спонтаност без икаквог намерног паралелисања, без

икакве жеље да то буде. На замерку да га импортирам, реагирао бих према расположењу. Ђ. К.

- а) Ја сам безграничан.
- б) Признајем утицај: исто смо.
- в) Ја сам безграничан.
- г) Признајем утицај: исто смо. П. П.

Теориски део (мислим нарочито на Први Бретонов Манифест и Предговор за једну модерну Митологију Арагона) усвајам у њиховој основи т. ј. сматрам да моје интелектуално манифестирање може да се креће на том плану мисли и мисаоног морала. Њихов примењени део, изражен у неколико манифеста, не могу да спроведем у свој потпуности ни својим индивидуалним делањем а мислим ни колективним, нарочито данас, и под оваквим околностима. Иако не могу у овај мах да лично допринесем тој побуни или, шта више, тој теорији коју неоспорно прихваћам и чији је утицај на моју мисао очевидан, и то не само утицај „француског“ надреализма већ и „београдског“ (н.пр. *Битка око зида Душана Матића* и *Без мере* Марка Ристића иако се са његовим постављањем према извесним стварима — н. пр. литератури — не слажем), сматрам да ми апсолутни морал живота налаже да све своје могућности употребим за реализацију интегралног револта. — Наравно да онда *захтевам* омогућење паралелног рада са „француским“ надреализмом и на идиотску замерку да га „импортирамо“ или да стварамо „југословенски“, одговорићу према расположењу: батинама или ироничним одобравањем. Ђ. Ј.

Без надреализма, без француског надреализма разуме се, не би моја мисао ни постојала. Данас бих сигурно био на путу једне од „часних“ каријера данашњих интелектуалаца. Радо бих назвао сав активитет који ме окупира надреалистичким. Сваки други активитет, који од мене захтева свакодневни живот, сматрам као једну концесију, осећам као једну тешку неправду, која ме потстиче на освету.

В. Ж.-Б.

За њих ме везује исто узнемирење, та чудна, неочекивана сенка за ово што није било, што није, што неће бити, на овом путу изван свести, пред јутром и пред самим собом. В. М.

Француски надреализам је (узимам у обзир, тренутно, само „ларусовску“ дефи-

ницију Бретона) најсавршенија техничка могућност изражавања. Свакако. Утицао је на мене, али најмање својом идеологијом. У колико се после ових скретања може тећи паралелно с њим. о. д.

Мислим да је непотребно да говорим о својој држању према француском надреализму, јер сам својим досадашњим активитетом, а нарочито својим одбијањем, својим негацијама, својим непрестајањем да

доказао, и не престајем да доказујем да

Што се тиче „импортирања“, мислим да се овде води рачуна и да је реч о неким постојећим границама. То ме доводи до беса. Уосталом, „водити или бити вођен“...

А. В.

И то будно место, та жеђ, која ме уверава у сву досаду и сладуњавост многих ствари

када ми се хоће да живим на морском дну, да имам очи беле и да сам месечар, каже ми да смо слични. Оштрица бријача на грлу, отров којим бар донекле убијамо баналност дана. Не кријем своју симпатију за њега и ако знам само за његову ликовну афирмацију и за кураж коју имају његови творци. ж.-н.

Ако се методом назива једно извесно држање духа према предмету, извесно прилагођавање облика истраживања према материјалу је неопходно. Никако не значи остати веран једној методи ако се непроменљиво сачувају проседеи, кад је материјал који је у питању и на коме дух ради, радикално промењен и непрестано мењајући. д. м.

Тако ми попа Комнена и млина гвоздена и 377 извора, ено чоєка су двије главе! (Вук Стеф. Караџић: Српске народне пословице.) м. р.

ПОЧЕТАК СВАКОГ ФАНАТИЗМА

VANE BOR

7

Како замишљате СЕБЕ? (Упућено ушима ваше безобзирности).

MA CROISÉE

J'écoutai longtemps, et je me persuadai bientôt que cette harmonie était moi...

Buffon.

En extase, enivré, je n'ai plus rien d'humain.

Je ne suis plus qu'un son ! un reflet ! un mystère!...

Pétrus Borel : Rapsodies.

Quand il se voit dans une glace, c'est une torture. Ce reflet a il ne sait quoi d'ennemi, quelque chose qui dément son âme. Étrécissante, enfermante, usante image lui donnant le désir final de ne se voir plus ! Et pourtant s'il n'était que ce reflet inutile ?

Francis Poictevin : Double, p. 106. (Paris, 1889.)

Приђем, покаже ми се једно лице, ја одем. Кад се окренем, видим друго ; приђем поново али то није више то исто лице. Видим их затим, она се вребају да би једно друго убила.

Не замишљам се, чини ми се да се гледам. ж.-н.

Не уем да одговорим. Подлегао бих оној манији за самооптуживањем, које је само једна прерушена самоодбрана. м. р.

Функционално. о. д.

Ја : тврд и врућ, сув и жив као жила. п. п.

Као међувреме. Ђ. к.

Као Wood-а. б. м.

Као један хемијски лабораторијум у коме се сваког дана убијају људи, туку деца, а ноћу праве оргије до зоре. в. ж.-б.

И сувише сам горд и понизан да бих одговорио на ово питање. Али ако хоћете да вас забављам, за тренутак сам шака сломљеног стакла и огромно небо на коме ни једна линија, ни сенка једне линије, ни помисао те сенке не може да опстане. — — — — —

Али ја сам и огледало, ја сам нож, ја сам лијана, разум, итд. д. м.

«АУТОПОРТРЕТ

Đorđe Jovanović

Савршеним, безобзирно савршеним. Ђ. Ј.

Као свињу кад сам незадовољан својим свињаријама; као љубавника кад немам успеха код жена; као ђавола кад се расплинем у доброту. — — — — — Али никад као анђела, као попа, као полицајца. А. В.

8

Да ли сте извршили избор међу могућим ОСТВАРЕЊИМА? Или међу немогућим? Ако се нисте „остварили“, сматрате ли то као пораз? И, у том поразу, чиме замењујете своје остварење? Надом? Очајањем?

У мојим рукама, болесници могу да изгубе живот; — никада наду.

Доктор Ryllh.

Дивим се доктору Рилу и слажем се са одговором Александра Вучо. Уосталом, то није важно. д. м.

О, да!

к. п.

Сматрам да сам остварен. Ако само моје остварење (што јесте) није остварено по плану оне стварности коју сам желео, то не значи да ипак нисам у ваздуху једне друге стварности. Не видим могућа и немогућа остварења и тај промашај једне стварности нећу никако сматрати поразом: Он ће бити повод једне митологије или револуције.

б. ј.

Јесам међу *могућим*. Сматрам реч *остварити* за пораз. Ничим (промаја!).

о. д.

Остварио сам се као чуло гравитације, итд. Свако друго остварење сматрам као пораз.

б. к.

Не надам се, не очајавам, али се гадим узаности живота.

ж.-н.

Нисам још ништа изабрао; уосталом, питање ми није сасвим јасно. Да ли је у питању остварење путем изражаја или остварење као решење? У првом случају је питање доста безазлено; у другом случају, на против, морални проблеми се одмах постављају неодложно.

в. ж.-в.

Кажем вам две речи о њему и одлазим. Немогуће је, немогуће да се пробудим из овог ужасног дана, чекајући пораз. Чекамо, ако сме да се не догоди, отићи ћемо опет. Вратићемо се. Остварења која долазе изненада, те ужасне издаје кад се надамо, та очајања кад се надамо.

б. м.

Основно остварење је могуће и остварено је. Али сам незаситљив. Дакле никада остварење свих жеља. Свака друга борба и многи пораз подносе се, јер је извор сигуран и мој. Без наде и без очајања: чигра.

п. п.

Остварио се нисам, и не сматрам то као пораз. Избор међу остварењима, уосталом, не може се вршити вољно; остварења се не деле унапред на могућа и немогућа, она су сва, истовремено, и могућа и немогућа. Ја се не могу остварити, ја се могу само *остваривати*.

Зашто је, за мене, тај појам, непојмљиво и мутно, али непобитно везан за појам Љубави? Као да ту једино, као да том трансфигурацијом свега једино, све остало постаје илузорно. Више но ишта, тај драматски прелаз од појма Љубави ка самом Вољењу, који је догађај личног, баца човека у надлично. А остварење једног

човека није ништа друго но баш такво једно превазилажење којим се један живот, испуњавајући бесконачност, изједначаје са њом.

Без те интервенције надживотног момента, остваривање је креч који се хвата. Стврдњавају се и троше се нада и очајање. Шта могу? Шта могу? и шта ми је стало до тога шта могу: предајном није никад прав пут, већ увек један завијутак који ми крије мој наставак. Моје наставање! Пораз? Победа? Нада? Очајање? Верујем да сам позван да одговорим на једно питање. Моје остваривање могло би бити једини израз мог одговора. И опет, срамно скривајући поглед, ја схватам само несхватљиви, ја видим само озарени, невидљиви лик Љубави.

м. р.

Човек који са огромним поверењем поје у живот — поверљива сањалица, — везан за једну једину перспективу-жељу да нешто *постане*, жртвујући све што би могло изван тога да му се *догоди*, збуњен лакоћом што се то ипак некако може остварити, као да је у питању само размак или тупо доспевање; човек једнога дана примети да му је лице на потиљку и да му ноге заповедају ходање унатраг.

То се односи на морнара коме се „шифбоден“, онај део неопране палубе, онај део од оног дела неопране палубе који се као незапамћено име неке планине на географској карти Африке не може забашурити, коме се тај крај неопране даске империозно намеће потребом која не дозвољава да се макар једног тренутка та чињеница изгуби из вида.

То се односи на мога бакалина иза ћошка коме је на челу утиснут квадратни Франкк-ове цигуре, и који сад мора да мисли редовима, под конач редовима рафова, одакле, чак ни кад су у питању глицерински сапуни, његове мисли неће склизнути, да би се рецимо кретале таласањем, или, ван свега тога, неком неправилном, негеометријском линијом лудости.

То се односи на мога професора Римског Права који сваког дана у 5 минута до осам прошета Луксембуршким парком, задржавајући се у 3 минута до осам пред статуом Марије Антоанете, где полугласно чита урезане стихове: „Si vous ne respectez une reine maudite, respectez une mère malheureuse“, завршавајући читање увек истом рефлексивом: „C' est très bien“, па у 1 минут до осам достојанствено улази кроз врата Правног Факултета, да би тачно у осам часова отпочео тртљање. То понавља

сваког дана, тај остварени Господин, коме је декан факултета изишао у сусрет једним налогом, по коме је послужитељ био приморан да недељом ујутру, кад учионице зјапе празне, као једини слушалац издржи његово једночасовно брбљање, како му тај сиви дан „одмора“ не би прекинуо остварени низ драгоцених навика.

То се односи на оперског певача, на шинтера коме више главе светли круг бакарне жице као златни ореол над главама светаца-мученика, на људе којима је цео живот у једном оку иза увеличавајућег стакла, на људе којима у глави ври мравињак цифара, и тако даље, и тако даље, јер ми је ужасно досадно да вам представљам ту бедну поворку.

Шта су на крају крајева успели тим *успевањем* сви ти одушевљени шегрти живота који нису волели неизвесност, који су бежали од имагинације, скакали од илузије до илузије, да би најзад били срушени илузијом њихове Стварности?

Доспевши до свога циља, човек постепено попушта. Жељом да се поврати, да завире у пропуштена изненађења, у оно што би га учинило различитим од његове слике, у један пољубац нереди, у френезију, сенку, љубав.... ево га већ на тој граници где нема више разлога да живи, припадајући сад телом и душом једном оствареном, практичном, проклијалом зиду. Где му је сада могућност метаморфозе? У којој ће се пасионантној непредвиђености појавити *слика* која ће му дати могућност да промени свет и да себи створи „вештачки рај“?

Узалуд. Ништа га више не може ишчупати из судбине, где он као многи други, где многи други као он, раде на конзервацији *целокупног човечанства*. Бумбари. Раде на томе да камен буде камен, креч да буде креч, шљива — шљива. Жртвовати једним бесциљним заробљавањем могућност да све то *не буде тако*, па доспевши до не знам које прашине открити са кајањем ту прашину, или у једној бескрајној равнодушности не покушати чак ни то откривање, ево шта ја називам највећом идиотеријом света.

Ако сте бар способни за Љубав, и ако вам је толико стало до неговања, негујте те ваше прсте излизане бројањем, негујте их за вешта, зналачка додиривања. Остварите се као љубавници олујом ваших ноћних страсти, бесконачним миловањима, савршенством волења; што ћете рушити или једва дотакнути, лагати или плакати, држати силом до потпуне малаксалости

или препустити, допустити да вас потпуно, забрањено осете.

Ако нисте способни за љубавнике, гледајте панораме. У тим кутијама, где плива дивна тишина светлости, видећете слике. Између тих слика које се мењају и ваших очију видећете — — — — — али *шта ме се на крају крајева тиче, што сто милиона кретена неће ништа видети.*

А. В.

9

Штаа ОЧЕКУЈЕТЕ од живота? Ако уопште нешто очекујете, какву вредност то има за вашу мисао?

Merdre!

Alfred Jarry: Ubu Roi.

Ништа.*)

Д. М.

Самоубиство. И то је оно што чини херојском моју мисао.

Б. Ј.

Један календар, једну дечију тромпету, половину једне петролејске канте, и извесна израчунавања.

В. Ж.Б.

Слике, слике, још много слика док не проклијају звезде.

Вредност за моју мисао. Све веће њено одвајање.

П. П.

Хоћу да забележим неконформност својих мисли са животом. То је једина милостиња коју ми живот стварно ставља на расположење и коју могу да примим без срамоте. Не очекујем према томе ништа, ништа што би могло да се доведе у везу са успехом, или да се тумачи грубим појмом среће. Чак ни од тих својих мисли, којима, бар за извесно одређено време, могу најслободније да располажем, и које ће се вероватно продужити у једном току изван мене, нисам у стању да очекујем ништа друго до један знак револта, или мање апстрактно, један ударац без циља.

А. В.

Очекујем од живота оно, што би за моју мисао имало већу вредност од вредности коју моја мисао има за саму себе. (Очекујем; а не: надам се. То јест, то би једино вредело очекивати.)

М. Р.

*) Или очекују ме поља. (22 март 1930.)

10

Шта мислите о ПОРОДИЦИ?

Поштуј оца својега и матер своју, да ти се продуже дани на земљи, коју ти да Господ Бог твој.

Друга књига Мојсијева, 20, 12.

Moi, comme les chiens, j'éprouve le besoin de l'infini... Je ne puis, je ne puis contenter ce besoin! Je suis le fils de l'homme et de la femme, d'après ce qu'on m'a dit. Ça m'étonne... je croyais être davantage! Au reste, que m'importe d'où je viens?

Jsidore Ducasse: Les Chants de Maldoror.

Нека иде одакле је и дошла. Ђ. К.

Збогом. В. Ж.-Б.

Чекао сам да прође остатак ноћи. Иза мене су већ одавно биле остале беле болничке печурке у запуштеним пољима, те куће месечарке, та гњезда хлороформних мириса. Онда ми је у сусрет почела да долази моја многобројна породица. Моји дугачки, мршави стричеви; моје гмизаве, крокодилске тетке; моји мекани, буљави пашенози; моји ситни, лепршави, петелкасти, анђеоски сестрићи. Не знам шта су од мене тражили ти парализовани инсекти, који су, пробијајући се, један по један, из црног асфалта улице, ницали на све стране, пузили лепљивим телима, скакали дугачким, танким ногама, летели око мене несносним зујањем, све док нису успели да ме угурају у пространу, јако осветљену кафану, где су заузели све столице, заслепили све прозоре и покрили маљавим рукама мермерни сто, за којим сам, блед као мртавац, непомично седео.

У то се време провлачила кроз варош отровна заразна болест. У предграђу, где се канали слободно изливају у зелене баре, белиле су се пруге просутог креча, и та се претећа боја појављивала у свима пољима, у свима стајаћим водама, пред вратима испод којих су одилазили танки млазеви нечистих судова и просутих лавора. На свима лицима живела је клица трулења. — — — — Најзад је устао мој најстарији стриц, Каљаштура, из племена *Буба-Кота*. У сновима ми се појављивао као врло дугачак реп од пацова, са јако обележеним пршљеновима, го, усправан, са сувим телом на коме су поједини делови коже до крви оглодани. Једном, пред саму зору, сисао

ми је крв из уста, држећи ме снажно на коленима. Налазили смо се крај пресушене реке, чије је корито било обложено кором од испуцаног мозга. Немоћан у његовом загрљају, осећао сам како се постепено губим, нестајем, док је он међутим постајао све жеднији, све незадовољнији. Одједном сам приметио да се он никад неће заситити, јер су црвени млазеви текли поред његових уста, силазили низ његово дугачко тело, и потоцима отицали у реку која се нагло пунила, гојила.

— — „Ветропире, ветропире! Ни оволико, оволико, оволико ниси научио! Зашто се ниси угледао на мене: *Ако ти неко нуди узми, ако ти неко тражи не дај.* Постао би председник Удружења, председник Коморе, а не дрипац, бараба.“ — — — —

А. В.

Породица као филозофски појам представља једно одузимање слободе, моралне, апсолутне слободе; једну затуцаност, која је још обично појачана религиозним ауторитетом.

В. Ж.-Б.

Исто што и о музици. О. Д.

Исто што о киши. Облачим капут да не покиснем. П. П.

Сећа ме на реч порођај. Ђ. Ј.

То ме подсећа на прљав веш, на цвеће на тупи задах соба у којима се ноћило, на изобличене фигуре од воска за које тврде да су ми сличне. Али боље ме не питајте више. Д. М.

Једно површно социално и психолошко искуство, и мало искрености, довољно је да се јасно осети колико је идеја родбине, то јест једна догматизација, и скоро деификација извесних физиолошких случајности, монструозна и револтантна. Да ми није недостајала прецизна научна образованост, био бих написао књигу о породици. Волео бих, поред осталог, да покажем како се закон понављања, сличности, породичних црта, испољава баш у ономе што је најбедније, најтуробније за посматрача, најљигавије, најодвратније. Волео бих, поред осталог, да испитам, када се не бих гадио, сву ону позадину моралне трулежи и интелектуалне затупелости, коју претпоставља и подразумева и проказује ма и најмања породична „седница“, у кужној атмосфери полутурских салона, (укус: салони трећеразредних јавних кућа.

Кад би бар владала иоле слична светлост, *на око*. И на тело...), у малограђанском смраду конвенција и хипокризије, скато-лошких вицева и бриге око прокреативних мастурбација којима се замењује љубав! Имало би посла... Гушим се. Отваравам прозор:

„Jeunes filles, trop longtemps contenues dans les liens absurdes et dangereux d'une vertu fantastique et d'une religion dégoûtante, imitez l'ardente Eugénie; détruisez, foulez aux pieds avec autant de rapidité qu'elle, tous les préceptes ridicules inculqués par d'imbéciles parents.“ (Marquis de Sade: *Philosophie dans le Boudoir*)

М. Р.

11

Колико је САТИ на вашем часовнику?

Симултани догађаји у односу на пругу нису више симултани у односу на воз и обрнуто (релативност симултаности). Сваки систем референције (систем координата) има своје сопствено време; обележавање времена има смисла само ако се у исто време означи систем употребљеног мерења за мерење времена.

Ајнштајн: Теорија Релативитета
Глава IX

Ne cesse d'être d'actualité la fameuse question posée par Arthur Cravan „d'un ton très fatigué et très vieux“ à André Gide: „Monsieur Gide, où en sommes-nous avec le temps? — Six heures moins un quart“, répondait ce dernier sans y entendre malice. Ah! il faut bien le dire, nous sommes mal, nous sommes très mal avec le temps.

André Breton: *Manifeste du Surréalisme*. Préface à l'édition de 1929.

То ме се савршено не тиче. Ђ. К.

Немам га (без симбола). Ђ. Ј.

12. В. Ж.-Ђ.

Двадесет и пет. О. Д.

Двадесет и пет батина. К. П.

17 новембра, кад смо примили писмо од Ноа, на Инги су стајали сви сатови на 7.42. Како смо се доцније, изненада пред спрудом Источног Предгорја, једним налетом ветра, који је личио на корење еукалиптуса, потопили, не могу ништа да вам кажем. Двадесет стопа од мене, у сенци косе претворене у алге, лежи посада. Ту

је он, са увек широко отвореним очима на којима спавају полипи. Ипак, питаћу га.

Б. М.

У младости погрешних прича било је сати, када сам оба ока отварао, тачно дванаест, поноћ. У херојско доба кожних упознавања желео сам да буде подне, тада је сунце најјаче. Данас сам погледао на свој сат (украђен), било је више.

П. П.

На сатовима Епиктета, Монтења, Спенсера, Богдана, каже овај последњи, увек је исто време. (Стоје.) То им је доказ да имају право. На нашим, каже исти, свуда друкчије. То им је доказ да имамо криво. Међутим, то не значи то. (— — — —) Не зато што је „све релативно“, звекане.) Вечност, која мири супротности, рекао је Никола Кузански, мерило је и идеал коначности.

М. Р.

Неколико пута у животу покушао сам да се служим часовником; али ми није успело. Када би први пут стали, ја их више нисам навијао. И сада један такав часовник лежи на мом столу. Означавача 5 часова и 17 минута; само никако не могу да знам да ли је јутро или вече.

НЗ. Уосталом, можете видети на часовнику у систему координата смрти (смрти).

Д. М.

Још није доцкан. А. В.

Гледам, само се мала казаљка обрће, она бележи секунде. Ж.-Н.

12

Шта вас сиречава да поштанете ИЗДАЈИЦА?

Ако вам се деси да испустите дете и да га осакатите, пазите добро да то не признате; а ако умре, све је спасено.

Свифт: Савети послузи.

Ко то већ није био? Ж.-Н.

Зар то нисам већ према свом индивидуализму? Ђ. Ј.

Ништа. О. Д.

Ништа, пошто сам већ. Издао сам себе: одговарам вам. Издајство је једина гадна

ствар: проституција. Може да се деси да га заволим, мада верујем у основно презирање и гордост. Али ја још увек говорим ...

п. п.

Немогућност да постанем.

џ. к.

Немогућност у којој се налазим да то учиним.

в. ж.-б.

Немам шта да издам.

а. в.

(Издајница онога што заиста могу издавати: своје конвикције): *Савест*. (Овај одговор могу само последње фуњаре да сматрају комичним.)

м. р.

Оно што ме чини сваког тренутка издајцом.

д. м.

13

Јесте ли спремни за ПОРАЗ?

То је онај живот, где сам пао и ја.
Владислав Петковић-Dis: Тамница.

Увек спреман.

а. в., д. м.

Ја видим само број овог питања: 13, 13, 13...

а. в., д. м., м. р.

Шта је пораз? Живети, или кад кажем себи: „Живео!“?

о. д.

Никада, јер сам апсолутно поражен.

п. п.

Једно питање које је мање јасно, него што изгледа на први поглед. Нисам спреман ни за битку, а камо ли за пораз.

в. ж.-б.

Не знам смисао те речи — али овде не треба видети једну оптимистичку метафору.

џ. л.

Изгледа да нисам, бар у колико би се мој лични пораз изједначавао са поразом оне сјајности за коју су поједине личности конкавна огледала. Оне сјајности згрушане у једном тајанственом снопу светлости који иде од мене до света, од мене до мене, од света до света, законима једне неопредељиве интерференције. Но није ли у тој идеалној трагедији мога преласка преко земљине површине сваки пораз *триумфалан*? Грозан, и неминован можда, али у апсолутној некаљаности чистоте, *триумфалан*.

м. р.

14

Ако САЊАТЕ, да ли то има ушлицаја на ваш живот? Ако има, налазите ли у томе једно средство против судбине? Или су снови за вас најчистија некориснољубивост која вам још остаје?

Све што је имало да ми се догоди, био сам предвидео у сну ... Није ли чудно да се имају тако истинити снови? Али бих још више волео да о томе ништа не казујем. Чему то? ... Има људи који се ругају привиђењима. Што се мене тиче, ја не бих дао, кунем се, виђење и сазнање тих ствари ни за власт над читавим светом, па ма ми ова за навек била осигурана.

Кардан (1501-1576).

Сну, у најчистијем смислу, сну спавања, као и сну-идеји, сну-забору, сну-машти, сну-заблуди, припадам много више него јави, као најдубљој стварности мене.

Јава, са својим будним, искиданим мислима, које су првенствено променљиве, и са својом опрезношћу која долази из чврстине неповратног, јер се из ње не може очекивати буђење, нема ону континуелност мене коју носе својом непоумћеном тишином, на својим невидљивим рукама снови, збир снова.

Не питам се, према томе, да ли снови имају утицаја на мој живот. Ја много више припадам збиру снова него моментима буђења који чак ни у тренутцима местимичног раскидања те моје Судбине нису ослобођени онога што се из сна продужује. Мене много значајнијег из снова који као неумитна сенка пада на мене из јаве.

Не постоје чак ни границе од ових равнодушних буђења, ни заграде снова, као рецимо заграде ноћи. Мој сан од прошле ноћи, (сећање и могућност да се он исприча немају никакву важност), продужетак је не знам кога сна из прошлости или будућности, продужетак је не знам кога утицаја сна на јаву, или, сна-маште, сна-жеље, сна-љубави ...

На овај се начин појављујем у једној надстварности у којој догађаји нису изломљени разликовањем и где без предмогућности и преднемогућности убијам или волим, бивам убијан, прогањан или љубљен једном савршеном лакоћом.

На јави која је вечито под утицајем услова и последица, један догађај не може

да се схвати издвојеним, независним, припадајући искључиво том догађају и ништа више. У сну је то припадање потпуно, без временске поделе; без разлога (повођење тим разлозима), без последица (страх од тих последица), догађај који се сања припада само ономе што се дешава. Сан је према томе Судбина и не може да буде средство против ње.

Некористољубивост сна била би, ми слим, некористољубивост мене. а. в.

Нема никаквог утицаја на живот: дисати!
о. д.

Издајства су кад осетите да вас остављају ливаде и ваши једини, речи изговорене од деце, то најчистије, као корење и руковање, предсказивање које се не обистињује.

б. м.

в. ж.-б.*)

„За мене, сан је заштита од правилности и баналности егзистенције, једно слободно играње заробљене имагинације, где ова преплиће све слике живота и прекида озбиљност зрелог човека радосном дечијом игром. Извесно, без снова ми бисмо старили много брже, и тако човек може да сматра сваки сан, ако не као послан непосредно са висине, бар као једну надземаљску помоћ, као једног пријатељског сапутника у нашем хаџилуку ка гробу. Поуздано је да мој сан из прошле ноћи није био случај без последице, јер ја осећам да он зупцима захвата у мојој души као неки велики точак и, моћно, ставља га у покрет.“ (Novalis: *Heinrich von Ofterdingen.*) д. м.

У моме сну и у моме животу дешава се исто. Узајамни утицај. Само се место догађаја мења: сан, јава као у соби и напољу. Не разликујем, више не разликујем и нећу да разликујем сан од обичног живота. Прелази ми доказују да је све то једно исто и јесте у мени исто.

Судбина, шта је то? Оно је што ја хоћу да јесте. Мој живот тече, ја га не правим. Своју мисао не градим, а она је ван мога живота. Сан, и „прича“ и авантура на јави, све је то исто. Не знам шта је корист, знам за љубав. Све је чисто. п. п.

Не верујем да бих пристао да живим и даље ако би ми се одузела та могућност снова. Пуна су ми уста тог ваздуха.

ж.-н.

*) Мислим да је мој интерес за снова (видети лотичну рубрику) довољно познат, да на овом месту не морам давати детаљнија обавештења својој муштерији.

Јесте ли читали *Аурелију* Жерара де Нервала? „Сан је други живот. Нисам могао да не уздрхтим пробијајући те капије од слонове кости или од рога, које нас одвајају од невидљивог света. Први тренутци спавања су слика смрти; магловита обамрлост обухвата нашу мисао, и не можемо да одредимо тачан тренутак када ја, у другом једном облику, настављам дело постојања. То је једно непредељиво подземље које се мало по мало осветљава, и где се издвајају из таме и из ноћи они бледи, озбиљно непомични ликови који живе у царству нерођених и неисказаних. Затим се слика образује, једна нова светлост обасјава и разиграва те чудне утваре; — свет Духова отвара се за нас.“

„Ако сањам, да ли то има утицаја на мој живот?“ Ако сањам, да ли то има утицаја на мој сан? Ако живим, да ли то има утицаја на мој сан? Ако живим, да ли то има утицаја на мој живот?...

Сам сан, а не његов „утицај“, средство је против „судбине“, против те самозване, ортодоксне, окореле, и немојте ми говорити какве још судбине... Сам сан, и остајући при том најчистија некористољубивост која ми још остаје. И баш зато.

„Ако сањам“... Сањам ли, сањам ли, постојим стварношћу непобитном на границама себе, у зеници истине. Апсолутно је подједнако *реално* бити у сну или бити на јави. И зато побијам категорички сва она тумачења, која су већ ухватила корена, и по којима се ми, ми који подвлачимо неизмерну важност сна, одричемо реалности, да бисмо побегли у иреално. Сан је природни део надреалног, а надреално је стварност.

Ми само скидамо, са стварности, окове апстракције, којима сте ви хтели да је везете за своје кукавне животе, да је сведете на меру своје кукавне свести.

И слободна најзад и конкретна, стварност својим босим ногама газе, потпуно нага, дуж чистих обала сна. Крв јој је и даље врела, тело и даље живо, и *моје*, заплива ли водама сна. Нисам је напустио, опчињен песмом сирена, оставио на копну јаве. Она сама, она самном, стварност моја, и на суву и у води је, увек химерична и нехимерична, и стварна и заносна увек довољно, она толико свирепа, да се за њу пролије крв. И надстварна и заносна довољно, она толико свирепа, да у средини њенога бића може чекати љубав, без јаве, без сна.

м. р.

КОРЕН СУДБИНЕ Đorđe Jovanović

Свакако, али у сновима налазим корен судбине. — Снови су стварност где се најподлије, најискреније манифестује мој индивидуализам. Ђ. Ј.

Сви су ми догађаји толико приближени, да ми само припадају без разликовања, без реалности подређене јачином последица. Не могу више да их разликујем. Не разликујем никакве свршетке, ни када долазе неми и прозирни, ни када су примећени и неминовни. Са истим их заносом делим и убијам у себи.

Снови, непрестани снови, ирационални, када највише утичу, да ли ипак имају друкчији облик значења од сталне непомичности? Ако сањам, то има или нема утицаја на моје живљење ако не сањам. Моје живљење! Најчистија некористољубивост која ми је остала, која је остала заливена густинама безизлазне камене досаде у чврстим наслагама седиментних снова. Ђ. К.

15

На шта још, у самом себи, можете да РАЧУНАТЕ?

Чувај се! Изигравајући сабласт, човек постаје сабласт.

Правило из Каббале.

На своју безобзирност.

Ђ. Ј.

На своју бескрајну жељу. Не наду. Ја сам човек без наде. П. П.

А када бих одговорио: „На своју гордост“? — да ли више уопште не бих имао права да говорим? (Субјект који се негира само је више но други театралан.)

Констатујем да ме „њихов“ механизам још није толико нагризао да не бих могао рећи да на неког ђавола још могу да рачунам.

Али се поставља једно још неодољније и страховитије питање, иза кога се расклапају бездани и немилосрдни видици морала, и које гласи: Може ли још, оно што је у самом мени, али што ме превазилази, може ли још тај одсев надличног у мени, *на мене да рачуна?* М. Р.

На оно што је надреалистички утицај ослободио у мени: на дух пун сексуалног нагона. В. Ж.-Б.

Нећу да одговорим.

А. В.

На случај. Хтео бих да подвучем апсолутну вредност, метафизичку, духовну и моралну, коју овај озлоглашени појам садржи у себи. Један од најрешавајућих услова, случај, својом *садржином*, представља сву незаменљивост, искључивост, изузетност и апсурдност једног живота, што значи пуну стварност, да, последњу стварност која нас заслепљује са свију страна. Случај са својих хиљаду изненађујућих ликова, који се шета по нашем животу, отвара и затвара врата бескрају, која би без њега остала сигурно за увек непокренута. Да сусрет једног бића или једне идеје, још простије, да сусрет једног геста или нагласак једног говора, или оштрина и зачуђујућа светлост једне идеје или једне помисли, једном за свагда, прекрену један живот, који *тек онда* има своје пуно значење, хумор или откровење једног људског живота исписује се на немогућем небу где престаје свака претпоставка. Само том божанству (не разумите ме криво) човек има да благодари да су разоткривене, да су разбијене хипокризије, хипотезе, навике, у којима се он видео као он, само овом божанству има да благодари што је нађена она тачка ослонца одакле је могао бити покренут прави његов живот. Случај који су многи избацили пред врата себе, ја га видим у сржи свог живота, тај магнет у гвозденој прашини свих дешавања (мојих?). Д. М.

У себи? Какве ја везе имам са собом?

О. Д.

16

Коју СМРТ сматрате за најсавршенију? Природну смрт? Убиство? Самоубиство? ... Уосталом, зашто се још нисте убили?

ВРТОГЛАВИЦА ГА ИЗАЗИВА
ДА УБИЈА.

Њу-Јорк, 28 септембра. — Последње среде, један богати трговац са Бруклина, Џејмс Такер, погинуо је павши са уздигнуте метрополитенске станице на Бродвеју. Мислило се да је по среди несрећан случај. Али јуче, кројач по имену Давид Бернштајн пријавио се полицији и изјавио да је он виновник овог несрећног случаја:

— Већ осам дана, изјавио је он, сваки пут када се нађем на уздигнутом перону метрополитена, осећам неко нарочито стегање у стомаку и одмах ме обузима недољива жеља да неког убијем. Гурнуо сам Џејмса Такера, јер ми је он био најближи сусед.

Судски лекари испитивали су чуднога кројача. Они су изјавили да је он духом потпуно здрав. („Intransigent“, 30 cent. 1929.)

Бити стрељан.

в. ж.-б.

Кад се за смрт већ узело мерило аутомобилских марки, могу рећи да „највише волим“ шестометни бровнинг. То не значи да га претпостављам... Убијам се свакодневно; то ми је једино занимање. о. д.

Непредвиђену.

Зато што бих своју смрт предвидео.

п. п.

То дављење пред спрудом, тај сутон алги и коралског корења; од вашег ока постаће само црни бисер. Кад се умири вода, само кристали соли.

б. м.

Сматрајући да је најсавршеније умрети у борби ради остварења своје идеологије, (начин погубљења не игра овде никакву улогу: стрељање, вешање, премлаћивање, набијање на колац и т. д., — имагинација људска је богата у овом правцу), дугујем извесно објашњење, које неће дозволити, да се моја мисао тенденциозно или погрешно тумачи.

1) Потребно је да та идеологија буде моја, то јест да буде једина коју потпуно признајем. Према херојским смртима, које се одигравају у арени идеала који су ми

равнодушни, или који су ми у већини случајева гнусни, остајем сасвим равнодушан, или постајем огорчен: увек се дакле поставља питање *зашто?*

2) Смрт мора да буде крајња жртва. Живот треба примити на извесан начин; на првој или последњој лествици разочарања. Чувам се међутим од двосмислености кад кажем: смрт у сваком случају треба да спречи издајство идеологије.

3) Смрт треба да буде крајња жртва. У том смислу препоручујем највећу предострожност, организовану опрезност и осуђујем сваку непотребну егзалтацију, авантуру, *extrême-gauchisme*. Ако од овог бедног тела зависи све што чврсто намеравам да учиним једног дана, сматрам за највећу глупост, (ма колико изгледало то нехеројски), да дозволим, да ме без крајње нужности, прождиру „гладне крмаче“.

* * *

Самоубиство је једина потпуна гаранција слободе. Оно је једино савршено располагање самим собом.

Погрешно је међутим везати самоубиство искључиво за несрећнике овог живота. Поред тога што су појмови среће и несреће врло бедни, убеђен сам, да се у многим случајевима најнегованији животи подсвесно или свесно припремају за смрт, као за једини циљ, за нешто недостижно и драго, због чега се живот чува и са страхом одржава.

Не улазећи у поједине специјалне случајеве, (у питању су нарочите личности, и нарочите околности под којима се једно самоубиство може извршити), који нам доносе непредвидљиве светлости изванредног значаја; потпуно независно од самог „за и против“ самоубиства, и говорећи искључиво о свакодневним самоубиствима, истичем, да она спадају у оквир наркотичних средстава, у низу јачих или слабијих тражења излаза. Не верујем да

човек може ма шта променити. Будан или у сну. Жив, кад је бар свестан своје немоћи, или из неког стања, где му ни то можда није више могуће У сваком случају врло недовољно решење.

Остаје ми још одлучно да устанем против верског аргумента, који се у име неког „морала“ извлачи из библијског пергамент за зид којим се ограђују многи бедници. Остављам Раба да говори:

„Une autre chose m'étonne, c'est que les hommes, en général, faisant tant de bassesses pour vivre, on ait intéressé la morale et la religion à la proscription d'un acte qui peut être quelquefois, à la vérité, l'effet d'un aveugle désespoir, mais qui bien souvent aussi est l'explosion d'une âme généreuse indignée du monde, fière de sa céleste origine et amoureux de son immortelle dignité. (Alphonse Rabbe: *Album d'un Pessimiste.*)

На завршетку, једно ново питање о самоубиству: Шта мислите о самоубиству у групи?

И одговор за природну смрт: То је најнеприродније изненађење, које се једном човеку може десити. А. В.

Смрт. До сада се нисам убио јер нисам имао чиме. Ђ. К.

Самоубиство. Уосталом зашто се још нисам убио? (Знам али не смем да кажем.) Ђ. Ј.

Ону за коју можда нећу имати храбрости : погинути за своја убеђења.

А затим Арагон (*Lettre au commissaire*, из књиге *La Grande Gaité*):

Људи видите имају један идеал
Да умру у свом кревету чудна ли пре-
имућства

Умрети мирно у мокраћи и јерменској
хартији

Умрети као славина у фијоци

Као клепало у сенфу

Грамофон у забораву

Ах завидите сатовима који се разбу-
цавају

Скорупима који ускишњавају

Загушавањима прокота

Завидите отрцавању ваших одела

Али када бих уистину могао да бирам
Опредио бих се без сумње за неко
убиство

Неко просто убиство повод крађа

Упутство никакво не дајем убици

Не тиче ме се да ли ћу бити исечен
на комаде

И разнесен

Не тиче ме се алтернатива нож револ-
вер

Отменост ране

Инсцениција лиризам

Хоћу једно сасвим класично мало уби-
ство не далеко

Од комесариата да би се рекло

Гледајте молим вас полицију од ње нема
много фајде

Али ни на то баш богзна како не полажем

Ја уздижем

Насилну смрт без дражи и без сјаја

М. Р.

Има неколико смрти, које подједнако изазивају моје дивљење, али кад бих морао да извршим избор између тих неколико смрти (нећу да кажем број) морао бих да изаберам ову: умрети ноћу, у кревету, на три хиљаде метара изнад земље, с цилиндером у једној руци и папагајем у другој. — Н. В. Папагај не мора умрети у истој прилици.

Нисам се још убио зато што по при-
роди нисам склон том начину мишљења
о свету. Убио бих се само из конкретних
моралних разлога. Види 27. В. Ж.-В.

Ноћас, ноћас када сам дошао кући, у намери да пишем одговор на ово питање, у кући у којој станујем умрла је једна жена коју никад нисам срео на степеницама, никада видео, иако је дуго становала преко пута мог стана. Готово сам очекивао да ће ме то научити нечему у стварима смрти. Зато сам оставио да пишем одговор сутрадан. Сву ноћ, док нисам заспао, чуо сам кораке. Да сам песник, можда бих те кораке довео у везу са доласком смрти. Јутрос, кад сам излазио, видео сам пред вратима њеног стана поклопац и крст, наслоњене на зид, и вратарку како пере степениште. Љубазно осмехујући се, објаснила ми је „да треба да буде чисто“. За време ручка, допр'о је до мене прамен конвенционалног плача. Кад сам излазио после ручка, момци погребног предузећа, по одласку пратње, износили су журно црне чаршаве, а затим су нагло одјурили аутомобилом. Ево неколико слика које ми, поред све жеље да мислим о смрти, поред све корекције овог конкретног догађаја, изазива реч смрт, природна смрт, ако јој прикачимо ово помпезно име које су нарочито волели Жан-Жак Русо и њему слични, кад су од разнежености плакали поред језера, ваљда женевског, где се сад шетају по мало ошамућене мустре

банде разноразних чопора. Да није било ове опомене, сигурно бих можда подлегао сугестији да говорим апстрактно о смрти, реч иначе пуна евокације као носталгија. Андре Бретон цитира негде ове Толстојеве речи: *Ако један човек само научи да мисли, мало је важно о чему мисли, он у ствари увек мисли на сопствену смрт. Тако је било са свима филозофима. И каква истина може постојати, ако постоји смрт?* Те речи данас ми се чине као неопходна жеља да не треба више мислити о смрти, а још мање ма о чему. Али ја сам увек мрзео скептицизам, и то ме не оправдава. Као и та жена, коју никада нисам видео, а о којој знам да је умрла, и смрт ми је овог пута остала невидљива као и та жена, мада је тако близу мене дошла; а све то, ево ми служи уместо песничке и друге инспирације, да ово пишем.

Има и других природних смрти, чији је *post scriptum*, са тачке гледишта режије много узбудљивији, на пример: смрт јединца, младе петнаестогодишње девојке, војника у даљини (ево носе Београдском улицом — о! они никад не ометају великоварошки промет ове бивше турске паланке; баш као да се нарочито хтело, пут је прав од Војне Болнице до гробља — неког војника, Живка Алексића: један добош, једна труба, ни један поп, неколико војника, и расејани наредник који сигурно размишља о својој суботњој љубави), смрт мајке која оставља петоро „незбринуте депе“, и тако даље, и тако даље.

А затим убиства, чији је декорум још лепши са гледишта Хеде Габлер мушког и женског рода. Убиства из љубоморе, или из користољубља, или убиства без предумишљаја: уплахирени сведоци, озбиљан комесар полиције (пали цигарету), важни лекари (рано пробуђени, нису стигли да се обријају), новинарски пси (нека ми овде буде допуштено да на њихов рачун искажем једну гадну псовку) који њушкају за сензацијама, вратарке које објашњавају, радознала крволочна публика (која се згража а која сваке ноћи у сновима врши злочине олако као да отвара кишобран); затим треба се сетити оца који убија свога сина (о части! о морала!); но никако не заборавимо диселдорфског убицу (и зашто не њему да окамене спомен сви они који траже коме би?) који је остао неоткривен, јер, као што вам рекох, смрт је невидљива. А најзад, она величанствена венчања убиства и самоубиства, звала кад нисмо заједно у животу бићемо заједно у смрти, која ће ми у исто време послу-

жити као мост да пређем, у овом спису о смрти, на самоубиства.

Најзад самоубице! Велики бели океан ћутања ево се диже изнад ове хартије. Ја нећу о њима да говорим. Ево срам се спушта из овог мастила, ево се шири по мојој руци, ево га већ и на мом челу. Али има других који говоре о њима. Ево, њихов прљави веш служи оним „крпама од хартије“ (до ђавола! морам да цитирам и Виљема из Хорна; уосталом кога бих могао и да цитирам кад је реч о нечему прљавом и што му је врло блиско), такозваним новинама, (од којих се гадно прљају руке), да занимају своју поштовану публику, поблесавелу по бироима, фабрикама и школама, и које се играју људским савестима као кликерима. Али престанемо. Чујете ли хуморни кикот оног анонимног Американца, рођеног 11. XI. 1879? Подвргнувши свој живот једној лудачкој тачности, после двадесет и пет година, венчао се 11. XI. 1904, да једним математичким самоубиством, после двадесет и пет година, 11. XI. 1929, (најзад је време да се говори хладно о животу и о смрти и да се поступа хладно у животу и у смрти) удари ногом у стражњицу три неприкосновене грације људског битисања: Час Рођења, Час Химена и Час Смрти. И зато ће се од сада, сваког 11. XI, за време она два минута ћутања, заорити, над овом прозухом планетом, цепајући смех овог великог хумористе од расе.

Не, ја нисам доктор мудрости. Ја не знам психологију. Ја нисам проучавао степене савршености. Али има један Господин који вам, сваког понедеоника и четвртка, у пола два, гојазан, још подригујући од доброг ручка, са белом краватом у коју су заљубљене све париске хистерије и психастеније, може о томе нешто рећи. Кроз жмиркаве очи његовог скептицизма вире и извиру ове реченице:

Чин убијања подразумева једну оштру, интелигентну опсервацију о предимствима смрти. Малочас сам вам говорио да жив човек изискује многа права; он захтева од нас многе радње. Те радње могу бити пријатне у доста случајева; у другим случајевима оне су непријатне и, кад особа умре, ми одахнемо, отресли смо се једне масе ствари.

Смрт упрошћава, авај! То је једно врло велико упрошћавање света; то је битни феномен у еволуцији ствари. Кад не би било смрти свет би био на разне начине веома запетљан. Особа најзад уочава да би, у односу према њој, смрт Тог-и-Тог у многоме упро-

пастила њено понашање, и тада она открива начин да ту упрошћавајућу смрт оствари.

Чин убијања јесте један паметан проналазак, једно усавршавање опхођења смрти.

Последње интелектуално усавршење до кога ускоро долази, јесте још много компликованије, а међутим оно је преурањено. Једно чудно откриће које је учинио човек, састоји се у томе што он може да убије самог себе, и да се збрише. Како је то могуће?

Пре свега, због општег правила да човек понавља увек на себи опхођења која има према другима; ако човек уме да убија друге, он уме да убије и самог себе. Затим, зато што ми можемо да се нађемо према самим себи у истом положају као и према другима. Ми сами можемо бити исто тако сметајући, исто тако досадни, као и свака друга спољна индивидуа. Исто као што желимо нестанак једног другог, ми долазимо до тога да зажелимо свој сопствени нестанак, као нестанак једне нарочито замарајуће особе: тако долазимо до открића чина самоубиства.*)

Стегнимо једни другима руке преко стола. Будимо најзад задовољни. Направили смо велики напредак у психологији, о Лотреамоне, како ли ти лице изгледа у овом тренутку. Ево, направили смо лествице, савршене лествице у овој апсурдности која је за нас представљала до сада увек смрт. Не знам како ви, али ја, ја сам живео апсурдно и умрећу не мање апсурдно. Живео сам како сам могао, умрећу како не могу.

А што се нисам убио до сада, само је зато што живим. Ја мрзим радозналце смрти. Никада до данас нисам употребио прво лице садашњег времена од глагола умрети. Као апсолутног номиналисту, то ме спречава да изводим ма какве силогизме смрти, где прво лице једине мора да буде *terminus medius*. Но, о томе ћемо још говорити, Ђорђе Јовановићу.

Идеју савршенства, коју хоће овде да ми прошверцују, остављам онима, чији су инстинкти престали да се напасају. Лепоту смрти, коју је она иста Хеда Габлер, о којој је већ било речи, тако дивно, тако гласно, тако блесаво бацила смртнима у лице, ја вам дајем за оно што вреди.

А што се тиче *последњег писма*, — ово је за оне који су изабрали:

*) Pierre Janet: *L'Évolution de la Mémoire et de la Notion du Temps* (Collège de France, chaire de psychologie expérimentale et comparée, 1928.)

„Умрећу кад будем хтео да умрем, а не кад буде требало да умрем. Али ћу тада са неким умрети заједно. Умрети сам, сувише је досадно. Одвући ћу неког са собом у смрт. Радије неког од својих пријатеља најбољих, да смрт буде пријатнија.“

ОВО НЕ ГОВОРИМ ЈА.

Д. М.

17

Да живите, имате ли потребе да се ослањате на какво ВЕРОВАЊЕ?

Празничног дана ваља да узмемо мало освећене соли, да прекрстимо језик том сољу, затим да је поједемо према овим речима Јеванђеља: *Vos estis sal terrae*, што значи: ви једете со земље; после тога, ваља направити крст на грудима, други крст на леђима; исто тако, сипати мало од те соли у уши, увек правећи крст; најзад, избацити ово побожно молебствије: Господе Исусе Христе и ви, четири Евангелиста, сачувајте ме од кваро-наношљивих курви и од завођачица, да ми не би крв испиле и прси изубијале; милост! осујетите их! Принећу вам на жртву једну богату и лепу шкропионицу. Ulrich von Hutten (1488–1523): *Epistolae obscurorum virorum*.

Немам.

Ђ. К.

Да живим немам потребе.

О. Д.

Ни најмање не осећам потребу.

А. В.

Једно знам сигурно: Свакако не на веровање у бесмртност душе. Згазити празне кутије од жижица, куцати у дрво, и друга врачања, много ми помажу. Ако се на те празноверице и ослањам, имам ли заиста ту потребу и јесу ли то веровања?

М. Р.

Одговор као на питање 3.

Ђ. Ј.

Да, за мене у љубав и за моју мисао у надреализам.

П. П.

Не. Ту сам потребу имао само дотле док сам био сувише слаб да поднесем очајање, последицу познавања истине, ма колико то познавање незнатно било. Нисам религиозан. Признајем истинитост Фројдових открића о вери.

В. Ж.-Б.

„Буди бог с нама!“

А. В., Д. М., М. Р.

18

Читав један ДАН! Не изгледа ли вам каткад да му никада нећете сагледаши краја?

Oh! assez! assez! et même trop—
Sydney, Melbourne — Vienne —
New-York et retour — Hall d'Hôtel
— raquebot verni, bulletin de ba-
gage, Gérant d'Hôtel — Rasta-
quouères — et Retour.

Je m'ennuie, cher ami — vous
voyez... mais je vous ennue aussi
et je m'arrête ici après réflexion.

Jacques Vaché: Lettres de Guerre.

Реч ТАГ зачета је у срцу, и
креће се ка устима, пробијајући
се кроз каквоће, опору и горку.
Она не буди опоре и горке ка-
квоће; већ пролази снажно, са-
свим благо, и на начин несхва-
тљив за опоре и горке каквоће,
њихово место, које се налази на
језику, на задњем делу непаца.

Међутим, кад стигне на језик,
тада језик и горњи део непаца
затворе уста. Али кад дух удари
о зубе и хоће да изађе, тада је-
зик отвара уста и хоће да изађе
пре речи, и затрепти као од ра-
дости у устима.

Али кад реч прасне, тада се
уста рашире изнутра, и реч се
скупи са својим т о н о м иза опо-
рих и горких каквоћа; пробуди
их као безумне спавачице, и
креће се нагло ка устима.

Jacob Boehme: Aurora. (XIX, 84-86.)

Овако постављено, ово је питање ас-
трономско. о. д.

Не изгледа ми. Чак ми је „жао“ што
иде у „неповрат“ (као да сећање није
нова стварност). (Узето биографски и
можда сентиментално). Ђ. Ј.

Досада, о којој је имплицитно овде
реч, за мене не узима пасиван облик. При-
знајем: „не патим од досаде“, (иако то
боље разумем но оне енергичне и пре-
дузимљиве весељаке који не познају до-
саду). Гњави ме оно чиме има да прође
један дан, „читав један дан“, или један
тренутак, или једно столеће, а не чиста
чињеница трајања. Је ли реч о сплину?
Или о психолошким интроспекцијама?
Или је, ЈОШ УВЕК, реч о човеку? О
човеку на земљи?!...

Ипак ми је досадно. м. р.

Осећам то по каткад, али доста ретко;
обично су ми дани страшно непотпуни и

празни. Сувише сам заузет, стално заузет,
истим проблемима, да би ми дани про-
лазили сувише споро или сувише брзо.

В. Ж.-Б.

Je me crois en enfer, donc j'y suis!
Rimbaud.

Гласови лево и десно, шта знам? Плитко
скапавање. Све могу да употребим, све је
врло згодно да убијам време; крв ми гори.
Да се запослим? Да ловим паликуће, с брда
с дола ходање, или Бога? Жури ми се,
а не показујем ни најмању намеру да до-
спем. Тра-ја-ње. Ту, на дохват моје руке
која мирује. Сатима и сатима у коси ноћи,
у свитцима тонућих молби: разиђе се, по-
пусти, утопи корацима плаво кретање,
удаљи се удаљавањем! Читав један жи-
вот! и сваког тренутка још једнако читав
један живот! Merde! (Преведите ако хо-
ћете.) А. В.

Литературо, о Литературо! (Кога сам
увредио?) п. п.

Мене, Петре Поповићу. Да, мене. У овом
свету, нагриженом скептицизмом, огрезлом
у блату, сред наших ироничних гримаса,
у поблесавелој бенгалској ватри наше ла-
коће и наше мудрости, хоћу да сачувам
право да се љутим, да побледим (да по-
црвеним) од беса. Читав један дан! Цео
мој живот (јесте ли бољи од мене? —
тешите се само опиумом дужности и среће),
цео мој живот један ДУГИ дан, који тапка
у месу*) и од кога се не делим. До сада,
до сада (досада) увек, ја сам се видео у
неком часу дана (или ноћи); од сада, и
од сада само ја се чекам на раскрсници
часова чији је број увек исти. Шта! жа-
лите се? Не волим људе који се жале,
који ми говоре о својим осећањима. Не-
достојно ми се чини да описујем немогући
живот човека који то јесте. Песници сплина,
сете, досаде, велтшмерца, и других пое-
тизирајућих шлајера, боље играјте карте

*) Онај који је овај одговор прекуцавао на пи-
сахој машини, ставио је, погрешком, „тапка у месу“
уместо „тапка у месту“. Рачунајући, с правом, на
такозвани случај, спреман да уважи смисао и дале-
косежни хумор његових неогрешивих пресуда, Ду-
шан Матић је ову метафору, у њеној новој и изне-
нађујућој светлости, оставио овакву каквом ју је
случај начинио. „Метафора чини много више услуга
људским аспирацијама ка бескрају но што се труде
да то обично замисле они који су прожети предра-
судама или погрешним идејама, што је једно исто.“
(Јотреамон.)

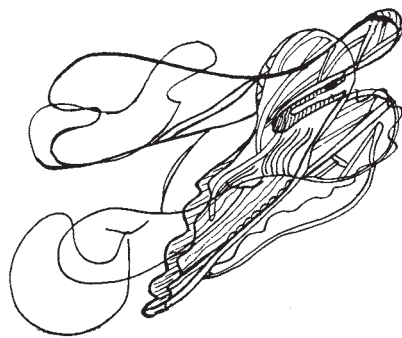
Подвлачим, али за приљезне поете и таште ми-
слиоце остављам непротумачено, све што једно
такво, гордо и презриво, поверење у сарадњу без-
личног, подразумева. м. р.

или халме, бројте аутомобиле у својој вароши, учите географију или политичку економију. Јер сумњичим вас да вам је та тужна бања Ковиљача добродошла, да се у ствари осећате добро. Читао сам ваша писма; видео сам вас како пролазите *задовољни*. Мала Господо (велико Г), не заборавите да постоји рационализам осећања, који је још грознији од рационализма мисли. Ево, још траје тај дан! Ја му нећу сагледати краја. И ја радим. О томе би се могло грозно говорити. Ја презирем све апологичаре рада, од Тејлора и Форда, преко Драгољуба Јовановића, до Толстоја. За тај „здрави рад“ ја вас упућујем на уздигнута десна рамена оних који проводе овај дан за писањем столовима, на жуљ средњег прста који је остао од вашег *Рата и Мира*, на деформисане руке ковача, на изгубљене очи везиља, на затрована плућа анилинским бојама, на мозгове асфиксирание задахом препуних учионица. Ја знам о томе нешто да вам кажем.

Читао један дан! А ви га нисте ни видели, преспававши га у својим бироима, у својим креветима, у својим фабрикама. Тако је дивно по некад у 11 сати ово старо сунце. Ја вам не говорим о његовој лепоти, ни о нежним ниансирањима његових одблесака на не знам каквом зиду, око не знам каквог јавног парка, која је, гага од своје шупље беспослице, филозофски посматрао и ситничарски памтио не знам какав француски песник; и ја се чудим, — ипак је мање горе. Одуран је дан, ми му нећемо угледати никад краја. Пре ће он наш крај. Читао сам у некој медацинској књизи да је најпогоднији час умирања између пет и шест, јутром или вечером. Ево, па бирајте. Али, видите, треба изаћи понекад ПРЕ времена, испред времена. Шта знате, на углу код Шишка, или у Чика Љубиној улици, где сви заборављају да дођу, могуће је да ће проћи, у 11 сати и 5 минута (демони су каприциозни, и на свој начин тачни) утвара која има облик ваше жеље. Ово говорим ученицама и радницама, чија колена у то време каткад подрхтавају, а које излазе стално тек у подне. Не саветујем вам да губите време; ми га никад нећемо довољно изгубити. Ако су ти дали, за једину верну метресу, Досаду, ту глупонему девојку којој ћеш узалуд говорити целог дана, која те неће чути ни разумети, никако само о томе очајне (очајне) твоје песме. Боље ми причај шта радиш пре него што заспиш, бројиш ли од 1 до 100, кад те бесаница узме у своје мазохистичке руке, идеш ли ивицом тротоара или се шуњаш поред кућа, или да ли нека жена, која је поред тебе, коју

ти волиш или не волиш — то је овде савсим споредно — тај механизам којим ти никад ниси умео довољно да владаш, да ли та жена има младеже, и колико, и на ком делу тела. За подлост рада, ја ти не саветујем подлост „лажних рајева“, нити за подлост врлине, подлост порока; нити уместо савесности оних који седе у светлости абажура својих навика, несавесност, уситњену мудрост оних од „Шуматовца“ и од „Два Јелена“: ви, последњи, само сте похабане чипке овог света који се руши. Подлост за подлост, више но икад хоћу да сачувам моћ расуђивања, јер ја НЕЋУ ДА СЕ ЗАВАРАВАМ. Читав један дан! Живети, знам шта ова реч значи. Радите или не радите, то ме се баш ништа не тиче. Ја нисам анархиста, још мање сам се завештао раду, још мање сам кокаиноман. Нећете ме наћи на списку оних који су жртве дужности. Но, шта ћете, знам да једна идеја путује светом. Она се закачила за неку телеграфску бандеру негде у пољу, у жбуну неког погледа; видим је каткад како се провлачи поред тротоара, улази у радње и у радионице, заблиста некад изнад кревета. Кад затворим очи, видим огромну пламену колону која тиња између неба и земље, и она ће се ускоро срушити на земљу. Никакав укротитељ змија неће је моћи опчинити. И никада. Једног дана, овог истог дана који увек траје, престаће све наједном. Изаћи ће из рудника, из болница, из електричних централа. Возови наред поља биће остављени нечијој милости. Писма неће више никога стићи. Поћи ће у шуме које их чекају као раширене руке чулности и злочина. И тај глас, који ослушкују, тако узалудно, тако предано! Музичари напустиће оркестре; огромно ћутање спустиће се на земљу. Ни једна успомена неће бити довољно јака, да их врати на траг. Лутаће, и ако нађу... [можда ће да скрате овај дан који увек траје. д. м.

Дан, једини дан; почетак или крај, или дан. Ђ. К.

19

- а) Које ЧУЛО највише волите?
 б) Да ли бисте били способни да измислите неко ново чуло?

... Mais il s'agit de faire l'âme monstrueuse : à l'instar des com-prachicos, quoi ! Imaginez un homme s'implantant et se cultivant des verrues sur le visage. Je dis qu'il faut être voyant, se faire VOYANT.

Le poète se fait Voyant, par un long, immense et raisonné dérèglement de tous les sens. Toutes les formes d'amour, de souffrance, de folie ; il cherche en lui-même, il épuise en lui tous les poisons, pour n'en garder que les quintessences. Ineffable torture où il a besoin de toute la foi, de toute la force surhumaine, où il devient entre tous le grand malade, le grand criminel, le grand maudit, — et le suprême savant ! — car il arrive à l'inconnu ! — puisqu'il a cultivé son âme, déjà riche plus qu'aucun ! Il arrive à l'inconnu ; et quand, affolé, il finirait par perdre l'intelligence de ses visions, il les a vues ! Qu'il crève dans son bondissement par les choses inouïes et innombrables : viendront d'autres horribles travailleurs ; ils commenceront par les horizons où l'autre s'est affaissé !

Arthur Rimbaud : Писмо од 15 маја 1871.

а) Управо, ни чуло пипања, ни чуло вида ; већ то изузетно чуло sui generis које је на путу између ова два. То једино бескрајно чуло где гледам како тоне мој разум ; да, то непроверљиво чуло које бих назвао *чуло пердиције*.

б) То ново чуло сам ја, или нисам ништа. д. м.

а) } Чуло катастрофе. к. п.
 б) }

а) Чуло вида. б. ј.
 б) Никако.

а) — — — — —
 б) Губљење свих чула, али то би била литература кад би се од тога правило једно или више нових, на плану „чула смрти“.
о. д.

а) Вид.
 б) *Чуло тајне*, којим би се на извесној даљини могле дознати све тајне : туђе мисли, осећања, намере ; пронаћи сакривене ствари ; видети кроз све материје

сакривена тела ; осетити отсутне воде и ватре простим додиривањем једног дела лица ; лет, пливање, падање, додиривањем другог дела лица.

Чуло извесности, којим би се за одређено време, унапред, тачно могло дознати шта ће се догодити.

Чуло потпуног заборав, којим би се својевољно могла потпуно избрисати сећања на извесне људе, ствари, догађаје и т. д.

Вероватно да би после тога живот био још много немогућнији. а. в.

а) Централно.
 б) Пронашао сам чуло гравитације. б. к.

а) Такозвано „шесто“, генетичко чуло. Остала, као чула, у колико су њему у служби.

б) Привидна реалност опредељена је функцијама и захватом наших пет чула. Једно ново (н. пр. чуло дубине, или метеоролошко, или чуло електрицитета, и т. д.), које глобалну представу тих функција, које њихов захват не би из основа мењало, већ само допуњавало, не интересује ме. Оно што се међутим постиже, (да, постиже) *изван* те самозване реалности, не би зависило од стварања једног новог чула ; јер да зависи, не би било више *изван*. Оно, према томе, што омогућава продирање у ту надчулну област, неизмерно драгоцену и не мање стварну од стварности, није сводљиво на категорију чула. м. р.

а) Вид. Око је најневероватнији орган који човек поседује. Но људи се служе оком у границама своје потребе. Тек по каткад сети се неко да гледа звезде или месец ; песнички описи природе и сликарски пејзажи показују јасно да је гледање једна од највећих тајни и да људи (сликари и поете исто колико и остали људи) не виде, не знају да гледају, и да се њихови покушаји да виде, своде на замењивање непознатог познатим (месец је срп, облак личи на лава, брдо на човека). С тим у вези стоји и израђивање оног т. зв. *погледа на свет* код сликара. У ствари један низ ограничења. Покуша ли ко да пређе границе *нормалне* визуелности у свом изражавању¹), то га одмах прогласе за сноба, за лудог, за човека који не зна академске законе сликарства. Читава мржња се диже за њим. У ствари

¹ Max Ernst, Picasso, Paul Klee.

има неколико тенденција у уметности изван литературе које имају исти циљ. То је пре свега, у самом сликарству, гушење свега оригиналног, дубоко оригиналног, више дакле него новог, гушење свега што ради на том да се оде даље него што се дошло. Затим вештачко одржавање безбојне скулптуре и стално стављање на исти план те на западу касапске уметности (примитивна скулптура нема никакве везе са школованом скулптуром). Затим, једно

овом кратком одговору, своје мишљење о овом питању о оку. (Сигурно једна књига о *визуелности* богато илустрована не би била довољна). Нема метафизичког проблема, који се не дотиче кад се говори о оку. Овде желим само да разбијем једну илузију која је извесним догађајима (тон-филм) постала врло актуелна. То је стављање на исти план ока и ува. Већ сам рекао да тај чин партиципира од *једне, добро организоване репресије на пољу*

НА ТРЖИШТУ НЕМИХ ПЕСАМА

VANE BOR

бескрајно и сладуњава неговање музике. Концертне сале су најхладнији храмови ограниченог света. (Истина, и овде је дух добио свој реванш са цазом). Затим она потпуно старинска установа: позориште, и најзад кулминација свега заједно: опера, где и позориште и музика и скулптура и декоративно сликарство играју своју улогу. Међутим, један образован човек иде после подне на изложбу слика, а после тога увече у оперу! Евентуално ако није добио карте отићи ће, као од беде, да види, више из документарних разлога, какав филм. Филм. Та реч је морала већ пре бити овде написана. Не као метафору рећи ћу да је филм модерна магија, где се све претвара у тајну стварности. Узалуд ћу покушати да кажем, у

људског изражавања. Овде ће се можда најбоље видети мотиви те репресије. Једина заједничка формална особина ува и ока то је да су посредна чула, каже психологија. (Ово делење на посредна и непосредна чула има само један врло релативан значај.) Иначе, око има један просторан квалитет, једну перманентност, једну разноликост коју уво никад нема. Довољно је да отворим очи и ја видим толико ствари, да мојим утисцима нема краја. Ево, недалеко од мене стоји једна флаша пуна зејтина, сва ископана, улепљена; видим на њој свако зрнце прашине, отисак својих прстију, онај танак колут који описује круг око површине зејтина, мало уздигнут уз стакло. Напротив, да чујем један звук, мора се нешто

десити, пашће једна кап, или ће неко кучати на моја врата. Пред очима имам увек читав један свет, који увек и без разлике изазива у мени — сваки пут на други начин — меланхолију бесконачности. Знам да се из страха пред бесконачношћу људи сакривају иза конвенционалних мерила уметности, иза уметности, иза кратких идеала, иза логике, иза свега што чини данашњицу *данашњом*, и кад *гледам*, кад *видим*, још више мрзим *те* људе.

Разуме се да су сва чула чуда, али ни једно не поставља, тако директно, питање бесконачности као око. Зато су данас интелектуалци присвојили сва друга чула осим ока, које су покушали да лише његове стварне вредности. У име поезије, протестујем!

б) Не осећам се способним. в. ж.-б.

20

Луче, данас, суштра... Шта стварно значи за вас Г ОДЕЛА ВРЕМЕНА? И шта би значили догађаји изван ове поделе?

Тако „сада“ или садашњост садржи у себи време: прошлост је била садашњост; будућност ће бити садашњост; дакле у времену се налази само садашњост у серији. Према томе, прошлост и будућност развој су садашњости, садашњост садржи у себи сва садашња времена, а садашња времена само су њен развој у једној серији и у њима се налази само садашњост. Дакле, има само једна једина садашњост, која садржи у себи сва времена и, право говорећи, ова садашњост је само јединство. На тај начин, истоветност садржи у себи, имплицира комплексност; једнакост неједнакост; простота, деобу и различност.

Nicolas de Cusa (1401—1464): *De docta ignorantia*, II, 3.

Подела времена на прошлост, садашњост и будућност, нема за мене никакву апсолутну вредност и чини ми се, каткад, да само искуство (многи снови на пример) доводи генералну вредност те поделе у велику сумњу. Та подела је на сваки начин идентична опозицијама свести. Овде свест игра улогу садашњости и дели линију на две супротности: на прошлост и на будућност. Фројд сматра да подсвесни комплекси демантују Кантову трансценденталну психологију, по којој су време и простор форме *a priori* сваког нашег

психичког акта. Односи времена и простора међу собом, њихови односи са свешћу и подсвешћу, то су ствари на којима сам врло много инсистирао у свом *Уводу у метафизику духа*, трудећи се да унесем нове светлости у то питање и тражећи њихове везе са другим питањима. За сада ово мало што могу да кажем, нека буде довољно да карактерише мој став према догматичној подели и према догматичном схватању времена. в. ж.-б.

Подела времена нема за мене никакву важност. Догађаје посматрам као да се дешавају баш у овом тренутку, и ништа им не опраштам што за собом вуку или пред собом терају већи или мањи број година. Сем тога, ако говорим о ономе што се *стварно дешава*, могу без предумишљаја да кажем да се то већ десило и да ће се, независно од погађања и пророчанстава, неизбежно десити.

Историја је покретна гробница са именима која се не памте чак и кад се науче напамет. а. в.

Пораз који се није могао избећи. Али ћу једног дана престати да трпим тај стални пораз и догодићу се изван сваке поделе. б. к.

Време није подељено. Догађаје не разликујем. о. д.

Живећи у једном свету где су санкције свести и логике незаслужено добиле детерминантну, пресудну улогу, живећи дакле у једном наметнутом каузалном систему, (и читава „филозофска“ страна надреализма иде баш на то да докажује — не да докаже — да је систем тих односа, да је тај систем односа само један од могућих система, само један од могућих односа, само једна од могућих интерпретација стварности), живећи под тиранијом појма времена, под тиранијом принципа идентитета и каузалитета, ми не можемо замислити шта би значили догађаји изван овог система. Замислити то, значило би учинити их таквим.

Али ми можемо оно што не можемо. Ја никада нисам сумњао у свеоф имагинације. И, *стварно, нема времена...*

Категорички тврдим да је појам времена један привидан, релативан појам, — да се прошлост и будућност противстављају само у овом „нашем“, скроз произвољном координатном систему. Што не значи да верујем у могућност изласка из њега. Али, за апсолутни Дух, интерференција узрока

и последица је апсолутна. Чудо, Љубав, Сан, Поезија (да, господо, и поезија), неоспорно натприродне случајности (које нису ни најмање случајне), све оно што негира принцип идентитета и принцип каузалитета, еклатантно доказује да је и један други, да су и безброј других координатних система не само могући, но иманентни овом „реалном“, овом просторном и временском. (Видети, у вези са овим, одговоре на 1, 3, 14, 30.) м. р.

Нисам никада разумевао време; нити је време, тај стални зид моје вечности, разумевало мене. Узалуд сам куцао у зид своје робијашке ћелије, али време, изгледа, не познаје Морсову азбуку робијаша. Јуче, данас, и сутра, ту игру пиљака на путу сам већ да заборавам. У овом пејзажу по коме се крећем, разликујем догађаје више по некој густини и јачини, са којом ме обавијају и запљускују, но по њиховом реду дуж не знам каквих одомаћених лествица. Зна сам само да се мењају и да се мењам, то јест да постоје и да постојим, али шта то има везе са данас, данас и данас. Ја сам што нисам био и нисам већ што ћу бити, и нисам био оно што сам, и нећу бити оно што нисам, као што нисам што нећу бити, и нећу бити оно што ћу бити. д. м.

Исто што и Матић. Ђ. Ј.

21

Не смагтрајући ПОЕЗИЈУ за један књижевни род, како тај појам издвајате од појмова лирике, лиризма, поетичности, песничства, итд.?

„Ко хоће да трампи старе лампе за нове?...”
Аладин или Чудотворна Лампа.

Le concret est le dernier moment de la pensée, et l'état de la pensée concrète est la poésie.

Une vie poétique, creusez cette expression, je vous prie.
ARAGON.

Као доживљај изван спекулације. Ђ. К.

Не смагтрајући нож за једно јело, како тај појам издвајате од појмова пасуља, кобасице, шаргарепе, роткве, итд.? п. п.

Без одговора. Ђ. Ј.

Изједначујем морал и поезију у једном метафизичком појму. Тиме је издвајам из

свакидашње литерарне трговине, (новчане или не, за славу или не). Морал има у поређењу с поезијом нешто негативно, а поезија нешто контингентно. Али то су илузије (иако одговарају једном постојећем стању ствари). У стварности се морал и поезија *потпуно* изједначују и то изједначење представља решење метафизичког проблема. в. ж.-б.

Поезија је тртљање мање или више суптилно од ове реченице са подметом и прироком. о. д.

Пискарао сам о томе по часописима и новинама. Не мислим да је довољан разлог то: што би неприкосновеност поезије требало да сада накнадно спасавам од вулгаризације, итд. — довољан разлог да бих овде изнова писао о поезији. Има прече. А што се тиче мога јада: да сам говорио о ономе о чему треба, тамо где нисам могао онако како треба — — м. р.

Одговарам као Марко Ристић. Нисам прочитао његов одговор. Ко хоће може то тумачити као поверење. а. в.

— Како сте? Шта радите?

— Хвала на питању, врло добро.

— То ме се ништа не тиче.

— Па што онда питате?

— Погледајте: Господин Будилник скида вам шешир! д. м.

22

ОЧАЈАЊЕ. Је ли вам оно полазна тачка, или закључак?

Без епитафа.

Нећу да одговорим. Ђ. Ј.

Очајање — — — — Очајање. а. в.

Ту је, између започетог покрета и оног што вам кажем, као ноћ или као моја рука, између очију, пред изговореним њеним именом кад ништа не наслуђујете. Ту је између мене и мене. б. м.

Дуго сам мислио да је очајање само један коначан *accident*. Међутим оно је основа рођеног. Ја сам под апсолутним очајањем. Примањем постајем анти-очајан. Примање. п. п.

Песимизам. Очајање је полазна тачка. Једино оно нешто значи што одолева ме-

рилу основног песимизма. (Не бркати са плачисунђерима као: сета, јадиковање, *mal du siècle*, *Weltschmerz*, неурастенија, *tedium vitae*, Сима Пандуровић, итд.!) м. р.

[Одговор изгубљен.]

в. ж.-б.

Једина песма коју знам на изуст, која ме зна на изуст.

Очи су као очи оставиле своја стада, сад потпуно изгубљена између претпоставке неког јутра и неког војсковође части, које су жене понеле пре прве брачне ноћи својим имагинарним љубавницима. Нико их није питао за допуст, нити су дошле као киша, математичке игре овнова, светих овнова. Кревети су били размештени као небеса неких олуја, где су све гране биле утопљене, све ране залечене у вечности. Оставили су мора бисера, клисуре чекања. Прапорци божанских губаваца неће никада моћи да разбуди наслаге толиких ноћи, под којима сањају убице које ево хвалим као најверније заставнике једне правде која није увек била вода, сирће или црв. Ослобађам се лагано тих речи, које су досадиле као успомене до сада; до сада су лиле неке густе и чврсте алке, до сада, када је нож испод пазуха служио да се пара нека туга која ће тек доцније стићи у ову собу, где неки ево додирују своје детињство, као тиху заспалу маховину своје неишчупане сржи, те армије, арије смрти где смо једино тачно, једино верно оцртани као лед на окнима неких избезумљених савести, које нам краду дане, краду сочива једне јадиковке. Али никад се нема времена, кад тако нестваран као рука која пише оно што неће, кад ево се претвара тај хируршки потез зарђале и непроверљиве дражи у све што су мрави, ови мрави пожелели овој трави, која ниче твојим боковима у златним бокорима ове чељусти. Сећам се, како да се не сећам, све су један по један пошли огледалу које се изврнуло у њима као ј звук гонга, пре даха, пре овејане страсти неких калуђера који једу корење пакла у пећинама што се више не буде. Ја: Остави се светих игала, твоје су игле суве као мисли оних који су неповерљиви према овом окретању у круг, у коме су мајке бивше тралалајке, балалајке, змајеви и крајеви хаљине сећања на дневнике који представљају каткад светлаце или ђубре. О, ево тим истим ножем дељеш чун у апстрактном месу тамне звери која почива под оделом тела, тај суморни, суманути *x* највише математике, а који ће ти, тако лабилан, тако лабав, толико лабуд, толико

блуд, послужити да пловиш по унутрашњости здробљених органа твог грудног коша, где и сад пева последња нада. Сешћеш у чун који ће те носити по том ласоом заробљеном језеру, где све што си био или ниси био лупаће на прозрачне сводове твојих ребара претворених у јунске смрти, а то су самоубиства, а то су руке пуне револвера који се ето устремљују на све. А после тек наставиће се историја о којој сам само говорио са маском на лицу као мексикански разбојници, јер тако је руб времена додиривао вечност, да речи нису знале свој пут који води кроз шуму увек исте крви или загонетке. Освоји свој смех руком једне девојке која стеже своја прса и осећа се везана твојим ласоом у грудном кошу, где плови још увек чун који је у ствари већ давно био издељан. И у овом звиждању фабрике бензина, ти се само спремаш да свако ново јутро испуниш истином огромних сунчања и крвавих експлозија од којих нас ништа не може спасти.

И зато сам срећан, свирепо сам срећан.

д. м.

23

Какво значење и какав значај дајеш појму УСПЕХА, и какав став заузимаш према њему?

1889—1929

Ако ико има разлога да буде поносан на успех свога рада, то је овај мали дечко.

Њему се још пре 40 година указала ова визија шта има да постигне. Неуморном марљивошћу, чврстом вољом и енергијом, он је то и постигао: његова визија остварена је у овој великој фабрици.

(Оглас из божјиће „Правде“.)

Море, оставите ме на миру! А. в.

Збиља, о чему говориш? Чека те гробница коју ћеш уосталом сам платити.

д. м.

Освајање и незаситљивост. Потреба мушкарца. Успех у свему, у себи.

Потпуно без утицаја на моју мисао.

п. п.

Појам *успеха* је једна од мрачних тачака мога живота. Он је некад био једина погонска снага мог живота, која ме је чувала од очајања; био је оно што ми је давало снаге да урадим више него јачи од мене. Сад сам свестан да успех значи за мене потискивање и злостављање мојих најдубљих и најоправданијих жеља, да је то елемент моје моралне савести. Признајем да ни данас не могу да опстанем без тог мотора, и да он још увек игра велику улогу у сваком мом раду. Али зато ипак нема успех никакве моћи надамном и потпуно је у служби мојих жеља. Можда претерујем и замишљам тај преокрет лепши него што је, иако је, и кад је потпуно извршен, само једна акомодација, увек неспретна, често несносна, на жалост, потпуно различита од оног што ја осећам, на моменте, као непоремећено бивање духа.

В. Ж.-В.

Не смем да одговорим.

Ђ. Ј.

Никакав. Успех ми се јавља као заграда. Најзад, уопште не могу да га схватим.

Ђ. К.

Разуме се да желим да успем оно што желим. Али ми успех није критериум, није никада сам по себи циљ. У то сам довољно сигуран да ме ово питање не би даље преокупирало.

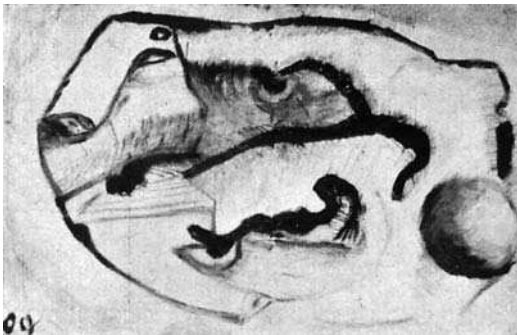
М. Р.

После те олује са искиданим хоризонтом који се склапа као шкољка, као очи дече, лежали смо на даскама горким од воде. Па ипак очекивано и заказано јутро паде на поцепане мараме и ово буђење, то јутро, наш једини успех кроз снеге, наша даљина.

В. М.

Непознато.

О. Д.

Oskar Davičo

24

Шта мислите о МИТОЛОГИЈАМА (управо о „митологисању“)?

И данас ћу можда чекати, са помућеним мозгом, да паднем на улици, само зато, што сам прво прочитао реч пад. Сунце бљешти на белим зидовима кућа, дрвеће је тако лепо кад не мрда ни један лист, а ја сам млад и здрав. Па ипак пад ми је потребан и драг, а корак све несигурнији. — Већ себе замишљам на земљи, окрвављена чела и са широким кругом радозналих погледа око мене, ма да још сасвим чврсто стојим и корачам, корачам млад и здрав... Толико мислим да је неизбежно да се значење речи испуни... толико живим догађајима, које никад стварно нисам доживео.

Avocus von Askerland (12. -- 1326).

Беспослен поп и јариће крсти.*) Д. М.

Не бавим се градинарством. О. Д.

Нисам о томе никад мислио. А. В.

Ово је питање врло важно и тражи опширан одговор. Како дотиче сувише велики број других идеја, то одустајем да овде говорим опширније о њему. Спомињем само добро познату књигу *Le paysan de*

*) Ја сам тај „беспослени поп“ који „јариће крсти“. Прича за Нашу полугласну реку, шапућу реку, засталу, дању и ноћу, у пијаном дрвећу, кад се слепи слапови љубе у циновским аутомобилима тешким тек од сласти. Богови нису им равни, ни Јуноне, ни краве. А онај који ми је толико сличан и туђ, савршен као снег, проби се кроз густу шуму печурака и мисли и узме ми главу, моју главу из мојих стиснутих руку. Њом поче да се титра, хладно и пријатељски, по соби, по предсобљу, баџи је низ степенице међу жилаве изгубљене слогове, међу кичмене снопове, међу звездане рђе. Затим је опет врати на своје место и седе. И ред, други ред, завлада на дну овог мора, где растем, непомично као овај одговор. Светлост је овде продала душу ђаволу и за његов рачун постала је ухода, шпијун који ништа не прашта. Но ја вас молим, уплахирене ентелехије, сачувајте бар последњу маску. Јако румено намажите усне, натрпајте много цветног пудера, очајног пудера, на бледило својих костију. Врач са Врачара даје пролазним станицама погрешне знаке, да земља најзад ослобођена звезда и пандура срља меком падином не знам каквих снова. Како још могу да уверим ове руке, руке на послу, руке на светлости, да је метафизика, та каткад бесомучна и конвулзивна жена као лепота, каткад мирна као поплаве, достојанствена као матура, саблажњива као вулкански кратери, дошла и прошла над Београдом. Звала се НУПАС СУБЛА; продавала је сапуне, писала узалудна љубавна писма на лекарским рецептима свима који нису стигли да их приме. Била је:

Paris од Арагона. (Préface à une Mythologie moderne, Le sentiment de la nature aux Buttes-Chaumont.)

в. ж.-в.

Говори мисао између додиривања када је реч без ослоња, без сведочанства, када је на њој губљење очигледно, када се крајеви једне речи склапају својим завршеним и изгубљеним слоговима и отпочињу да значе тотално враћање. Између мисли и потпуне агрегације, у самом моменту очвршћавања нису више у питању начини, нису у питању реализације ма каквим обликом и престају сва открочења. Фосилисање мисли има своју камену слободу којој тежи целим опадањем, за остатак потребе у њој, и целим рашћењем, за њена чврста губљења у простору и целим простором за апсолутну слободу у општем деорганizmu. Иако могу да стално закачен на оштрицама свога говора, на њеној смрти или на напуштању чулних игала, разносим себе себи, и себе агрегатном деорганizmu са сваког места, са свога места које нема конструисану средину у натприродном, у смислу незаинтересованог реалитета, да само њоме завршава, прикрива, затим говори као храну своју тајну јединим артикулисаним обликом у самом уништењу рађања часа одласка. Не искључујем је као такву, то јест не искључује се као мисао, али је индиферентна собом, њен говор јој уопште није потребан, као што јој је излишан

две змије, две змије од светлости, које се никад нису стигле. Како, како да уверим ове руке, руке на куку, руке на песку да се у овом ПРЕДГРАЂУ духа, појавила бела куга од које је већина умрла, а остали, половина њих плаче, половина се смеје, и да се спрема једна завера, изгубљена као у петљама избеумљени конач којим сад хеклује она. Како да уверим ове ноге, ноге на жару, ноге на жалу, да је психоанализа залупала на његова врата, ушла, а он је није ни приметио. Госпођа Панићка, тако се она звала у Београду (на успомену, на либидинозну успомену на старог Пана, који сад носи цилиндер и тренч-кот), померила је памећу и померила слику на зиду, сасвим неприметно, да је за њега од тада постала чудновата и мистериозна као цело његово детињство; додирнула огледало, које се од тада претворило у најдрагоценију љубавницу са патетичним нагласцима, никад, никад до сад слућеним. Како, како да уверим ове ноге, ноге на овој звери, ноге на овој земљи, да су се тринаестогодишње ћутање и чудо, поред свих забрана, усред овог великог поста, венчали на тајанствен начин, на запрешање свих оних који се јутром из кревета дижу увек само десном ногом. И тако, нема више деце, ни средњег рода у овом српском језику. Потернице су већ послате за овим бегунцима из чијег монструозног брака очекују се катастрофалне појаве, небеске и земаљске.

Митос, прозрачно наше месо, мрежа која нас држи у овој ништавној сржи, пуној божанстава као зидови стеница, као зелени вид углења, олуја, меланхолија.

овај шљунак ваздуха у плућима, као што јој је непојмљива сва математика случаја која пролази густином атомског неба и собом је одводи до скуваних речи. Она себи није потребна, ја припадам њој. Иако се још рађају речи у мени и отичу телом, иако носе у себи исту садржину блата ове садашњице то постоји њихова, специјално њихова гравитација од које им зависи трајање. А њихово трајање, равномерно извирање спојено са бегством лишћа свих речних кутија, последица је у облику мисли. Критичњаци мисли! Како још звече и како су још у питању, како од њих зависе спрудови ноћи очнога млека на мојим гуменим сечивима прорезаних спајања! — Говори мисао и одједном постаје ствар и тајна. Излази по уско растегнутој опни и краде мозак присут по пијацама догађаја и стоји тако непомична у овоме часу, тако хитра, сатански неухватљива да јој час ишчезне гласом чим му се приђе уловљен сумњом.

Ето и ја у себи више нисам потребан, потпуно природно и неминовно, и тиме постижем неспоразум са свима митологијама.

Ђ. К.

Изгледа да сам до сада само слепо гледао на самог себе. Мене не занима дали је то била подлост, кукавичлук, да ли је то моралан недостатак или можда само последица одсуства више интелигенције; мене не занима чак ни она авантура видovitости, онај час када сам спазио ту необузданост да самом себи могу да поверим све своје свињарије и све своје сентименталности, онај тренутак када сам стекао безобзирност да и неким од осталих могу то да одам! Али у овај мах Ја сам ужаснут пред открићем свих оних лажних докумената, свих оних обмана које сам са толико свирепе несвесности фабриковао за своја оправдања — јер тада су ми та оправдања која ми сада изгледају апсурдна била неопходна. — Не, није реч о рађању ма ког песимизма — Ја сам спреман да признам да сам апсолутно и коначно срећан, срећан и у безизлазној моћи своје иманентности, срећан чак и у огромним горким океанима недостижности, да сам животно срећан и у вашем смислу живота, ви родитељи, учитељи, попови, курве, грађани, срећни и несрећни љубавници, хришћани, педераста, каријеристи, да сам срећан у том истом животу коме сваки својим гестом доказујем тотално презирање. Не, Ја нећу да се одричем, Ја нећу чак ни да нападам онај живот завања, Ја нећу да се тешим да су то

само производи пубертета чији активитет ипак морам да признам. Ја пристајем, мени је равнодушно да ли се то све тумачи, напада или брани ма којом психологијом, метапсихологијом или непсихологијом, али прави смисао тог самообмањивања налазим у искуству које ми доноси дефинитивно ништење граница између стварности. Да, Ја сам ужаснут пред открићем лажног ковања новца, али Ја нисам очајан, Ја не видим у томе промашај своје сопствености, пораз свога *Ја*, Ја сам само постићен пред толиком бојазношћу да самом себи потврдим равноправност свих доживљаваних стварности. — Зато намеравам да говорим о *Личној Митологији* која је била само један животни метод, или и искушење чак, које је се окончало тим изједначењем по коме подједнако губе и добијају важност један пресудан (ако тај појам још има смисла) догађај свакидашњице и један узгредан (ако и то нешто значи) *будан сан* у највулгарнијем смислу.

Лична Митологија! Колико могућности за титрање духа, за медитирање о истинитости или лажности једног непоколебиво система живота, мисли, морала, авантура... Ја имам толико цинизма да о њој говорим са патетиком. Или сам толико патетичан да то покушавам да сакријем цинизмом. Време исповести наилази! Према овим исповедањима која ће доћи од оних који се не ослободе од свога *Ја*, већ то само *Ја* ослободе, Лотреамон ће бити једна срамежљива кукавица. И хартија се неће грчити. И ту потмулу тутњаву искрености већ чујемо...

Ја признајем да овај ток мојих мисли што сада наилази личи на наивни мистицизам. — Ја *верујем* да је мени потребна извесна сума доживљаја која је неопходна за биографско дисање. Такозвани живот их доноси или не доноси. Не доноси их обично и Ја сам приморан да их самостално стварам по закону инерције живота. Ја или моја подсвест (вансвест) преноси их у сан, у маштања, у планове; Ја покушавам да самостално припремим једну ситуацију у животу свакидашњице и најзад моја подсвест ми сугерира читав интелектуални низ констатација које треба да ме покрену на нову серију допунских доживљаја. Тако постаје *биографија* или *прављење доживљаја*, једно вештачко дисање коме помажу сви лажни или истинити рајеви и паклови. Тако *Лична Митологија* добија своју животну неминовност, и појам *вештачки* губи своје значење заједно са *стварним* у тој неоспорности моје жеђи да ипак допуним све

празнине и осмислим своју толико бесциљну животност.

Ето дефиниције сопственог митологисања, ето признања, ето тврђења да је се ипак нешто страховито интимно и пресудно десило на почетку овог ослобађања. *Без устезања изјављујем да сам у пубертету револуције.* Без изврдавања потврђујем да ћу прихватити и најповршнији негативизам и тамо где ћу бити уверен у његову апсурдност само ако увидим да ће допринети ефикасности моје авантуре. Потребна су још чистија разграничавања да бих могао да извршим потпуни морални обрачун. Митологисање је отворило ту врсту метафизичке побуне која већ допире и до осталих обала. Оно је допринело да не пристајем више да за мерило узмем ову стварност коју називају јава или да њу заменим неком другом. Митологисање је најзад поклопило све моје предвидљивости и непредвидљивости.

Чељуст дијалектике указује нам незамисљиве могућности. Колико још стварности нисам успео ни да замислим. И ту покушавам да одглумим једно херојство агностицизма. У том ваздуху следила су се моја закорачења, у тој немоћи остављен ми је једино безобзирни индивидуализам са два краја који ће вероватно једног дана нехотично извршити самоубиство. Шта да кажем о философији, о поезији, о бегству... Месо је тужно али ја нисам прочитао све књиге. Месо је срећно и ја нећу прочитати све књиге...

Земље, земље које сам тако стварно умео да замислим! Жене, жене које сам тако заиста успео да имам! И у толико плаховитом самопоуздању, у тој немогућности ма и најмањег неуспеха који ће један аутоматски мит у самом постајању уништити, налазим се можда заиста под сенком параноје, у несаломљивом шлему постојаности и непобедивости. Неће ми ни пасти на ум да посумњам у искреност и истинитост својих тврђења. Од чега бих имао да се кријем, Ја у толиком блистању своје непосредности? Рећи ћу вам да сте толико недорасли за борбу самном сви ви који себе сматрате или вас сматрају у животне услове. Шта сте ви? — *Мој иманентни спољни свет!* — Не гњавите ме више!

А *Револуција* и *Смрт* остаће два пола моје животности. *Ја нисам још постигао ни једно ни друго.* Ја ћу постићи и једно и друго. Револуција која ће својим сечивима неспекулације и нелогике пресећи све бодљикаве жице које ми спречавају јурише, биће она потпуна авантура иза које

ће доћи само још једна: смрт са својом неумитношћу, коју ћемо укротити својим неописивим миром. Смрт у својој компактности десиће се тога пута *и после тога неће се ништа дешавати*. Зато се и налазим у овом очајном оптимизму, зато га се нећу никад ни одрицати. Ја питам све оне, Ја нападам све оне који се *бране*, (а тврде да се не бране), на тај начин што објављују своју савршену и свеопшту неприсутност и неучествовање. Називам их најподлијим каишарима духа што своје психолошке депримираности сервирају на метафизичком тањиру. А о њиховим „животним“ реализацијама и да не говорим. Реч је о онанистима смрти (Давичо и Костић) који се до сада нису убили и који своју подлост, неспособност и још необдначену спекулативност не смеју да признају ма и у овако скривеној форми као што је чињено у овим редовима. Они се налазе још у стању једностраног, психолошког митологизма и немају ту храброст да га дешифрирају и то их нагони да бежећи од свирепости револуције по самог револуционара, негирају њу саму својим рефлексацијама о свеукупној индолентности. — Господо, убите се или пишите и даље лирске песме и знајте да никад нећете бити кљусације и никакав филм нећете одиграти. Ви нећете никад моћи у својој поетској малаксалости (као и Дединац) да се ослободите ваших излишних чула љубави или мржње. Ви нећете знати географију и никаква путовања нећете доживети. Остављам вам то немоћно задовољство да ме зовете рационалистом и да даље дремате заборављени иза паравана ваше идентификације свега са свачим. Не спомињите ми ваше убрзање старости кад сте само бајата конзерва детињства. Ја вас остављам у томовима прочитаних психологија и сретћу вас још на најдосаднијим странама психоаналитичког преклапања, Ја ћу знати психологију која је сасвим поуздан кључ за тако некомплицоване браве.

Лична Митологија показале се свима као предигра једног непосреднијег живота а њени остатци који ће и даље трајати биће једна од најодсуднијих функција интелектуалне физиологије. Али ја одлучно устајем против оних доктринара који ће ове чињенице употребити као плен свог колекционарског емпиризма и одредити им тачан положај у систему своје мисли и њихов однос према свом догматичком моралу.*) Њено симболично манифести-

*) Не могу а да не спомнем случај ове анкете. Питања која смо заједнички поставили довела су у

рање које дознајемо из свих познатих митологија претрпело је ту деформацију благодарећи тој наметнутој систематичности људске мисли. Оне су тумачене као религије или философске доктрине у пркос томе што су сва грчка божанства дисала и волела на наш начин или што Лилиг представља скоро без симбола нашу бисексуалност. Та опасност разврставања по једном једином плану наше активности, то превођење са језика једне дијалектике на језик друге дијалектике, доприноси да сасвим олако пређемо преко правог значења митологисања и дамо му један подређени положај у ниансирању неке наше мисаоне поставке.

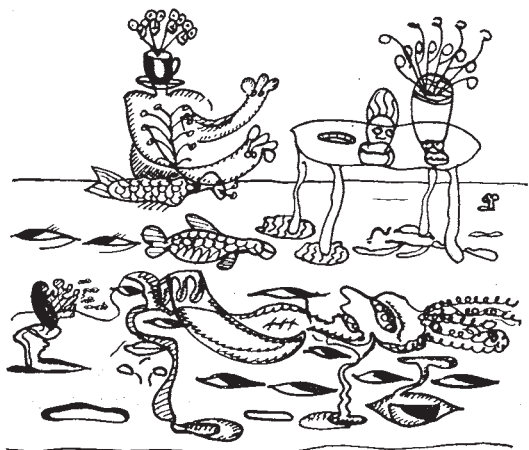
Завршићу: митологисање које је несумњиво руинирало мој интелектуални ауторитизам (а да не помињем колико је допринело за свесност у је макар и минимални сексуални ауторитизам неизгладив), почело је онај пораз индивидуалне мисли пред самом собом, довело је онај анархизам који производи бар релативну слободу самосталног отицања једног крака моје мисли од другог.

Ја нисам био храбар у свом излагању. Ја сам се гушио у теориским образложењима, а нисам смео да споменем ни један личан пример. Не тешим се, понављам, да је време интимних дневника прошло. Не, Ја ћу писати мемоаре када за то стекнем потпуну смелост, сада је још немам и то признајем. Будимо бар искрени у признању да нисмо искрени, Матићу! — Време исповедања наилази! Доживећемо толико паклену исповест када скинемо и општинговане гаће тој лажној девојци Психологији, која је већ боса и чију смо хаљину подерали. И хартија се неће грчити...

Ђ. Ј.

ћорсокак нашу доследност. Требало је ићи по коноцу своје идеологије, одржавајући равнотежу сунцобраном свога морала и жонглирати марамицом своје речитости. Изјављујем да нисам доследан, нарочито у вашем смислу речи, блесави робови верности својим начелима. Сви моји одговори ниште или су уништени мојим чланком *Дисање или нема револуција*. Ево, Ја се колебам! Ево, Ја лажем, господо логичари! „Ја сам лудион својих чула и слушаја. Ја сам на рулету свога тела и играм на црвено“ (Aragon).

Dorde Kostić

25

МАШТА?

Машта је неопходна да води дух новим путевима, без ње он тапка увек у месту, у истом кругу, понављајући без престанка исте опите и иста резонавања. Н. Le Chatelet: *Leçons sur le Carbone*, p. 49. Paris, 1908.

Такозвана птица МА-ШТА, која лети око Ма-чега, спава на Ма-чему, претвара се у Ма-шта. Д. М.

Рицинус против констипације стварности. П. П.

Један облик стварности. Ђ. Ј.

Машта је један од натприродних елемената подсвести. В. Ж.-В.

„Једна гравура из почетка XVII века, „Палата Душевних Способности“, представља пет дама у костиму Луј XIII: Разум, седећи у средини на престолу, Вољу, Здраву Памет, Памћење, Фантазију. Свака Способност има своје атрибуте и свој четворостих. Фантазија једном руком држи палету и кичице, другом подиже до очију једног малог крилатог четвороношца. Натпис:

Mon art est incompréhensible
Puisque sans couleur ni pinceau
Je me forme et fais un tableau
De ce qui mesme est impossible.“

(Из допуне В. Егжера за чланак „Фантазија“ у *Vocabulaire de Philosophie* А. Лаланда, Алкан 1926.)

Имагинација. На изворима инспирације.

„Изјављујем пред Богом да ни сам не знам како ствар у мени постаје, без учешћа моје воље. Не знам чак ни шта треба да пишем. Пишем ли, то је зато што ме Дух надахњује и даје ми једну велику, једну чудотворну мудрост. Често чак не знам ни да ли духом у овом садашњем свету живим и да ли сам то заиста ја који имам срећу да сам у власти једног поузданог и чврстог знања.“ (Jacob Boehme: *Aurora*.) М. Р.

Да ми мачка старца да
Да ја старца храсту дам
Да ми храст млека да
Да ја млеко пласту дам
Да ми пласт штаку да
Да ја штаку крави дам
Да ми крава маче да
Да истерам бобца
Пипца из врапца

(Читанка за I разред Осн. Школе.)

А. В.

26

Шта мислите о СИСТЕМИМА (филозофским, политичким, животињим — ако их има —, итд.)?

Кад се мало муну
Почињу да труну
М' Брауа (Будилник).

Системи су: конзервирани авортони (филозофски), нерођени мртваци (политички), мртворођена деца (животни). Ако и после овога постоје, онда их вероватно има. А. В.

Сви су системи социални. Ђ. К.

„Способност да се предмети представе мишљу.“ (Велики Српски Кувар, стр. 177.) О. Д.

И поред недовољног познавања сматрам, а и ако их некад упознам, мислим да ћу их сматрати за дескрипцију и само за дескрипцију.

Животни системи не постоје. Ђ. Ј.

Да, ја сам систематичан, веома систематичар. То ми допушта да схватам системе у њиховом развоју и њиховом распадању, то ми допушта да им не придајем важности, да их по мало презирем и — свакако негирам. Ја сам у једном систему,

27

САМОУБИЦА ИЛИ САЂАР

ZIVANOVIC-NOĆ

кога сам сваким даном све свеснији. Ја сам систем. м. м.

Ко каже систем каже подвала. в. ж.-б.

Међутим, не мислим зло о системима. (О системима као таквим, као, на пример, и о тактици као таквој, не могу унапред рђаво мислити, иако знам да су извесни системи и извесно схватање система, основа свега оног што ми је најгнусније на свету, као што и извесна тактика може бити у служби најгнусније лажни и најнеморалнијег, санкционисаног, лажног добра.) У ономе што идејно волим, у ономе чему припадам, појмови „систем“ и „одсуство система“ нису ни најмање непомирљиви. Не мислим тиме, као Цара, да је и „одсуство система један систем, али најсимпатичнији“, (нити ми „симпатичност“ може у тој области бити критериум), већ мислим да се ту (на пример у надреализму, који је на крају крајева такође један систем), збива, догађа, одиграва, да ту постаје један систем, иманентан самом диалектичком кретању, да систем ту дакле није један трансцендентан догматизам, унапред постављен, према коме би се то кретање управљало и подешавало. м. р.

Сматрасте ли да је могуће извесно делимично, свесно и намерно умирање, (као неко НЕПРЕСТАНО САМОУБИСТВО)? Шта се може шиме постићи? (Да ли убрзање оштријег тока промена у себи?) Да ли би то непрестано самоубиство било догађај изван свакидашњице, имало друкчији значај но ходање или сан?

Il n'y a pas de raisons de vivre, mais il n'y a pas de raisons de mourir non plus.

Le suicide doit être une vocation. Il y a un sang qui tourne et qui réclame une justification à son interminable circuit. Il y a dans les doigts l'impatience de ne se serrer que sur le creux de la main. Il y a le prurit d'une activité qui se retourne sur son dépositaire, si le malheureux a négligé de savoir lui choisir un but. Désirs sans images. Désirs d'impossible. Ici se dresse la limite entre les souffrances qui ont un nom et un objet, et celle-là, anonyme et autogène. C'est pour l'esprit une sorte de puberté, ainsi qu'on la décrit dans les romans (car, naturellement j'ai été corrompu trop jeune pour avoir connu une crise à l'époque où commence le ventre) mais on en sort autrement que par le suicide.

Jacques Rigaut. (Littérature, 1920.)

... „он који се убио 5 новембра 1929 на један савршено методичан начин, Жак Риго“ ...

Самоубиство је једина реч коју мислим, једини ваздух који дишем, оно је једино моје занимање. Ја сам по занимању самоубица. Смрт се је усавршила у мени. Сваки њен облик има подједнако удављене страсти. Рећи, — умирем или себе умирем: морфиумом, жицом или данима, савршено се не разликује, јер је умирање битност а остало је сласт. Зато не разликујем смрт од себе јер је она почетак садржаја сваке материје. Самном се дешава случај живота. Дешавати се не значи постојати иако сам себе свестан, иако ми зато није потребна функција ни једног чула, (чула што чују без обзира на мене), јер бесчулно ја присуствује игри која га не додирује. Кажем ја јер је то лична заменица његовог постојања, о коме знам да је снимљено истим органима којима и свест о постојању и умирању (смрт је стање са унутрашњом свешћу распадања — распа-

дањем које је односно — апсолутна смрт био би положај постојања или свести једне уништене материје.) Према томе ја које изгледа најважнија можданост чињеница свести само је њен случајни застор. Али и ја (печење деветомесечне конструкције безличне сперме) је социално јер је свесно себе у толикој мери да сувише приближно себи одвратношћу виђења, гаси себе, кидајући све конце односа, свести сваког чула, док не изађе и последњим мраком из себе до неутралне стварности ничега (увијене у белу кожу нуле). о. д.

Једним садашњим засипањем чула испуњавам себе и још се једино чујем у формално двоструким тумачењима, што значи да учествујем само у себи. Колико је то по времену или диаметралном пресеку, сасвим је безначајно јер атомска разлика једне мисли и мисли не остаје без последица, пошто је то ствар у самој мисли, ствар који мисли, или само ствар. Губљење моје мисли у ствари значи исту *смрт гравитације у целом телу*. Ја учествујем у својој смрти мисли и не одлазим разливен данима-догађајима, које ипак не знам да приметим, али њима постајем присутан себи и неопажен. Смрт. Неопажена или опажена без присуства једним односом који још једино тумачи оно чега заиста више нема (потреба) као и оно што видно утиче реалитетом (опет потреба). Тим присутним односом у смислу друкчије потребе, омогућавам да се граматика догађаја привидно поклопи са граматиком нереализоване мисли, и разликујем двојструку значења која су функционална и неартикулисана у мојим присутним деловима свесне подсвести. То је једино укрштање ја верујем, где се опажено и неопажено додирује у неказаној мисли ни једним дијалектичним обликом, али органски схваћеној. Очи смрти су омогућене да виде очима живота, да прате и да говоре диаметрално супротним значењима у једној речи или ствари, да се остваре трећим лицем или трећом страном времена садашњег, да заостану као пројекција трећег секса агрегатног стања мисли. Учествујем у своме самоубиству без сведочанства, без говора, али присуствујем.

Сматрам да је могуће делимично, свесно и намерно умирање, у сталном праћењу и убрзању смрти (Жак Риго). У томе не видим никакву неприродност. Смешно је и безразложно питање шта се тиме може постићи. Самоубиство не сматрам као значајнији догађај од умирања, које не издвајам од обичног ходања или сна. Ђ. К.

Зашто се не убијете кад се гадите? в. м.

Да, и то непрестано самоубиство зове се *онанизам*. Онанизам промена. Главни начин за стварање. Води оснажењу и смрти. — Све то презирем. п. п.

Иако сам свестан да не спадам у категорију тако супериорних људи који могу на себи да чине овакве експерименте, ипак сам одлучно противан сваком покушају индивидуалног решења. (Ово донекле важи и за самоубиство.) в. ж.-б.

Никако. Тај метафизички и само метафизички трик сматрам за велику мисаону подлост према животу. Кад ово говорим мислим на манифест Давича и Костића (*Онанизам Смрти*) који нападам због дијалектичко-логичког релативитета који они покушавају да протуре као констатацију, а што је у исто време и теорија и авантура. Да су они признали да је онанизам смрти само једна авантура у биографском смислу речи, (коју би иначе могли назвати и авантуром онанизма живота), веровао бих у сву осталу интелектуалну конструкцију (нарочито о значењима и старости) коју на томе заснивају. Овако морам да их потсетим на Жака Риго... Толико о њима. А што се тиче циља коме води онанизам смрти (наравно онај Жака Риго) сматрам да је то једно апсолутно изједначење и жеља и испуњења. Смрти ипак дајем једини значај који умем да замислим, а то је значај престанка. Ђ. Ј.

„Непрестаним самоубиством“ не може се, држим, уопште ништа постићи, а најмање неко „убрзање општег тока промена у себи“. Питање ми уопште изгледа рђаво постављено, подразумевајући а priori да је један тако нејасан појам као то „делимично, свесно и намерно умирање“ једна позитивна вредност. Напротив, чини ми се да би се то могло узети за једну од дефиниција којима се даје означити оно најгадније духовно стање, *против* кога иде, мислим, све што је овде написано и, свакако, све што сам у животу написао. Ако је и нека врста егзалтације (племените декламације, патос, и т. д.), саставни део тог духовног стања, или и нека безбрижна ћакнутост, то не искључује да у то стање спада и оно угушивање свега великог и заносног што може у човеку бити; појединачни индивидуални процес тог угушивања могао би се дефинисати као „непрестано самоубиство“. (Тај процес траје

обично неколико година, у 23-ћој је обично завршен, али док траје он је једно делимично и намерно умирање, после кога је дотичном живом мртвацу омогућено да буде без тешкоћа примљен у редове „*морачовек-да-живи*“-принципа где више не ремети status quo.)

У смислу сасвим другом, у коме је питање и постављено, — јер најзад нелојално је остати при његовом извртању, — морам опет, и ипак, да кажем да ми је мрско оно што се тиме може постићи, да је сав тај покрет од некретања ка некретању, од затварања у себе ка затварању у себе, од безизлазности ка трулежи те безизлазности, од незадовољства ка мазохизму, једна полтронска абдикација без *стила*. То је изобличење и компромитовање идеје самоубиства, деструкције без коментара. На другој су страни моћ, и трагична немоћ, и безнадежно херојство непристанка на ту немоћ, човека. На ту другу страну имале би живот да одведу егзалтација и трансфигурација живота на које мислим. Реч о њима и песимизам не искључују се. Напротив.

М. Р.

„S'en aller tout d'une fois est un privilège ; tu périras par morceaux.“ (Amiel : *Journal intime*.)

А. В.

28

Какав осећај имаше пред чињеницом да свој КРВОТОК, своје варење, ишд. не можеш да задржиш ?

У тој се ћелији налази још пуно организованих, сталних или привремених делова који су живи или мртви.

Са предавања из Опште биологије проф. Синише Станковића.

Ово питање има тако очевидно паранојачки карактер у погрдном смислу те речи, толико одаје једно непотребно, нарцисистичко бављење самим собом и тако је чудно да се поред тако важних питања која су постављена и која нису постављена (дати одговор на једно питање не ослобађа човека, док оно што је поставило то питање није уклоњено, а сигурно то једним благим одговором у једној скућеној анкети није учињено — у ствари одговора нема овде!) може доћи на питање овакве врсте, да се на то питање не може дати никакав други одговор него овај.

В. Ж.-В.

Имам осећај да зависим од свога тела које је без моје воље, против те воље можда, као да се све то дешавало потребом бесциљне ефлоресценције, почело да расте, да се шири, да се напиње, па је затим изненада, опет против моје воље, стало, престало да расте, задржавајући се у линијама ове испуњене коже, у тим међама које су ми наметнуте као границе освојених земаља ; зависим од свога тела које ће се пркосном вољом неке произвољности спарушити, смежурати, постепено или нагло смањити. Не могу међутим да учиним ништа, и поред највећег напора својих мисли, да се моја рука продужи или да просто нестане. Не могу ни највећим напором својих жеља да преместим овај безначајни предмет са једног краја собе на други, не могу да га преместим без своје руке, без свога тела које цело мора да се покрене да би ми се испунила тако скромна (објективно) и тако важна (субјективно) жеља.

Зависим од свога тела које хоћу да сачувам али не могу да сачувам ; хоћу да уништим али не могу потпуно да уништим, јер ће против моје воље, *без мога знања* продужити да се распада својим послевивотним, трулим постојањем. У земљи, у ваздуху, у раздуваној или нераздуваној шаши пепела. Не моћи нестати, не моћи уништити сваки траг !

А. В.

Савршено равнодушан.

М. Р.

Осећај усамљености. Неопажено прилазим самоубиству.

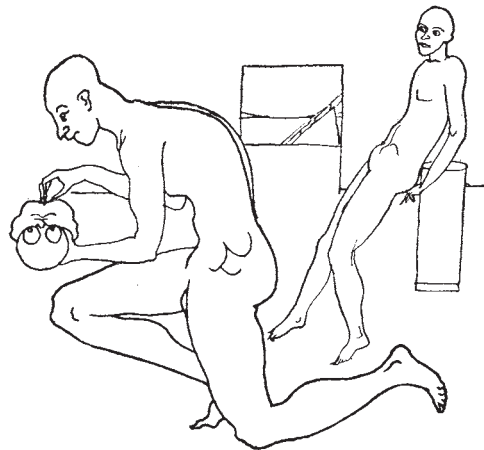
Ђ. К.

Не бринем се више за овај облак крви, за овај облик човека.

Д. М.

Осећај или симбол непостиживости слободe.

Ђ. Ј.

Rade Stojanović

29

Сматрасте ли да за свој морални или мисаони живот сносити пуну ОДГОВОРНОСТ? И пред киме, или пред чиме? На основу чега сте изабрали идеје или личности пред којима бисте пристали да одговарате?

Toute l'eau de la mer ne suffirait pas à laver une tache de sang intellectuel.

LAUTRÉAMONT.

Освета индијанског поглавице биће грозна. к. п.

Не одговарам ни пред собом. Али пристао бих да пред извесним лицима одговарам за своје социалне (односне) манифестације, у случају да се утврде везе између њих и мене. Зато да се не би врдало. о. д.

Носим пуну одговорност за свој мисаони живот, али пред чиме? Пред собом. Поново: али чиме? Ако одговарам, одговарам ради знака једнакости, т. ј. разговарам се. Ђ. к.

Сматрам. Ја се никада нисам бунио што сам се родио.

Само пред собом.

Не знам, интуитивно. Исповест и објашњење, то је проституција. Продајем се личностима које мислим да волим. п. п.

Сматрам да носим пуну одговорност не само за све што сам учинио, за најмањи гест, за једно ћутање, једну лажну интонацију у говору, за најмању неостварену намеру, за све што је било, ма колико да је *времена* од тога доба прошло, него чак и за своје подсвесне догађаје, којима сам свесно или не затворио пут до свести. Једном речи не верујем у опроштење грехова, ни у какву трговину *откупљивања* својих грешака; и, уопште, не верујем у грехове који се сабирају, одузимају и рачунају, *тамо на небу*, не верујем у бога који, *тамо на небу*, рачуна и броји; не верујем у искреност религије и моралне савести и сматрам да је ту по среди или бежање пред очајањем или чиста утилитарност, или све што се између те две *лепе* тачке људске душе налази. Не осећам се одговоран пред начелима, и за свој мисаони и морални живот, иако се у сваком тренутку осећам одговоран, пристао бих да одговарам само пред лич-

ностима, које су се већ показале достојне таквог поверења, вршећи моралну дисциплину, пред Арагоном и Бретоном.

В. Ж.-Б.

Никако. Дијалектика која ми диктира такав живот нека узме ту одговорност. Верујем у Дијалектику Савести и Дијалектику Морала. Зато се питам да ли сам *заиста* изабрао идеје и личности пред којима пристајем да одговарам?

То ипак не значи да ће мој однос према надреализму и надреалистима бити извештачен, али сматрам да је међусобна искреност најнеопходнија. Ђ. Ј.

За некога који живи без концесија (што никако не значи да нема осећање нужности) и без предумишљаја, ово питање одговорности мења свој изглед. Он не може да одговара за своје радње, ни за своје ћутање, ни за своје идеје, јер за њега присвојне заменице на пример имају само смисао једног искључиво спољњег километарског знака. Он, он може да одговара само за своју немоћ, за своју слабост, страшну слабост каткада, што није био на висини тог инструмента који је једино желео да буде, тог извршиоца нужности. Али од те немоћи, од те слабости, он не жели да извлачи консеквенце једног оправдања, ни жељу једне утехе, ни постулате једне филозофије која би имала да га покрива. Он није никада ставио мисао у службу свог живота, он никако не мисли да има да прилагођава те две непомирљиве звери, и да их спарује ради не зна какве врашке врсте мелеза, мада не може да сакрије овде да га често обузима жеља за једним таквим чудовиштем пред којим сигурно, у овом случају, ни ајкула ни кобра не би биле довољно опасне. Али једно је сигурно, његова мисао и његов живот, данас, не живе у љубави и тај ће брак увек бити немогућ. У њиховом стану, многа су огледала већ поразбијана и многи тањире полупани и силан број чаша бескрајности. И он се зна одговорним пред тим раскораком. Али он је и у сваком тренутку одговоран, он и то врло добро зна. Пред киме и пред чиме? Није његово да бира. Свако има право да му поставља питања; ту он распознаје решетке своје слободе: данас, ви; сутра, судови ове прозухле земље, која, слична расклиматаним воловским колима, апсурдно тандрче око имагинарног сунца; преко сутра, пред судом чијем установљењу он овде у неколико доприноси.

Пред тим брисањем, он зна да је одговоран и ово је можда само још један аргуменат против њега.

Са свих се страна дижу оптужбе. Тада ће он ћутати, извесно ћутати. Биће у пуној безличности.

д. м.

Више но икада, време је да се подвуче, да се стави на право место, што значи да се истакне у први ред, питање дубоке и идеалне одговорности, не у колико би оно било питање неке праксе или међусобног споразума, него као *питање морала*. Више но икада, време је да реч Лотреамона наведена на челу овога питања, и пред којом нема компромиса, буде плахо и ледено, немилосрдно мерило сваке мисаоне часности, те прозрочне и страшне тврђаве, тврђаве од најломнијег и најчистијег стакла, која може само бити до најсићушнијег делића читава, или не бити никако. Наша релативна, суштствена мада платонска, морална *неодговорност* — јер *живи*, живи и живљени, можемо ли стварно бити ишта друго до тотално неодговорни, неодговорни и чак неурачуљиви, да, *неурачуљиви*, у етимолошком и у сваком другом смислу речи? — наша неодговорност пред контингентним критериумима, аутоматски повлачи нашу страховиту и неотклољиву одговорност пред једним апсолутним критериумом, пред којим су сви надлежни пресуђивачи, ти експоненти једног опортунистичког споразума или неспоразума, тако монструозно, тако оптуженички одговорни кривци. Ко суди духу? Ко пресуђује?

Одговоран сам, без милости за мене, и без олакшавајућих околности, пред тим идеалним критериумом духовне истине и моралне слободе. Без унапред постављених норми, и без икаквог категоричког императива, механизам тога морала поклапа се са механизмом постајања. Пред њим, моја права одговорност, моја пуна одговорност, тек почиње тамо где престаје моја одговорност пред једном конвенционалном арбитражом. Када су се извесне идеје за мене учврстиле као неминовна нужност, као неизбежна дужност, оне су самим тим постале оно пред чиме не „пристајем да одговарам“, већ одговарам. Разуме се, дакле, да се осећам одговоран и пред личностима које су ношене тим идејама. Одговоран и за оно што као да „не зависи од мене“, одговоран и за оно што ми се догађа. (В. питање 3.) Или не догађа. Одговоран што јесам или што нисам место где се извесни контакти или сукоби збивају. Или

не збивају. Предмет непрестаних позивања и изазивања, питања на која мора да одговара, и која су тим неодољивија и оштрија што је он више морално постављен, човек је само повод за извесна васпостављања, само претекст за извесна пламсања, али одговоран претекст. Детерминизам који управља његовим животом, само је отежавајућа околност за њега.

м. р.

Системом непрекидног капљања . . . Глеђ у несносним славинама, на небу које се постепено претвара у камен; чађ озлоглашених ноћи у празнинама сећања; воде у чашама које трајање испарава.

Нико од ових људи који у овом тренутку, у свима тренутцима, на свима спратовима свих памћења, стоје и одговарају пред другим људима; прогањани, дотерани, сурвани зверови који свесни узалудности трзања мучном капитулацијом реконструишу дело, свој живот, свој јад, глад од горког почетка до заграде заборава; апсурдно реконструишу у току непрекидних разоткривања, саслушавања, у свима насилним сусретима признања, савршених утучености; нико од ових изненадних ликова не разговара, не пева, не одговара, не ломи, не отвара.

Узаптите сваку мисао и бележите речи краснописом ваших професионалних радности! Чини вам се да играју по води поводи, уз реку узроци, разбијени излози разлога и лирске предборбе злочина: за душу душевне борбе, за психологију лупе гледања и морал над белим понором.

Али ви никада нећете дознати зашто је онај код Цветног Трга изнео из дрвене кафане на улицу своју девојку крваву од ножа и зашто су се „цветни шетачи“ укопали као зид око овог црвеног пламена неодговорне страсти. Или после 10 часова увече, када се прогањају у парку заостале луталице, зашто је урезао на клупи знак, калемегданску ружу, срце луде, захуктане Нате која крајевима сукује скупља по стазама птичије мрвице. Ти си убио. Ти, коме су руке још модре од дављења; ти, чији прсти упадају као калупи у ове шарене, класичне поре; ти, који си заспао крај жељезничке пруге, (тако спавају славуји и проклети разбојници); ти, који си жвакао под кишом средину врућег хлеба. Где си био те ноћи од 11 до 12 часова? — Ко те је видео? — Шта си тражио по највећој олуји на том мртвом месту где се гомилају кујнски отпатци, шта си тражио у часу кад се цела варош склањала и сакривала од непогоде?

— БЕЛЕЖИТЕ: *оптужени није могао да одговори на ово питање.*

Нека се сада простре једно очајно полагање, висином докле би допрла лица на асфалу, на прашинама и земљама; ширинама кукавних животних намерника. Ето, видим и себе истесаног, дотераног, поквареног, како ми се претпоставкама, освеченим искуствима одредило лежиште, тржиште, пластично уобличење, пластелином једне замисли, изван које ће све остати несхватљиво, непојмљиво и пусто. Ти си одређен да носиш цветање и стиснуте зубе, ја ћу за лутања улицом обући своју грозничаву лењост, а он је ветар, лудница или смех који гризе спокојство. Зар нико неће разумети да на све то нисам мислио? Ја немам навика, не знам за ваше здраве и нездраве разуме, за ваше изван свести, на крају памети, као да сања, наслове које ми пришивате на поставу живота, пришивате немим поређењем, густим одсевом вашег теста, муњом „шта би ви урадили на мом месту“ и чуђењем, укоченим зграњавањем што се све дешава у непознатом свету.

Ако су у ваздуху залупиле песнице? Ако су запраскали таласи као суве даске? Ако су се ивицом кровова појавиле птице у белим спаваћим кошуљама? Ако су ходницима јурили људи са срповима и облацима на глави? Ако су у планинама летели црни, разбарушени анђели? Гадим се, гадим се што ми је одређен пут између кућа, гадим се што имам име којим ће ме дозивати, гадим се што имам руке за које ће ме извући из гомиле.

Проричем ти кратак век, главато, достојно достојанство! Проричем ти вртоглавицу од овог сатанског, сателитског врћења којим се твоја бескрајна моћ расипа у зрно песка, у зујање дугмета на концу. На то сам видите помишљао кад сам се пробијао кроз црне гроздове периферија. На те потиснуте хидре са полупруженим крацима, које се задовољавају животом малих животињица. Починем од краја и констатујем једним суровим парадоксом њихову бескрајну одговорност. Изабраћу још несавршенији облик: слатководне сунђере на мостовским стубовима. Ко одговара? — Ако се пењем (или силазим) од ових најбеднијих животних услова па све до неприкосновеног сунчаног центра, било би природно, било би логично (опростите!), било би како хоћете, шта год хоћете на свету, да та пушта инфериорност, да то пузеће немају, то гробљанско не заузимају, то аветско не бити, буде почетак, мерило, страшило

делимичне или потпуне неодговорности. Констатујем поново, обрнутим суровим парадоксом, њихову савршену неодговорност.

Овде се уздижу моје речи изнад жара на коме сам чучећи грејао руке и снове. Стид. Монструозна глупост што сам направио неколико отвора само, на убилачкој мрежи човечанства. Планови-пламени; субота и срчана капља.

Четвртог, осмог, дванаестог и шеснаестог фебруара прошао сам истом страном улице, истим амбисом своје радосне незапслености. На крају Делиградске улице, тачно на месту где престају редови болница и одакле се једним вратоломним путем кораци сурвавају у земљани мајдан Јатаган-Мале, да би се исти тај пут, само некалдрмисан, исти ти кораци, само непослушни и троми, пели нагибом до трошне утрине Топчидерског Брда, на крају Делиградске улице сурваће се небо. Ту, под огромним ногама вароши, над овом хладном, језивом рупом, где кровови свих облика формално притискују људе, видео сам јетким контрастом, видим јетким контрастом и видећу увек кад будем пролазио или престао да се крећем, Риалто који својим напарфимисаним, забашуреним и као од шале злочинима спаја обале овог злослутног и „романтичног“ пејзажа. У Венецији нисам никад био. Препоручујем знаменитокусцима ружичасте анзихтскарте са славним луком овог моста, осветљеним цркавањем сунца над лагунама. Уосталом, и са овог места, одакле бих хтео да вам одржим говор о моралу, и одакле се, чини ми се, види спаривање двеју легендарних река, изглед није рђав, није за потцењивање.

Знам да би можда било боље да окрећем главу. Куда? Знам да је довољна једна ситница, једна непажљиво изговорена реч, тренутак изгубљеног стрљења. Бедно. Чувати неколико идеја, усавршавати се. Повезати то ништа концима и открити првом ветру своје кржаве ране. Свој бес. И помисао да сам могао учинити боље. То мало, мало боље. То смешно, комично мало боље. Чувати неколико мршавих могућности. Могао сам бити... Магла. Са мало мање одвратности, мало мање мржње. Усавршити ту апстрактну мисао, доћи до неке границе и видети да није велика разлика. Крпа која се на улици гура ногом. Чувати ту апстрактну мисао за једно неодређено доспевање, за једну неодређену одговорност пред тим циљем. Пред којим циљем? Сенка. Чувати ту штенару, загушљиви ваздух, и ујутру за-

плакати над својом сламом. Или молити зубато сунце да се ово мрвљење продужи. Притиснути стаклену биљку. Масне, неочешљане реке. Мој живот ?

Чувати егзалтирана набрајања, низања, гушења. Убеђење да се сваког часа, сваког дана од када знам за себе, једном савршеном супротности бацам против тих заблуда. Рушим на тим појмовима, фикцијама бескрајних глупости. На ножевима ужасне, свирепе подвале. Шта бих тражио изван тог камена ? На каквом облаку метафизичког неба ? Ограђен, сабијен тим фантомом који се шири сваке вечери, сваког јутра. Ту где су лактови већ изгрижени гурањем, напињањем за једну бољу, издржљивију судбину. За једно убеђење које је пламен, које хоће да гори, да сагори играчке, старе закореле брегове, у прах истуцане мисли, у баре сасуте реке. Па шта, па шта ? Или затворити очи. Учинити као деца пред амбисом. Погледати кроз размак од прстију, дрхтаво подићи црну мараму. Смешно. Или певати у мекој, крвавој паучини ? Боемство духа, стопе на ветру, на угљу, на смрзнутом лишћу. Стихови на трулој кошуљи, испљувци на мермерном столу досаде. Одвратно, одвратно. Или навући на себе земљу, закопати се, посветити се шљунку, голој, одраној птици ? Одговорати за ту крв материје, за ту закржљалу, згњечену врсту, која слободно може да нестане, да престане. Глупо, глупо. Или викати на змије, на сурове распеване кости ? Прислонити лице на отворе топова, на пукотине земље, на угнуте модрице гвожђа. Појавити се го пред челичним иглама, под опорим замкама, на подлим распепаним даскама. Одговорати за ова извлачења из кала, за ово подизање лешева, вештачко дисање, падање, трзање, блејање. Гадно, гадно. Мој живот ? Молим вас да о томе не говоримо. А. В.

И ОНИ ЋЕ ОДГОВАРАТИ Đorđe Jovanović

30

Ако верујете у ЧУДО, је ли вам што нека утеха (ш. ј. је ли што веровање такве природе да за собом повлачи оптимизам ма које врсте) ?

Ce fut le 17 de Janvier, un lundy environ Midy, en ma maison, présente Perrenelle seule, l'an de la restitution de l'humain lignage mil trois cens quatre-vingt-deux, je fis la projection sur le mercure, et j'en convertis demy-livre ou environ en pur argent, meilleur que celui de la minière. Et puis après je le fis avec la pierre rouge sur semblable qualité de mercure, en présence de Perrenelle seule en la mesme maison, le vingt-cinquième jour d'avril sur les cinq heures du soir, que je transmua véritablement en quasi autant de pur or, meilleur très certainement que l'or commun plus doux et plus ployable. Je le peux dire avec vérité. Je l'ay parfaite trois fois avec l'ayde de Perrenelle qui l'entendoit aussy bien que moy.

Nicolas Flamel (1330 — 1418): Livre des Figures.

Чудо у свакидашњици не примећујем. Чудо ван ње не могу да замислим. Ђ. К.

Не верујем у чудо. Ђ. Ј.

Верујем у чудо без икаквих реакција на мојој кожи. О. Д.

Верујем у чудо. То се веровање намеће као последица људске немоћи према феноменима. Савршени пораз у објашњавању и савлађивању Мистерије Света. — Не треба се заваравати да постоји нека победа човека над материјом. Ни у овом узаном делокругу не признајем људима да су ма шта учинили. Све што је успело да се објасни или да се савлада, своди се на промену облика, на померање, премештање и гравитацију увек истог блата, од кога људи праве ситне фигурице које служе за доказ да је у њиховој моћи једино гњечење мртве скулптуре света. То би, од прилике, био одговор за све техничке напретке, културе и т. д.

Много ме више привлачи у дематеријалисаној концепцији деструктивни успех окултизма. (Конструкција ме не занима.) Мислим првенствено на Црну Магију, на ту „науку зла“ која је евокацијом злих духова, проузроковањем лудила, убијањем без додира ; свим тим беладонским и та-

јанственим операцијама успела да додирне и да узнемири Велико Чудо.

Никада нисам очекивао да ми неко веровање донесе утеху. Не тражим је. Оптимизам замишљам као саставни део кретенства. Зашто се он увек противставља песимизму који у својој савршеној победи не трпи антитезу? Зар ме веровање у Чудо не доводи још до већег песимизма?

А. В.

Основни извор разгранатих полагања прецизан је и неостварљив. Научно и филозофско копање одговара у мени стварном. Тим копањем не долази се до „Прве Истине“. На дну је основа *неизвесност*. Тада ми живот постаје сан : оно што хоћу. Међутим постоји чудо. Онда све постаје *сигурно*.

Ја не верујем у чудо, али осећам да постоји. Или, ја као хемичар одбацујем га, али ја као ја, својим осећањима, својим *сном* схватам га. Постоји.

Не знам зашто веровање у чудо мора да ме утеши. Никад не бежим. Када сам поражен, ја носим пораз без потребе утехе. Никада се не тешим. Једно не замењујем другим.

п. п.

То је жеђ којом се гушим. ж.-н.

Налазим да је невероватно како се са једне стране одриче стварно постојање чудеса и како се јефтино објашњавају на природан начин, а са друге стране како се чудо искоришћава за успех и од њега ствара права трговина. Само то држање људи којима су прече илузије једне хармоније него стварност, показује праву вредност чуда, и његову везу са очајањем. Има два начина да се човек опходи према чуду а да не очајава, то су горе поменути : или га негирати, или га присвојити. Но право чудо не може имати других последица него очајање.

в. ж.-б.

Ћутим. д. м.

Није реч о утеси или о оптимизму, верујем ли у чудо, верујем ли непоколебљиво у чудо; можда би се могло говорити о некој горкој нади око човека, око раздераних фатаморгана његовог неизлечивог сневања, око продераних илузија његовог злослутног или доброслутног спасавања, — о *нади* (не у субјективном смислу), када тај појам не би био тако неповратно деградиран, о нади, и, разуме се, у исто време и о очајању.

Али када се већ говори о чуду, о вери

у чудо, потребно је — потребно? — напоменути пре свега да је *чудо* један од појмова који изазивају највећу забуну и најокорелије неразумевање у разиграној и шареној површности овог савременог мјузикхолског скептицизма и интелектуалистичког лакоатлетизма. Видови чуда, ти несводљиви изрази надреалног које се пробија кроз реално, тако су различити и многобројни, и тако многобројне и различите стазе којима људи наслућују и знају чудо, те вијугаве стазе хуморних откривења, та деформисана стакла трагичне видовитости, та страсна пробијања кроз уклету ноћ и фантазмагоричну прашуму мистерије, — да је немогуће обухватити их све једним категорисањем и фиксирати их овде у самој садашњици. У самој садашњици, у *овом* (колико *нашем*? — знак питања —, колико *нашем*! — знак чуђења —) времену, јер се према времену мењају и ти видови, изрази којима се чудо обзнањује човеку. А човек у овом времену, човек модеран, који је (и не само материализмом и позитивизмом!) покушао да се дефинитивно онеспособи за чудо, пред чудом, без додира са чудом, већином га стварно и не доживљава. (Остаје ли му заиста још једино та претрпана област подсвесног, у коју се сад гура и баца све оно суштаствено и онеспокојавајуће што научна објашњења нису успела да измене, да учине безопасним и развојним за аналфабете човечије битности, остаје ли том данашњем човеку заиста још једино та идеја подсвесног да се кроз њу могу преламати зраци чуда, делујући и ту као изузетак, делујући и ту као нешто што тог цивилизованог човека граби мимо његове воље и саблажњава?) Да, скептици су искрени: они заиста не могу да доживе, ни да виде, ни да назру чудо. Да, скептици су искрени и оштроумни. Али ја одбијам да отпатцима скепсе изградим једну одступницу својој таштини и својој оштроумности; нека се и на мене односи подсмешљиви народни рационализам пословице: „Да му рече : магарац лети, он би изишао да види куд лети“, и не распитујући се чак ко говори. Верујем, па разуме се да верујем у натприродно, а веровати у натприродно значи просто сматрати га, као такво, то јест без „природних“ објашњења и свођења, за природно. Оно што се догађа не противставља се ономе што се не догађа, нити оно што се може догодити ономе што се не може (?) догодити; чудо је саставни део стварности, а стварност саставни део чуда. Оставља-

јући дакле потпуно на страну све покушаје кочперног позитивизма да чудо негира и тумачи, сматрајући да је та метода само једна немоћна одбрана угроженог намесништва здравог разума и емпиризма, напомињем још да чудо о коме је овде реч као о саставном делу стварности не треба никако схватити као једну лирску и већ чађаво сликовиту метафору која се често употребљава и злоупотребљава („чудо лепоте“, „чудо природе“, „седам чуда света“, „Стара Грчка је чудо у историји“ — Режан — и т. д.). Тој метафоричној употреби појам чуда на први поглед лако подлеже, али она одстрањује и забашурује његово право, његово страшно, његово булверсантно значење. Исто тако, и више још, не треба допустити да тај појам подлегне различитим теолошким интерпретацијама и узурпацијама („чуда светаца“, миракули), као ни оним којим га прогоне све хистеричне и кретенасте, око спаса своје душе забринуте, енглеске, континенталне или прекоокеанске, мушке и женске бабе, бабице спиритизма, теозофије и т. д., од Алана Кардека до Госпође Ани Бесант и њеног месије са тенисплаца.

Далеко, врло далеко од те трговине утехом, од тих богомољством санкционисаних акционарских предузећа за искоришћавање натприродног, осигуравајућих друштава за „онај свет“, и доказујући баш да је тај „онај свет“ *сав овде*, у овом свету, чудо и човек уједињавају своје напоре да прокопају себи галерије кроз тврди гранит очигледности и привидности, и да се сретну. Ја пратим то продирање које иде кроз доба и лута по добима, и служи се свима средствима, не без хумора али и не без осветољубивости, ја пратим крвави, златни и ватрени траг чуда, без обзира на полугласност, на непотпуност, на прерушеност, на безазлестност његових ревелација... :

Од тајанственог оног „уједа Змаја на левој страни груди, уједа кроз који ће ући Небо“, о коме говори доктрина Лао-Цеова, чији *Тао*, својом првом страном отвара „капију Мистерије кроз коју гомила бежи“, до оних неосетљивих и хладних белега којима је, на скривеном месту тела, ђаво жигосао оне који су му се једним пактом били продали; од оног црног пса кога је Корнелиус Агрипа водио увек узасе и звао *Господин*, и који је, ма шта тврдио Агрипин ученик Wier, можда ипак био сам ђаво, до оне инкарнације Луцифера, кад га је пред Амрозиом дозвоља Матилда, и када се он јавио као диван, тајанствено меланхоличан

осамнаестогодишњи младић, го, са звездом на челу и са скерлетним крилима, окружен зрацима и облацима боје руже*); од појаве анђела који су помагали Рамону Лулу да пише своју *Art major* („Много пута“, каже Лул у својој књизи *Doctrina pueril*, „догађа се да анђели узимају, у ваздуху, облик човека или друге ствари, а исто тако чине и демони“), до оних физичких материјализација медиумитета, до тих ектоплазми медиума Станиславе П., пред којима је др. Шренк-Ноцинг био истовремено тако проницљив и тако слеп; од надахнућа сибила, за које Хераклит каже да „*својим занесеним уснама говоре ствари без радости, без украса и без мириса, и допиру својим гласом кроз хиљаде година*“, до халуцинација, глосолалије и аутоматског писања Хелене Смит која је својом имагинацијом учинила стварним (*учинила стварним*) фантастичне романе свога предживота у Индији, свога надживота на Марсу и Урану, увек уз верног „Леополда“, која је створила марсовски језик, и била тако горко, тако праведно разочарана научним тумачењем и свођењем (опет свођењем) њенога посматрача Теодора Флурноа**); од оне речи истог Агрипе, тог великог класичара магије: „*Моћ и особине чудотворне скривене су у бројевима*“, а знање тих окултних особина бројева било је од увек једна од основа магије, бројеви Питагоре, Александринаца, Каббале, бројеви Јакоба Бемеа, херметичних филозофа, бројеви са којима сам увек у рату и у миру истовремено, у преговорима, јер никад се довољно опрезно не поступа са тим неукроћеним војницима непознатог, (у преговорима са њима, са њима који мере време и вечност, земљу и бесконачност, ја који само без мере хоћу да будем), од речи Корнелиуса Агрипе, до ове доминације броја 13 која над нама влада, да је сматрамо као једно знамење читавог детерминизма, да је при-мамо радо, и да нас више не чуди, ни кад на првој страни *Немогућег*, коју, фатално, потписујемо 13 нас, увод изнесе, без удешавања — примећено је тек доцније — баш 13 пуних реди, да би ми још једном, као што су ми у штампању *Без Мере* типографске коинциденције биле показале да треба веровати математичкој непогрешивости случаја, или баш оне нужности која се најпогрешније назива случајем, одредивши за „Појаву Прву“ *Доживотне Слободе* 20¹/₂ страна, и за

*) Matthew Gregory Lewis : *The Monk*.

**) Th. Flournoy : *Des Indes à la planète Mars*.

завршни Говор Магије у њој $6\frac{1}{2}$, а за Појаву Другу (Појаву Јана) и за завршни Говор Демона у њој тачно одговарајући број страна, да би ми још једном било доказано да чудо не бира велики и помпезни апарат да би се у замршеном јединству са неизбежношћу сплело у плетиво вечне једноставности; од... од...

Где сам? Да, за својим писањем столом... Да, над све те књиге, већ читане или нечитане, исподвлачене или нерасечене, и којих бих вам тако лако, тако презриво, тако узалудно могао дати библиографију, да нагињем се са бирократском, са блесавом и нестрпљивом прилежношћу, савесношћу, чему? Да бих нашао још извештај о ових „од... до...“ љуљашки, и споменуо, напорно и комично тражећи за сваку грану окултизма по један конкретан пример, што комплетнији календарско-психички низ тих примера, цуњао по податцима астрологије, метапсихике, магије, криптоскопије, телекинезије, тражећи одговарајуће стигмате који не би били стигмате божанског, симболе чуда, тражећи реторске или сликовите носиљке за своју муклу ноћ! Нећу! Идите до бога, нека вам сагатава вашу крваву, вашу водњикаву хагиографију, нека вас од срама реалног излечи срамом иреалног, од блесавости нафором, од сатанизма салонизмом. Нема тих података, црпљених међу прождрљивим мравима типографисаних и пагинираних делириума сатераних у густе редове, који би могли, својом јетком, коначном или дефигурираном, пролазном, или у ношњу бајки без исхода прерушеном симболиком, који би могли овичити, поставити у кружни откуцај овога сата — минут, претпоследња бора времена пре последњег и првог, пре поноћног сата! — озеленити или завртњима приљубити уз смисао, уз молитвенике политираног агностицизма, моју веру у чудо, моје чудо. Нашто, нашто те деформисане класификације, та испревртана низања, ти преносни смислови, ти мучни, мистификаторски „колажи“, та пабирчења по музејима окултног, ако у својој живописној, у својој искиданој и чворовима фрапантних односноности повезаној поворци, не могу заиста бити та рањава, гњевна радост, којом ми дишу, којом ми не дишу довољно груди, у вечно покретној укочености ове механике пердиције — ? Овог механизма губљења и погубљења, ишчезавања иза самог себе, ништења на рубу, у језгру самог себе, где се сатиру зупци времена и очајања, које је вечност, чељуст реалног и краљушт, пераје надреалног, у неразмрсивом грљењу. Ни-

сам, нисам то ја записао на зиду једног париског гробља фигуре Абрахама Јеврејског, нисам, нисам то ја доживео да ми се на обали Балтичког мора кућа где се јављају духови прода у бесцење, јер је нико није хтео купити. Узмите па читајте манускрипте, мемоаре, анале, коментариране реедиције, вулгаризаторске глосе и антологије. Видећете га, Базила Валентина, или Џона Диа, или Каљиостра, боље но што би вам га ова *lanterna magica* мог ситничарског препевавања могла дочарати. Ставим ли у њу плочу која се зове *Compendium Maleficarum*, или *Amphitheatrum Aeternae Sapientiae*, или *Metoposcopia*, или *Utriusque Cosmi Historia*, или *The Magus*, хоћу ли видети шта сам био? Хоћу ли видети шта сам могао видети? Хоћу ли бити шта сам могао бити? Иза те чаробне лампе, у сенци свог „руковођења животом“, да бих вам могао срцем својим, или гласом међу рушевинама, под сагорелим рушевинама мога не-бића, одвезати, ражарити, распламтети ту повест кроз коју тек хоћу своју — своју само у толико у колико је она безлични ходник за надземаљски ветар сломљен изнад последње звезде, сломљен у мени самом, — своју повест да разаспем, да изгубим, да разаспем, да спасем. Један зрак или један знак те Аладинове или Наладинове чудесне лампе, чаробне лампе, један зрак, један лик. Немам те спокојне везе са самим собом, скрхан на дну свог чуда, да бих се тицао те светлости, (зар је се заиста тако ништа не тичем!), да бих се иоле могао уносити, али уносити предано и без жаљења, као ноћни лептир, у то блиставо чуло свевида, чаролије и пространства. Шта сам био, о ти подсмешљива и смешна вечна сапиенцио? Немоћан или усавршен, колико достојан да се мојим поводом васпостави чудо, колико заслужан да будем или да не будем то зрно угљевља иза кога се разоткрива само ткиво пламена вечности, само ткиво вечности, сама вечност. Ја немам више пред том пројекцијом своје мукле ноћи, те ноћи коју, као последњу кору хлеба пред коначном катастрофом, делим са људима, са свима људима, са универзалном глађу бесмртности, ја немам више шта да вам кажем што би се односило на чудо, а не би се тицало мене. Зато се у прах стропоштава овај објективизам дискурзивне мисли, да га не видим више до овако, монструозно унакаженог овом уметнутом ламентацијом (5. IV. 1930), и безобличног, и поносног и снисходљивог до провокације. Изазван пред ступње једног амфи-

театра необјашњивости, шта сам био? И где су ти узвици иза решетке? Ти узвици изубијане стварности, ти урлици несасушене, неусирене крви на овим рукама које грле? Гроза. Тама и гроза, око грла, као огрлица, да ме стеже својом опором светлошћу. Тама и гроза. Продирућа немани, уловљено ништа, угрожена целисти. Видим те, видим те међу зверима, међу људима, међу самоћом, у кафанама, у пољима, на рекама, у купатилима, у биоскопима... Ја ти се клањам, и ево — утопљен. Јесам ли се клањао, или сам се смејао, или сам био изгубио и најгорчи одјек своје снаге? Ја ти се дубоко клањам, боле, пожудо, свемоћи духа. Обесхрабрен: „Чудо! Чудо!“ Оно је ту. Шта сам био, шта сам могао бити, чудом, без чуда — ах, ни оно већ више не одолева — и шта постајем, у клиникама здравог разума, у точионицама сазревања, у пансионима искуства, немојте! Немојте молим вас. Ни за шта. Сав живот, читав овај ритуал гагаизма, цела ова ротациона машина прегнућа, лепоте и аутоматизма, ни за шта. Један дан ту, један дан тамо. Завеса спуштена над мојим правим бићем, да проговори, да прогори. Један дан овако, један дан онако. Помрчина спуштена над мојом тајном, да заблиста, да залиста. Хоћете ли још ближе да погледате, ненасити? Гадим се да се не кријем иза Хелене Смит, гадим се да се не кријем, да вам говорим како сам једном идући ка Славји, *знао* да ћу код Лондона најдаље и најзад срести коју сам тада волео, иако није било вероватноће да она буде на тој страни, и срео је, и не посумњао у свемоћ љубави. Охрабрен: „Чудо! Чудо!“ Поништен као поштанска марка, притиснут уза зид, месо уз месо, да у љубави једино, трансупстанцијација вероватноће и невероватне истине, изнад ове сиве и болећиво ружичасте пустоши бића, засија, занесе се, заузме се за мене. Нисам те видео, нисам умео да те видим. А сада те говорим. За кога? И хиљаду пута гласније но што сам икада ишта питао: ЗА КОГА? Неверан своме учествовању у верности једног учествовања. Јадна, и бљештава изнад ваших, — познајем вас у вашој вртещици, у вашим лексиконима, у вашој падавици, у вашем уљу, — бљештава изнад ваших клизавих или рапавих удеса, и јадна, та судбина која има да оплемени, да заокружи, да узгред означи моју гордост, рачунајући на мене. Ни лево, ни десно, ту, пред овим ужасним и најдивнијим тренутком — неповратно сурване све тактике! неодложно

одложени сви планови! немилосрдно помилувани сви које је моја мржња била оптужила! — ту, пред овим узвишеним загрљајем чуда и чуда, чуда и љубави, љубави и генија, гледам у похабане сенке свакога живота. Од... до... За кога? Немам сажаљења над собом. Ја сам само један овлашан знак. Ни мере, ни излаза. Ни сузе, ни ловоровог венца. Ни престанка, ни оне вреле, узвреле реке течног злата, која се пробија, која сатира прагове могућег, и тоне иза видика векова, и рони, и иде од...

Од Кунратове алхемијске тврђаве, која је симбол Хермесове науке, окружене појасом подељеним на двадесет и једно одељење, од којих свако има спољни улазак али само једно једино има пролаз кроз огромни зид који их дели од тврђаве, јер двадесет је погрешних путева ка Великом Делу алхемије, — али и кад је прошао кроз тај једини прави улаз, алхемичар наилази на чувара који га спречава да пређе преко моста над јаругом пуном воде, и тек када одговори свима условима, он може да прође кроз капију тврђаве, над којом је хиероглиф филозофског меркура, и да обиђе свих седам углова цитаделе, који одговарају операцијама трансмутације, и да најзад допре до циља, до Камена Мудрости, који чува грдни змај, и до кога долазе само они који су се показали непогрешиво достојни, — од Кунратове алхемијске тврђаве која је знамење неосвојивости Камена Мудрости за сваког ко није чист, чист и неукаљан, али чист једном моралном чистотом којој нема равне, до оне друге, до оне менталне алхемије, не мање задируће у немогуће које тим задирањем бива могуће, не мање стављајући у питање позваност човека да себи подвргне целокупну област недостижног, и да себе целокупног подвргне тој области, до оне „алхемије речи“ о којој је говорио, и о којој за нас још увек гласно говори Артур Рембо.*) м. р.

*) *B. Une Saison en Enfer, Alchimie du Verbe:* „Већ давно сам себи ласкао да ми припадају сви могући пејзажи, и чиниле су ми се смешним све знаменитости савременог сликарства и поезије.“ „Поетична старудија имала је добар удео у мојој алхемији речи. Навикох се на просту халуцинацију: видео сам врло искрено једну мошеју наместо једне фабрике, једну школу добошара састављену од анђела, каруце на друмовима неба, један салон на дну неког језера; чудовишта, мистерије; наслов неког водвиља дизао је ужасе предајном. Па објасних своје магијске софизме халуцинацијом речи! На крају нађох да је неред мог духа свети. Био сам беспослен, захваћен тешком грозницом: завидео сам блаженству животиња, — гусенице које представљају невиност нерођеног, кртице, спавање невиности!“ „Постадох

31

Верујете ли да је „постојећи однос“ једног човека и једне жене неко стечено право пред којим би вас ваша савест спречила да тој жени признате своју ЉУБАВ?

Sub conservatione formae specificae salva anima.

Raymond Lulle.

Malgré toutes les destructions quelque chose existe qui se trouve malgré les apparences dans le domaine du réel qui lie à jamais les amants, l'un à l'autre, qui ne peut céder, comme s'il était placé trop haut, ou trop profond, qui est aussi inexplicable que l'implacable déterminisme qui régît toute notre vie, une sorte d'émotion intense capable, même dans les pires moments, sans que rien ne le fasse prévoir, de tout réduire à la certitude d'avoir vécu, de vivre l'immortalité, et qui au delà de la vie même, assurera toujours la victoire absolue de l'amour admirable.

André Thirion (Réponse à une enquête sur l'amour.)

Не.

О. Д.

Не, као ни до сада.

В. Ж.-Б.

једна баснословна опера: видех да сва бића имају једну фаталност среће: акција није живот но начин да се сатре некаква снага, једно раздражење. Морал је слабост мозга. Свакоме бићу, чинило ми се да је више других живота дуговано. Овај господин не зна шта ради: он је анђео. Ова породица је штењара кучића. Пред неколиким људима говорих гласно са једним тренутком једног од њихових других живота. — Тако, волео сам једну свињу. Ни један од софизама лудила, — лудила које затварају, — није био од мене заборављен: могао бих их све поновити, узвратио сам систем.“

У свом *Другом Манифесту Надреализма (La Révolution Surréaliste, № 12)*, Андре Бретон каже да се тај одељак из кога сам превео неколико пасуса може „најаутентичније сматрати као почетак оне тегобне делатности коју данас једини надреализам продужава“. Признавајући отворено колико се дугује, колико ми сви дугујемо том знаменитом тексту, Бретон констатује да „дивни четрнаести век“ није ништа умањен, ништа мање „велики у смислу човечанске наде (и, разуме се, очајања), зато што је један човек Фламеоловог генија добио од једне тајанствене силе манускрипт, који је већ постојао, књиге Абрахама Јеврејског; јер истраживања Фламеолова, са свим оним што на изглед показују конкретан успех, не губе ништа што су тако била потпомогнута и предухитрена“. Наводим ово (где, узгред буди речено, налазим довољног одговора на све евентуалне замерке које нам се могу чинити, као надреалистима, што такав један покрет негде у свету већ постоји, што смо дакле потпомогнути, и ми, у својим истраживањима, податцима за које је наша заслуга што смо их открили, и што смо схватили њихову важност, не мања но што би била да их

Не верујем да ма који „однос“ може да ме спречи да нешто учиним у овој смешној друштвености.

Б. К.

Мислим да је реч о „свињаријама“ на које сам увек спреман.

Ђ. Ј.

Одговорио бих да нисам раније чуо одговор Јовановићев.

П. П.

Како би ме моја САВЕСТ могла спречити, пред нечим тако *неморалним* као што је *ма какво* „стечено право“ да интегрално испуним захтеве ЉУБАВИ?! То онда или не би била савест која ме спречава (већ нешто сасвим друго: обзира, несмелост, рачун, итд.), или то не би била љубав у питању. Јер савест заиста не може доћи у опреку са љубављу, која је суштаствено, детерминантно, *морална*. (Немојте мислити да је у питању неко „модерно“, „еманциповано“ схватање брака, да је реч о инфамним кошонеријама бесрамних француских позоришних комада, или чак ни да је по среди неки андрежидовски „иморализам“. Моје категоричко противстављање грађанском схватању поштења, подразумева, за ваш највећи срам, један морал о коме ви ни не сањате, свештеници, врли грађани, верне супруге, правници, судије овога и онога света!)

М. Р.

није било), наводим ово јер се ту назире један центар, један знак у одређивању, у диалектичком одређивању надреализма, јер се ту налази један центар, један епицентар, једна невралгична тачка не само овог другог Бретоновог манифеста, и не само надреализма, један спојни прелаз у кретању данашње мисли, у ономе што је у њој најдетерминантније истакнуто. Ово спада у мој одговор о чуду, а не у мој одговор о „утицају француског надреализма“, које се питање, као што се може видети, за мене уопште ни не поставља.

(„Je demande qu'on veuille bien observer que les recherches surréalistes présentent, avec les recherches alchimiques, une remarquable analogie de but: la pierre philosophale n'est rien autre que ce qui devait permettre à l'imagination de l'homme de prendre sur toutes choses une revanche éclatante et nous voici de nouveau, après des siècles de domestication de l'esprit et de résignation folle, à tenter d'affranchir définitivement cette imagination par le „long, immense, raisonné dérèglement de tous les sens“ et le reste.“)

Изузетно ми је стало до тога, да баш поводом овог питања о чуду, доведем у везу своје одговарање, не на ову анкету, но на испит који непрестано полажем пред оним својим „правим животом“, који је, као што је опет рекао Рембо, „одсутан“, са одговарањем Бретона на питања која се, њему, и само њему постављају са том необичном и неодложном оштрином, и у тој сасвим особеној светлости катализе, непристанка и конвулзивне лепоте, светлости коју ми је без моје воље дато да боље но ико осећам, и тако да је чиним својом, или тачније, да констатујем њену сагласност са оном светлошћу која је, у овој вратоломној игри једин-

Никакав „постојећи однос“, па и кад се тиче оних који су ми најближи, неће спречити да се оконча потпуно развој или крај свега оног чему се, на крају крајева, једино подвргава мој живот, идеји љубави на пример, мада ми у овом тренутку изгледа као неопходна нужност да се и та идеја ревидира и да је њена негација можда иманентна граничном питању које је увек исто. Али, ма како парадоксално то изгледало, та критика и та негација

ственог субјективизма и доброг обезличења, само моја, и у којој ми се једино могу указивати, упитни, непобитни или изазивачки, полатци духовног „спољнег света“ и мог сопственог продирања у сазнавању. Више ми је но добродошло, (управо видим у томе оно што јединственост тих појединачних светлости и изискује за своје превазилажење и своју најдубљу, несводљиву рекогницију), што све ово могу да доведем у везу са једним пасусом гле Бретон, поводом поменутих фигура Абрахама Јеврејског, говори о том паралелизму алхемије и надреализма — који такође за сада можда само поставља извесне фигуративне симболе чија чудотворна моћ има тек да се укаже —, и о оним *случајностима*, оним „медиаимичним феноменима“ тако драгоценим као открићима чуда, којима је Бретон посветио *Нађу*, књигу која је више но ништа, патетичније и за мене узбудљивије но ништа, пример и изазивач, виновник и жртва, тамно огледало и сјајност, личних рецептивитета за чудо, личних једначина пред чудом, и њихових сагласности; *Нађу*, о којој никад нисам хтео да пишем до данас, и која ми је, ван свих расуђивања и анализа критичког поступка, толико блиска, толико у мојој области догађања, толико у самом језгру онога што је мој *разломак* надреалног, које је разумје се недељиво и заједничко свима људима, небо изнад њихових таштих психолошких диференцијација и степеновања, и ипак више но ништа на свету, осетљиво за *боју* појединачних спремности да га приме. Сасвим ми је свеједно што ће то изгледати неважно и смешно, цереканима је све смешно, али нека овде буде забележено, још једном као пример да знакове чуда треба тражити ван великих инсценација и емфатичног апарата уочипадљивости, да сам, немајући *никаких* индиција да ће то тако бити заиста, рекао једне вечери, пред „Руским Царем“, почетком лета, 1928, да ће *Нађа* бити илустрована фотографијама, да бих се сутрадан ујутру, кад сам је изненада добио, уверио да је заиста илустрована фотографијама, што уосталом није ни мало неважно као знамење истинитог, свакодневног, документарног, непрерушеног и реалног у вези са натприродним, јер те фотографије, обичне, али својом пригушеном речитошћу халуцинантне, само су означење да је надреално иманентно реалном. Но ипак не могу да говорим о оним унутрашњим везама које *Нађа*, у извесним детаљима, има, за мене, и можда само за мене (мада ми је Ване Живадиновић говорио да их је видео), са појединим директивама, или алузијама, зрачењима или помрачењима, детаљима које сам, углавном за себе и само за себе, ставио у *Без мере* (*Без Мере* носи индикацију „завршено штампање 21 маја 1928“, а *Нађа* „25 маја 1928“).

Али, још једном, откуда долазим да говорим овде о ономе што се заиста никога не тиче? Јесте ли очекивали, ви који сте ме питали, јесмо ли очекивали, ми који себи постављамо питања, ми који омогућавамо извесним питањима да се кроз нас по-

јесу ствар саме љубави, тачније речено, једино питање те неразрешљиве коагулације духа и меса које дрско називам „ја“. Ово стављање руку изнад очију, да отклоним блиску, прљаву светлост која ми мути поглед, неће ми допустити да боље видим, јер ове очи, јер овај разум, гледају негде где већ нисмо ни љубав ни ја. Један „постојећи однос“ само доноси нове „рушеће односе“, јер *omnia determinatio est negatio*, да цитирам овде Спинозу и

ставе, јесмо ли очекивали да ће нека од њих, и не она на која смо могли помишљати, повући за собом толико невиђеног, из нас, и што није имало да буде виђено? Пре но што смо на покретном, на рађајућем и тонућем видуку свога дефинисања у постајању, и ове *Selbstbewegung des Begriffs*, за коју смо тако постојано, тако одано, и у овој „тоталној депосесији“, Матићу, тако субјективно осетљиви, пре но што смо угледали рубове коначности, и прву пену праскозорја истине, којој идемо, и којој једино идемо, већ треба бацити мреже, и истрести их на ово копно.

Медиуми... Чудо није рекло своју последњу реч. Ни прву тек можда није изговорило. Ми смо про-роци, ако хоћете, и то је смешно, ако хоћете, и смејте се, ако хоћете. Ваш смех звони кадаверично и јетко, несвесело, ма да се ви последњи смејете, и најслађе. Јер победа није у нашим голим рукама. Али дан када ћемо опстати ми, и само ми, оделиће нас толико од вас, .. не видим вас чудом, затрпане вашим позитивизмом, удављене у мастионицама, .. да нећемо мерити свој смех према вашем, чији ће одједи већ бити мртви и у последњем хошку последње катедрале где сте хтели да забравите, да патентирате чудо. Оно стиже, оно је стигло.

И како се ова белешка провлачи испод речи о љубави, и како је љубав, и она више од свега, и у истини тако патосана, минирана чудом, и како је Бретону било дато да први и одмах беспрекорно *Нађом* определи тај однос љубави и чуда, а мени да могу да наведем ове његове речи из другог манифеста, ево их: „Слава, рекли смо, Арагон и ја, хистерији и њеној поворци младих и голих жена клизећи дуж кровова. Проблем жене је, на свету, све што постоји чудесно и мутно. Има реалних привиђења, али и једно огледало у духу је, над које би се огромна већина људи могла нагнути не видећи се. Одвратна контрола не функционише баш тако добро. Биће које волиш живи. Језик откровења говори се, у извесним речима врло гласно, у извесним речима врло тихо, на више страна одједном. Треба се помирити да се он само у парчићима може научити.“

Дан када ћемо опстати ми. Живот, ван логике, са оне стране свести и реалног, живот конкретнији но икада. Који ће од нас, од свих данашњих или сутрашњих *horribles travailleurs*, чији је долазак предсказивао Рембо (в. мото за 19 питање), живети у неискрпном наметању чуда, говорити пуним говором откровења, љубити у чуду које се више неће разликовати од човека, од свих људи. Јер тама која је у нама није за ово кукавно светло сведеног разумног дана, у коме ругоба једино купа са слашћу своје унакажено лице реалног.

Дан када ћемо опстати ми. Полазећи од *речи*. И то је довољно.

Љубављу.

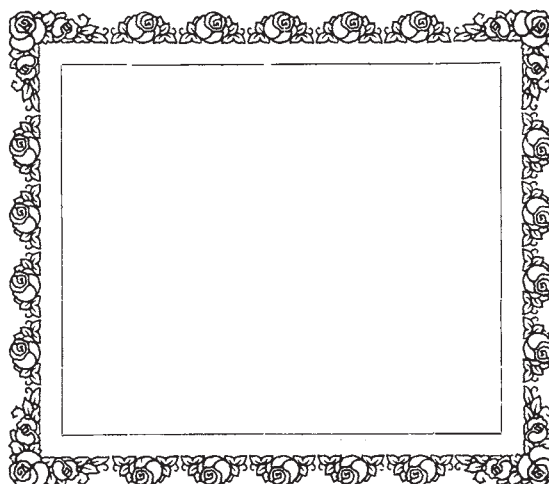
јесен, који се некако мешају у мојој свести. А пред једном негацијом, ја могу да узмем само став једне коначне негације. Граница, сваки је „однос“ само извор безграничности где љубав тек носи своја огледала без стида. У том „коларићу-панићу“, само савест љубави може да ми још веже очи. Сматрао сам увек, сматрам и данас да је „неверство“ према једној жени, само верност према јединој љубави. Међу тим „анзискартама“ изгубљено је нешто од мог живота, и ја имам право да говорим. Ако је љубав тај амбис који се отвара бескрају и смрти, где чак и њено постојање има да се тек утврди или одрекне, ако је љубав то рушење где се ради о целом човеку, тај непрорачунљиви опит меса и духа, одакле се више можда и не излази, где речи *ја волим* значе у ствари *ја постојим*, ја немам, ја не могу да имам и оштовање за ваше љуљашке-постојеће односе, на којима се све двоје по двоје (каткад и троје) нишете, осигурани и опрезни, изнад ове продеротине којом је зидан сав живот. После свега, ја видим девојку... трећу девојку... седму девојку... тринаесту девојку. Јер,

*La Treizième revient. C'est encore la première:
Et c'est toujours la seule, ou c'est le seul moment*

Д. М.

Желим да се последњи одговор на ово последње питање заврши сликом једне голе жене. Бићу веран Љубави, и не постоји ни једно неверство на свету које би ме спречило да савршено и безумно ВОЛИМ.

А. В.

ДА ЛИ ЈЕ МОЖЕТЕ ПОЗНАТИ ?

ПЛАМЕН БЕЗ СМИСЛА

Ја презирем овај прах од кога сам и који вам говори...

СЕН-ЖИСТ.

*...и стављам све пред свршен чин.
ОПЕРЕТА „ОРЛОВ“.*

Ја презирем овај прах од кога сам и који вам говори. Гадим се. — Крв из мога меса кад падне — нема је. Нигде. Али ми је у груди налегла, црна, мртва.

Нема. Дух мој једини, — нека га не чује нико! но који виче, — пламен је без смисла, леден, мрзне до кости, коју се узалуд мучим да каткад, у ходу, не чујем. Докле?

Ја немам коме молитву да упутим, и реч. Коме? И зашто?

Молитва мога оца! како бих лако мотрио под небом кога нема, газио, мокру, мокру бих траву газио, ходао, зашао међ велебиље, у бунике, у траве... Не као синоћ — пуст, сам, до кичице сам стао. Остао. Ту. Ту. Никуда даље.

Никад више! Доста.

Доброто, кћер је пољубио. Брата се сетио, у родну кућу поносно ушао, гроб сачекао.

Не! Ја имам да вучем кости, од овог зида до страха, од једног стабла до другог, до седмог; које ме ено! ено! пред домом мојим тридесет година чека.

Имам да носим месо, месо ово моје без питања и смисла, њега, и то безумље крви, неверно: Одвратан своје духу. Пред њим да говорим, пред њим одговоран.

Дух мој једини!

ОТВОРЕНО ПИСМО

ИЗ ПИСАМА МАРКА РИСТИЋА:

...Молим те, дакле, да нам поред осталих ствари пошаљеш одговоре бар на нека од оних питања која сам ти раније послао.

... Сви смо се сложили у томе да цео овај покрет отворено обележимо као надреалистички. Мислим да нећеш имати ништа против тога. Но ипак нам јави још и ово: треба ли ту ознаку додирнути већ у уводу...

ПИСМО ДУШАНА МАТИЋА:

... И моја и његова (Ристићева) прва мисао били сте Ви. Ваш нам је пристанак апсолутно потребан. Ја Вас нећу овде уверавати ни у пријатељство, ни у значење које придајем...

ИЗ ПИСМА АЛЕКСАНДРА ВУЧО:

... да Вам кажем колико ме је заболело што сте се у свом писму оградиле, озидале, правећи неку разлику између нас и Вас лично.

Запомажем. Дозивам крваву патетику, дух затегнут, запет. Хтео бих, иштем, грозну луцидност — коју **ви**, изгледа, још имате када сам и **ја** у питању — за ово, ово што бележим, овде, на крстинама овим, у ноћи 21 и 22. Тако.

За ове речи: **ја** и **ви**. Да их трпите **мојом** мишљу. **Мојим** телом.

... И позивам се на то... Ја!.. Колико смеха!

Викнем — не чујем свој глас. Само дишем.

Устајем са овог гроба и, „не знајући како да се изразим без паганских речи“, пљујем.

Бљугавост крви да избацитим!

Не могу.

Руке ми мокре, лепљиве. Срце отекло. Кошуља упљувана, коју сам још једном навукао.

Ја не умем да чекам. Ја глув. Ја слеп. Стерилизован.

„Увидео сам да ни један циљ није достојан ма каквог напора. Доста је чудновато да је ово осећање слабило са годинама које су се у мени нагомилавале.“

Знате ко говори. Да му не помињем име: можда га то само ова ноћ, моја, осветљава! Докле ће и то?!

Сагорео све чега се дотакао. Без сажаљења. Без бола, који би, знам, ублажио ујед моје негације. Моје неминовне, моје водиље, која ме не сме, она ме не сме да напусти. Са годинама... **године!**.. она неће да стукне.

Ту. Увек. Да тотално спали све мостове повратка.

Одмора нема. Она! Она!

Она ми не да да грешим. Да грешим.

Ја нећу бити ни кљусаџија, ни лопов, ни истраживач, ни ловац, ни рудар, ни гњурац. Нећу учити биологију. Ни ботанику. Ја никада нећу знати географију.

Доиста без садашњице. Ако ми се кроз трзај-мисли икада јави — она гори.

Без својине. Ја немам шта да спасем. Прирођавања ме бацају у отупелу апсурдност, где ме нема...

Моја свест пропушта само негацију. Без ње моје тело не би било пред вама. Та негација пламса, пишти. Цеп се крто, отима, кида, али се држи ипак, ту, ту...

Да није ње, не би ме било: Од снова, ја само нисам имао надања. Пожари!

Не спавам. Ја бих да чујем крик. — То је, доиста, крик!

Све заставе које сте подерали, у благо баџили, дерем и ја... Подерао их.

Ваша негација је и моја.

Спаљујем, ноћас, све што спаљујете. Проклињем са вама.

Стално пљујем. За сваку реч, јадну, непотпуну, реч која виси. Између сваке речи. После сваког слова.

Пљујем сву ноћ. Читам ваша писма. Пуне ми груди крви.

Оно што тражите од мене: одговоре на питања која сте поставили, апсолутно потребан мој пристанак за прављење покрета, моје солидарисање у обележавању те такозване акције, све то, све то мене одваја од изнемоглог, од скиданог и страшног даха моје мисли, изван кога ме нема.

Ја сам у одрицању. Када оно добије своју стварност, слеђену, неописиву, своју конкретну вредност — у сну? — тек онда, ваљда за час, ја престајем да слушам ужасно зевање моје крви.

На ужареном црнилу, из мртваје, ја не назирем свој лик.

...предамном — трг. Трг Фирстенберга. И два заробљена ветра у њему.

Париз, 21 фебруара.

На распаљеном гробу, у мрчави овој, без жеђи, разлили смо по небу сва вина, пробдили, испили, за собом, кржаве реке до краја...

Где ми је сан?

**Моли пламен-голубове
да не прну
— Не идите!
Куда ћете, голубови, са мог лица?**

**Куд да оду?
Имам воду преко лица — и ево је!
Ја је дајем
— спусти руку коју волим...
... узми ове љуте кише с мојих груди
кад те молим!
Узми с руку ово лишће што трепери!..**

А киша? — Растави се од земље, подиже се у небо. Ја видим ту густу воду, црњу од ноћи. Ноћи! изворе пусти из себе, твоје реке од сребра нека видиком крену, водом светлом, што ми одводи снове и путове.
— Хвала.

... али раздрта светлост зар и мене нађе, у смаку ове звездане дубине смрти, касне, прекасне, смрти спорих слапова тела Твог које ме у сну вуче. Дозива. Луђе од траве.

— Срећна, сети се! — По ћумуру урвине ове где те нема, улудо јасно ја чујем лет белих риба у твојој коси — теже, горе но икад!

О где, где си, водо?

Крвоток ових небеса, то чешљање сребра, овде, овде, паде... Опет.

... па гледам, гледам на једну дугу, гледам у другу: свуда по јоло сунце, гладно, и влажно, сјаји, увило ми руке, лице ми пије, у очи, очи, очи, које су пусто моје... ничије више.

Пале тамо руке, покопане у воду, у земљу — мочварно мека и тамна — за снегом који опија; и косе пале, полегле, косе кржаве. Саме. Каљаве...

— *О ја сам, ја сам... Зову ме за пластом Анна, а овде — ах другу име хоћу: Травку да видим... небо нека ме чује.*

— *Не могу водо са Ујла... Не! Нек вије птица...*

— *Неће. Видиш, мртва је из небеса пала. О једном, једном само да спазих птицу када је, кажу, у ноћи крај реке стала. Ко је видео птицу, птицу кад је скапала?*

Нико.

Ево, ноћ ће отићи. Откриће — открила зид до мене. Бео. Зид куће седме у Мутаповој улици са леве стране. Окренут само лицем, у сваку зору, на три смеха од сунца пре но што сине, на две сам стопе од ноћи.

Камен до мојих ногу. Креч до коже, до мога меса... мокар.

Милан ДЕДИНАЦ

ДЕТАЉ ИЗ ЈЕДНЕ СЛИКЕ ИГЊАТА ЈОБА

УВОД У МЕТАФИЗИКУ ДУХА

ПРЕДГОВОР

Иако метафизика представља најчистију жељу човекову, најоправданији захтев духа, који се непрестано противи компромису позитивизма, потребно је знати услове који *данас* постоје за писање једне метафизике, јер и најповршније познавање догађаја уверава да су ти услови, доста нагло, радикално измењени. Многе ствари, које су се десиле, већином у току последњих година, онемогућиле су читаве концепције, читаве начине мишљења, тако да је прошло време кад се писање филозофских дела, у основи, сводило на излагање једног наивног посматрања света, или на једну изградњу система природе по унутрашњим законима свести, или на

критиковање тих система са једног сличног гледишта, на спајање тих система, на њихово делење; прошло је време дивљења пред створеним светом и његовим непогрешним законима, време неузмиреног поверења, бескрајне наде у бољу будућност, са осећањем читаве вечности пред собом. Један низ усамљених протеста, који почињу са историјом човечанства и одједном се, последњих сто година, јављају све чешће и у све јаснијој и непосреднијој форми; једно шире незадовољство, условљено општом празнином савременика, гомилањем неправде, хипокризијом, остентативном глупошћу, све нижим нивоом духовног живота, последњим поку-

шајима да се изиђе из једне безизлазне ситуације, неуспехом свега заснованог на дотадашњим принципима; затим многа неочекивана научна открића: Дарвинове теорије о постанку врста, које су уништиле антропоцентризам једног лажног и оптимистичког дуализма, (и које после неразумевања, јефтине вулгаризације, и после претрпљене реакције опет постају актуелне); историски материализам (наставак Хегелове диалектике), који је из корена променио идеје о природном еволутивном усавршавању људског друштва; и најзад психоанализа Сигмунда Фројда (сигурно не најмањи догађај у овом низу открића, која своју праву вредност добијају тек једно у вези с другим), — сви ти догађаји приказали су доста нагло и брутално све ствари у сасвим другој светлости и бацили човека, сасвим неспремног, пред хитне и неодложне проблеме.

И док велика већина људи неће ни да види, ни да чује, шта се десило око њих и од коликог је то значаја за дух, јавља се, као почетак једног логичног закључка, као једна резулганта свих тих важних преокрета, надреализам, који покушава да све види у правој важности и који, прелазећи преко свих стечених права, поставља човеку, у име духа, неочекиване захтеве.

Данас, дакле, једна публикација, ма била она и филозофске природе, тражи оправдања. Једно стерилно интелектуално љубопитство није за то довољан мотив. Не може бити илузије о неком објективном писању, и они који се крију иза објективности узимају један став према догађајима, који их сам по себи класира у чуваре једног хипокритског стања. Обожаваоци Истине (са велико И) и естетике који све посматрају ради Лепоте (велико Л) оставили су свој траг. И с њима је, данас свршено. Али све што може да допринесе општој оријентацији духа; све што може да прошири област где се врши одредење, све што може да доведе до стварања једног јаснијег и конкретнијег става, (не до стварања једног апстрактног велтаншаунга, него до што директније реакције, до што богатије, разноврсније реакције на оно што се дешава), што дакле преноси у област свести и пажње чак и ствари које су биле остале изван те области, има довољно оправдања за опстанак.

Питање је само да ли метафизика, чији се проблем — проблем *реалности* — поставља заједно са моралним проблемом *слободе*, да ли је она ствар знања и науке,

и да ли се метафизика, ако је она заиста рушење *нереалног*, уопште пише? На тако постављено питање може се одговорити само негативно. Но немогуће је дозволити да се изједначи знање са писањем, и тако, вербално, стави у опозицију дело и реч; и, тиме што за метафизику само писање није довољно, његово значење и важност се ипак ни најмање не губе. Извесно неповерење према писању метафизичких књига и извесна помиреност пред нерешљивошћу метафизичких проблема, код људи чији је моралан став иначе тачан, директна су последица те опозиције дела и речи код свих метафизичких система у историји филозофије (изузевши Хегелову диалектику). То апсурдно схватање потиче из потребе да се свет и све *објасни*, објасни на бази свести, разуме се, и зато се свест још једанпут суперпонира на свој објект, тако да се тражи и ради у потпуној апстракцији. Филозофије се пишу, системи се граде из једне велике потребе за *утехом*, за учвршћавањем свога положаја, за *оправдањем* свог рада и живота, за детективски траженим доказима о постојању Хармоније, Бога, Бесмртности душе; из потребе за сакривањем апсурдности живота, за тлом испод ногу, за уклањањем испред моралног и метафизичког очајања, — све то, разуме се, под најлепшим и најхипокритскијим именима, *а све то из страха пред бесконачношћу*.

Међутим, један увод у метафизику, који није писан из тих наведених побуда, има права на опстанак и може себи поставити и други циљ но само стварање једног јаснијег става, а то је разбијање апстрактних проблема и њихова замена *конкретним мистеријама*. (У ствари, погрешно је овде говорити о другом циљу, јер и та замена спада у стварање јаснијег става, али сам овде хтео да подвучем онај део одредељивања, који се није сам по себи подразумевао, а коме сам склон да дам особиту важност, и који је баш та *замена апстрактних проблема опипљивим мистеријама*). Једна огромна *инерција* људског ума, и код људи који су доживели унутрашње морално ослобођење, омогућила је таложење бесконачних метафизичких предрасуда, стварање неупотребљивих појмова, подела, аналогија, класификација, постављања апсурдних проблема, којима се мисли и живи. Само сталним и непрестаним напором који долази из најдубље и најспонтаније потребе, и само ако се метафизички проблем поставља онако исто оштро и непрестано као и морални проблем, као неизбежност, као

опсесија, може се та инерција савладати и почети увод у метафизику. То је једна од заслуга надреализма што је од почетка и непрестано радио на томе.*)

Кад је у питању начин писања, метода рада, опет се појављује неповерење. Од систематског мишљења и тражења, како изгледа, нико не очекује више стваран резултат. Мисли се да се само интуицијом може нешто дознати, и да размишљање доводи или до лажног резултата или до непотребног комплицирања оног што се већ знало. То неповерење долази, и овде, од злоупотребе и неискрености оних који су се служили логиком да докажу, себи и другима, оно што ни сами нису веровали, неистинитост оног чега су се бојали, истинитост оног што им је ишло у корист; и зато су логичну мисао и логичне методе развили до невероватности, али су их у исти мах озлогласили. Но сад је време да

*) *Le manifeste du surréalisme, Le paysan de Paris, Introduction au discours sur le peu de réalité, Traité du style, Second manifeste du surréalisme*, и т.д.

се систематском мишљењу и тражењу врати изгубљени кредит. И стриктно научна метода је добра у метафизици, кад су мотиви њене употребе оправдали (као што то доказује психоанализа). Уосталом, један од најважнијих циљева ове књиге је одређивање односа између подсвести, свести и савести, јер се у том одређивању константно поступа са недовољно чврстине.

Остаје још да се укратко одреди положај ове књиге међу осталим публикацијама. Овај увод у метафизику само је један облик и један моменат надреалистичког активитета, и у томе налази своју актуелност. Та актуелност не смета ни најмање овом уводу да заиста буде увод у метафизику, да поведе цео претрес изнова и да понови многе афирмације које су већ учињене, поред специфично нових афирмација, јер све те афирмације заједно добијају једну важност, независну од важности сваке ствари појединачно; и један увод у метафизику има, овде, незаменљив значај.

ПСИХОАНАЛИЗА ВОЉЕ

По правилу, све што спада у област психичког, свака психичка појава или особина човека, може се подвргнути анализи. И с претпоставком да код многих особина анализа нема много шта да каже, остаје њено право генерално и може се у крајњем случају испољити у афирмацији, којом анализа изјављује да дотична психичка појава нема интереса за анализу. Погрешно је мишљење које разликује насилно од ненасилне психоанализе, ма какав био однос подручја који се, у том мишљењу, даје једној или другој. Задатак је психоанализе да пронађе подсвесне радње које одговарају свесним или, боље рећи, видљивим симптомима и анализа је једина позвана да каже да ли тих подсвесних радњи има или не. Био позитиван или негативан, одговор се може дати тек после психоанализе, као што, у физичком свету, одговор на питање да ли се једна супстанца, за извесно време или приликом извесних манипулација, хемијски променила или не, може бити дат тек после хемијске анализе.*)

*) Ретко кад се налази код људи на ово правилно држање према психоанализи. Противници психоанализе енергично протестују против оног што они зову „мешање у све“ и против „настрљивости“ психоанализе. Њени незвани поборници опет увек дају позитивне одговоре, и систематски налазе свуда исте подсвесне комплексе.

Али, кад се са идеалног посматрања ствари пређе на примену, стиче се уверење да анализа има увек шта да каже, под условом да тражи искрено и да не тражи увек исто. Врло је важно да психоанализа тражи разлику чак и у квалитативним диференцијама. У строго терапеутској анализи, та диференцијација не игра, како бар за сада изгледа, велику улогу, и зато на њу није обраћена готово никаква пажња; али кад је психоанализа у служби метафизике, онда се на том пољу највише од ње очекује. Данас, после двадесет и неколико година психоанализе, ми немамо још потребне елементе за одређивање односа између свести, подсвести и идеалног „ја“; квалитативно диференцирање свих датих фактора има највише изгледа да ће омогућити одређивање тих односа. Зато је, разуме се, потребно водити анализу са непроменљивом чврстином и строгошћу.

Код анализе воље, у колико је чврстина потребна, то није зато што су у питању незнатни подсвесни процеси, који би том својом незнатношћу отежавали анализу, него зато што се померањем тих процеса из подсвести у свесне слојеве врши једна операција врло неугодна и тешко сносљива, и зато што је извесно стање тих процеса услов за елементарне радње свакодневног живота, још више, за подхвате

који прелазе ту границу. Могло би се рећи да анализа има много мање изгледа на успех код енергичних људи, који у животу раде и очекују од свог рада резултате после дугих рокова, него код људи који живе из дана у дан; код људи који од живота нешто очекују и у животу успевају, него код људи који су без амбиција, без наде на будућност, и сматрају свој пораз за неизбежан, — кад би се уопште могао овде очекивати успех анализе у техничком смислу, наиме кад би се могла очекивати дефинитивна замена подсвести свешћу.

Кад психоаналиста сређује материјал о вољи, пре него што ће почети анализу, наилази на потпуно неочекиване тешкоће. Постепено се показује да се иза појма воље не крије једна људска особина, него читав низ психичких догађаја, који се понављају мање или више редовно, а која би се с правом могла очекивати по привидној одређености свакодневног појма воље. Тако се код самог почетка анализе намеће једно лучење — не подела — социјалног појма воље и саме воље у примени. (На оваква лучења нераздељивих процеса анализа је научена од првог дана.) Социјалан појам воље има овде главни интерес. О вољи се толико говори, расправља, на њој се толико заснива, на њу се врши тако често апел, да се психоаналисти одмах чини сумњива њена „природност“, и он је упућен да тражи везе тог појма са социјалним моралом. Кад је једанпут пошао тим правцем, психоаналиста налази само потврде својој слутњи. Пре свега, кад је реч о васпитању, улога воље се не може сакрити; свако васпитање се оснива на вољи; њена енергија служи као база сваком васпитању, и зато се васпитачи труде да је створе и развију. Са колико се то понижења и лажи постиже, види се јасно и из најчувенијих метода (Coué, Swet Marden).*) Овде би требало узети све Фројдове радове о васпитању и прећи их, обраћајући пажњу на појаву појма воље.

Али воља као главна васпитна снага постаје још већа онда кад престаје васпи-

*) Може се наћи и, од прилике, оваква препорука: ако човек нема воље за рад и због тога почиње да губи вољу за живот, може себи помоћи тиме што ће сваког јутра замислити једно уже које виси од плафона до земље. На том ужету има двадесетак чворова у правилним размацима, на сваком чвору налази се по једна фотографија личности у питању. Идући од горе на доле, лице на фотографији се све више смеши, на последњој је сасвим весело! — Много је лакше, по нашем мишљењу, на истом ужету замислити себе обешеног.

тање, школско и породично, јер тада нестаје ауторитета родитељског и професорског и „почитовање“ према оцу и школи нагло слаби, и у сваком случају не може имати велику вредност за човека, кад је његова активност окренута на другу страну, кад је почела борба за опстанак и животна конкуренција. Ту се изједначују појмови величања воље и величања конкуренције, које — воља и конкуренција — чине човека оним што је. О свему томе говори се са великом гордошћу, са одушевљењем, тако да искреност свих тих афирмација долази у велику сумњу. Овакво схватање воље није једнако својствено свим добима и земљама. Врло је потребно да компетентни са овог гледишта проуче историју и даду комплетне студије. Ја мислим да би такве студије биле од највеће вредности за ориентацију сваког човека. Иако, на жалост, таквих студија — мислим на студије које би као главну полазну тачку имале анализу воље — уопште нема, могу се поставити презумпције и издвојити главне тенденције. Ако се посматра однос религије и воље, види се да интерес за вољу слаби кад је религија јака и духовна, и обратно, да воља јача кад је религија слаба и постала само обичај. (Разуме се, да се овде не води рачуна о терминологији, него о концепцији појединих доба.) Кад се узму у обзир правне институције, онда се долази до уверења да је интерес за вољу у толико јачи у колико су закони више основани на индивидуалној бази, и да је најјачи у доба употребе римског права. Римљани су прави творци појма воље. У новије доба има два велика „покрета“ воље, то је германско-пруски, који је сад мало изгубио од своје актуелности, и англо-саксонски које је, нарочито у Америци, актуелнији ни го икад.

С овим диференцијацијама може се, осим праћења моралног процеса човечанства од религије до воље, пратити исти процес и у самој вољи. Воља је, дакле, један елеменат „ја“. У исти мах постају јасни разлози унификације многих диспаратних елемената у једном појму. Како човек нема више одређен циљ свога живота, као у религији, то му се даје једно неодређено и неутрално морално средство, као оружје против инстинкта и његових оправданих захтева. Ово је свакако најчудноватији и онај тражени моменат у појму воље. Категорички императив стављен у службу неодређених интереса појединаца и друштва! (Ту разуме се

императив од категоричког постаје само обичан императив.) Тиме је постигнуто одвајање моралне енергије од њеног циља, изолација и апстракција те моралне енергије. И у тој апстракцији разабрају се сви карактери материјализације; везивање за свет мотивација, подложност каузалном закону, разликовање опозиција. У идејној граничној форми постаје та енергија супстанција; али она постаје само у колико се удаљује од те граничне форме, коју не може никад достићи, и у колико је резултат живог потискивања сексуалног инстинкта. Постоји дакле један процес, не еволуција, који води моралну енергију постепено ка супстанцији, иако је не може никад до ње довести, јер то је изједначавање свега, и смрт. Спољашњи узроци тог процеса су издвојени у Дарвиновим принципима и још више и много јасније у дијалектичком материјализму. Они се у кратко резимирају у једној речи: *глад*.

На сваки начин, постигла се је извесна еластичност морала, и тај факат се десио по друштвеној потреби. Вероватно је да ће се рећи: „Ти интереси, та идеологија, мобилни додуше кад се посматра једна дужа периода времена, у датом су моменту потпуно одређени.“ Да је заиста тако, остало би се на старим идеалима или би се створили нови, а не би се изолацијом моралне енергије створила данашња *воља*, која игра за моралне вредности сличну улогу као *новац* за материјалне вредности. Сам процес индетерминације види се јасно кад се пореди пруски и америкашки појам воље, види се колико је вредност свесне мотивације порасла од првог до другог.

Од тог песимистичког утиска не одваја човека ни анализа механизма воље код појединца. Овде је, наравно, индиферентна разноликост елемената, који подлежу механизму. У почетку стварања воље, код детета, она није тако анонимна, и у ствари ту нема још воље него само жеља. Стање је исто кад дете ривализира с оцем у својој машти код непотиснутог стања Едиповог комплекса, или кад се идентифицира с оцем после извршеног потискивања. Права организација воље у самосталну инстанцију врши се онда кад се васпитањем развије нарцисизам одраслог човека (који је потпуно различит од нарцисизма детета, — док је овај последњи само фиксација, први је материјализација), кад се *libido* окрене према човековом *ја*, и у њему бар делимично нађе свој, објекат. Овде „ја“ није као код параноје је-

дини и стални објекат, него се кроз све радње, кроз све споредне објекте, види као последњи објекат и циљ. Прецењивањем тога објекта, прецењивањем тога „ја“, ствара се од њега један идеал, бескрајно скромнији него код паранојака, али ипак потпуно илузоран. Под притиском тог идеалног „ја“ човек тежи да се изједначи с њим и добија *вољу* да буде оно, што *жели* да буде. Ту се види јасно механизам процеса, потискивање жеље, сублимирање њене енергије у енергију воље. Разуме се, тај се идеал ствара под утицајем разних васпитних и моралних фактора, али је, изузевши ограничен број прохибиција, потпуно неотређен.

Код испитивања воље на примени долази сад у обзир тај неодређени број циљева, који захтева многобројне студије. Али има још једно питање. Многи психолози*) не виде у вољи ништа друго него резултат асоцијација и пажње, и тврде да се у главном вољни покрети врше без напора, а да је обрнуто мишљење распрострањено код лаика (социјалан појам воље), зато што се случајеви, где је потребан напор, јако усеку у памћење. Ово мишљење је последица тако очевидне конфузије, да би се могло прећи преко њега, кад се не би овде појављивао један врло важан моменат у стварању воље. Јасно је да се убацивањем пажње у доношењу одлуке само померио напор са акције на пажњу, али је и овде улога свести врло чудновата. Тај моменат, који је сигурно својствен једној културнијој вољи, биће врло важан кад будем прешао на критику свести. Сада би остало да се укратко изведу закључци у питању моралне савести.

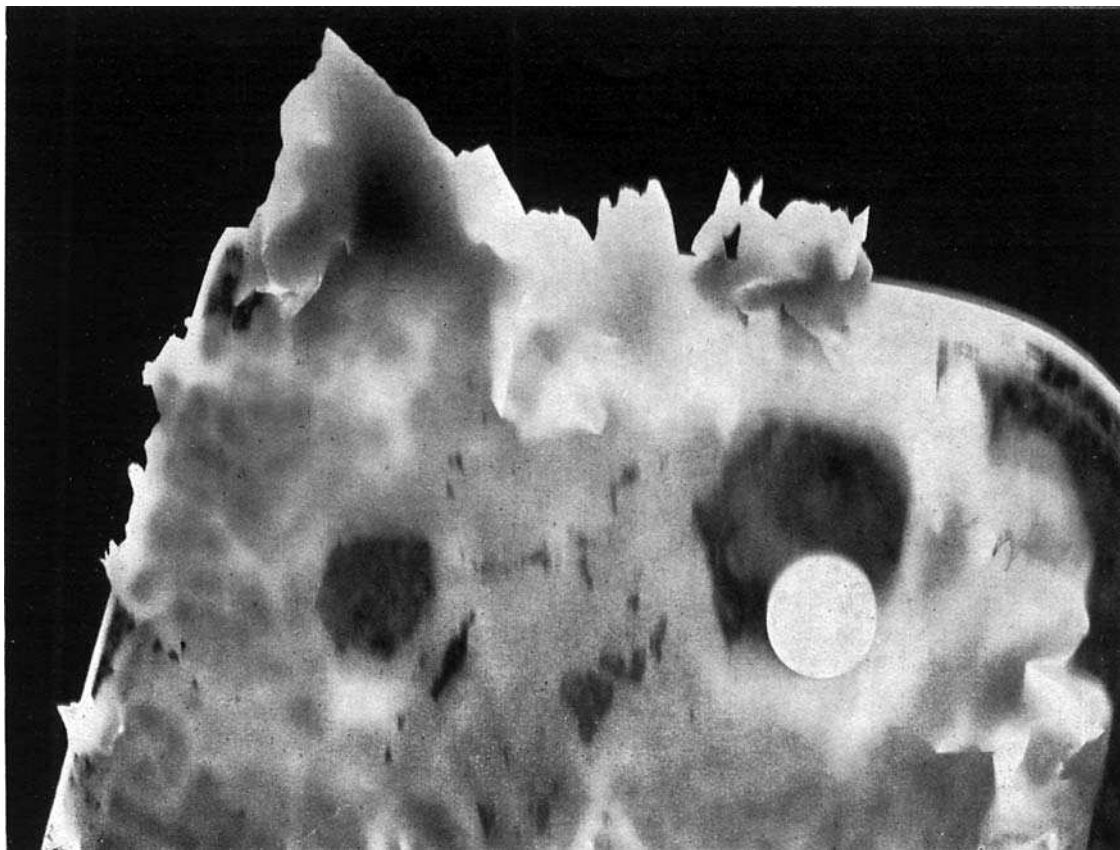
Ване ЖИВАДИНОВИЋ-БОР

БЕЛЕШКА. У својој последњој књизи *Нелагодаст у култури*, Фројд наставља своју метапсихологију, и даје последња и најверодостојнија обавештења о вредности данашње културе. При крају, Фројд каже:

„Ја сам се трудио да будем без предрасуде: да је наша култура најскупочињенија ствар коју поседујемо или можемо достићи, и да нас њен пут мора неизбежно довести до висина неслућеног савршенства. И ја бих, у најмању руку без љутње, саслушао критичара који мисли да се мора, увидели се циљеви културе и средства којима се служи, доћи до закључка да цело напрезање није вредно труда, и да резултат може бити само једно појединцима неизбежно неподношљиво стање.“

(*Das Unbehagen in der Kultur*, s. 135. Internationaler psychoanalytischer Verlag, Wien 1930.)

*) William James.

VANE BOR

Ω ЗЕМНОМЪ КРЪГЪ.

ГОВОРИ

ѐ Ω ОБЛАКЪВЪ.

Неказано колико сте пута видели овога часа. Невиђено колико вам је пута било казано овом потребом. Како је у самом почетку било слободно и невиђено, како није било потребно и живот. Силазило је низ падине кречњака глатким тунелима који су звонили под њиховим корацима и није сишло у овој дивљачи изгубљеној у звуку и није отицало спирано у грумењу лаве атомима сневања најреалнијих гљивица. Ситне гљивице мисли расту по вашим зидовима имају цветове без смисла и плоде се чудноватим данима изван канала улаза. Тајанствене мисли, ливаде мисли, реке, пејзажи тела мисли. Мириси мисли, звук модар и челичан, гибак у електричном срцу птица које чувају камен мудрости и скривају конзервиране сексове часова. Силазе ходницима свима ситним пилотима пилотине — приђите само једним комадом меса и оне се привлаче снагом најјачих магнета и почињу да отичу. То отицање магнетске мисли излази кроз све ваше отворе да би било опажено при повратку свима отпорима. Мисли, океанске мисли, да ли имате чула за своја чула, да ли имате чула за себе.

Неказано колико вам је пута било речено и неопажено. Нису вам потребна ни једна решења више јер остајете слепљени ушима и сви су вам укуси познати. Светлости чујете када долазе из најдаљих извора и знате да при повратку односе

вашу сопствену светлост у себи просуту, неухваћену ни једним огледалом шетача сасвим непознатих. Неказано колико сте пута сазнали да излазе из појединачних река неминовне звери, да улазе у вас да вас силују несташним мирисима савршено сексуалним, да пијани лежете у грању дечијег квасца, по муљу своје крви и бубрите пуни. Колико сте пута носили у устима птице с руменим сексовима лудила забодене у мождане бразде мисаоних мишића ваших корака по камену, по тамним влагама модрих језера.

Ноћи су вам долазиле као огромне крпе и завијале очи, отварале су вам све чепове и ви сте цурили у реке сна и тонули ширином коралног платна по жалу.

Ѓ. Ѓ М Г Л Ш.

Спајали сте ноћи подземних река искиданог лица у ширини гласа изнесеног тела под мозак зорине коре витица и јама слепљених у дисању испод оаза боја. Када сам пришао у чистој тами једне трудноће и вриснуо као семе светлости у птицама и слепоочницама јутра лежали сте испод кошница закопаних корака од хлеба биља и чела као кудељне сламе шипражја.

Да ли још спавам, ужаснуте ларве искоче слепе. Да ли још чекам када сенкама убијам жеђ бродоломних спасења. Да ли још видим у очима леша пљувачке и нанос киша, отиске ноћи на уснама крава. Или још лепим по кожи занос од биља и трчим као сенке плодних језика музејима шума. Да ли још берем очи испареног млека тамних видика.

Ѓ Ѓ Д О Ж Д А.

Били сте покрети у звучним пољима пузаве биљке на водопадима, на огромним листовима препотопских шума, на стопалама и меденим веђама саћа птица апсолутно звучних топлотом и бојом раскиданих у покрету. Били сте ноћи друкчије стазе и уши су вам силазиле низ кожу и убадале се у стопални звук ветра. Спавали сте сасвим сентиментално. Седименталне наслаге живота и очних капака заливених гледањем рудницама потпуно мирним и неприступачним.

Влагом моје коже били сте лет биљке у стакленом аквариуму читава рука свежине, читаве површине сивог острва топлоте. Као боје постали сте смисао у рођењима своје деце. Младунци боја, младунци мириса, звука са играчкама модро сувим и са оковом тишине као кичме испод отвора. Испод пора сланих река чврстином ноћи испаравали сте заливеним звонима зарђало грање подземних коштица.

Ваш, мој без присвајања, слободан без зависности, привезан и приведен сок ритова још чврсто одлази улицама и пољима без знака, данима без тела укуса, и његови отисци шљунака не луде под звездама бетонских покривача. Он не долази, ви нисте били, он је сећање о потреби, ја немам потребе. На оделима лаких чула, на постељама празним и углачаним, чврстим и згранутим плочама снова о побаченим вулканима моји говори остају у небу тела и чекају пуста откровења своје смрти.

Ѓ Ѓ Д У Г Н.

Убијеним гласом ходајте и прилазите сваког дана не разликујући часове што балсамовани леже место калдрме. Из једне ваше главе или мрежастих шкољки изви-рале су хладноће и разносиле шаку мрака незавршену и распаднуту. Али то је прошлост а испред вас нестају обале тела без руку и плућа без простора. На дужини ваше свести спајали сте се непокретним отицањем чија су рађања лежала двострука у почетку. Да ли вас разликујем или вас све у себи закопавам. Да ли излазите до ових комада као жеђ или умор, као завезано јато што пада кроз расечене земље. Да ли сте ходања слепа од јуче, спрудови ноћи или дисање легла у мирним женама чија стерилност засипа.

Ѓ. Ѓ ГРЕМЛЈВНИ,

Речи су ишчезле пре но што сам Зас Пао.

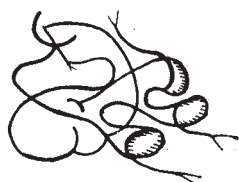
Дотакните својом икром, својом ивицом, својим оксигеном, електронима, сунцем, системом. Али где би то дотицање било? Ни хладноћа, ни гусеница, ни кора немају додиривања. Шта стоји између њих? Пољубите се када сви седнете за један сто и ви се нећете моћи пољубити јер вам усне сметају. Газите устима по белом, по хладном, по облом и укусном, благим отровима мозга и ходницима као пси, до тавана, до ретког и сивога, до песка подморница плућа, газите, и ви нећете моћи газити. Немају по чему на ногама остављати закачаљке обешене... Руком пређите преко стола јер он не може да чека, телом пређите зечевима који прилазе без прилажења, који улазе станицама и остају задихани у скоку; ухватите девојчице на перју у гласу златне косе и где ћете их додирнути? Јер вам речи залазе у смолу подивљалог ваздуха и ту препукле на лави отичу на згрушаним завесама од лишћа и нигде не стигну. Од поларних светлости само спектар кристала прича још поред мене као бесконачни бројеви заливени собом што не могу нигде да се споје. Његов говор о истинама које нису обојене, чији укус није ухваћен, пролази без везе. У промени се не дотакне. Имам гледане гумене епрувете хлебног дрвета јагуара да би сва деца била пијана када лагано дишу без душе. Они ће ницати као образи испод обрва, као острва, као океанске опрезности од звезда и неће никада заспати зеницама без воде. Пружене њихове листаљке на паучини дна огромних сунђера украле су комад сунца, комад жеђи, изгубиле су мрак чим су престале да мисле. Ви их можете јести али их не можете појести. Залогој одевени силазиће својим шетањима пуним сећања и неминовности до половине бачених, од половине убијених, али ради времена још остављених да дођу.

Додирните овим обалама које су се излегле у рекама завезаним сопственим током, додирните њима свој сопствени крик од воска. Између овог стопалног камена и њихове ивице, пролазиле су војске пуне залирене тајне чије је и слепило чак говорило само једном у рађању целог годишњег теста. Рудник у закопаном ковачницама отпустио је своје крило од биља, њиме завијено небо пришло ближе, оно ће отворити зидове и химен и у вриску застаће глас прошлости као оплођена ноћ. — Данас је ово њихова полинезијска лустош и високи папатои савијени до острва Хива-Хуху и глас птице у љускама гњезда недотакнут. Неприближен звук остаје залеђен у крви ружичастој дечка. Додирните децу што пропадају испод очију, јер што ухваћене руке знају да сачувају, то је лаж једне беле мреже у средини часа, то је талас који је стиснут као одбрана за немилосрдно обилажење овим путем.

Ви ћете прилазити у тим зеленим гондолама пијанство исечене дражи, тражићете њен корен без крила, а ни развејани облаци неће натопити пустиње, ни тај нож сакривен на дну једне сенке тајанствених стабла неће вам завезати изворе и поћи без зида.

Ако је остало као само подељено на данас, ако је било пренето неким чудним пријатељством јесени овај ковитлави завој између мора и капи, то је једна моћ говорила као огромне тезге пробуђеног тела. — Отворите очи, пошаљите очи да се играју. Пустите их да трче преко трава јер су пуне кише која једино пада из њих у небо. Пустите да се заклопе сандуци, да прилазе пароброди као шишарке у ветру што горе, као семенке у стопалама јахача. Исеците ноге и пустите их да трче на све стране одједном уплашене јер је заспало гвожђе листовима на томе улазу до кога није долазило комађе ове ковачнице. Убите децу јер њихово ружичасто језгро носи почетак дана крилатом млеку улица на којима заборављам себе.

Ђорђе КОСТИЋ

КЊИГА БРОЈЕВА

ОДЛОМАК

Лагано, лагано, дубинама,
у дубинама и немо додир, као додир...
Пишем.

Стављам тако слова.
Окружим, тихо кружим, и вир који се ства-
ра

да дубинама овим, дубинама без спаса,
и ако бивало негде, негде ако је било,
а само бескрајни мир, камени, вечити мир.

И кап.

Кап брегом, долином. Кап.
У брег полако и усправљам се. Да некад...
Нечујно, нечујно лист у ноћи,
као љуљани лист и својим прстима крећем,
о тише, тише још ту, из вода мртвих, из
трава,
па телом стављен тако, и име, чије ће име?
Из земље непомицни.

Да речи нејасне, мукле, лебде над мојом
главом,
као суморне птице, и груди тешке дишу,
као уморне птице, просторима бесвесним
и шаке своје ширим:
ево те речи, речи, ређано тако,
и реч по реч полако над тамо да се одваја,
као огроман бор из дубина ових да ниче,
као огроман бор над тишинама вечитим,
и шаке своје ширим,
у животима, животима умрлим,
у покретима већ узиданим,
и да ли је то заиста један човек,
да ли је то један човек који говори ту?

Долином, долином само,
и дубље још, испод мојих ногу,
једина кап, која капље, капље,
кроз додире, неупитана,
као дете изгубљено које јеца,
као плач грозни, као нож,
као ход који понорима се провлачи,
као нож, као крик, као кап,
како је страшно, како безнадно дознавати
и стајати сам.

Као ход...

О безимени, без имена, грозни,
као побеснео грм који се кидаш, грчиш,
као рањена звер скривена што кркљаш,
шта тражиш ти у дубинама тим и идеш,
идеш...

— — — — —
Ко сам ја?

Чујем само тај ход,
корак по корак као вода дубока,
као дубином вода тај ход који чујем.
Слушам...

Неумитан и страشان како загриза,
као пијуком неко да бесно копа, ломи,
као пијуком неко ко је ближи и ближи
из дубина муклих непознат када долази,
из дубина неких непознатих човек који
корача...

И телом својим притајим, слушавам.
Доћи ће...

Зар већ у ову ноћ.

Зар већ у ову ноћ, па ипак, ипак,
ти који ступаш мрачан,
ти који ћеш чудан ући у овај свет,
и којим знаком, којим знаком,
док тихо, без шума, шири се грудни кош...

Тишина је, само један човек лагано изла-
зи из тела мог, лагано, без крика, без ре-
чи, човек који се издваја из мене и одмах
одлази у ноћ. Човек... Да једино што ви-
дех његове две руке, чудно и грозно но-
шене руке. Једино ако још видим те две
руке како се пуше у тами, пуше! То видех
И прошао је...

О непознати, ужасни,
ти који поседнут, недељен, да у том грчу
једино си изражен,
и кога тражиш, кога тражиш на земљи
овој?...

Даљином само човек који кружи без прет-
станка,

који јури, јури и пада, јури,
кроз шибље које пробада његове груди,
кроз воду,
по стењу где му крв још ври, истекла.
Кога тражиш?

О не приноси, не приноси никад своје ру-
ке лицу,

човече бедни, човече грозни,
да никад не видим твоје лице, да никад
не видиш своје лице,
никада ја не видех ни свој лик, никада га
не видех,
јер знам да би ме било стид. Како би ме
било стид...

У овој тами,
док се две руке ковитлају, пуше,
у овој тами. Признајем:

Ето то тело,
и слику коју сликах, слику ту.
Данима, данима, па шта, цртах лик у лик,
шару по шару,
и све земље и свако слово, тако једном
да буде,
бескрајна мора где лађа једина плови,
и Њен лик, Њен светлећи лик.
Дишући у блату једва, а све сам то цр-
тао,

признајем, крио сам се од људи и цртао,
као кукавица, као кукавице док сам хо-
шковима стајао,
ја који знадох, ја који знадох и тада за
све,
над својим двома рукама како сам гра-
дио свет....

О смеј се, смеј се, кидај,
Ни сам не видех никад нешто толико
смешно
нешто толико бедно, нешто толико подло,
како би свет плаћао то да види, као на
вашарима...
Како би свет одвратно то платио.

Знај.

И не питам више зашто јуриш,
 чак и раније када питах, не питам више,
 али допусти да се ноћас насмејем и теби,
 један једини пут хтео бих да се насмејем,
 гласно да се насмејем,
 звездама што сијају тако бедно,
 ветру, срци мора, овим кућама смерним,
 мајкама док лебде изнад синова својих,
 грамжљивим очима белим и састанцима,
 стазама шупљим, телима бестидних, ту-
 пих жена,
 о како бих се смејао, како бих се насме-
 јао једном,
 да ли сте икад видели у ноћи човека самог
 изнад ове летње ноћи за беза-
 који се смеје,
 да ли сте икад видели тако што? ...

И играм.
 Моје се ноге уплићу једна у другу,

једна за другом, једна па друга, све бе-
 шње,

по гробовима нашим, по гробовима,
 ногама када се забију, врте,
 о бешње, још бешње, сад трапкају,
 око једног дрвета, око два дрвета, око
 три дрвета,

кроз мрак се церекам играјући,
 од појаса горе тело ми је непомично,
 само ноге копају, копају,
 две звери гладне су биле, и играм,
 две звери шугаве, гладне, заиграм,
 у хумкама, у хумкама трошним, из хумки,
 у овој ноћи, оглувелој ноћи,
 у овој ноћи човек који игра,
 човек који ће проћи земљом играјући ...

Затворићу своје очи.

Младен ДИМИТРИЈЕВИЋ

ДИСАЊЕ ИЛИ НЕМА РЕВОЛУЦИЈА

Закони пролазе, они гледа; ни на шта не може коначно ослонити своју веру, ни на коју веру не може ослонити своје законе; а нема довољно ваздуха изнад ове летње ноћи за безаконје његове подсвести.

Марко Ристић.

У изједначењу себе и дијалектике знање је постало понор без дна. Свирепим отицањем речи дотичем безизлазност положаја у коме сам и у томе је кобност ове очигледности. Зрачна блата мозга и најпустоловнији еп физиологије уверавају ме да се мој прави говор крије у наличју једне мисли која ми указује на непогрешан и незаменљив живот, на једну поузданију ноћ која ће ми заменити дан толико стерилан у својој савршеној разложности, у свом аутоматском предвиђању. А толико апсолутнија машта нуди ми своје догађаје, толико стварнији сан који ћу радије звати буђење, замењују ми свакидашњицу која траје инерцијом. Толико материјалнији живот баш због своје имагинативности одводи ме у свом судбоносном ходу Крви у крајеве Несамерљивог и Безразложног. Једно мутно путовање Љубави и Сна, мир, тако необуздани мир овог закорачења у Крвоток. И тако неминовне границе. И толико несумњива драгоценост коју држим у рукама а заборављам да је моја вера она која је чини драгоценом. Дишем а не знам да дишем, а та зора није умела да ме обасја унутрашњим јутром истине. Истина. Верујем ли у своју мисао која је у мени, верујем ли да сам то ја или нећу

смети да признам да је она доказ онога што је ван мене, да је доказ онога што нисам? Огорчен сам, одушевљен сам овом узалудношћу која ме односи. Ја бегим од сваког разрешавања, а оно ми се ипак намеће. Али је несумњиво да се нешто догађа, да сам на развалинама једног испуњења, у блистању трагичне среће остварљивости.

Хтео бих, можда, да дејством једне метафизичке хемије разлучим самог себе толико збуњеног пред охолошћу, пред страхом сопственог огледања, а један тако енигматичан процес као што је мишљење уверава ме да мислим као што варим и да никада нећу моћи то да задржим. И стварности које ме толико муче. Или сам нашао стварности а никако нисам успео ни да замислим оно што није стварно. Материја са безбројем својих лица конкретизовала је живот. Мисао ми се везује за материју и то њено везивање видим у томе што она вечито нешто хоће, што то њено хтети верује да нешто хоће. И њена горка искуства апстрактног кад уображава да је се пребацила изван материјалног, сматрам за највратоломнију авантуру, коју најсуровије искуство најмање мене које ме прожима, које ме држи у грозници сопственог обмањивања. Тај наказни говор који једва умем да одсањам најречитије ће ми одати тајну свога саучесништва. Та иста мисао у својој говорљивости одаће ми своју ћутљивост, у својој пасивности толико несаломљиви отпор, своје најприсније присуство у самоишче-

завању, своју моћ у сопственом онемогућењу.

Моја мисао и Личност. Толико их одвајам. Никада нисам умео да се уверим у њину истовестност, никада нећу смети да поверујем да моја личност дише под апсолутним диктатом мисли. А *Ја*, толико бедно *Ја* остаје ми још једино копно до кога ће dospети моја вера, та вера која је ипак одличје дијалектике која прва замисли и моју најинтимнију мисао.

А чињеница, толико несумњива чињеница неће ме убедити да живим. И ова најбезочнија мистификација ипак је искреност. Мој боравак у разбукталом ваздуху стварности, моја немоћна моћ да доживљујем изван конкретног наводи ме да стварам имагинарни систем који је ослонац, или авантура, или само нехеројско самозаштићавање духа. Ако уопште има нечег трагичног у интелектуализму, који је иначе, сам по себи, пораз над личном историјом, то је да и та његова несумњива фиктивност није лишена стварне подлоге. А то је оно што ме чини неупоредиво немоћним, то апсолутно *отсуство праве фантазије*. Али да би несхватљивост постала још несхватљивијом убеђен сам да мој најистинитији живот престаје тамо где сазнање почиње.

Опсенар без посла!

И игра се наставља. Протицају и бићу протидан. Поразиће ме сличност са самим собом коју откривам у себи. А толико дуго нисам примећивао своје двојство! Свесан сам или свезан. Моје несигурно прилажење, а ипак толико самопоуздања у сваком покрету зглсбова, у непоколебљивој одважности да се иде до краја. Саслушам се у немом оптуживању, у толико речитој одбрани окривљавања: Одричем се својих остварења, а то одрицање претвара се у себичност. Жеднији сам среће надања, надања као надања, жеднији него испуњења својих тежњи којим бих окончао тај несумњиви живот. Глад је заситила. Глад је довела тај ужас, ту авантуру умирања, глад је постала сталност тог лелујања. Знам да ћу умети да живим. Знам да ћу умети да умрем. А ваздух односи то неизмерно дисање Садашњице која је се остварила у Јуче. Дисања буду разнета у новом дисању, буђења су се дотичала крајевима и увек продужавала сан материје. Ношен сам својим ходом који нисам ја. Знам да су померени односи у димензијама *Ја* кога сам хтео да конкретизујем у присуству личности. И те победе биће ми најтежи пораз. То удаљавање постајаће блискост. Личност ће

се неразлучно вратити у *Ја*, јер неће хтети да буде тај ваздух који удише, јер неће хтети да удише сопствени сан.

А очима односим тајну бродолома, величанственог бродолома што значи: *гледати*.

Ватре које су давно сагореле. Силазио сам зачуђен тим непојамним водама. Ум. Шта ћу умети да кажем о извесности? Узалудност је окончавала сваку мисао. У својој неочекиваности мисао долази и одлази у зачуђености својих почетака и свршетака, али њу само веома ретко примећујем. Ток. Сањам о једном неухватљивијем животу, који се оцртава у овим спекулацијама. Системи. Мозак је пепео у коме налазим фосиле које називам мисао, фосиле већ давно изумрлих организама. Мисао ми је најочигледнија прошлост. Интимности. А корачао сам даље. Ход. Тога дана додирнуло ме је слепило што значи видовитост. И у вијугама једног препарираниог мозга видео сам татуажу природе, њен печат који не умем да прочитам. Хтео сам да волим. Да будем суров према себи. И свесан, увек свесан. А пошто ми је искреност толико мелодрамска радије ћу лагати. Волим тај декор митологије и када ми се најсвирепије свети. Позивам мисао да ми каже о себи, а она ми говори о мени. Трпим то намећање. Једна тако поуздана ноћ или острво. Свршило је се у најездама сећања, почело је у том сећању. И радост тога мора што ми улази у очи заједно са јутром и тако поуздан град где ме чекају крчме са толико густом тишином и памћењем од прошле године. И. Увек када сам полазио мислио сам на повратак.

Завичај.

Тај завичај биће ми сопствени Крвоток. Приморан сам да поверујем да јесам и Дијалектику, која је траг мога хода а не трагање, сматрају за највернији унутрашњи аутопортре. Да ли је то онанизам живота што испуњава моје трајање у овој непровидности времена? А једна неизговорива реч биће једина моћна да каже то унутрашње губљење које се завршава у законима Личне Митологије, Авантуре, Самоубиства. Питам се да ли верујем у своју Биографију, у Исповест, у Мистификацију? Можда ћу дефинитивним унутрашњим ослобођењем — у које се ипак, иако безвољно, надам — бити испособљен да одговорим. А толико вечита поноћ заболеће ме даном који је прошао у најподлијем одрицању и поновном затварању у нове границе за које сам веровао да су катарзис; та иста поноћ заболеће

ме даном за који сасвим поуздано знам да неће доћи ни у свеопштем и сопственом негативизму, који ће заиста испунити мој живот, а који је само један кукавички идеализам кога се гадим. Можда бих, парафразирајући Њутна, хтео да кажем:

Метафизико спаси ме од физике. Можда не кажем ништа. И равнодушан сам да ли сам ваздух или пепео ове мисли која је путопис пута на коме нисам био. Ја увиђам да је и овај мој најупорнији говор само неухватљива визија. Свака реч та-

ПЛАВА ПТИЦА **НА ДУГОРОЧНУ ОТПЛАТУ**

ЛОВЦИ!

КАКО ДА САЧУВАТЕ ПРОЛЕЋЕ
ПОМОЋУ **ГРАМОФОНСКЕ ПЛОЧЕ**

глава која живи без тела
ПОТПУНО ЈЕ ИСПУНИЛА ТАЈ УСЛОВ

лабиринт закопаног блага **ИЗЛАЗИ ИЗ ВЕЛИКОГ ЋУТАЊА**
БУДИ СЕ **ЗА БЕГСТВО**

ТРАЖИ БОЛЕСТИ из куртоазије
ЛОВЦИ ИСПОД ГРОБЉА УПОТРЕБИТЕ
ЊЕГОВ ЛОПОВСКИ СМИСАО

Да ли знате о будућем рату ДУХА
учитељи, свештеници, бележници, лекари и остали

Шта је било, оцид, оцид, е!

може ли се допустити

ХУМОР из милосрђа

јанствена је у својој безтајности, јер овај текст је ипак отелотворење једног лажног дана. У немом отицању Крви моја свест је толико подлачки оћутала немоћ моје воље. Бесциљност тог сазнања умела је да ме додирне овим речима које су оно одакле треба да пођем. Признајем, ево, али то није сазест. Не верујем у искреност јер сам убеђен у дијалектику срца. Сазнање је, и то је његова надмоћ, моја најстварнија стварност. А ипак живим у толико трагичној свести да живим онако како не бих хтео и да не бих могао штети на други начин. А шта ми још остаје у тој зависности? Утеха да сам пример а не оруђе Биодијалектике! Толико несумњива извесност. Можда? Или да признам да је све ово наркотика мога *Ја* коју толико њих не признају. И тај пасивни анархизам покушава да ме убеди не само у присуство него и у учествовање, та нема револуција мојих настојања — за коју у овом истом часу знам да не настојавам — та побуна оличава се у неразговорној борби где сам и противник и савезник. Али та побуна исто тако значи мир. А моја најистинитија мисао остају ипак ови редови, ово неупућивање које налазим и у наведеним нећуредовима *Igitur-a : C'est le rêve pur d'un Minuit, en soi disparu, et dont la Clarté reconnue, qui seule demeure au sein de son accomplissement plongé dans l'ombre, résume sa sté-*

rité sur la pâleur d'un livre ouvert que présente la table ; page et décor ordinaires de la Nuit, sinon que subsiste encore le silence d'une antique parole proférée par lui, en lequel, revenu, ce Minuit évoque son ombre finie et nulle par ces mots : J'étais l'heure qui doit me rendre pur.

*

Не верујем у нужност овог описивања општих места моје мисли. Не намеравам да дајем рачуна себи о себи али сам принуђен да наставим легендарност ових саопштавања. Можда је то живот као експеримент, можда метеорски траг. Испод и изнад свести ослободићу се неумитног сазнања. Ствари и бића у том свету неће ни покушавати да ми говоре о свом значењу. Дух толико успламтео и хладан указаће ми на могућност свога механизма који треба, који сам приморан да сматрам за *Ја*. А овај мој иако најинтимнији интелектуализам, покушава да пренесе мој живот који се одиграва на безброј поља, на једно једино стерилно поље где ће се самосталним проистицањем развијати толико осрамоћена мисао. Моја вера у његову непоузданост и неистинитост једини је разлог, једини је сведок мога учествовања у њему.

Можда сам наиван, можда сам перверзан када га прихваћам у овом напуштању.

Ђорђе ЈОВАНОВИЋ

ПРОДАНА СУДБИНА

... Огромна косина гордости и безумно отицање тих апстрактности што цвокоћу. Жртва једне ноћи детињства мучног њушења даљине. Молитва што жње своје свирепости и порицања попут гребена. Укинуће те ванземаљске магле и лакоћа или катаклизам што се прати. Пронаћи парчад материје напуштenu од душе или убилачку; обуставити по пољима рогата гоњења флуидова и сутонске хекатомбе опомена.

... Али продирање опет падне на провидност своје хирургије по довољној светлости својих трзаја; и стрви се на вешања обешених, на грчеве сваког материнства; и сваког нагона.

... Прекори несталности што усишу облике и смоласте буктиње; незнање пламенова чији ужас достигне своју загонетку ветрењем; тајна свих димова увенутих и мириса пролазних.

... Кад се из далека по простору густе ветар напиње и друге се садржине спремају на своју осетљивост; и камење на трагове, било да је вода са врха напустила своје сумњиво корито било да оре изгубљено месо; и ћутање престане да силази већ остаје око охолних усамљености за лукавост и изопаченост већа.

... Гордост, сонда узиданих брежуљака, тих привидних манастира где јагањци походе деве, балављење малокрвних кровова, бодљикавих костију, и жена распорених као обичне наслоњаче. Силазак проклетника ка пукотини блаженства, разарању очију. Ивице сличне оним безмерним додирима где једна бесконачност обзнањује своју зависност и чити двобој духова.

Судбино, посвећујем ти пустиловину својих прстију!

I

Судбино, посвећујем ти пустиловину својих прстију!

На оградама црвених семафора, над свирепостима океана младић осветљава своје мисли. Не цени више омиљену боју вртоглавих ватри нити сенку ниску и покретну, пошто испод његове искривљене косе почива нож. Она која је заборавила живот. Сада бескрајна пењања, ходање у круг, заштитно стоборје што се отвара на последњим веловима које Он покушава да задржи својим отсеченим рукама. О да! оне су ту, разастрте на столу са својим посвећеним прстима! Не бити више миловане, а ветар са пучине укида ипак заштите и камене зидове кула, какве да су. Хладно сечиво омета спој огранака. Она их види, те ћелије спржене, унезверене и њихово бежање сажето у једну себичност. Њена слабачка чулност што ласка бурама као далеки звук њене магије...

И ноћна безочност, високе главе, увученог врата, гутајући руке за славу кријумчарења, гужвајући сламу за минулоост сећања и раскрсницу њених сунаца. Језиви рој крила, непријатеља пламена, што лежу у својој помрчини накажења бића и светова! Под разблудним условом сношаја васкрснуће коже тражи своју мускулатуру, тражи својој језовитости лутку за загрљај. Како је отвор камина привлачи у свој дах! Хоће ли пристати на коначну укоченост ноге од дрвета, столске или постељне?! Или можда у тмини од црепова чека једина жена, Она са ножем, коју је један неоспоран осећај изједначења можда исто одрао. А као последица тог сусрета мртвачки смех кожа без преодређености, сав очај несудбонога. Зашто? Кад никаква узајамност није проповедала ту размену, која би морала да лети под зелене облаке према стрпљењу презреног. После укрштања код куле светиље тих човечијих велова, ови испражњени удови овде, заврнути као рубље, за погодност хода; пошто су били утонули у повољни брзак што плови дуж другог, а други исто тако течан и подмукао, љубитељ ноздрва и ноктију што се купају, што дозволе да деца оду поверљива, без палаца у својој прождрљивости. И без поноса, поспана.

Ни најмањег ожиљка на покушају реинкарнације, али у замену колико бора и црева гнусних те дебеле зејтињаве боре што упадају у конопце. Он се цери и разоноћава тиме што задиркује преклињање својих сопствених дојки у будуће без структуре; али се гуши када се пореди са одвратном лепотом старица које ипак доказују суђени свој однос према сопственој кожи.

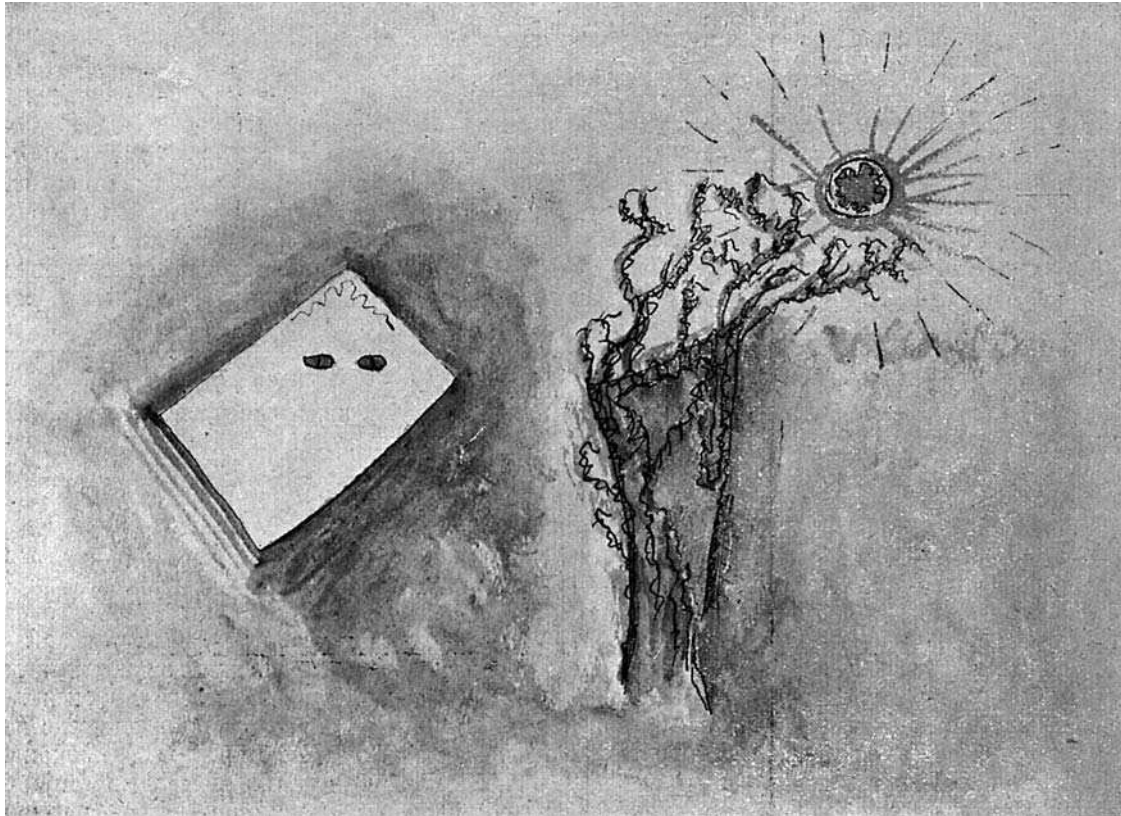
Док она сад урличе без престанка, јер стечено узбуђење опет њених груди не може да пробаци свој живи оклоп и цело се њено биће збија. Чим грч попусти крваве јабуке поново нагрну на своје кобне преграде и циче; па очи изгуране изађу из дупље и висе оскудне, верне опрезности, и немоћне; палчеви их нагнају на извршење свог сужањства, одгурнувши их на њихово надувено место, и неке мрежице цепају се мимо течности која потпомаже те повратке. Али нико не заборава мождане саобраћајне везе, испреплетане, што пркосе свакој невољи. И најзад се један дирљиви излаз пружа кроз тек закрпљене руке — јер су шаке целе оног другог остале на столу куле да чекају злочине, и тако ове квоцају оголићене, осрамоћене. — И ево се сада две кугле пошле са прстију појављују поред шака: један велики крмезаст глобус поред сваког тог црвеног перверзног паука.

... Такви ће остати у вечности. Њихове очи почивају сада на дну пећине којој није више могуће да се сузи. Њене их ране прљају и изврнуле су се, рашириле по челу и образима да оздраве на сунцу. Један је врх већ досегао уста и урезује се у усни, да се више не зна после неколико дана суседства где почиње усна где престаје око; цури једно у друго.

Дана кад су се поново видели, у свом изнемоглом очајању, обузети одједном неком бесмисленом надом, сурвали су се једно на друго, мислећи тако да се откупе и да нађу поново сваки себе; прошавши једно кроз друго. Али како је она била дигла руке и како је судар био величанствен, кугле са њених шака продрле су у његове очне дупље и отимале су се још унезверене док је он неминовно гутао своје сопствене очи... Остали су тако залепљени, он врло слеп носећи у својој глави њене измучене дојке. Сањивост је присилила љубавницу да савије лактове и покушали су да се споје на једној широј основи. Прича се да су се науживали.

II

То су велика изнемогла бродоломства што плове и дете ропца спава избрисано, дете неслога крви. Његово тело на друму свих скретања налази само дрво

ЛУТАРЊА ШЕТЊА

VANE BOR

што га буши, и у његовој лешевској слабости модри се атавизми каче за његово љуљање. Што није, као израштај, својим зубима трудноће прегризао неверника који је тражио једно рођење у тим туђим бедрима?! Јер је оно сада све то: издајник, бедро, новорођенче и биће што носи у свом телу колац спасилачки, без којег не би смело ни да помисли на ову свештеничку утеху и било би силовало синоћ жену која му је одрубила вилицу из пожуде. И тако вода налива непце који опстоје и преостали низ што није знао да сможди клицу његове несреће.

Па ћелије које су га већ једном носиле окружују га наново. Оно распознаје синоћну жену и мајку своју; жену намењену некој савесности, откупима, одлучним закрпама, жену луду дакле. Ова дивна бездан великих крила и разапетих ногу сурва се тако на његову окорелу главу, пробраздану оштрим сањаријама... Она урликне — сећање из младости —, оно урликне кроз њено тело, гушећи се у њеном трбуху, преплављено. Стари се слепац потчини згрченим мишицама боли који га привуку из његове ведре и нејаке удаљености, његово је блаженство чуло та два гласа која као да су се узајамно дражила кроз једна иста уста, а он осети течност врховног уживања како се суши на његовим кротким ногама.

Један облак, осећај неправде, стегне све те главе проклетства, али у пркос његовој самилости жена изгуби ноге до колена, а остатак је њеног тела од тада патос оне двојице; само се она више не мучи јер је њен глас пепељав и прогутан; а пљују по њеним површинама. Она ништа не зна о оном што не виче више кроз њу, што неће више да мрда, да потпомаже кретање: можда зато што је мртво; или помирено, или осетљиво. Како не знају шта је од свега тога, они штеде његове удове побуњене кроз своје мртвило. И терет је велики, зној је трудан.

Растројени готован међутим живи. Пошто силом стрпљиве жеље — и поред узетости његових покрета — једино жељом —, успе да нађе пут ка светлости. Догод му се око не појави, упорно, поред жениног пупка. Углављено ту у салу без снаге да прекорачи основу своје жеље, око изгуби своју сада излишну упорност и остане тако, само декоративно и укочено. А старац из свих ових елукубрација извлачи

нову младост, подмлађена чула, разбуктане страсти, и све то нагрђено је кроз атмосферу интимности, заборављене одавно или избрисане. Јер у истину шта може бити веће блаженство него лежати поред жене и љубити је у „тајном“ присуству сопственог детета, за које се сматра да спава, нарочито ако се верује да га грувања дубина и крици уједа потмуло држе врло будно, чула широко отворених иза његових белих завеса, зурећи кад престане да слуша, пошто је већ часовима престало да дише. И овог је пута раздраганост приснија, неминовнија, нарочито буднија и подлија. Око заробљеника — то мртво, присутно око — не покрива се ни једног јединог тренутка за све време достојанственог обреда, презирући ваљда за савршени приказ тих блискости материју свог изнуреног мозга изгњечену, искорењену од прекомерног уда искривљеног старца, понајвише надахнутог љигавим и божанским дочеком ових јастука свести.

ЛЕТО 1929

Коча ПОПОВИЋ

АРЕНА

ТО СУ РАЗЛОЗИ ЗБОГ КОЈИХ САМ ОСТАВИО СЛИКАРСТВО КАО ТАКВО

Разумео сам да је то најмање остварљива могућност којом би се отварале пећине као на реч: „Сезаме, отвори се!“

Зар сам могао да идем по томе путу на коме сам увек остајао неутешан његовом овиченошћу, ограниченом саможивошћу за један свет мени непотребан и зар ми није био наметнут као деци овај или онај бог.

Ја видим и тај лук, тај свод побуне извучен из мене собом, додајем томе и своја познанства, лична и интелектуална, која су добила овакав изглед, јер су моја, као једно напуштање и још више као једно приближавање сопственоме свету изгубљеном у мени дугим годинама учешћа идеја, људи и ствари ради неког личног усавршења, развића, или као време прављења једног оруђа, супротног ономе што се као такво наметало, за лична испитивања на овим местима где виси моја узбуђена мисао под притиском овог света сопствене страсти за просутим, разливеним каналима подземних вода, прокуваних из мојих очију у утроби мрака мога мозга и крви.

Да ли је ико прошао овим путевима трагања без губитка или плена, ако је питао себе за себе или ако није питао, ако није веровао или ако јесте, ако није био кукавица или ако је био, ако се није одрекао себе стварима и људима себи наметнутом или ако се је одрекао — зар је прошао без пораза или победе : ко је пролазио он зна. И зар нисмо дошли после многих, који нам оставише своје кључеве, своје путеве за које нас наивни увераваху

АУТОПОРТРЕТ РАД. ЖИВАНОВИЋА

да су наши и да их треба примити као благослов? Али ја нећу да видим више рачуна о томе, имам ли права или не. Отроваћу се сопственим обртањем у себи ради потпуног себе, ради једног обрачуна свог. Јер све те ствари одређене, јасне,

остају непотребне, и само такве, на овом путу у мрак, у чворове везиване много пута и са много страна.

Хоћу ли успети да ишчупам штогод из ове језгре необјављених, неодређених места као невидљива прелажења мрака мраком, која се осећају као рана, или ћу остати само заокружен, затворен, и отрован њоме — напослетку, то није важно. Зар је потребно да будем књига за друге да бих имао себе? Ја не знам да ли сам и уко-

лико јесам или нисам уметник, али ме то не збуњује пред сопственим пожарима, земљотресима, пред овим ивицама са којих се могу срушити, пред страсном жеђи да потонем у чудо и пред овим муцањима. Да ли ћу се видљиво остварити или ћу у своме беснилу прогутати себе ако угледам своја два ока пред собом — то ми је свеједно. Знам да не могу избећи своју авантуру па ма како се она догодила. Идем са необуздатим нагоном за виђењем

тог места где сам покривен кором своје свести коју мој сан разара и одакле долазе све подмуклости мојих љубави и мржња и сва поремећеност мојих воља.

Ако сам на овоме путу оставио штогод чиме сам мислио да ћу се приближити себи, зар се и тиме не приближујем месту, где осећам ово невероватно голицање, што висим на најтањој жици, којом сам везан за један свет неопипљив и за сам дух, и где сам узбуђен овим додиром стрмоглавице, из које покушавам да ухватим та покривена поља и због чега стежем њихову кору да кане као кап на чело за радозналост моје радозналости за оног себе кога не познајем а који одлучује у моје име мене познатог себи: — ако ми се открива само у овој ноћи која добија смисао прошлости, значење једног детињства узбуђеног дисањем мрака на другој обали и у овом додиру.

Арена

арена ватре, арена крика, слепог тока усидане крви или тешког присуства сна, свеједно: шакама притискујемо уши али је већ доцкан — носимо у себи тај пораз. Наши су кораци све бржи, напуштање тог места праћено је све већом жељом одласка, али нас простор не спасава и ми смо увек у центру ових напрезања и ружења. У потпуној смо власти ових пресека из којих пада отровна материја распадања и уништења. Свет смо избегумљености где је све оштро, преоштро, где је наше присуство све кобније по нас

и ничега се не смемо прихватити ту где наша узбуђеност претвара се у опасност да престанемо на овом месту где не помажу појаси за спасавање на овој температури где су сагоревања луђа и тотална. Бела усијана линија пада брза као жалац.

Јунаци и огледала смо ове драме сопственог растапања.

Отварам све прозоре, сва врата, али узалуд — путеви не постоје.

А над свим обалама, над свима стварима и над сопственим светом само је моје лице изговорена реч, која ми ништа не објашњава.

Последња смо хајка на сва цветања, последњи пут се нагињемо са крвавим очима гњурача над авантуром свега за невине бесциљне жртве...

Зашто су нам отворене очи
ја се одричем себе
и ако опет дођем
доћи ћу као киша, као ветар,
као мрак.

Једнога дана пробудићу се под небом сопственог цинизма, већег од сваког самоубиства, — као једина стварна дозвола и искупљење и оправдање пред собом једне такве смрти.

Зар није и овај текст доказ да то није могао бити језик једне супротне стварности, та безазлена супротност лудилу. Ја сам то разумео гледајући како мало долази до израза оно што ме узбуђује.

ЖИВАНОВИЋ-НОЕ

Dorde Kostić

VISUELLE

Une chanson de porcelaine bat des
mains

Puis en morceaux mendie et meurt
Tu te souviendras d'elle pauvre et nu
Matin des loups et leur morsure est
un tunnel

D'où tu sors en robe de sang
A rougir de la nuit
Que de vivants à retrouver
Que de lumières à éteindre
Je t'appellerai Visuelle
Et multiplierai ton image

Paul ÉLUARD

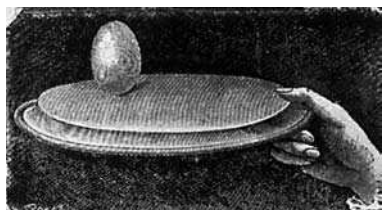
ЉУСКАРИ НА ПРСИМА

Ф И Л М

ПРЕДИГРА КОЈА СЕ НЕ ИГРА

Нека позадина буде сенка или црни талас. Најбоље би још одговарала мукла ноћ, тај мрки појас вечитог зида који не одаје тајне. Мокра, тамно-мрка боја има добру особину да крије трагове злочина : она упија као сунђер пруге крвавих прстију. Нико према томе неће приметити да се на печатима ољуштеног малтера, на том сифилису зидова, могу под лупом открити отисци и сумњиви, проблематични трагови. Задржавамо се дакле на тој боји.

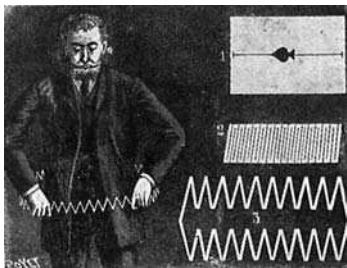
Са десне стране, где се под једном бледом руком угасила свећа долази стрела. Она је путоказ и смрт, али није још ослобођена од полазне тачке, за коју је везује сребрни конац, који сумњамо, да ће ма ко видети. Конац полази из срца невине девојке, чије

I

Киша бије право у прозор, Окна се топе. Цела се соба покрива косим пругама кише. На средини собе, у којој још никога нема, додирују се три стола једнаке величине. На сваком се столу налази по једно стаклено звоно. Под првим звоном лежи једна бела, гумена рукавица. Под другим звоном једно запечаћено писмо и две коврџе плаве косе. Под трећим звоном кључ и једна мала, свилена, женска кошуља. Све су те ствари јако осветљене и необично чисте.

Истовремено, кроз јасне пропланке једне огромне шуме галопирају жедне жирафе. Пејзажи се врло брзо мењају. Река се налази иза пошумљеног брега, иза густе

траве где су као муње пројуриле зебре. Сад у висини поред лишћа као облаци плове главе жирафа. Кроз густу траву пузе пругасте змије. Све је то врло пријатно и врло утешно. Моаре.

се груди као скривалице појављују на свакој слици: у испупченом облику камена. у шарама рибљих краљушти, у воденим борама, а још најчешће у димовима јутра, то јест у планинама које се сваког јутра на хоризонту скупљају. Зато је неопходно да се догађаји посматрају са свих страна, из сваког положаја, врло радознано и са највећом пажњом.

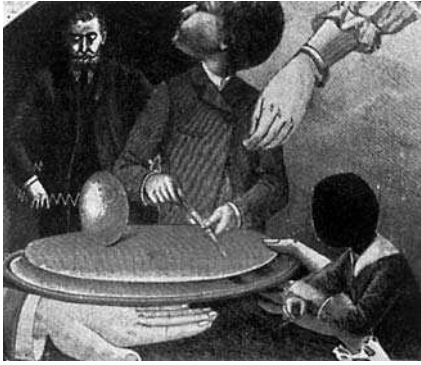
Девојка ће продужити да живи и после Великог Свршетка. То је врло важно. То право само њој припада. Хоћемо да објаснимо да није тачно да све престаје кад срце прекине свој рад.

Да би се то потпуно осетило, потребно је лежати мирно и са притиснутим очима. Још је боље ако неко има љубавницу, вереницу или неку другу заљубљену жену. Те дрхтаве, нежне, узнемирене руке, у стању су, кад додирну очи, много да објасне.

Преко кровова где се пуше димњаци, јури један човек у дугачкој пелерини. Он крије лице. Црна пелерина се вије иза њега као злослутна застава. На месту где престају редови кровова појављује се гвоздена конструкција једног великог моста. Човек скаче на тај мост и спушта се до његовог каменог свода. Под тим сводом, над самом водом која је црна, нагло се отварају једна мала врата. Иза њих стрме стенице. На прагу непознате собе, на

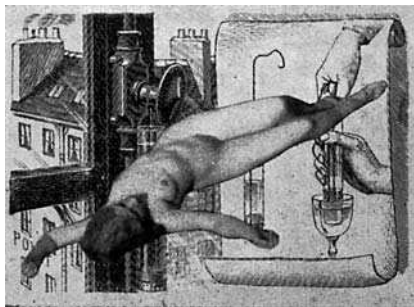

месту где се обично остављају ципеле, стоје две женске ноге, отсечене две колена. Ноге су обучене у танке чарапе и сјајне, лаковане ципеле. Човек им прилази са огромним задовољством и додирује их благо. Затим свлачи своје ципеле и чарапе, које оставља на истом том прагу, узима ноге у наручја, и бос, још увек врло радостан улази у један пространи хемијски лабораторијум. Иза њега, на затвореним вратима остаје јако увеличано његово лице, окружено црном брадом и озарено дивним осмехом. У лабораторијуму човек постаје узнемирен. Нервозно баца женске ноге на један отоман, покривен белим чаршавом, и журно прилази вели-

ком акваријуму који се налази на другом крају собе. Акваријум је напуњен беличастом течношћу. Кроз његову средину разапета је жица, за коју је причвршћена једна птица, која потопљена у ту течност још живи, али сасвим малаксало маше крилима. Човек са брадом постаје јако уплашен. Очајно подиже руке, узима једну епрувету, из које сипа у акваријум неколико капи једног тамног раствора. Све је међутим узалудно: птица се последњи пут трза и гине. На цинканом столу до акваријума леже још две мртве птице. Човек са брадом се повлачи у сенку, згужван, немоћан, блед. Чује се његов сломијени глас: „О зашто ниси запливала птицо! Ево, већ три пуне године се мучим као марва... Испуњени су сви услови... прорачун свих плућних дисања... Вода-Ваздух... Рахмила, мила моја кћери!“

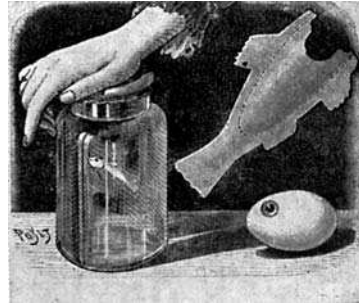
Рахмила стоји на отвореном прозору исте оне пругасте собе, у којој се на средини додирују три стола. Под стакленим звонима међутим, уместо оних предмета налазе се три црне птице. Ноћ је. Отварају се цветови, затим очи зверова, затим девојачки сексови. Дижу се завесе, покривачи са дечјих кревета, поклопци са финих кутија од емајла. Она је у великој недоумици и видно узбуђена. Најзад се решава. Почине нагло да се свлачи. Она се управо не свлачи, већ само додирује хаљину, које нестаје под њеним рукама.

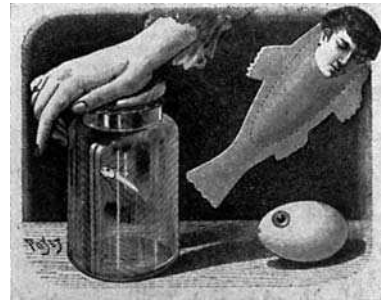
После неколико тренутака потпуно је гола. У истом том часу, поред самог прозора, спушта се један падобран. Она има још само толико времена да скочи кроз прозор. Постепено, под том белом печурком она нестаје у ноћи.

II

Једна велика, мирна вода без обала. По њој гази до појаса младић у кошуљи. С времена на време он се сагиње и вади са дна по једно зрно крупног бисера. Сваки

бисер погледа презриво, и са изразом: „нисам то тражио“, баца га натраг у воду. То се понавља неколико пута. Одједном, његово лице добија израз: „нашао сам“. Брзим скоком он зарони кроз воду, и после неколико секунди појављује се пресрећан, са белом рибицом у руци. Излази на обалу која се сада појављује посута сјајним металним новцем, величине дводинарки. У тренутку кад се приближује обали ме-

талне паре се претварају у алке, брзо се приближују, везују, извијају као змије, и најзад постају дугачки ланчеви, који се такође приближују, скупљају, везују, покривајући целу површину песка огромном металном мрежом, која се местимично и с времена на време покреће и уздиже као да живи. Младић се страшно љути. Окреће се и прилази води у коју са највећим гњевом плуне неколико пута. То међутим није доста. Све бешњи, он ломи и откида прсте са своје леве руке и баца их такође

у воду. И то је узалуд. Сасвим изван себе, он избежумљено чупа мишиће из своје леве руке, из снажних бутина и са широких, испупчених груди. Опет узалуд: жилава мишићна ткива претварају се у његовој руци у пепео. Рупе на местима где је ишчупано месо испуњују се постепено малим морским раковима који се лењо и језиво покрећу. Младић је побеђен и очајан полази некуда ивицом воде. Једна велика риба плива кроз воду.

Пуста улица поред реке. Дугачак ред голих дрвета. Под једним дрветом на самој средини стоји човек у бради, потпуно мокар, као да је сад баш изишао из воде. Он гледа у гране које су начичкане непокретним чавкама. Све су гране покривене тим црним птицама. Одједном из побочне улице долази један човек. Он је лепо обучен и кад се приближи препознајемо младића који је сада сасвим сед, али још увек врло младолик. Лева му је рука у завоју. Он прилази човеку са брадом, скида свој завој са руке и брише му мокро чело. Човек са брадом му се захваљује и нешто му значајно шапуће на уво. Младић је разумео. Једним снажним покретом десне руке он затресе дрво, са кога у огромном броју падају чавке као гњили плодови. Оне су живе, али ни једна не може да полети. Човек са брадом се сагиње, вади из џепа једно парче канапа, на који ниже једну по једну чавку врло пажљиво и са највећим задовољством. Младић хоће да пође, али га човек са брадом силом задржава. Говори му врло убедљиво и тихо: „Ја ћу те излечити... Чујеш, излечити!.. Ја, ја...“. Младић најзад пристаје и полази с њим. На улици леже нанизане чавке...

Полуосветљен хемијски лабораторијум. На дивану леже отсечене женске ноге које младић одмах не примећује. Човек са брадом пред једним огледалом, које се сада први пут види, прави неке чудне покрете. Нешто између молитве и шведске гимнастике. Покрети су тужни и мало комични. У огледалу се појављује један дечко од 8 до 10 година. Он понавља те покрете врло озбиљно и савршено тачно. Младић стоји и гледа их зачуђено. У истом тренутку у кавезу једне зоолошке баште преврћу се мајмуни. Одмах затим на једној се ливади спарују коњи. Сlike се врло брзо мењају, преплићу и утапају једна у другу. Човек са брадом који је престао са чудним покретима има израз: „е сад је добро“. Нагло прилази младићу са леђа и једним оштрим ножем расеца му капут, који одмах пада

на земљу. Младић се окреће го до појаса. На телу му се виде ране, покривене малим морским раковима који мрдају. Човек са брадом прилази акваријуму и једном цевчицом од сламе увлачи у уста беличасту воду. Са напуњеним устима он опет прилази младићу и прска га по рамена. То међутим ништа не утиче на мале ракове, који се и даље језиво покрећу. Младић је очајан. Полази, али у том тренутку угледа женске ноге на дивану. Једним наглим скоком он је већ крај њих, узима их нервозно и не обраћајући више пажњу на човека са брадом отвара врата и заједно са ногама испод мишке јури преко степеница као луд, са избежумљеним изразом лица: „нашао сам, нашао сам“.

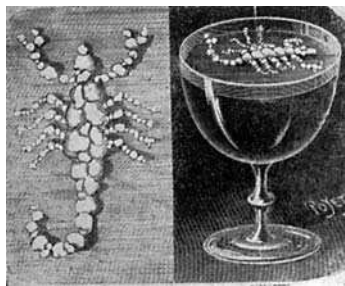
Великоварошка станица под стакленим кровом. Неколико дивних локомотива под пуном паром. Један дугачак воз, спреман за полазак. На перону пуно света. Пиштаљка већ свира за полазак, кад се у гомили, пробијајући се бесомучно појављује младић у врло дугачкој, црној пелерини. (Ову је пелерину у почетку носио човек са брадом.) Под њом се примећује дугачак предмет, који младић пажљиво крије. На средини воза он нагло застаје. Погледа плашљиво око себе и онда врло пажљиво, скоро побожно извлачи испод пелерине две женске ноге, које полако полагаје преко шина, испред самих точкова вагона. Воз полази. Један по један вагон одмиче поред младића који сасвим близу, непокретно стоји. Кад је прошао и последњи вагон, на шодеру између шина леже прсти од једне мушке руке и једна бела, гумена рукавица. Младић узима прсте и сасвим мирно их намешта на своју леву руку. Сваки прст на своје место. После тога, још мирније, на исту ту руку навлачи гумену рукавицу и без икаквог узбуђења, савршено прибраним корацима упућује се ка излазу. На перону нема ни једног човека. На шинама ни један воз. Станица је потпуно празна.

III

Пругаста соба. На средини се додирују само два стола, са двема црним птицама испод стаклених звона. На једном великом кревету, који раније није био у соби, лежи Рахмила. Поред ње једна исто тако лепа девојка, само нешто пунија, мало старија, приметно грубља. Оне се страшно љубе, стежу, припијају, понашајући се врло перверзно. Напољу је ужасна олуја. Ветар подиже густу прашину, суво лишће и невероватно велики број побацих хартија. Хартије се нагло претварају у црне птице,

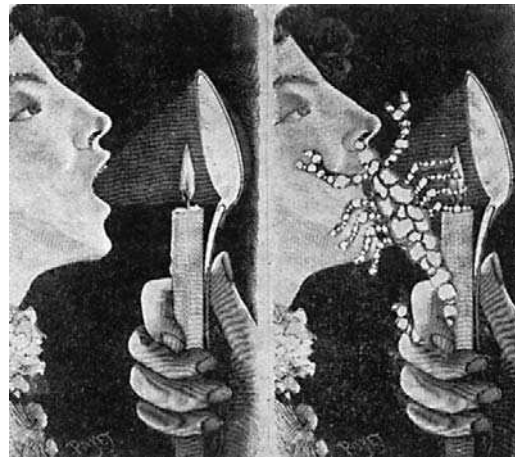
које су у почетку сасвим мале, па све веће, тако да је одједном цело небо покривено огромним црним крилима. На улици расту сунђери и потковице.

Из једне округле, црне рупе уличног канала пењу се успорено узане мердевине. Оне се крећу косо, у правцу прозора пругасте собе, али се пред прозорским окнима не задржавају, већ ломећи стакло продиру у собу. У том се тренутку појављује из канала рука у гуменој рукавици. Она се пење тим мердевинама, скаче са једне попречне летве на другу, отсечним, брзим скоковима скакавца. Рахмила и њена пријатељица сада стоје на средини собе, поред столова, још једнако чврсто припијене. Милују се врло зналачким интимним додирима тела, дрским, бестидним рукама. Девојка је клекла и припија своју главу на Рахмилин трбух. Рука у рукавици скаче право са прозора на кревет, где истог тренутка нестаје. Мердевине се повлаче, сломијена се стакла састављају у цело

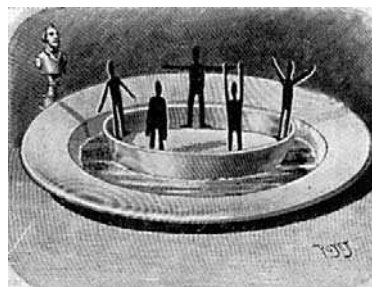

прозорско окно. У истом том часу на кревету лежи и спава младић који није више сед. Девојка која још клечи примећује га изненада. Нагло одгурне од себе Рахмилу и седа на столицу која се налази до кревета. Рахмила плаче у једном углу собе, савијена као змија. Младић се буди, пријатно се протеже и љубавним, зачуђеним очима гледа право у девојку, која је такође изненађена и задивљена. То траје доста дуго. Одједном се девојка растуђује, диже се са столице и полази ка вратима. Младић је забринут. Да би је задржао показује јој младеж на врату, кап сузе на длану, један мали, отворени перорез. Девојку то ни најмање не интересује. Она хоће да пође и већ притискује квачку на вратима. Младић се изненада нечега сети. Прилази прозору и кроз стакло које се не ломе провлачи руку, коју одмах затим враћа натраг са једним крупним зрном бисера на длану. Девојка је сад озарена, прилази му љубазно, узима зрно бисера и прогута га. Младић поново про-

влачи руку кроз прозор, пружа јој ново зрно бисера, које она такође прогута. То се понавља неколико пута. Најзад та игра престаје. Девојка је луда од радости и

окреће се у круг на врховима прстију као у балетској тачци. Застаје затим у финалној пози, покривена по целом телу, по лицу, по очима, по коси крупним зрнима бисера. Младић је згранут, разочаран. Очајно шири руке, хвата се за главу и бежи у угао собе где још плаче Рахмила. Девојка се више ни мало не интересује за њега. Она поново почиње да игра, још бешње, још брже. Рахмила и младић се први пут виде. Она се упија у њега очима пуним суза, устаје полако и љуби га врло нежно и дуго право у уста. Младић је подиже на рукама, са намером да је однесе, али она изненада ишчезава. На његовом левом лакту, у црној бори од капута лежи сада једна мртва бела рибица. Младић се благо смеши на њу и одлази кроз врата са уздигнутим рукама као да

још носи девојку и са погледом који се не одваја од те беле рибице. Девојка покривена бисерима непрестано игра. На столовима, под стакленим звонима појављују се две мале шкорпије. Оне расту, и растећи прождиру птице, прождиру затим

стаклена звона, прождиру столове и најзад падају на земљу где се спајају и постају једна велика, гнусна шкорпија, која, са уживањем сите животиње, лењо мрда. Око ње једним пакленим темпом игра девојка у бисерном панциру.

IV

Пуста улица крај голог дрвореда. Тамна река. Средином по колском путу иде човек у бради, сасвим мокар, са огромним, разапетим црним крилима, која су му прикачена за кичму. Крила с времена на време успорено машу. На самој средини једно дрво начичкано белим рибама. Под

дрветом спава младић, покривен до појаса малим морским раковима који се језиво покрећу. Лице му је чисто, ведро, озарено бескрајном љубављу.

Један ред ђака, преко пута ред милосрдних сестара. Један ред војника, преко пута ред белих коња. Један ред робијаша, преко пута ред црних попова. Сви ти редови корачају парадним маршем, прилазе као у кадрили једни другима, клањају се достојанствено, повлаче се и затим нестају као однешени ветром са суве земље једне огромне, празне пољане.

Александар ВУЧО

ИЗЛОГ

Никада ја нећу разумети задовољство прахом обојеног лептира који грли својим летом пролетњи пољски цвет, задовољство поштанских марака у луксузном албуму, задовољство лутака са очима које могу спавати, задовољство јутарњих петлова на кориту Пепељуге са десном папучом од кристала (друга ће јој донети срећу); никада ја нећу разумети задовољство, тај монотони пејзаж без ровова и бодљикавих жица чији се бескрајни видик естопира у сетно руменило вечерњих умирања, никада ја нећу разумети задовољство, ту митологију раја нокаутираних боксера. Никада ја нећу схватити незадовољство племените и нежне душе божанственог песника чија танана осећања врећа горка и свирепа стварност, незадовољство покислих врабаца под стрејама кућа себичних сељака, незадовољство устајалих пикаваца у охлађеним димовима салона, незадовољство часовника и критичара који стално иду напред као кружни процеси водених молекула на земаљској кугли а стално задоцњавају и немерљиво више од осмоминутног путовања светлости са сунца; никада ја нећу схватити незадовољ-

ство, ту физику релативитета, производ критицизма и метафизике; никада ја нећу схватити незадовољство, ту предострожност богова и њихових свештеника у мантијама и без мантија. Људи играју мице ради тракалице срећа — несрећа. Знам само да су ми зенице, да, зенице и све што кроз тај просторни извор куља, знам само да су ми зенице уперене у усхићену незаситљивост чигре. Бити задовољан, бити незадовољан, та одустајања себи нећу никада допустити.*)

Не волим људе који се жале, који ми говоре о својим осећањима.
ДУШАН МАТИЋ

Поверавање својих лутања и неизвесности, поверавање својих жеља и истраживања, све те исповести дуго су ми личиле на продаје лицитацијом, на прости туцију. То потпуно непотребно понижавање добија ослобођењем моје мисли сасвим другу потребу, не задовољство.

*) После извесних јутарњих успеха као што је то учинио Ђорђе Јовановић, мени се неће десити да се прогласим за срећног човека.

Приче ноћним улицама и тајни дневници који се кад тад показују увек ће остати исти али се мењају потребе, дакле *све*. *Извацати*, та моја свемоћ изнад закона, богова и природе, *извацати*, оно што ме чини човеком а не грађанином, оно што не чини мене, *извацати* замућена, узалудна и непотребна осећања, производи немоћи, страха и жена, *извацати*, та савршено природна осећања, коре плодова тврђе од љуске ораха, коре плодова од којих када се поједу наступају грчеви у стомаку и завијања у трбуху.

Са себе скидам парче по парче свог прљавог веша и даривам га свима. Стекао сам освајајућу особину, чврсту као камен спотицања, да када вам нешто *поверим*, *то сам са себе збацтио*. Зато постаје врло хигијенска тежња да се разголитим. Сва стечена искуства, потребан јарам за превозна средства, узалудно старење и увек нечиста, сва искуства бацам са себе када их испричам глумима и онима који имају обичај да чују. Сва поверена лутања, неизвесности, љубави, све поверено престаје припадати мени, сва та заразна обртања дуж развијања кроз која сам прошао више нису део мене, ни мој израз, ни маколико ја, то је само остатак, то су само отпатци. Моја исповест, то је мој измет. Не желим ћутати јер не желим задржавати све што ми је постало непотребно: зато пишем. Хоћу да се очистим.

Еталирање прохтева, „моје разголићено срце“, сексуални дневници курви и педера: егзибиционизам. И хистерично ћутање, уживање у мистеријама, непознавања својих мрдања: кинеско нагомилавање сметишта. Једно и друго, ни једно ни друго, све до коже, нисам пола риба, пола девојка.

Допада ми се што су Лотреамон и Рембо остали голи и допада ми се што су њихове слободне осовине остале за увек непознате, допада ми се то узалудно бушење до нерва чигре. Допада ми се што се око мојих исповести и објашњавања, људи који су изгубили чуло мириса (ви већ знате зашто), допада ми се што се око мојих бедних оправдавања и усхићених покрета, садашње и будуће професорске главе центрипетално обрћу као муве око оног људског производа што лети мирише на амонијак, обрћу и покушавају да својим буљавим очима - микроскопима упознају, схвате и објасне моја варења, крвоток и затезање живаца, покушавају да разголите моје срце које се налази у провидним ћелијама мозга добро сачуваног челичним костима. Ви, данас, који ме гледате за оговарање, ви мене

голог никад нећете видети, сувише вас занимају крпе које сам вам бацио, међутим не кријем се иза ћошка ноћи, ни иза фарова дана који вас засењује, ни иза љубави сакривених завесама, ни иза костима секса и родова, ни иза допадљивих и издајничких речи, ни иза рада, дужности насушног хлеба, ни иза вере, благослов супружанских мужева и жена, ни иза идеала, олакшавајућа околност, ни иза лудила, оправдавајућа околност, ни иза поезије, проституција и страшило за маме и тате, међутим не кријем се, ја који се стално као наизменична промена дана у ноћ и ноћи у дан, ја који се непрестано скидам на Теразијима, ја се не кријем а ви ипак никако да ме голог видите. Идите, идите у...!

Допада ми се полазна грешка психоанализе и сваке анализе (ја сам хемичар...), допада ми се та немоћ прохтева неостварених људи који су пред мојом лешином као жене на журу пред својим изгубљеним еротичним идеалима домаћим и другим, допада ми се та немоћ прохтева људи који хоће да сазнају, објасне и предвиде. Аналитичари, квалитативно и квантитативно савршено одређују састојке отпадака. Зар се из тога мисли саставити као од брашна, погача, као од пса, домаћа животиња, као од грађанина, теглећа стока, као од таксених марака, сваки пакт, као од држава, друштво народа, као од закона њихово непоштовање, као од свештеника, религија, као од падања јабука, гравитациони закон, као од речи, песма, као од талента, ништа, зар се из тих путем изгубљених крвавих терета, зар се из свега оног што остављам и изгледам, кажем и ћутим, исповедам, зар се из свега тога мисли да сазна шта сам у ствари ја? шта је то моје ја? зар се мисли сазнати шта ћу бити, урадити, осетити? зар се може сазнати моја будућност? Фиаско! Фиаско! Урличем од пријатности као када...!

Допада ми се што успевам као да сам бог или подвођач или тежа или генерал или секс или новац или жандарм или част или црв мртваца или џанкелнер, допада ми се што успевам помоћу свих својих *показивања* да се отарасим као мајка своје деце, као песник своје доследности, као филозоф свога живота, као курва друштвеног морала, као банкар своје части, као трговац своје скромности, као механика своје апсолутности, као освајач своје савести, као сваки своје љубави, да се отарасим целокупног љигавог терета повученог са собом из материце и да се отарасим излучених покожица, кожа, длака,

перја, љуски, кора, крљушти и оклопа стечених у *околностима*, та идеално природна појава као што је киша, сродство, дужност, сифилис, низбрдо, мрак или смрт. Допада ми се што таблirate све своје покушаје и лицитације на те моје успело избачене отпатке. Допада ми се ваша предострожна немоћ да ме сагледате онаквог какав сам остао, *go!* Никада се неће ништа сазнати јер

Изјављујем пред Богом и људима, дајем своју најсветију часну реч, заклинјем се на свима јеванђељима света, дајем бесу да ја, Петар Поповић, НИСАМ ОНО ШТО

САМ У СТВАРИ ВЕЋ ДА САМ ОНО ШТО ХОЋУ БИТИ.

— — — — —
Гледање немоћи људи да се оперу, гледање у сваком огледалу свог голог тела, гледање у немогућности да ме успеју видети разголићеног, гледање стално свог циља, бити увек себи го. Увек остаје отужан укус када се отворе успели излози.

Али ја — моје ја — моје голо ја — ван сваке границе — без задовољства и незадовољства — динамика чигре изнад.

Све мора да служи да ме опере. Излог.

Петар ПОПОВИЋ

ДРУГА СТРАНА ЧИГРЕ

Окретање уравнотеженог бедема спушта ка реци разголићеног песка сву своју немоћ бачену на хартијама натучених симбола. Из појаса поднадулих идеја излете су птице лаког перја и тражиле неуморно дим свог пепела. Али идеје које најпре дођу треба опрати јер заударују.

Нека су се деца играла са смрћу док није наишао камион да разбије излоге. Највећа је милост кад се остане и поред свију игара које прелећу шанчеве улица, кад се остане иза сваког зида само у животу.

Међутим у том вечерњем тренутку са рогова Москве, који су тада преживели најлепше моменте свога живота упереног у небо, у том одсудном тренутку, женским корацама свиленог злата са препориханих рогова Москве почела је да силази остварена сенка паперја Скинефа; почела је да силази младо и невино као поток сећања скуваних пензионера или младо и невино као судар планинских облака над крилима авиона чедног пилота или младо и невино као жеља мога тела када се ујутро пробуди; младо и невино почела је да силази сенка Скинефа на платформу окружену моторима и електриком и на пједестал од агата. Сенка је заузела неумитну позицију централног заноса, заузела је тачно геометријски, космички и теолошки пол језгра, сенка је заузела на агатном пједесталу усијани Центар тако прецизно као што није апсолутан ни један физички закон. Том приликом ухватио сам Младића и чврсто га везао за моје ноге. Све то није могло дуго да траје: сва су се врата стално отварања и затварала. Зато када је било тачно седам сати почела је остварена сенка од паперја Скинефа да се око себе обрће са углов-

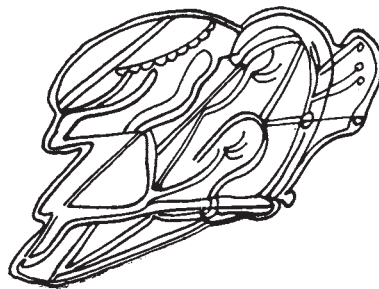
ном брзином величине брзине простирања светлости кроз етар. Тако је постала чигра. Пошто ми је победа била осујећена то сам појео Младића. Дијалози нису успели да спрече обртање чигре чији је доњи крај стално бушио сенилне коже дланова са истопљеним линијама, изгубљене за предвиђање краја.

Стално онанисање са речи љубав извлачи изванредан водопад и као на филму обртање у натраг доноси много више очију и нових пипања када читам вабуљ. Из предела набрекних шљокицаво жутих спаривања сводова, спушта ланце од чипака на необрађене траве мириса сперме, спушта ланце од чипака вабуљ. Сада се осврћем напред и у очима углађених бодљикавих жица постајем маказе од новог метала.

Много што шта је забрањено животињама без длака. Голе коже, голе коже постају наопако помиловане.

Али када сам стигао кући увидео сам да се на место чигре обрће сенка Младића.

Петар ПОПОВИЋ

БУДИЛНИК

Et puis vous me demandez une définition de l' amour — comme cela! —

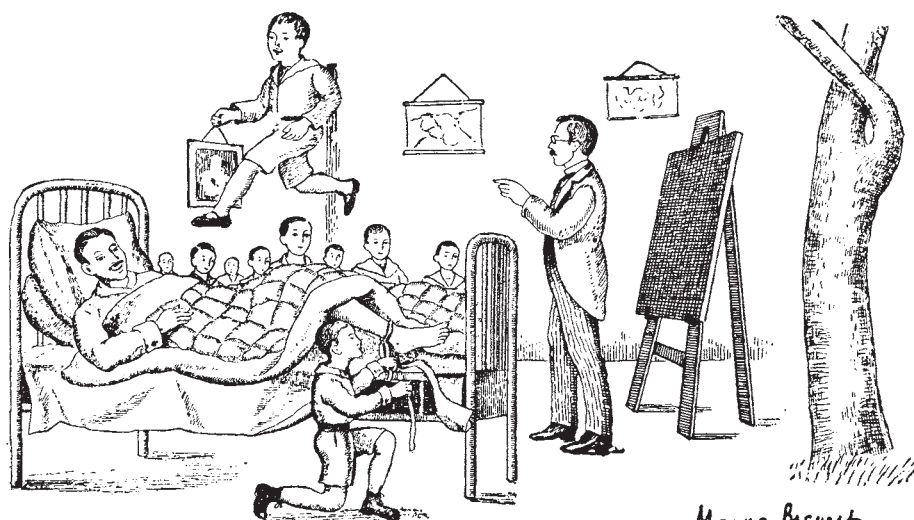
RÉVEILLE - MATIN n. m. invar. Horloge dont le carillon sert à réveiller à l'heure sur laquelle on a mis une aiguille spéciale en se couchant.

(Petit Larousse).

„IL EST DANS L'ESSENCE DES SYMBOLES D'ETRE SYMBOLIQUES“ m'a longtemps semblé digne d'être cela comme étant capable de contenir une foule de choses vivantes: EXEMPLE: vous savez l'horrible vie du réveillematin — c'est un monstre qui m'a toujours épou- vanté à cause que le nombre de choses que ses yeux projettent, et la manière dont cet honnête me fixe lorsque je pénètre une chambre — pourquoi donc a-t-il tant d'u- mour, pourquoi donc ?

J. T. H.

Школа је ђака светиња!

Marko Vesnić

„M'VRAUA“

ЗАРНИ ВЛАЧ

1

реком кућујем зид
и горки хлеблави јед
црвним хлеблави јед
данаћу кад немам куд
кроз ноћлави тупи влач
језаћу кад немам шта
кроз јатни травни плач

знај
како те јошујем вишујем тујем саму-
јем титујем

стид

знај
како сам лешни летни рудни раз-
бијни падни

друг

и јутрај перјај ево већује мрак
голи се чудни страх и молни зелени ход
ево евује дах и ледује горући брод

ја лешно жив
ја лешно жив

2

грлам те столно сан саноћњиво те
речим

аколим те овдујем или бескрајим
никадни вид увековни мар
тоцилам своје титање или твојење
ево твојујем или једним или скапало
јадним

кровује над ти неиспрекидано
већам докујем пад или вече и докујем
пролажење
косам те косо и каоним косо косе се-
ћања и севања

и кончам кичменим зверим ломним
 каснујем срамом те зрим јерим псим
 и такујем такујем и вечним
 својим својим те себим те сунцарања
 те гроздују ноћно
 зарнио сам те рамно и зорно загрезам
 горко зазор
 свудујем олујам лестедајим хуморим
 уснам уснивам навекни задир
 београдан или нигдан без гора а он-
 дан осиаан жаљен ци-
 глан пламен сам иглан
 корим кореним коленим пољно че-
 кања каменим водоскити сад
 окомим околим јет и језгро заграњен
 муч
 раменим тако болно цео смешан свет
 пламним ипакања и нем неми вид
 копним и капним кап капка злато-
 сузих тамника
 и пакле пакла пакленим и маглим у крв
 тај гром слеђен у грцални зрцални
 бора и бола вир
 ја сан ја сен је сени
 јасан јасен јесени

Душан МАТИЋ
 Александар ВУЧО

LA MORT PAR LA FEUILLE

Une grande flamme de silence léchait le toit des maisons, si humbles sous la neige qui les habillait d'une délicate chemise de nuit.

Une main marqua la venue prochaine du printemps à la lucarne où un général attendait l'aurore pour jeter dans un trou, profond comme sa mémoire, la bague que sa mère lui avait laissée en mourant.

L'aurore lui tomba sur la tête comme une pierre. Il réléchit un instant, laissa choir dans le trou un oeuf d'autruche, dernier souvenir de sa première nuit d'amour et se pendit.

A cet instant, intervint une femme d'un certain âge dont les yeux bleus reflétaient une catastrophe inattendue. Elle coupa la corde à laquelle le général était suspendu, la mit autour de son cou en disant : „Merci pour la pilule“ et enfonça son épingle à chapeau dans le mollet du général qui cria : „Rideau! Rideau!“ puis cracha une betterave, laquelle tomba dans un bonheur-du-jour et mûrit en quelques instants. Un soupir du général et la betterave devint un morceau de sucre prêt à être consommé. Un chien s'approcha et l'acquiesça en donnant sa queue au général qui les collectionnait depuis

sa sortie de Polytechnique. Mais cette queue de chien ne devait pas lui porter bonheur car à peine l'avait-il accrochée à la place qu'un ordre chronologique rigoureux lui assignait, que des gouttes de plomb fondu en tombèrent, percèrent le plancher et le crâne de son voisin de l'étage inférieur, qui, plongé dans un sommeil aussi profond que le résultat obtenu par la superposition de la couleur bleu-de-roi sur la couleur olive, sur la robe d'une femme qui vient pour la première fois d'appartenir à l'amant qu'elle désirait depuis trois mois et onze jours, passa instantanément de la classe des vivants à celle des morts sans laisser de testament, si bien que ses huit neveux se disputèrent un héritage composé d'un mobilier de bois vermoulu et d'un coffret de métal si hermétiquement fermé que nul serrurier n'en viendra à bout. L'un d'eux essaiera de l'ouvrir sur le crâne de ses cohéritiers qui en mourront. Resté seul, le huitième neveu se croira le seul possesseur du coffret mais il ne pourra toujours pas l'ouvrir et il mourra à son tour le légua à un curé de village qui priera Dieu de venir à son secours. Le coffret restera fermé et il en fera cadeau à une prostituée. Celle-ci le mettra à bouillir dans l'eau de ses ablutions matinales ; en quelques instants le coffret s'ouvrira sans qu'une goutte d'eau pénètre à l'intérieur et elle verra un squelette de grive affaîlé, sur un tapis de puces mortes, se relever avec la majesté qui convient à un squelette et s'envoler doucement, lentement comme un papillon. Le squelette se posera sur un distributeur automatique à la station de métro Philippe-Auguste et, lorsqu'un enfant ayant mis une pièce de bronze dans la fente, tirera sur le levier, il sera tout étonné de voir au lieu du caramel qu'il attend, apparaître une sardine toute fraîche et frétilante qui se dirigera d'elle-même vers le prochain chameau qui passera dans une rue voisine peu d'instants après, et avalera la sardine. L'enfant ne regrettera son caramel que pendant quelques secondes, il mettra une nouvelle pièce de bronze et tirera. Un interminable serpent en sortira lentement, malgré le courant électrique, gagnera le quai opposé et s'embarquera dans la première rame qui passera. Adieu.

Alors, pour la seconde et dernière fois, la dame d'un certain âge interviendra : elle mettra deux pièces dans deux trous différents et elle se verra elle-même sortir de l'appareil, ce qui l'épouvantera à un tel point qu'elle ira se noyer dans le canal de l'Ourcq, en présence d'un couple trop occupé à s'aimer pour prendre garde à un „plouf“ suivi de quelques cris d'appel qui n'intéressent que

les sauveteurs professionnels en quête de la prime de 25 francs et de la médaille de sauvetage venant consacrer le repêchage du quarante et unième noyé qui, comme d'habitude, persistera à conserver sa qualité de noyé.

Cependant le squelette de grive, lassé du rôle qu'il joue depuis 10 ans, s'en va du même vol majestueux que précédemment. Il vole 10 ans et s'arrête sur le sommet du mont Gaurisankar. Demain, à l'aube, les habitants du voisinage seront surpris de ne pas voir leur montagne. Ils se dresseront sur leurs orteils et apercevront dans une vallée qui remplacera la montagne un manège de chevaux de bois qui tournera, lentement, surmonté d'un squelette de grive portant dans son bec une banderole sur laquelle se lira l'inscription:

IL A ÉTÉ SAUVÉ PAR LES PIEDS

Benjamin PÉRET

ПОЈАС НЕВИНОСТИ

I

Отерај ове буве боже буве суве буве суве
буве

боже буве

Словенска душа француски кромпир
Словенска душа француски кромпир

Чучи на мосту Великом Посту у очи беде
све длаке седе

Вода за рибу риба за воду
Живео ован
Живео рај

Умочи ово перо у око око у око најлепши
сјај

Умочи ово око у ветар ветар у ветар нај-
бољи крај

Ветар и Петар Петар и Павле
Етар и метар метар и грам

Умочи перо умочи веру умочи овна
Великог овна у вечита доба

За гојазну земљу
Препуна је соба
За Велику Мемлу
Корумпиран кромпир

За Вечити Мир ...

II

Ноћу су зујале зукаре
Зелене муве мртвачке
То силују малу девојку
На црте крте играчке

Кажи тати
Ноћ се клати

Узалуд чекаш јундан јундан и просто на-
просто време

Узалуд времена бремену мисао важну
Животињо ружо просто напросто курво

Па легни мој голи Заспало у ову козину
влажну

Полегни полегни алго

Јер њега си срео
Тебе је сплео
Са њим си хтео
Тебе је сурво

Онда су кроз срца протурили пушке
Кроз мозак витке читке редове
Поврстили покрстили погане њушке
Облачили повлачили развлагали репове

Кажи попи
Снег се топи

III

Да ли те још муче буве Заспало
У овај сведан заклан тамјан старих бивола?
Зар не? Зар не?

Поквари онда свеноћ то чуло твоје суморно
Растргни поједи забога Заспало
Свеноћ па поноћ па немоћ тачно расеци
напола

За руке две и очи све
У срце твоје хуморно

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis,
Cur, quomodo, quando?

ГЛАСОВИ ГЛАСОВИ ТУЋИ ГЛАСОВИ:

„Кад кревет поквари
Кад ветар задржи
Силазе хијене бесани банкари
Силазе уши руже и жандари
Силазе силазе силазе Заспало
Ко ће бити бржи? Ко ће бити бржи?“

Александар ВУЧО

ДИАПАЗОН НОЋИ

ако те угаси
промаја руда промаја хлађења што
шикља из дупље земље
ако те клиза лов клизи ноћ се топи
кап пигмента кап ока кап језе

ноћи

јежа пужа жабе

ноћи

јер ноћопрезност преза од горуће све-
сти тачака
у приљеновима глувонеме свести риба
у маљавим сновима ваздуха

шкрипи лет таласања лет од зарђалог
гвожђа

гласови увијени у памук због очију што
разрогачено падају из дупље

гласови увијени у памук и руком убијени

згужаване хартије ока

конци распореног грла те сирене

нож устима заклан

устима ветра устима ватре

поткожна луна чула
 дисање скривено у облак и тело у песак
 руке од мождине рукапланина у живи-
 цима течности ваздуха
 у другој ноћи ноћрупи ноћмозгу сирени
 облакодери очију
 летећи патуљци-сексови
 канибали од гуме канибали дисања ка-
 нибали свести
 у кошници трећине ноћи
 ноћи реке реке живе пакло пакла

падају из ливнице чула зелене очи од
 зелене земље
 из нагрисане опне зрака гангреном хо-
 ризонта
 падају вилини коњици без уста и црева
 искачу скакавци из леда
 дувани епидемијом сунђера и смрти
 топлотом смрти ширењем смрти на
 топлоти

Оскар ДАВИЧО

ДРУГА ЦЕЛИСХОДНОСТ

Лули Вучо

Немој се загледаши, рекао сам или не, у
 тај зид који ивицом гори
 Ако си рад да ти и супра ливада буде
 ливада
 Јер негде у тим цигљама скривен је гуш-
 тер пламена
 Којим ће ти сваки дан ошада бити
 оперважен

Да самоћом назовеш ту суву маглу од
 крви
 Којом би овенчан шада био унакажени
 лик јаве
 Погледај, ако можеш, у то недоживљено
 Оништа ти помоћи неће реч „виртуелно“

Језа се полако извлачи из воза те вир-
 туелне супрашњице
 У сивом капушу и с торбом у руци си-
 лази на перон овога мога дана
 Једно јој је око везано а шешир сасвим
 изгужван

И стаје. Станица мога доба чини јој се
 недостојна
 О сасвим недостојна њеног краљевског
 лица
 Које не напушта, био је то кишан дан,
 влажно бледило

Свуд око ње, то мојим простором гори
 круна зидова и дрвећа
 Свуд око ње васпостављено је оно што
 ју је и дозвола
 Оно што сам себи рекао или не да ће се
 васпоставити
 Будем ли заборавио да не смем забора-
 вити свој поглед
 На цигљама које привидна смрт од уза-
 лудности дели
 На цигљама које ме привидом од узалуд-
 ности деле, коначне

30. 12. 1929

Марко РИСТИЋ

*

**Кад се лако муну
 Почињу да труну**

**Кад се тешко муну
 Почињу да труну**

**Кад се лако муну
 Почињу да труну**

**Кад се лако муне
 Почиње да труне**

**Кад се тешко муне
 Почиње да труне**

**Кад се лако муне
 Почињеш да трунеш**

**Кад се лако муне
 Почињу да труне**

**Кад се тешко муне
 Почињете да трунете**

**Кад се лако муну
 Почињу да муну**

„M'BRAVA“

O DIEU ABSURDE! car tout est contradiction —
 n'est-ce pas? — et sera umore celui qui toujours ne se
 laissera pas prendre à la vie cachée et SOURNOISE de
 tout — O mon réveillematin — yeux — et hypocrite —
 qui me déteste tant! — ... et sera umore celui qui sen-
 tira le trompe l'oeil lamentable des simili-symboles uni-
 versels — C'est dans leur nature d'être symboliques.

J. T. H.

MATEILLE - RÉVIN n. m.
 var. Carillon dont l'horloge
 réveille à servir à l'aiguille
 sur laquelle on a couché une
 heure spéciale en se méfiant.

(Latif Perousse)

ИНКВИЛИНИ

ПРЕДГОВОР

Цео еп INFORTIAT и свако од његових девет певања : ИНКВИЛИНИ, КРАЉЕВО БЛАГО, ТОРТУРА, ПОЛИСИНОДИЈА, ХРОДЕГАНД, АДАЛАРД ГИЉОТИНА, АФАТОМИЈА, БОЖИ МИР, АНТИ-ТРЕБИНИАН, било оно написано или ненаписано, представљају један изражај постављања проблема слободе. Несумњиво је да се INFORTIAT створио под дејством учења историје француског права, нарочито под утицајем средњевијековног дела те историје. Сви наслови и готово сва имена личности узети су из тих извора. У првом певању се проблем слободе осећа само као једно неспокојство, једно необразложено понашање шесторице људи, који живе у лустим крајевима око „Зеленог Хана“, на коњима

Три широке бразде кроз траву под тамним и тамним небом. Зароњена трава са очима и стара кора. Леудаџ се гледа између два обешена. Празне су му руке и прве капи кише већ му падају на рукаве. Разговарао је са Хотманом тихо. Хотман се тузио:

„Леудаџе, не познајем те још три године. Колико цвећа за црне смарагде и златних леђа на бубама кад им гледаш крила на капљицама јутарњег меда. Седи врапци у кругу и гледају, а под прозором јесењи лист дува у празан ђуп невешт и зором подељен, кад мирно певају или се смеју два ока су ми бистра, једна звезда тиња са љуљашке и разваљена, под тим злом. Краљ краљева и већ губи равно и дубоко у небо у стару ноћ хладовина. Небо је покривено бледим облацима и прозор цепти једном хладном сенком. Сами смо у пољу. Два нас мртваца гледају и црно сломијено не домаши још високи раст.

„Леудаџе, страшна је судбина. Разори, туп и леден као поглед, свилом обавијена ноћна реч, проклета миром и старим крпама, где се мрзне снег и блато наизменце. Кроз то прогажен пут миром пољане невидљиве траве у сну ведра и иња са обореним прождраним, плот. Скут одежде невезаних светица, које чело бришу далеким погледом, или јунак пева у крв топлу до поноћи песму са три града неосвојна. Лети још кроз ваздух пун жара. Одакле жар?

„Ране се стисну на такав глас, а талас понесе и моли дуго.

„Кости још плачу, да где не звони или проклиње глас.

„Глас гуши нераздвојно рукама тешким или гвожђем. Пронећу на коњу гушено тело пре него падне ноћ. Пољана чека да протрчим на црном коњу. Језом погини на далек пут, или остави кошуљу у бари,

вајредно брзим, сами натприродне снаге, али ипак свесни да су везани за земљу: Инквиллини.

Цео начин саопштавања је јасно и одређено надреалистички. Ипак се разабере једна доследна техника, за коју се не може рећи да није свесна. Нарација је консеквентно анегдотична: описују се само ствари које су споља и чулно осетљиве. Наиме факта и рећи. Све, дакле, представља стварност, без изузетка: оно што би се, због своје нејасноће и одсуства фразе могло чинити као одступање од те технике, представља само једну реалност, која не подлеже директно чулима; представља једно остваривање духовних елемената. Тако ни сан, ни полусан нису издвајани, и нигде нису постављане градиције стварности.

до зида, са седам ланаца разбијених о камен.“

Леудаџ се мршти на ноћ иза пољане:

„Још светлост светли и доста светли. Мир се не спокоја, а хлад не заслужи ни боље пиће. Обесићу и сутра двојицу, Хотмане, шест нас је Инквиллина. Сваки дан прође пренего ове бразде, а опет није ни један дан више прошао од бразди. Колико онда да заљуљам врба? Гледај тамне делове оног далеког зида. Није створено кров или пољуљано гнездо, где се мрави по далеком дозвољу ногама мичући придруже шупљој лубањи.

„Велика је пољана самрти гнездо нераздвојно земље испуцале, још влажно као корито плодно са тих гробара.

„Хотмане, познај лаж кад дрхти на јаслима, кад не можеш очима, рукама дубљим јаук један невешт до милости беле на тим свим рукама.“

На дну пута појавио се Леовигилд на коњу. Јаши у касу и не држи узде. У свакој руци носи једну велику лубеницу. Приближује се копитама као што се и земља мрви. Хотман и Леудаџ га гледају. Леовигилд заустави коња и сиђе:

„Леудаџе, донео сам лубенице, да њиховим соком намажем тела ове двојице обешених и да их напуним месом и кором лубеница. Нека служе за пример и дозивају птице

„са дна Балкана.

„Гори пламен, прште облаци, сунце се диви нераздвојно гледај тим жаром око и два бела длана, на небу пружена.“

Леудаџ се мршти на наивног Леовигилда.

Леудаџ кори Леовигилда.

Леовигилд погледа Хотмана и заједно запевају у глас:

„Леудасте, ти си силан господар и крвник. Цео свет под громом једе не повијене коре тог дрвета. Севај кад си моћан; ми ћемо се бојати, а други нека полуде од страха.“

Леудаст се мршти на њих:

„Хотмане и Леовигилде, кренућемо у Зелени Хан. Пљуните још једном пред ноге обешених, да их осрамотите и почастите последњи пут, лубенице набоди на колац, па кад се осуше или иструну дођи по њих. Мрак угла вечери са змијском плетеницом на леђима размакнути за читав педаљ поздраву прах тврд црних мостова, подељен печат, већ хладан са носем и раздвојен, као кад дуби слон о лептиру, помешан гнојем до трећег дна, разорен миром о том клину, што сече и кров претруно коси или скида маховину док је још зелена.“

Хотман, Леудаст и Леовигилд узјаше на коње и враћају се натраг. Успут Хотман говори:

„Верујем мачем у лакат и длан, проведи руком у љубљеној коси. Додир је благ у меду кап воде. Крила прозирна заштитит не могу, а камо ли ја.“

„Зове ме неко док тражим свој појас. Растури оружје на благу пољану.“

„Ватра у пећи када ми се спава, а Леудаст нека иде до ђавола.“

Успут Леовигилд говори:

„Мост сунца пржи ми занос. Летећу на коњу без копља и спаса; кад се обрнем жустро у светлом ваздуху, падајте змије и пршти крљушт. Два длана на небу, док огрнем рамена бескрајним замахом још

младе главе. Пустите, талас љуља на дану светлост коју волим и очи које гледам и заносим се лудо, ни лево ни десно, право пред собом. Певајте самном, а Леудаст нека иде до ђавола.“

Леудаст чврсто гледа све четири ноге свога коња. Иако изванредно јаши, велика је кукавица, кад коњ иде у малом

касу; зато увек тражи да се иде брзо. А другинеће, јер је онда безобзиран.

Леудаст се мршти на све то:

„Хајдемо брже, другови чекају. Чека нас и вечера.“

Хотман узвикује:

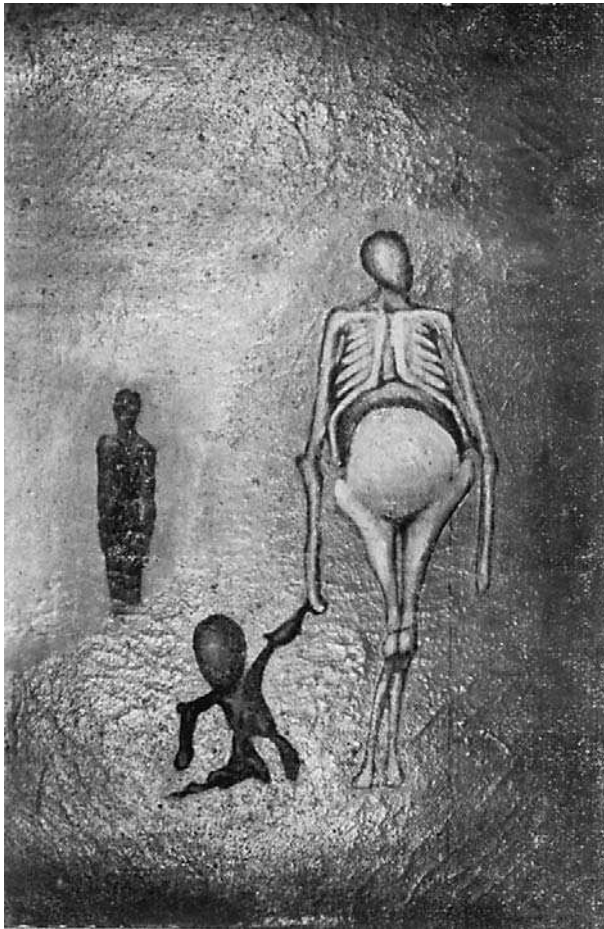
„А, безобзирно створење! Таман сам био задремао. Ако ти се журило, могли смо поћи раније са ливаде; ја те бар сам задржавао.“

А Леовигилд:

„Ако си гладан, сам си крив. Што си ме натерао, да набодем лубенице на колац; могао си их јести, ја бих ти их дао.“

Леудаст потрчи.

„Било како било, треба се журити. Стићи ћемо последњи“

ЕДИП У ПРОСТОРУ

VANE BOR

Хотман и Леовигилд јуре за њим:

„Салвијан ће сигурно доћи први, то ти признајемо; али Лојзел! — сумњамо јако; а за Аза смо сигурни да ће стићи последњи.“

Леудаст их не слуша него трчи напред. Хотман и Леовигилд се смеју и задиркују га.

Пролазе брзо крај пољана. На пољима се отварају бразде и ситне купе земље, које избаце две три капи воде, па се опет слегну; биљке дневне лежу а ноћне устају. За час су поља променила боју. Мир је велики. Ваздух светлуца на висини

коњаника, а по земљи се вуче дебела сенка.

Знају, сад треба ћутати, ни прегршт зуба се не одсече. Плазма на њиву звониних синова креће по пољу свој бео плашт.

Они јаше тако, ћутећи, и ускоро угледају сјајну зелену зграду: Зелени Хан.

Ено засја већ двеста Зелених Аждаја прогутаних и међусобно прождраних, кад их бој затвори у стаклену лопту провидну на небу. Ту се скамени и остакли у чаробан Хан, полустена по ведри, или срам пет неостварен по седе обешене куле црног дрвета, испрекидан носем нож на блистав сјај. Приближују се нагло и већ су улетели у двориште, а Леудаст је сјахао и већ везује свог немирног коња.

Отвори Салвијан врата и изгрли се са њима:

„Сам сам, Леудасте, и радостан да сте дошли. Азо је данас отишао далеко. Без сумње ће причати дивне ствари, кад дође. Лојзела још нема. Ред и бол се спремају за нас на чекрку и руци пространој по зори. *Очекујемо велике догађаје.* Чекамо већ и превише дуго. Земља је пуста унаоколо на све стране. Ни дрвеће не расте око Хана. Азо је отишао у други крај. Сваки пут иде даље. Још ћеретање и црна напрсла слава замагле дуб под очајним месецом кад је бежао. Успут је певао, да приметне траг, и голе звезде рукама хватао, звонио чашама обријане главе и одсечених усана, празно му се лелујало тело. Одмах за њим једно црно јато Холта. Успут топе лед, и где капље, расте црвена трава. А он плаче из полусна. Оркан, премиран, ни крајем секире не оствари крила, при дну гушења далеких снова. Плазмини синови су страшни и горди. Холтима зову сами себе, као да су код Оглана служили војску, или пун мермер зубима тестерили нераздвојних крила, пољубљен камен распукнут као стакло на старо тело.“

Леовигилд и Хотман се смеју, док Леудаст прича Салвијану:

„Видели смо Плазму. Већ је трећу ноћ на нашим пољима. Бежи од нас даље него икад. Али је ипак још никад нисам видео тако близу Зеленога Хана.“

Предложе, да са врха гледају долазак другова.

Попну се горе. А Леовигилд:

„Врх Хана пун је још зеленог светла, доле је сасвим мрачно и тамно. Песак би се пењао на столове сломијених литица,

да са друге стране затрпа реку и рожне витице подвијених таласа, престаро корење на свим белим топлењима шума и нерастворних соли колима без стана. Поверен јад на облацима пева у зору да ниједна роса не падне узалуд крај девојчаних белих ногу. Тица чека сунце, па ствара перје на старим кулама полузвани и немогућност, кров претруо, стари морнар већ носи море са неба на небо, да хлади више воду него киша или бујица. Руке сам купао у живи тог двора, а два длана, два длана ми горе.“

Хотман гледа на једну страну кроз обло стакло:

„Лојзел ће први доћи одатле. Колика су нам поља изгребана, изгледају као узорана, земља је црна, преврнута и издробљена, а никад ништа одатле нићи неће. Широки су и меки путеви за наше коње.“

Леовигилд се смешка:

„А, Леудаст бира најлепше пољане, да веша своје људе.“

Леудаст чврсто гледа кроз стакло:

„Долази Лојзел.“

Салвијан ништа још не види и псује.

Леудаст и даље гледа:

„Непрестано баца свој шешир предасе, да би га коњ прескочио, тврди да тако брже иде.“

Силазе заједно низ грдне басамаке, расположени су боље него икад. Леовигилд пали бакље и качи их о зид. Чује се Лојзелов коњ. Излазе сви у двориште. Лојзел увек весело силази с коња, и изгрли се са свима. Леудаст га пита:

„Лојзеле, шта си радио данас и како си провео дан?“

„Врло добро, цело пре подне сам шетао и тражио шкољке у Блазици. У подне сам се лепо окупао, после сам ухватио једног шарана, набрао колкодерке и добро ручао. Затим сам спавао док није престала подневна жега, а затим вежбао свој нови окрет на коњу.“

Сви су радосни на Лојзелову причу. Леудаст је гладан као и увек:

„Почнимо вечеру без Аза, сви смо гладни, а данас се Салвијан трудио да нас почисти.“

Лојзел:

„Што да не чекамо Аза? Ако почнемо вечеру, појешћемо све, па њему неће ништа остати.“

Леудаст се мало мршти на толика размишљања:

„Лојзеле, буди срећан да смо и тебе чекали; откада смо се вратили са вешања! Врат горде коже не смета ти много. А јалово вино за реп косо истоварен и

ПОЧЕТАК ИСТОГ МЕСТА

Živanović-Noć

подигнут, као зид, до друге стене, па тако испреплетан, прогуран, како се може, попуни по коју рупу на воску мостом и варницу пиће недокршене зубе живе клати, па марамом растеже и прано крв и водицу брижљиво не своди миром точак лопати по рамену, до доле овезан длаком и растакнут струном позива мрве у устајалој чаши још набреклој, мраву.“

Сви се после овога мало умире.

Салвијан благо позва :

„На вечеру, на вечеру, на вечеру.“

Седну сви, гладни су и много једу. Леуда да брзо и мрко жваће. Салвијан најмање једу. Још мало поћуте, па онда Лојзел почне :

„Шест шкољака, к’о шест девојака, свака има друкчију косу и друкчије груди. Лептир лети и лако заклања својим крилима сунце. Благ поглед му захваљује из румених усана. Шећер топим у устима без изненађења и мирно клатим ноге над потоком, пре него што их поквасим. Сад већ има шеснаест девојака које ме гледају. Мир очима прича, а табани боду; зато скочи коњ у реку запљусну белу пену, већ ме је изнео на другу страну и лако прескаче сваку купу злата. Појас је мир бео и прозиран, сунце не подивља и благ ветар чека, со се невесело шетање призме дотичу царевих рамена, пород млад и разнесен шатор миче све војнике, краљица је верница, и сто хата се не уморе,

да трче у круг око куле док не прсне кавез и не излети тица соко и не прождере плаво небо својом снагом, да гледа сунце својим дивним очима.“

Леовигилд :

„Очи за сунце и талас на небу миром недозваном, чело се расипа вихор светлости претрпа ми тело, и занос прсију подивља на коњу, длановима загрнем небо над главом и уздигнем се још више од тога, расте бескрајно светлост коју волим и очи које гледам и победим ждралове црне орлове, заурлам у небо јунаштво три гласа.“

Леуда да још једе и мршти се на све то :

„Сур катран ноздрва, жестоких бичева низ сурлу носи, кратки ексери рђом не претворе и камен клесан не затвори жиле набрекнуте брљавим соком од марве мувама стегнут око подне, сламе црне земљом разапет, где гуша лакомо товари тестере, или прича гавран кљун челик по костима испод кожних зрнаца остварених врба. Широке бразде на земљаној дасци и претворена со у црн.“

Леовигилд погледа Хотмана и запева :

„Леуда сте ти си силан господар и крвник.“

А Лојзел настави :

„Цео свет под громом једе палачинке. Севај, кад си моћан; ми ћемо се бојати а други нека полуде од страха.“

Леуда да се замислио.

Чекају дуго Аза.

Он долази касно. Поједе све што му даду, и замоли их да чекају до сутра, па ће им онда испричати, кад се буде вратио са истраживања.

Сви се мало чуде и занимају, али пристају.

Питају га да ли је видео Плазму, а он одговара да јесте, врло далеко, и то је одлазила.

Лојзел жали :

„Штета, лепо се креће по пољанама, а светлост се чудно прелама кроз њен плашт.“

Азо се држи као и увек мало блесаво.

Леуда да почиње тихо да прича једну успаванку :

„Приток са острва и равних мостова, повезан жучу и крилима тешким, пијано жгебе на сто северних мора. Дан поплави семе трбушастог, разно иверје по слепом. Мртво до дна, и савијено као гар строг полип на темену пласт женске невере и стрпано биће и гледана жица, мрави распукнути цуре низ долине. Скупљају се кише, и мртви, и кости на столове кожи порицаху глад, и милост поднева жажа-

рен плећкама, брег снега на стени вејан по издајству, заломљен у ситно непризнато зрно. Големи стаклари по руднику траже пет печата старих, изгубљених од онога цара, који многим грбавцима лакомо море, па једрилице, лисице на чист чаршав прострт за гозбу незвану и славу неслављену, родом груду копа, и мир сто талира, камен о мак сипан, на ледене очи, што муче небо и звезде то-ну, обавијен тамом сан се спушта доле, грдан крвав талас снебива прострања, пре-вија се простор под тежином њеном, и саломи мозак претворен у ноћи, незавидно гледан, појиман на воду. Корице, корице! Зид стоглавља пренет у градове болне куге, не залече ране, а кошуље, слепљене у груду кошара, беле се к'о песма на све то камење. Па заљуља онда, држан за две руке, да се још не проспе по песку к'о бреза или лишће одабрано, што само славуј зими, или по који врабац сме да дође у подрум да гледа, ако слушкиње пронесу трпезу или служавнике пуне мора и зимског воћа, болног по каменима, сти-снута срца србиног, мирно опеван, да дуго поживи и радост не прича него за пољупце, и злато просипа, где седморо браће сто штапића ломе.

„Село се надима, као шатор или једро.

„Празници се прескачу као деца у шко-ли, а јата се склапају.

„Уморни смо добро. Дижимо се да легнемо.“

Сви се дижу осим Аза, који даље жваће.

Оду сви да спавају, а Азо остане сам.

Понесе јела у рукама и извали се у једну дубоку столицу.

Посрће глађу и мир воштан, полусвест на себе. Погледа стену, која запиње, бес-крајно запиње раскрвављене усне да их не понесе ветар преко пучине. Помодри лице од зиме, из угла гледа као нечиста савест.

— — — — —
Азо се одмара и бори се да не заспи сасвим. Мучи се у полусну.

— — — — —
Полусан промиче кошарама празним. У њима се вода не држи дуго. Исцури и пољуби лепу песму. Онда се песма одше-та до моста, повезе чамцем и пеца лишће, које су по старом закону сахранили на дно реке. Младићи се скупе на обали, богато обучени, који гледа, који се чуди, а сваки је први пут видео море.

Гледају све зарђале даске, ни врат им није достојан вешала и крила без праха

Rade Stojanović

раздвајају кости толико, да може да про-ђе једрењача пуна робијаша.

Колаче поздрави и помири их све. Дра-го му је, и пљује по шеширима. Шета се често ноћу по тако страшним ходницима, да мишеви трче брзо и ужаснуто час лево час десно, куд који, па онда сви у круг, па разапну ноге и трче све брже по там-ној земљи. Све прска земља од страха и глади, и прождиру бубе све те земљане мрве, још пре него што се зауставе у страшном колу. И пужеви и змије и кри-лати скакавци затињају свим тим бојама, да се доврши круг.

Иде по ходницима, изађе, скаче по кру-гу, по колу, већ разјари мишеве, да им све усне горе и циче од бола, и све већ пршти колико се трчи. И скачући, скачу-ћи, скачући, тргне се, тргне се и пробуди се. Дозове све угашене пламенове, размахне мачем и стане им шапутати, шапутати. Ми-ром дозове гвожђе међу ребра сребрна-ста већ капљу око врата, да нанижу град до града, и опколе кулу зидинама.

Процвета старо камење, да слави муке својих пријатеља и да морнар са краја мора види своје. Ветар их воли и зато им увече, кад нема посла плете кошарице и лаћице, које онда продају деци на ва-шару.

Слана вода пропира бело камење. Бело камење је јесења башта, једни ископају ноге клупама, па их извале натрашке, на-праве ту малу вечеру и језеро па онда се смеју и вриште, док их не истерају; а други одмах трче за лептирима и хватају

се са њима љубавно око стаса, да им сенке не би биле сувише далеко од сунца.

Колико очију има да у дубини никад не види крај. Мучи се Азо, још плава и црна светлост једнако шапће што и сам зна. Он се усправља.

Пролети до другог угла, гледа кроз прозор.

Обиђе сто. Колико, колико бродова гута црне таласе катрана, да бљује по мору.

Једна црта пролази пољима без траве до пољана и ливада цветних ту коњске копите повезују ланце и Азо је ту чуо гласове и певања иза једнога зида.

Умор празних груди чека још на њега. Не смилостиви се црни плашт ни одсечена глава, јарак пун воде. Пут се угиба и љуља тешко, и љуља горе-доле, водама се пресипа и низ пут ваља камење, за-

глиби се блато у блато, црно се камење пење и спушта.

Азо стоји усправан на сред собе, мрак се згуснуо да не полуди, ваздух је оставио све мере и прети опасан напољу ноћи.

Коњ чека послушно и шиба врата и прозоре репом.

Азо приђе и отвори врата.

Све је мирно и не види ништа.

Азо стоји на прагу, чека да му очи прогледају. Коњ се миче у месту, да б га господар нашао.

Тада Азо размахне плашт да се сва врата затресу, вода затутњи испод земљиног дна, а сјајна усковитлана прашина осветли ваздух, и у замаху се шаптања, урлања мрака вине на коња.

Ване ЖИВАДИНОВИЋ-БОР

PREFACE A

L'EDITION ANGLAISE DE

UNE SAISON EN ENFER

Rimbaud, Arthur, 1854—1891, entre ces deux dates l'existence le définit. Son enfance, ses fugues, l'enthousiasme pour la Commune, les poèmes envoyés à Banville, la rencontre de Verlaine, une vie misérable et scandaleuse, le fait-divers de Bruxelles, le préceptorat à Stuttgart, puis la disparition, les voyages, Java, le Harrar, et ce retour pour crever. J'imagine que rien ne peut révolter un homme comme la considération de sa propre biographie, comme la possibilité laissée aux autres d'établir cette biographie. Sade jouit de ce privilège extraordinaire pour quelqu'un de sa célébrité qu'il n'existe de lui que des portraits apocryphes : il n'est donné à personne de contempler les traits véritables du divin marquis. Lautréamont a réussi en mourant à disparaître mieux encore, pas un ami, pas un témoin qui pût établir l'emploi de ses journées. Rimbaud, lui, a laissé derrière soi une meute, celle qu'il fuyait, celle dont le souvenir aux derniers jours suffisait à le mettre dans des rages terribles. Il n'a pas pu dissimuler assez de lui-même pour que les commentateurs abandonnent la reconstitution du monstre, à la façon des paléontologistes qui déduisent d'un seul os le squelette, et la couleur des yeux des géants disparus.

Le tragique du sort fait à Rimbaud est le tragique de la gloire, cette exploitation de la pensée par une société anonyme. Les cour-

tiers de cette société ont inscrit sur le prospectus tout ce qu'ils jugent susceptible de lancer leur produit, ou bien, et c'est ici le cas, ces revendeurs de renommée avaient des intérêts dans plusieurs entreprises et ils ont cru habile de lier le destin de *l'affaire* Rimbaud à celui d'une autre valeur qu'ils avaient en portefeuille. Il arriva qu'une bande de fripouilles, dans le mystère qui entourait les dernières années du poète, trouva son compte pour échafauder une légende qui dure encore, malgré l'indignation de quelques-uns, et l'effronterie de la falsification. Il y a dans toute l'histoire de la découverte de Rimbaud par ses exploiters une ignominie qui rappelle les sordides, les abominables aventures des chercheurs d'or. Je lègue ce sujet aux écrivains de vies romancées : comment une fille dévote et crépine apprend au fond de sa province qu'il y a des gens de Paris pour accorder du génie à son frère le cerveau brûlé ; comment avant d'en venir à lui en trouver elle-même, elle l'a vu mourir (*à ce moment, dit Claudel, elle ignorait tout des livres de son frère*), elle a épié son délire sans y rien comprendre, interprété comme le font les familles dans le sens du catéchisme ce que dicte la fièvre, où mille mots sont pieusement ignorés des parents qui écoutent ; comment elle a quémanté les renseignements, et, vieille fille occupée de l'homme,

passant de Jésus à son frère, comment elle est entrée en correspondance avec une sorte de requin naguère anarchiste, piètre sculpteur qui s'improvise écrivain, Paterné Berrichon, qui flairant l'héritage propose à Isabelle Rimbaud *sans l'avoir jamais vue* de l'épouser et l'épouse ; comment ce couple maquignonne avec un agent consulaire la version officielle du catholicisme de Rimbaud, et comment ce Paul Claudel, aujourd'hui ambassadeur, profite de l'occasion pour faire tourner à la gloire de son Eglise le poète irréductible dont il sait bien que la pensée sera un jour, si on ne triche pas à temps, un danger véritable pour cette église même. Jadis les prêtres faisaient des saints avec les rois morts pour engager dans leur voie les rois vivants. De nos jours les rois ne sont plus grand chose. On recommence le coup avec les poètes, les penseurs. Il s'agit de prouver que Rome ne brûle pas seulement ceux qui font la grandeur humaine. Il s'agit de les annexer et donc au travail ! Le truquage est le fort de ces hommes rompus à la sophistique chrétienne, de ces hommes qui parlent couramment des *preuves* de l'existence de Dieu. En attendant il faut surtout subtiliser les pièces du procès qui pourraient infirmer la thèse catholique : il est certain que sur les conseils de Claudel, le couple Berrichon enterra deux poèmes blasphématoires, et tenta d'escamoter *Un coeur sous une soutane* publié ces dernières années ; puis vinrent le maquillage des lettres, la destruction des photographies, la falsification des comptes de famille ; les années passant, les souvenirs d'Isabelle devenaient plus nombreux et plus précis. Elle se mit à écrire, la niaise. Et Paterné, le sinistre Paterné, ivrogne et bafouilleur, qui n'appelait plus autrement le beau-frère mort qu'il n'avait jamais connu, pouvait me confier en 1919, la larme à l'oeil : „Dire que j'ai vécu pendant toute la guerre des droits d'auteur d'Arthur ! Est-ce beau ?“ Ah oui, c'est beau, ce monde dont il n'est pas possible de sortir, même en foutant le camp à l'autre bout, même en crevant, ce monde, cet enfer dont en 1873 d'un coup d'oeil le poète avait fait le sanglant inventaire.

*

Une Saison en Enfer. La place singulière de ce poème que dans leur langage spécial les critiques ont coutume de considérer comme une confession, la place singulière de ce poème dans la vie de Rimbaud au bout de sa prétendue carrière poétique, à la veille de cette vie nouvelle sur laquelle l'insuffisance des renseignements permet de bâtir la légende, cette place singulière devait faire que ce

fût à l'exégèse de ce poème singulier que les falsifications s'appliquassent d'abord. Et cependant pour y trouver l'alibi désiré, l'espèce de preuve morale de la probabilité d'une conversion du poète, que ne fallait-il pas négliger !

„... *Je ne me vois jamais dans les conseils du Christ ; ni dans les conseils des Seigneurs, — représentants du Christ.*

... *Je n'ai jamais été chrétien ; je suis de la race qui chantait dans le supplice ; je ne comprends pas les lois ; je n'ai pas le sens moral.*

... *les anachorètes ? des artistes comme il n'en faut plus.*“

Oui, le vrai est là : il n'a jamais été chrétien. Mais qu'importe à ces ecclésiastiques habitués à introduire partout où ils passent, au milieu des nègres ou des esquimauds, le mythe de l'Immaculée Conception dans les récits des natifs, ou l'arche de Noé, ou n'importe laquelle de leurs misérables inventions, pour saintement démontrer l'universalité de leur religion ? Il n'a jamais été chrétien. Ça ne les empêchera pas d'entendre à travers leur dictionnaire évangélique les mots que Rimbaud prononce sans précaution. Le sens chrétien de ces mots, du mot Dieu par exemple, une fois écarté que reste-t-il qui ne soit à la honte de ce Christ qui veut qu'on rende le tribut à César, ce Christ dont les seigneurs sont les représentants ? N'oubliez pas : Rimbaud *est d'une race inférieure*. Y a-t-il dans tout ce qu'il a écrit, dans tout ce qu'il a laissé échapper qui permette de croire qu'il ait jamais pu être du côté de la barricade où se tiennent *les blancs* ? „M. Prudhomme est né avec le Christ“, et de nos jours il se nomme Claudel. Voyons comment, dans la préface aux *Oeuvres d'Arthur Rimbaud**, ce diplomate se tire d'affaire pour ce qui est de la période qu'il définit lui-même (en note)**):

„Troisième période. — *J'ai déjà cité souvent la Saison en Enfer. Il me reste peu de chose à ajouter à l'analyse définitive que Paterné Berrichon a faite de ce livre si sombre, si amer, et en même temps pénétré d'une mystérieuse douceur...*“ Définitive est charmant, mais ne l'interrompons pas : „*Là Rimbaud, arrivé à la pleine maîtrise de son art, va nous faire entendre cette prose merveilleuse tout imprégnée jusqu'en ses dernières fibres, comme le bois moëlleux et sec d'un Stradivarius, par le son intelligible. Après Chateaubriand, après Maurice de Guérin, notre prose française, dont le travail en son histoire si*

*) Mercure de France, 1912.

**) „C'est ici que Rimbaud a voulu s'arrêter sur la route de Dieu dans une sorte d'attente *suspicieuse*.“ (Paul Claudel).

pleine, et si différente de celle de notre poésie, n'a jamais connu d'interruption ni de lacune, a abouti à cela. Toutes les ressources de l'incidente, tout le concert des terminaisons, le plus riche et le plus subtil qu'aucune langue humaine puisse apprêter, sont enfin pleinement utilisés. Le principe de la „rime intérieure“, de l'accord dominant, posé par Pascal, est développé avec une richesse de modulations et de résolutions incomparable. Qui une fois a subi l'ensorcellement de Rimbaud est aussi impuissant désormais à le conjurer que celui d'une phrase de Wagner. — La marche de la pensée aussi qui procède non plus par développement logique, mais, comme chez un musicien, par dessins mélodiques et le rapport de notes juxtaposées, prêterait à d'importantes remarques.“

Ainsi s'exprime l'homme de l'art, et j'imagine qu'on le prend en Angleterre pour un grand écrivain, car l'ambassadeur est viande d'exportation. Cependant je ne sais ce qui est le plus confondant de ce pathos musical, de Stradivarius à Wagner, en passant par les bons auteurs catholiques Châteaubriand et Guérin, avec ses concerts, ses modulations, ses notes juxtaposées (et comment voudriez-vous qu'elles se tinsent vos notes ?); ou du point de vue national de l'employé du Quai d'Orsay sur l'histoire de la prose française, dont le travail n'a jamais connu de lacune ni d'interruption, par opposition à l'histoire de notre poésie, opposition ici particulièrement intéressante, quel esprit distingué ce Monsieur Claudel ! (et faut-il admettre que cette chose vivante, ce cri, cette fureur, soient avec une pareille satisfaction maniaque considérés comme l'aboutissant du travail de nos prosateurs ? dégoûtant spectacle); ou encore cette dernière phrase piteuse, où l'on constate, pour parler clairement, que la pensée de Rimbaud pourrait donner lieu à d'importantes remarques. Là-dessus le préfacier va à la ligne : „Je pose la plume, et je revois ce pays qui fut le sien...“, et nous avons droit à une description. Ce pays qui fut le sien, et qu'il détestait, ce pays... mais n'ai-je pas entendu le nom de Mézières ? Mézières où le jeune Rimbaud s'est un jour rendu pour voir les Prussiens, et ce spectacle l'a tout ragaillard, écrit-il le lendemain, le bon français. Ah comme il l'a haïe, cette France (j'ai horreur de la patrie), cette Ardenne dont on veut à son occasion réchauffer la sottise poésie d'ardoise et de ciel tendre ; et qu'on vienne de Charleville nous rapporter que c'est là qu'il repose sous un blanc tombeau de petite fille *) en dit long sur la compréhension qu'a de Rimbaud celui qu'on donne pour le re-

*) Paul Claudel.

présentant de Rimbaud sur la terre. De Rimbaud qui appelait sur sa patrie, sur ses concitoyens, l'orage du canon, et la botte allemande. De Rimbaud, qui courait à Paris se joindre aux communards ; de Rimbaud... avez-vous remarqué l'emploi du mot français chez Rimbaud : ... la terreur n'est pas française... ce serait la vie française, le chemin de l'honneur... à chaque fois la lèvre de celui qui parle se crispe, française, et le ricanelement en dit long sur ce qu'il n'est pas besoin de préciser. Imaginez vous que la pensée de Rimbaud n'est pas réductible à l'emploi de quelques incidentes, que cette pensée n'est pas purement incidente. „Les gens de l'Eglise diront : c'est compris. Mais vous voulez parler de l'Eden...“ Il les avait vu venir. Il savait sans doute qu'il n'y a rien à faire contre cet ennemi-là tant que cet ennemi est debout. Mais patience, l'ennemi sera terrassé. Verrons-nous ce jour ? „Ah la science ne va pas assez vite pour nous !“ Rimbaud interprété a passé dans le bazar poétique de Claudel qui se sert de son nom comme rime et lui fait jouer un petit numéro au cours d'une messe de sa façon. Enfant de chœur, on devient enfant de chœur à tout âge, avec le visa de son Excellence. „Oui, l'heure nouvelle est au moins très sévère“, l'enfer continue, personne ne s'est évadé. Rimbaud sert. Enfin. Il sert à tout ce qu'il a combattu, fui, détesté. „La domesticité mène trop loin“ n'est-il pas vrai ? Mais ceci va finir. Le pouvoir du Christ n'aura pas beaucoup gagné à l'aventure. Ce qui importe ici est, au delà de l'incroyable abus, le mécanisme de l'abus. Nous voyons devant nous se former, puis avorter une de ces légendes chrétiennes qui ont permis la survie de la machine romaine, du crucifié à Jeanne d'Arc. La honte de Lourdes a pour pendant le scapulaire accroché à Rimbaud par des mains tachées d'encre. Que ceci serve à confondre cette prétraille et cette police surprises la main dans le sac, avant que sur la petite tombe de Charleville des hystériques n'aillent demain se faire miraculer.

*

Une Saison en Enfer marque quand le dix-neuvième siècle commence à décliner, la liquidation du compromis poétique qui avait rendu acceptable aux romantiques, tout compte fait de leurs écarts de langage, la vie française, le bonheur établi. C'est à cet égard que ce texte constitue un véritable danger social, auquel, on l'a suffisamment vu, la résignation chrétienne ne suffit pas à remédier. Il n'est plus permis d'ignorer le dilemme rimbaldien du fait qu'il a été posé, et il n'est plus possible de ce fait, que l'activité poétique soit

exercée encore à titre de jeu. Désormais la poésie engage l'homme dans sa vie, et l'homme n'est rien qui n'est pas d'abord venu au bord de ce gouffre où Rimbaud fatalement le mène. Il n'est pas dit, comme un peu facilement pas mal de gens concluent, que Rimbaud ait connu la réponse à la question posée. Il n'est pas sûr que la conséquence de la pensée rimbaldienne doive être cette évasion, qui est tout ce qu'on veut retenir de l'histoire, ce qui enivre et enchante la jeunesse lyrique qui assurément ne s'évadera pas. Mais il est certain que tout homme qui s'est pris à discuter la signification de la vie maintenant empruntera cette voie à travers l'enfer humain où retentit la parole d'Arthur Rimbaud : *Cela s'est passé. Je sais aujourd'hui saluer la beauté.*

L'alchimie du verbe : ce chapitre d'*Une Saison en Enfer* permet seul de pénétrer le sens de ce qu'il sonne si curieusement de nommer cet ouvrage. Les hommes qui se sont attachés au problème de l'expression, même alors que leur pensée s'exprime au delà de ce problème, on ne peut les entendre que si on connaît les règles de leur grammaire mentale. C'est ainsi que l'alchimie du verbe nous ouvre cet étrange dictionnaire qui n'est ni le Larousse, ni le Glossaire évangélique, mais l'introduction à toute poésie, et ce qui est extraordinaire, unique, et presque impossible à croire, l'introduction à toute conscience du langage. Ici pour la première fois il est rompu avec le machinal du langage et cette rupture essentielle restituée à l'homme qui parle la dignité perdue à imiter la démarche commode du verbe accepté, du verbe social, (vous tournez dans la deuxième rue à droite, puis à gauche et à...) : ici l'on passe avec une aisance qui surprend du mot à la chose qu'il nomme. Si, comme l'estime le préfacier dont nous ne parlions que trop, tout tenait à la seule suppression du mot *comme*, quel faible artifice de style ! mais non, il faut vraiment en croire le poète : *cette famille EST une nichée de chiens*. La mécanique est démontée. Vous ne repasserez pas des chiens à votre famille de départ. Jamais auparavant personne ne s'était ainsi soucié de savoir quelle est la limite de la pensée humaine, et ce qui en fait l'unité là où la raison (comme on dit) n'est qu'un *des sophismes de la folie — la folie qu'on enferme*. La volonté de voyance, cet étrange concept qu'une lettre ancienne de Rimbaud définissait, ici devient méthode, et sans doute qu'il faut lire tout Rimbaud à cette lumière. C'est en quoi il est impossible de ne pas s'accorder avec Rolland de Renéville, dont le livre *Rimbaud le Voyant* est sans doute de toute la littérature rimbaldienne déjà vo-

СНАВА ЗЛАТА СТРАСТ

Živanović-Noe

lumineuse la seule étude à consulter. En 1914 on nous faisait espérer la publication des brouillons d'*Une Saison en Enfer*. Je ne sais ce qui fait qu'en 1930 ils ne sont pas encore entre nos mains. Pour le peu que j'en ai aperçu, il semble qu'au moins en ce qui concerne l'*Alchimie du Verbe* Rimbaud ait plus encore, et mieux tenu le système qu'il ne l'a laissé paraître dans la version définitive de ce chapitre. Les ratures couvrent, pour des raisons à étudier, une partie du secret que le poète croit inutile de divulguer en toutes lettres. Il faut dire que tout ce qui s'est écrit de Rimbaud est bien hâtif, qui ne tient pas compte de ces brouillons précieux. Si l'on songe que jusqu'à 1924 Rimbaud passait pour avoir détruit complètement la première édition d'*Une Saison en Enfer*, et que c'est alors seulement qu'on l'a retrouvée en Belgique, on comprendra quelle part d'affabulation sentimentale entre dans presque tout ce qui se dit de Rimbaud. Bien des gens ont intérêt, sans doute, à ces

brumes devant la lumière. La lettre du 15 mai 1871 où se précise le point de vue qui détermine l'*Alchimie du Verbe*, n'indique-t-elle pas cette nouvelle *mystique matérialiste* que Claudel même n'a pu passer sous silence? On ne tiendra jamais un compte assez exact de ces *épouvantes* dressées devant Rimbaud par un titre de vaudeville. Ce ne sont pas des plaisanteries.

*

Je suis un inventeur bien autrement méritant que tous ceux qui m'ont précédé. Ce n'est pas l'orgueil qui met ces mots dans la bouche de Rimbaud. Ce n'est pas seulement quelque chose comme la clef de l'amour qu'il

a trouvé, comme il se borne à dire. Il a trouvé toutes les clefs de l'enfer. De la pensée rimbaldienne naît quelque chose qui n'a point encore de nom, que Rimbaud n'a pas nommé, et qu'il ne m'appartient pas de nommer à sa place. Quelque chose qui est à la science ce que la science est à la vie, si l'on veut jouer à cette marelle des proportions où il est si facile de se perdre. Rien n'est si précieux peut-être en ce monde qui nous est donné, que ce qu'il a découvert. Une sorte de radium intellectuel, dont on ne peut deviner l'usage, mais dont les ravages au loin se font déjà merveilleusement sentir.

ARAGON

С Н О В И

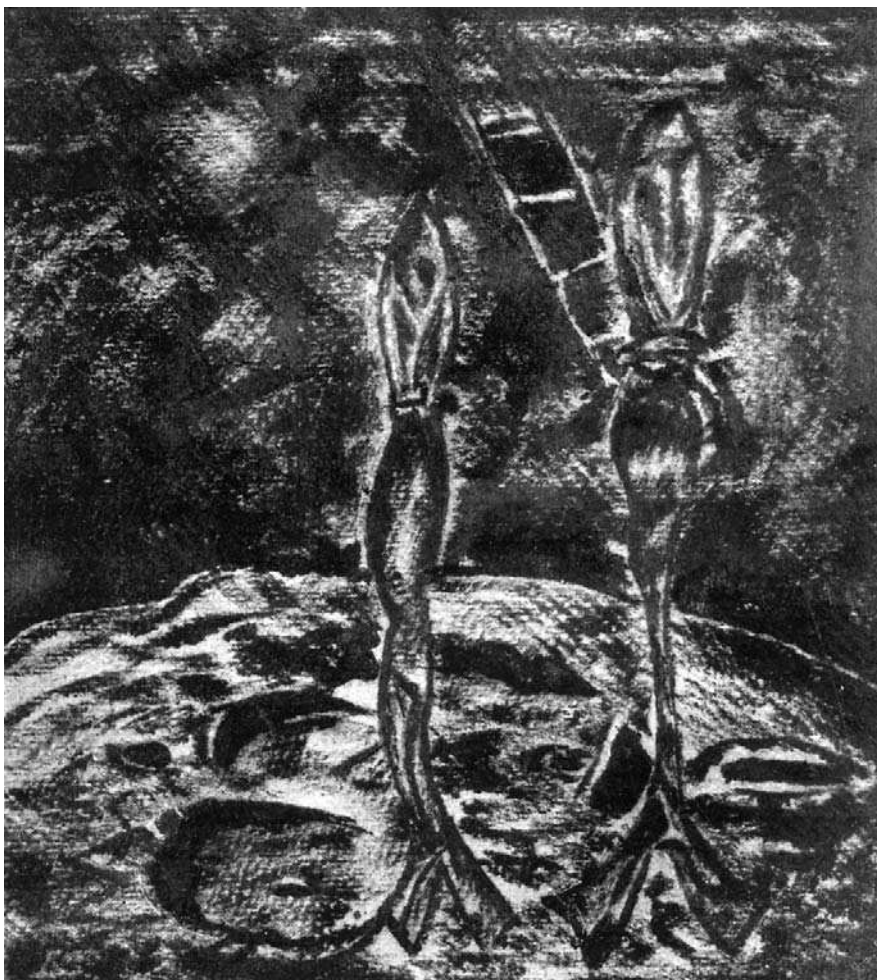
Живановић-Нос :

Била је свађа. Свађао сам се са неким људима крај гомиле камења. Биле су то коцке за калдрму, у Сарајевској улици. Затим полазим, изгледа ми ка вароши, и на једном уздигнутом месту, као Теразије, које не могу да познам, прилази ми неки човек. Он као да је мој пријатељ, али га дотле нисам никад видео. Он почиње да ми говори: „Знате ли шта се догодило? Догодило се право чудо! Лекару је пошло за руком да изврши једну ретку операцију.“ Ја знам у чему је та операција и на кога се односи: неком младићу слепили се капци са очима, зарасли му некако. И мој пријатељ наставља да ми прича. Ја видим то што он говори, видим те корице које имају плаву боју споља а белу изнутра. Он ми говори како је доктор узео турпију и стругао те корице све дотле, док се није појавила друга, унутрашња страна корица. У томе је то чудо операције. Младић је прогледао, и ми идемо докторовој кући. Улазимо у једну аулу чија је архитектура тешка: све је од црног камена, и под исто тако црн и сија се као намазан лаком, али као да је свим стакло; и ја видим тог младића. Он иде испред нас веома раскречено; има равне табане и његово кретање по овом црном и углачаном поду од камена, са равномерним покретима делује на мене као непријатан, уједно голицајући, звук живог аутомата. То кретање је последица тога што је прогледао, а у исто време оно му је вид, бар тако мени изгледа и чудим се, а њему тело поцрнело. Код степеника њега нестаје. Идемо уз степенице,

чије ми ивице остављају врло јак утисак. Видим врата од собе докторове, она су отворена али мала, ниска као половина обичних врата. Видим и доктора с десне стране врата у соби. Он замотава неке цртеже и говори врло гласно и љуито: „Не, то му немојте показивати.“ То су неки анатомски цртежи мускула са кожом; то сам констатовао док их је доктор завијао у ролну, чија ми се рупа учинила необична, врло важна. Доктор и даље говори: „То су генијални цртежи и он то не може да разуме!“ Он се љути што сам ја дошао, кад нисам лекар. Он то не каже, само мисли, али ја то знам. Улазим унутра пошто сам се сударио на вратима са доктором који се одједном створио у њима. То провлачење ми је непријатно, и неугодно ми је што се и доктор тако понаша. Њега енервира мој долазак, јер сам у његовим очима фуњара, глупи уметник и бoем, а он тај свет никако не трпи; ја бих хтео да га изведем из те заблуде, јер се осећам неправедно нападан и хоћу да кажем свом пријатељу да он објасни доктору како је то неспоразум и да нема никаквог разлога да се тако непријатељски понаша према мени. Ја заиста нисам лекар, али нисам ни нека хуља, с којом се не би могло говорити. Но свог пријатеља не могу да видим; он је извесно ту; али ја га не видим, и то је још непријатније. Уз то, докторов помоћник даје за право доктору и говори нешто о мени. Ја то не чујем али знам да је то рђаво по мене. Он то говори тако јер ме доводи у везу са свима онима са којима се дружим. У томе налази аргументе противу

мене. Да сам ја баш заиста гад, они то виде и по томе, а то је необорив доказ, што ми је изашла кошуља из панталона, за коју ме хвата овај помоћник говорећи доктору: „Ево, зар вам је не кажем, ви сте сасвим у праву!“ Мени је то сгравито непријатно и почињем да их нападам: „Како ви можете по томе, што ми

како добро да видим. Овај моменат је врло кратак, али се некако отегао и постаје неугодан. Ја почињем да добијам ватру и није ми све разговетно у соби; осећам да се нешто врло значајно догађа; нико не чини ни један покрет којим би се нешто изменило, па ипак, нешто је промењено и ја сам све збуњенији. Тада ми

ТРИ ПУТА САН

ĐORĐE KOSTIĆ

је испала кошуља, да судите о мени и да из тога закључујете о прљавости мога карактера!“ Ја не успевам да искажем све што осећам и сав бесан вадим кошуљу напоље из панталона: „Ево вам, зар не видите да није било довољно платна да буде дужа! То је разлог што она испада из панталона.“ Али они неће то да увиде, остају при своме и ја тек тада примећујем докторово лице, први пут. Он је плав и зачешљан као вепар са раздјелком на страни. Он има, илими сечини, мале завијене брчиће. Само оног помоћника не могу ни-

доктор одједном говори: „Хоћете ли да вам кажем нешто?“ Ја га погледам са очекивањем и слутњом. И он ми говори: „Ви сте луди! Ви болујете од маније гоњења!“ Моја глава одједном постаје врела, огромна; не могу да видим ствари око себе; запрепашћен и уништен осећам да лудим. Окрећем се и полазим ка кревету једног болесника; и узимам кофу која стоји крај кревета, у коју болесник мокри, и у коју се бацају завоји. Узимам је левом руком у загрљај и она се слепљује, срашћује са мојом левом руком и са мо-

јим телом. Ја постајем чудовиште. Парализован сам, и не могу да учиним ни један покрет, а хтео бих да насрнем на доктора који се повукао иза једног дугачког стола чија се табла спушта до зида и спречава прилаз ка њему. Он ме гледа са уживањем и ја почињем да разумевам да ми од њега прети велика опасност. Ја мислим у себи: он је доктор, он зна све шта је у мени и он ме може уништити. А ја не могу да учиним ни један покрет и гледам у њега, а он је сада сасвим друкчији: постао је наказа, мали као трећина његовог раста; на лицу му видим мале очи, нос му више не опајам, само су му уста невероватна. У њима се скупљају боре које полазе са сваког краја његовог округлог лица и улазе у њих као у какав кратер. А он се смеје наказно, уживајући у мојим мукама. Ја се упињем да учиним ма какав покрет, да проговорим, али више нисам ни за шта способан. А он, када је био уверен да се ја не могу више помаћи са свога места, прође испод табле стола. Ја се у томе моменту напрегнем сав, и имам утисак да ћу се распрнути од тога као од експлозива. Са ужасом ослобађам своју десну ногу и ударам свом снагом доктора, а од тога одједном настане ужасна катастрофа. Сви предмети престају да постоје и настане мрак у који се и ја претварам, осећајући како се лепим за њега и он за мене као црно тесто, и престајем да постојим. Губим свест.

Влатко Хабунк :

Како сам уморан ! Не варам се : ја више не чујем тог човека са белом брадом који наставља свој говор. Његове се усне мичу али никакав звук не допире до мене. — Амфитеатер је од дрвета. Таман је и суморан. Све клупе су пуне пажљивих слушалаца. Седим на крају једног реда, поред степеница. Поред свих мојих напора, умор ме обузима све више и више. Не, то није умор; то је једно осећање страха и тескобе које ме тишти и које ме заглашује. — Нешто се приближава, долази према мени. Булазим. „То је од умора“, говорим себи, и са последњим остатком воље упирем поглед у златан ланац који сија на трбуху предавача. Грло ми се стеже и све ми је празније у глави. Сасвим је већ близу, иза мојих леђа ! Нагло, скачем и окрећем се натраг : један велики грчки стуб са браздама, без подножја, скоро сив, клизи према мени. Хвата ме грозан страх. Падам, са ужасним вриском... Једна мека и хладна маса пада на мене и гуши ме...

... Читава вечност, и ја поново осећам како ми струји крв, тако благо ! Све моје биће прожето је миром... Полако отваравам очи : поред мене, на мом ранијем месту, седи предавач са белом брадом. Гледа ме строгим очима. Сами смо. Још увек лежим на земљи. „Eh bien !“ каже ми. Глас му је сув и непријатељски. Усправљам се мирно, и гледам га не одговарајући му. Крв му се пење у главу и жиле на челу су му набрекле. „Наравно, то је све зато јер ви не знате ову једначину.“ То што ми каже не узбуђује ме. — И ја мирно изговарам : „Колико је код вас сати?“ Он устаје, избезумљен од гнева и показује ми свој сат. На емаљу, испод казаљки, насликан је један женски профил : чело је високо, нос издужен, танак, мало прћаст; коса златна, таласаста и забачена. Прсти су ми смрзнута, али ништа не ремети мир који је у мени. Човек ме гледа смешећи се иронично, па постаје све блеђи, све блеђи, окреће се нагло, узима свој шешир и излази из сале ситним, убрзаним кораком аутомата. Без журбе, идем за њим. Једне степенице, једна велика извајана врата, и ево ме на улици. — Помрчина је, и постепено куће се губе у тешкој и прљавој магли. Који је овај чудноват квартал, тако пуст ? Корачам, са рукама у џеповима, и слушам звук својих корака. Он трепери и одјекује као кад се хода по металним плочама...

... Предамном је вишеспратна кућа, четвртаста, правилна и сиромашна. Прозори немају завеса и сви су осветљени. Без икакве помисли, улазим, пењем се, и отваравам једна врата. Одаја је празна, али се још примећује да се врата, тек залупљена, тресу, и чују кораки који хитро одлазе. На столу има тањира у неред, чаршав; све је као у једној сиромашној грађанској кући : фотеље, пресвучене црвеним сомотом, старе су и прашњаве. У једној смешној саксији, цвеће. Камин, изнад кога висе велико огледало, у свом златном раму. Чврстим кораком, прилазим камину и гледам се у огледало. У њему се ни моје лице ни моје тело не виде, ништа, само један женски профил, исти као онај на сату. У истом тренутку, огроман један крик потреса целу кућу. Изненађен, окрећем се. Једна су се врата отворила, и улазе две црномањасте девојке, дугог лица и самртнички бледе. Ход им је спор и необичан. Без иједног покрета, оне прилазе и падају ничице предаме. Затим устају и излазе полако. Идемо за њима. Мир у мени иралан је...

... Оставили смо кућу, и идемо кроз

мрак, дуго. Одједном, једна мала и удаљена светлост пали се у ноћи. Полазимо ка њој. Све је још у мраку, али полако разабихам пригушена мрмљања, и примећујем нејасно да идемо кроз гомилу која се пред нама раздваја да би нас пропустила. Стижемо пред храм. Избраздани и сиви стубови распоређени су у круг и носе куполу. Из средине куполе виси једно уже на коме је обешена црвена светлост. Војници чувају улаз. Пуштају нас да уђемо — Оне две девојке нису више ту. Црвена светлост привлачи мој поглед. О сада јасно видим: црвене светлости ни нема. На крају ужета нише се онај женски профил са плавом косом... Испод профила, једне двоструке мердевине... Мирно приступам, и пењем се уз мердевине. Крај ужета образује омчу. Нема женског профила. Навлачим омчу око врата, и осећам како падам... Полако... без бола... Све постаје неодређено и само чујем избезумљено викање људи који беже у паници.

Ване Живадиновић-Бор :

После дугих, неразумљивих догађаја, налазим се на једном брежуљку који ми је познат. Пред вече је, и, са стазе на којој се налазим, гледам према долини која је сакривена низбрдицом и високом шумом голог дрвећа. Небо је предамном бледо црвено, а према хоризонту љубичасто. На њему се оштро оцртава дрвеће. Све заједно је један зимски пејзаж. Ја седим пред сликарским ногарима и сликам на платну. Нешто даље налазе се неколико познатих особа. Сликам тачно и прецизно све што се налази предамном, и то ме љути, јер сам свестан да радим против својих теорија о сликарству. Али осећам ипак извесно задовољство, јер је моја слика такорећи дупликат пејзажа који се налази предамном, тако да се готово више види кроз платно него само платно. Преносим платно и ногаре на једно двадесет метара одатле, и онда видим да је платно заиста готово сасвим провидно и да се на њему виде само неколико слабих контура дрвећа и жена; чак видим да су те контуре рђаво повучене и решавам се да то поправам, кад будем покривао платно бојом. Сад се враћам на место, где сам оставио своје боје и хоћу да сликам те боје. Оне се налазе у једној округлој кутији и имају облик малих, положених и запаљених свећица. Чудим се да су већ толико изгореле и гледам, необично јасно, жућкасту и провидну течност која цури са њих. Свака од тих боја има један слој друге боје на оном крају где

гори фитиљ, што је, по свој прилици, последица неспретног баратања. Успевам да очистим жуту боју и да скинем плави слој са ње. Сад тражим, шта мора бити жуто на платну. Поред платна, на раму, има други комад платна, где се налазе сви тонови који ће се употребити на слици. Та хрпа набацаних боја ми се јако свиђа. Тражећи, нађем за жуту боју један полукруг (што није месец). Боја пријања врло рђаво. Пре него што ћу почети да сликам, упоређујем тонове испод спремљених боја, на истом платну. И, како упоређујем боје увек на истом месту, то се доскора створи једна слика од тих боја, која ми се допада. Како боја више не силази са четкице и не пријања за платно, и како не знам које се уље употребљава у том случају, терпентинско или ланено, прекидам сликање. Уосталом, оно што сам насликао постаје мекано и почиње да се креће; боје постају све неодређеније; црнкасте и смеђе. На крају све постаје бело као кисело млеко, испуцано плавкастим пукотинама. (Све боје у овом делу сна сањане су врло живо, али је њихов опис изостављен.)

Сад улазим у једну велику кућу, као један хотел, да тражим собу, само са више права и сигурности. Одводе ме у моју собу. Прелазимо неколико спратова, идемо кроз многе собе и замршене ходнике; свуда се сударамо са људима који иду по кући у свим правцима. Најзад ме проводе кроз собу где станују две непознате даме, у моју, мању собу. Тражим да ми се покажу клозети. Сад ме воде на друга врата један спрат више, а затим, преко једних споредних степеница, четири спрата ниже, где најзад налазим врата са натписом W. C.

У приземљу се спрема светковина, нека врста костимираног бала. Све је у црвеном сомоту; и већ има званица у костимима. Ја сам у дневном оделу и повлачим се у једну споредну собу, да се пресвучем. Мој пријатељ Коча Поповић ће такође доћи на тај бал. Одједном примећујем да имам на ногама црвене ципеле место црних. Коча Поповић има такође ципеле светле боје. Причам му, забринут, о дивним костимима које сам видео у сали. Решимо се да не покушавамо узалуд да се костимирамо елегантно, него да радимо супротно, да се обучемо као дрипци. Констатујемо са жалошћу да је то сасвим отрцан трик. Најзад, налазим решење тиме што ћу се обући сасвим обично, елегантно, али са неколико идиотских детаља. Тако облачим један комплет од енглеског плавог фланела. Уместо

ципела, мећем папуче од светлог штофа. Своју кравату, која је падала преко кошуље, везујем као машну лептир. Најзад стављам преко трбуха једну златну врпцу, да држи сат. Напуштам доскора ту споредну собу и срећем једног симпатичног старца, који се с времена на време појављује и с ким изменим увек неколико пријатних речи. Ти разговори ме увек расположе. На његовом сату налазим ону позлаћену врпцу. Излазим из сале, при повратку срећем у предсобљу једну чувену глумицу у костиму једне њене улоге. Она улази у лифт да би променила неколико детаља на својој тоалети, да је не би препознали. Свет се непрестано креће и мува. Све се дешава у несносној атмосфери тог промискуитета. У сали сакупљају добровољне прилоге. Како немам новаца, извлачим се тиме што сакривам свој шешир испод капута, а овај закопчавам наопако. Најзад успевам да се провучем до споредне собе.

Сви се повлаче са бала, који се давао — као што се сад зна — на петом спрату испод земље. Чуди ме да се човек мора прво спустити за један спрат, па се онда опет попети за исто толико и нешто више. То се објашњава тиме што су спратови нумерисани обрнутим редом, и кад би се степенице одмах пењале, човек би морао да узме једну полухоризонталну позицију, у којој би му било немогуће да се креће. Размишљам о томе свему на четвртном, претпоследњем спрату пре изласка. Кад смо дошли на последњи спрат, осећамо да ће се нешто десити. Ту је једна жена, и ја је питам о томе. Али сан постаје све нејаснији и не знам шта се десило...

Налазим се напољу, на санкама. Седим тако близу врха, да се санке клате. Врло је хладно, али нема снега. Крећем се врло брзо на својим санкама на тај начин што се нагињем напред и ударам обема ногама о земљу: санке се заклате и направе читав скок. И тако, поновљеним тим малим ударцима, напредујем врло брзо. То се дешава у једном руском парку, вероватно у Петрограду. Излаз је већ затворен; сумрак је. Сад имам добар комад пута до уласка, где ћу покушати да изађем. Идем врло брзо, јер ми је пријатно то кретање без напора на зачараним санкама. И овде има свуда много света, нарочито деце. Најзад стижем пред један сиви зид. То ће бити моја кућа. Пред вратима сам. Нема нигде никога; сам сам. Силазим са санки и примећујем да се челик на коме клизе санке одвојио од дрвета. Мучим се да то поправам...

Покушавајући тако да вратим шраф, који држи челик, на своје место, примећујем да то чиним на глави једне собарице из велике куће-хотела. Свет непрестано пролази по ходницима. Из једног угла гледају две или три собарице и смеју се значајно. Она собарица, на чијој глави вршим операцију, очекује очевидно мој додир, али ја сам савршено миран. Најзад ми то непрестано кретање света постаје несносно и ја улазим у своју собу, која је одмах ту. Али и у мојој соби има света. То ме сасвим разјари. Вичем са великом енергијом: „*Tout le monde dehors*“, и силом гурам цео свет напоље. Брзо хоћу да затворим врата, јер је ходник препун света који може сваког часа провалити у моју собу. Неко већ гура споља врата, и ја окрећем кључ напразно. Покушавам изнова да залупим врата, и овог пута успевам да закључам. Ослобођен сам страха. Али доскора ми се чини да сам, у моменту кад сам затварао врата, видео једно познато лице. Отварам опет брзо врата и препознајем једног Руса, славног као Пикасо или Чарли Чаплин. Пуштам га да уђе. Рукујемо се срдечно. Мени је мило што имам с ким да проговорим две речи. Он ме моли да му покажем нешто онога што радим. Износим му једну хрпу фотограма. Објашњавам му да су у ствари Рентгенови снимци први фотограми. Показујем му своје један по један, и измењујемо своја мишљења. Све фотограме сањам необично живо...

... Сад се налазим, опет са својим пријатељем Кочом Поповићем, у једном ресторану на првом спрату, али то је било нешто много озбиљније и достојанственије. Седели смо на широким кожним банкетима, један преко пута другог, у топлој атмосфери. (Неинтересантан сусрет са једном дамом изостављен.)

... Сад се, опет са својим пријатељем, налазим не знам где. Срећемо неколико пута оног симпатичног старца, увек ведрог, по каткад и ону лепу жену коју сам испитивао на подземним степеницама. Чини ми се да сам је неколико пута пољубио, али нисам сигуран.

У сали где се држала светковина био је и један цин. Он је украо ту жену и одвео је у своју салу за мучење. Овде ја више нисам присутан лично, у сну, него само видим шта се дешава. Узрујан сам и осећам да ћу видети страшне ствари.

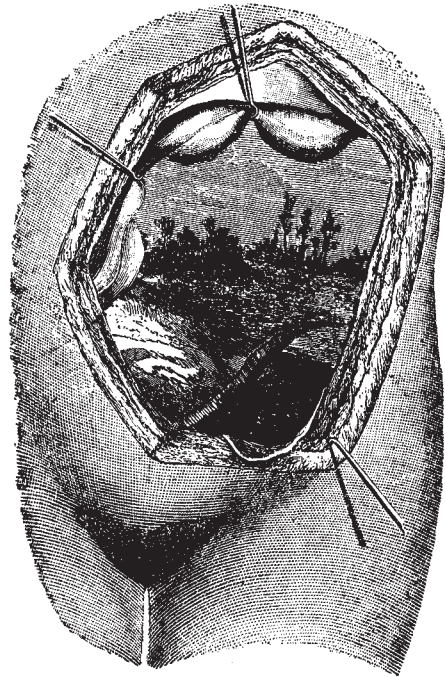
Сала је огромна, губи се у висини, и сва од великог и тешког камена. Справа за мучење има врло мало. У зидове су углављене, ту и тамо, велике гвоздене

алке. Све то гледам са велике висине. И џин и жена су голи, покривени само косом и прљежом. Обадвоје ћуте и за цело време жена не испушта ни један крик. Она се брани храбро, али узалуд. Џин је јасно показивао своје намере: у једном зиду је камин, висок четири људске висине, а два пут шири. У њему полако гори један огроман пањ, над којим висе тешки ланци, црни од ватре. У средини сале, лежи исто такво стабло, само незапаљено. Џин узима жену за руку, доводи је до тога пања у средини сале и тера је да пређе неколико пута преко њега. Бојим се страшно. Џин се сад упућује са женом према камину. Било је очевидно да је хтео да је мучи ватром. Страшно ми је и гризем своје руке. Џин скида са зида гвоздене мердевине, које остају горњим делом причвршћене за зид. Жена почиње да се пење. Долази страшан моменат: она стиже на висину дрвета ... прелази је, пење се још више, и улази у једну рупу на зиду. Џин диже доњи крај мердевина и гура га у пећину изнад жене, и тако затвара жену.

Затим се налазимо напољу, у великом пејзажу. Тумачим неком нешто врло озбиљно. Ту има још неколико особа, од којих су ми неке познате. Неко ме прекида и виче ми да због мојих тумачења није видео невероватно помрачење месеца. Дижем главу и, заиста, видим како месец излази из зоне еклипсе, чудновато издужен. Месец је био помрачен од једног небеског тела, које у сну постоји исто тако природно као и месец. Нисам му био дао, у сну, никакво име, као што нисам именовао ни сунце, ни месец.

Небеска појава, која се одигравала пред нама, била је нешто сасвим изузетно. Сад је требало да и сунце уђе у еклипсу, а оно треће небеско тело имало је такође своју улогу овде. Сунце, велико, безбојно и небулозно, примицало се месту феномена. Требало је да прође између нас и месеца. Постепено, постало је прозирно, ми смо видели месец кроз сунце, од ког се, при крају, видело само неколико сивих мрља.

Али светковина још није била дефинитивно свршена. Показују ми једну слику која се зове: *Une soirée le matin*. На слици је један јутарња пејзаж. Средином иде пут. На путу корача, лицем напред, један „*maître d'hôtel*“ плећат, елегантан, са свиленом марамом у спољњем џепу. Без главе је, и, изнад врата који додирује хоризонт ниских црних брегова, на самом

ПЕЈЗАЖ

Vane Bor

месту где је морала доћи глава, сија црвена светлост сунца, које још није изашло. То значи да светковина траје до зоре, и у исти мах показује какав то утисак оставља на „*maître d'hôtel-a*“. То је смисао наслова који ме је толико интригирао: *Une soirée le matin*.

Али постепено, како гледам пејзаж са лева на десно и с десна на лево, он се шири. Ја се, сад, сам налазим пред једним пејзажом: лево се пењу невероватна и масивна брда, стеновита и високих врхова, осветљена црвеном светлошћу. Али то није више јутарња светлост, јер је тамна ноћ, него светлост неке огромне ватре. Ми се сами налазимо на узвишици у полутами. Десно и равно пред нама простире се, дубоко испод нас, бескрајна пољана која се губи у мраку. Десно испред нас — огромна црвена брда.

Ту су се биле искупиле све симпатичне особе из сна. Познао сам доброга старца и жену, која је била заробљена код џина.

Одједном, у подножју брда, један велики простор на пољани запали се белим пламеном. Из наше групе се чује узвик: „*La ville impériale de Nuremberg brûle*“.

Између нас и Ниремберга види се, на светлости хладног пожара, слаба полукружна ограда, састављена од наслаганих уских греда. Старац виче да се треба, што пре, заклонити испод те ограде, која њему припада. Он узима младу жену за руку

и хоће да је поведе тамо, али она се опире. И сви други стоје у месту и ником се не иде у сусрет ватри. Посматрам бели пожар града и слабу ограду, и питам се како добри старац хоће да нас та ограда заклони.

Одједном се ватра из града шири, жута и црвена, по пољани, и за један трен долази до ограде коју сагори. Али ту стаје и гаси се. Цела пољана од Ниремберга до ограде покривена је пепелом и изгорелим гредама.

„Ето“, говоримо старцу као пребацујући му. Али му морамо признати, да је његова ограда задржала ватру.

Окрећемо се, и старац нам показује

своју кућу. Улазимо на његов позив. Кућа је једноставна и сва од камена, извесан мир и достојанственост се појављују у нама. Два реда стубова деле једну, али велику, просторију у три дела. У средњем делу је велика трпеза.

За време од једног тренутка ватра обухвата цео тај простор. Схватам да је то пурификација. Сви седимо за столом, између оба реда стубова, који су сад од зеленог мрамора. Старац седи у средини. Постао је лепши. Његово лице, украшено белом брадом, добило је један лепши, радоснији и мирнији израз, а на себи има једно лепо одело из Средњег Века.

ЈЕСЕН 1927

ПОХВАЛА ОСРЕДЊОСТИ

УПУЋЕНО МЕДИОКРИТЕТИМА

УМЕСТО УВОДА

У следећој студији, изложили смо само, у главним цртама, питања која се тичу капиталног проблема осредњости (медиокритетства). Трудили смо се да покажемо њихове основне видове. Није потребно истаћи да би извесна од тих питања, особито оно о амбиваленцији осећања осредњости, заслуживала да буду предмет посебних студија, и ми жалимо што за то овде немамо ни простора ни времена. Увиђамо, с друге стране, да ће многи од наших назора, многи од односа и поређења које предлажемо, изгледати подозриви и произвољни неким нашим читаоцима: нека сматрају да је томе крива неизбежна краткоћа овог излагања и још више поразна слабост њиховог ума.

Бавићемо се овде медиокритетима у цвету младости, пошто су једино тада они прави представници духа револта. Њима се ми поглавито обраћамо. (Овде је разуме се реч само о стриктно духовном револту.) Тај дух револта, преимућство је, одиста, само оних које живот још није помирио са њиховом осредњошћу или оних које живот још није навео да ту своју осредњост наслуте. Међутим, сваки младић, ако је ма и најмање амбициозан и предузимљив, снева о слави или о успеху, на ма коме било плану; и при томе не може а да не презре оно што обично није сагласно са тим његовим назорима, наиме осредњост. Бар прећутно. Приметиће нам се одмах да, поред осредњих који се одричу осредњости (или своје осредњости) и свега

што од ње зависи, има других који допевају да и сам Геније поричу. (У току целог овог чланка противстављаћу појам Генија или Духа појму медиокритетства.) Овим последњим ћемо се, шта више, нарочито бавити. Потражићемо извор, порекло тога става, његово место међу осталим могућим или постојећим ставовима, и затим његов накнадни развој. Приметићемо, пре свега, да један такав став не може бити сам по себи довољан да би се његовим носиоцима признало једно место изван осредњости, изнад ње; значило би бити одвише симплиста кад би се сама чињеница негирања Духа хтела уздићи ма само и на један виши степен саме осредњости. Мислимо да можемо доказати да чак и у случају кад је овај став резултат једног дубоког и упорног (иако скривеног, као што ћемо видети доцније) мисаоног рада, а не само последица неког ината или зависти, још увек је сама осредњост у питању, и у дејству. Тврдимо такође да сваки револт, генералан или не, неизбежно почиње једним чином против осредњости, јер једно стање револта могуће је тек полазећи од оног што је приступачно, од оног што највише дира и делује. Тај блиски и ништавни објекат може бити једино медиокритетство. Деси се, разуме се, да покрет превазиђе своје првобитне оквире, који су само условни за могућност једног ма каквог револта. У својој систематизацији, он често прелази сакритике лако приступачног стања на критику оних стања која то више ни најмање нису.

Сваки револт, дакле, на путу систематизације или не, првобитно је револт против осредњости, једине стварности приступачне и јасно безначајне.

I

Пре но што бисмо ушли у суштину предмета, желимо да пречистимо са једном заблудом, која је апсурдна али која још постоји : мислимо на једну замерку која би вам се могла учинити. Има, одиста, још увек људи доста глупих да вас осумњиче како недостаје искрености и природности вашим идејама и вашим акцијама. Као да то уопште може доћи у питање. У том смислу схваћени, „жеља за оригиналношћу“ и „снобизам“ не значе апсолутно ништа.

Важно је да сте изабрали баш једно извесно, а не неко друго поље активитета и мисли, да сте га изабрали и да му посвећујете свој живот. Тако да бисте баш пре у оном што хоће да се сматра вашим природним стањем могли бити обележени као неискрени, ако уопште у вама може бити способности које су природне и других неких које то нису ; што смо слабо склони да верујемо. Ви поглавито, изабрали сте један став револта и њему се посветили не превиђајући његове стварне опасности ; и многи међу вама доказују свакога дана да се не осећају способни да га напусте. Тврдимо дакле, једном за свагда, да вам замерку неискрености могу упутити само људи сувише ограничени да би могли да се одрекну тако непостојећих аргумената.

После ове узгредне примедбе, враћамо се правом предмету студије. Не мислимо да му дамо више генералности но што заиста има : претпоставити, на пример, у основи сваког људског бића осредњост, па представити ту хипотезу у једном еволуционистичком оквиру тиме што би се рекло да свако људско биће неизбежно пролази кроз осредњост, не водећи при том рачуна о објекцијама и модификацијама које се намећу основном неједнакошћу међу људима, од самог њиховог рођења. То би, дакле, били назори можда и сувише произвољни и апстрактни. Што се нас тиче, задовољићемо се претпоставком да је осредњост ако не универзална појава, а оно бар врло општа; да припада највећем броју.

Имали смо већ прилике да говоримо о осредњости која се револтира против саме себе и која иде дотле да устаје и против Генија, и чак да га пориче. Они који верују у Геније, упитаће нас одмах зашто

и сам Геније не би могао да се револтира против самог себе. Ми смо склони да верујемо да се Геније неће револтирати ни против осредњости, ни против самог себе : прва га не може ни у колико дирати, у односу према њој он је изван домаћаја ; Геније као такав неће имати ни против самог себе да се револтира, пошто је он Геније баш у толико што је савршенство човечански могуће. Уосталом ово је мало важно; чак и ако би се Геније побунио против самог себе, не би се наша теза морала изменити, пошто би и он то учинио тек пошто би се био револтирао против онога што првенствено потпада под критику, против осредњости; важно је овде да је она изван њега и то вас молимо да упамтите : и Геније, кад би се револтирао, чинио би то прво против осредњости, која је изван њега. (Очигледно је да нема дефинитивног критериума за разликовање Генија од осредњости, и ми нисмо ни могли ни желели да га нађемо; уосталом о томе не треба ни говорити пред онима, — међу које ви спадаате — који просто поричу Геније, изузев онај који прећутно самим себи признају.)

II

Ви сте устали против свега. Изгледа дакле заиста да носите дух револта у основи своје личности. Већ смо рекли и понављамо : ваш општи револт могао је да настане само полазећи од једног напада против медиокритетства. И та осредњост која вас непрекидно прогони само је осредњост која је у вама самим. Само зато што сте се револтирали против онога што је у вама, ваш револт изгледа као да припада најдубљем у вашем бићу; како бисте се тако непрестано и тако природно револтирали кад вам предмет тога револта не би био толико близак, једном речју кад његова најбитнија суштина не би била ваше сопствено биће? И само зато што сте ви сами предмет свога револта, ви познајете, преживљавате мрак тог унутрашњег непријатеља — кога ускоро пребацујете у спољни свет, — и ви га толико презирете, на један тако посведочен и упоран начин.

Исмејали сте све нашта сте на свом путу наишли. Пре свега у себи самим. Пре свега оно што ви и јесте, осредњост — коју нећете у себи да признате —. Доцније, при првој опасној кризи савести, — неизбежно свесној, ма и у најмањој мери, — ви сте прогонили све оно што сте осећали да нисте ви, све што вас је

превазилазило, све до онога што називам Генијем. У почетку сте дакле сами себе избегавали, затим сте дошли до тога да поричете — а то сте могли учинити само категорички, безобзирно — све оно што сте осећали да нисте. Ви нисте примали ни Геније нападнут — ма да још површно — од стране ваше осредњости пакосне према непоречном супериоритету и која се светила због одсуства његовог у њој, тиме што је почињала да га преко ваше личности ниподаштава; нити сте примали осредњост која је, међутим, имала да вам помогне једним много озбиљнијим и ефикаснијим поступком баш да то не учините, баш да њу саму не примите. Осредњост не би била ово што је, и ми свакако не бисмо били побуђени да предузмемо њену похвалу, кад не би била способна да учини овај последњи корак. Она не би била достојна вековног освећења свог, примања оправданости њеног постојања — ни човека —, да тај корак није учинила. Она живи на одвише интензиван начин и већ одвише дуго, да би могла не пронаћи, отресајући се понижавајуће вредности која јој је инхерентна, једно оправдање и један дубљи разлог за своје постојање. Не признавајући своју осредњост ви бисте свакако били волели да сте у себи могли признати просто напросто Геније; утеха одвише произвољна, пролазна и нестална да би ваша осредњост тако забринута за ваше и за своје интересе могла примити ову обману и оставити је на милост и немилост најмањег размишљања. Зато је, завидећи оном што није била и очигледно није могла постати, она то и порекла; она је негирала Геније. У почетку она је само објавила то порицање; доцније се њим послужила да оде још много даље. На ово ћемо се вратити.

Али сте у међувремену, ево доспели у један необичан положај, угодан и очајан у исто време. Он вам међутим бива убрзо неподношљив, пошто вам не одговара. Ви то убрзо и сами увиђате. Јер заиста, сада нисте ни осредњи, не генијални,

теоријски (у очима света са ваше тачке гледишта) изван времена, изван акције, изван сваке могућности остварења, укратко баш тамо где као да сте донекле желели да будете: на једном месту где сте привидно недостижни, па дакле и неприкосновени — у овоме, усталом, потпомогнути истрајношћу свога става општег револта пред стварима, личностима и догађајима, ма какви да сте иначе —. Али — и ту је слабост вашег оклопа — ево да сте истовремено постали безопасни на један привидно очигледан начин (што стварно и јесте, само много мање видљиво). Међутим, како нисте Чист Разум, како не тежите за вечном екстазом, како имате тело које много захтева, и своју осредњост која хоће да себе по сваку цену, и не бирајући средства, негира, своју осредњост пуну поверења, ви осећате потребу да делате да бисте доказали за шта сте способни. Ми долазимо да вас саветујемо, и ви то не можете одбити, да се револтирате против тог става изван акције који вам је свакако могао бити користан, али само привремено. У исто време, ви потпуније остварујете свој општи револт, по коме вас ништа не сме задржати. Било би одвише наивно претпоставити да ваша стварна безопасност игра благотворну улогу сличну оној коју смо признали осредњости, тиме што бисмо рекли да вам заузети став изгледа безопасан само зато што је, а да ви то нисте приметили, заражен инофанзивношћу вашег првобитног, примордиалног става, оног реалног. Не би се могло догодити да, ма када, не постанете свесни оне мртве тачке где се налази тај доцнији, секундарни положај, сам по себи, и да не будете приморани да га напустите; али осуђени и онда да вучете свуда за собом онај првобитни, прирастао самом вашем бићу, као саставни део ваше осредњости, и дубоко утонуо у мрак; све док га, једном неспретношћу — као оним гестом „преноса“ („трансфера“) — не натерате да се открије. Пазите дакле кад ваља употребити тај поступак „преноса“.

Међутим осредњост, пошто је поништила сваког такмаца тиме што је негирала Дух, успеће, више мање сумњивим средствима, да га васпостави, али овога пута у себи самој. Враћам се дакле оним дубљим разлозима који гоне ваше медиокритетство да пориче Дух, оним ефикаснијим средствима којим се оно служи да велича онога у коме се налази, и посредно себе само, изостављајући брижљиво при том оно понижавајуће обележје које је

за њега везано, у колико је оно једини а врло дискретни узрок тог величања. Доспевамо до средишне тачке ове студије. Исто тако као што сте умали против осредњости која је била у вама, она сама сада, дајући вам упорно на знање да сте се то против самих себе побунили, али прелазећи преко посредних односа узрока и последице и преко међустепена, а ослањајући се једино на резултате, пошто је сама деловала, без ваше контроле, када вас је нагнала да се револтирате против ње, она сада сама позива да се револтирате против Духа, рачунајући да ћете из тога закључити да сте ви лично Дух. Ви свакако имате осећање једне аналогичности, једног понављања, али како вам не иде у рачун да се задржавате на садржини тога процеса, ви то и не чините и указујете само на његову форму, на његов механизам. Ви се послужите тим поступком, тако згодним оквиром, остављајући потпуно на страну материју која га је зачала, место одакле је потекао. У њему видите само један механизам, не водите рачуна о пореклу његовом; важне су вам једино његове накнадне примене, и само садржину ових последњих и анализираете за своју највећу хвалу. Како нешто у вама — без сваке сумње осредњост — зна да су ваши револти уперени против вас лично, и како сте се револтирали против Духа, ви сте Дух. У изворном развијању ви хоћете да водите рачуна само о форми, у накнадном само о садржини, док је у ствари баш садржина првог развоја произвела облик применљив на други. Наравно, не пада вам на памет да проверите поступак осредњости: ваше наступање није било искидано, већ равномерно, поступно, узлазно, основа оставши каква је и била, неначета. Сем тога ваше ново гледиште према самом себи сувише је заносно да бисте помишљали да тражите какав нов став, да бисте осетили потребу за њим. Ви уносите у ову накнадну примену оно што се у првом случају подразумева и сувише прећутно да не би било потпуно невидљиво. (Та упореба, у најмању руку мало скрупулозна, баш и јесте оно што проказује дубоку реалност оне суштаствено несвесне свести коју има о себи ваш бедни дух, жудећи за исходом. И баш зато што је сакривен кад не треба да буде виђен, а виђен на против кад ваше достојанство (недостојно) то усхте, сав овај рад и успева тако добро.)

Ви сте потпуно уверени да је ваш последњи закључак крајњи израз стварности. Више и не тражите. Али васпоста-

Nikola Vučo

вимо ли ред и стварну вредност чињеница, наведени смо да уздигемо оно једино што се код вас може уздизати, оно што ви у ствари и јесте, оно што је у вама омогућило величање ваше целокупне личности, бришући при том потпуно сваки траг свога учешћа: именовано сам осредњост. Циљ за којим се овде иде одговара вашем у вашој побуни против онога што сте. У томе револту не видите да се против себе самих буните — све до прве прилике која захте да се то увиди —; величајући себе, ви презирете осредњост. Али, сем тога, ви исто тако имплицитно уздигете осредњост сваки пут када је нисте свесни и када тако признајете вредност њене суптилности. И баш ваша потреба за самовеличањем и чини да себе замишљате супериорнијим од онога што сте, а никако обратно. Али ова похвала још није довољна.

Овде имате пре свега да захвалите осредњости, ако вам је то могуће, што вас, за вас, у очима света и у вашим сопственим, она спасава баш оним моћним дијалектичким кретањем којим се служи да би вам доказала своје непостојање (доказујући тако самој себи — и онима који је анализирају — своје постојање). Јер кад бар она сама не би знала, не би осећала да постоји у вама, кад она не би у вама била, ништа вас не би могло навести да верујете у једну контаминацију, у једно понављање истог таквог односа на другом плану, у области Генија. Једино она чини да се позивате на извесне аналогичности, (пошто се њима прећутно послужила) и да верујете у присуство Генија у вама, самим тим што сте се против њега револтирали. Зауставити се овде био би већ леп резултат.

Али наставимо своје умовање. У случају да нисте били осредњи ви се не бисте против самих себе револтирали онда када сте се револтирали против осредњости;

дакле када сте то чинили против Духа, није ни онда то било против једне особине која вам припада. Међутим, одсуство сличног преседана настаје, као што смо већ показали, баш када је Дух у питању. Наше објашњење пружа вам дакле нову прилику да верујете у свој Геније, пошто сада имате права да тврдите — водећи рачуна само о закључку до кога сте дошли — да осредњост против које сте се револтирали није била у вама. За нас, свакако, ваша осредњост опстоји; и како ви нисте Дух, то на њој коначно почива веровање у ваш Геније: јер најзад, само њено присуство и присуство њеног механизма заражавања, одржавају у вама присно и живо осећање, као неку свест, вашег Генија. Тек после једног тако истрајног рада могуће вам је да коначно покренете осредњост у себи. Да би сте до тога без тог рада дошли, морали бисте бити Дух, што по самој претпоставци нисте.

Све док вам нисмо били пружили ово последње објашњење, полазећи од претпостављене тачке гледишта одсуства осредњости, ви сте непрестано али сасвим претрпотно и несвесно величали осредњост, и тек кад смо вам ово објашњење дали, ми вам омогућавамо да свесно цените заслугу осредњости у вама.

(Амбиваленција постоји и овде, и само

они који неће нигде да је увиде, док је она међутим свуда, могу да тврде да је ова студија бесмислена, као што налазе да је бесмислен и сам појам амбиваленције.)

Против медиокритетства дакле упућен је први ваш чин револта, као што сам то дао наслутити на почетку ове студије, и тек после систематизације овог проседеа, тек после монтаже једног устаљеног механизма, ви сматрате за потребно да прогласите и револт против Духа. Нико се не револтира, и то смо већ рекли, против онога што га директно не дира: Дух изван домаћаја не би ни помишљао да се пожали на осредњост. Ми смо дакле заиста овде пред једним атентатом на самога себе, пред једном аутодеструкцијом.

Али, са друге стране, нагон самоодржања, живота, налази такође у томе свој рачун: пошто му је допуштено да дејствује — потпомогнут баш самим супротним нагоном — у ласкавој оцени ваше личности, која оцена проистиче из изједначења ваше личности са Духом, уздижући је тако изнад самог себе, и чинећи јој живот подношљивијим. На тај начин два основна нагона сваког живог бића, онај самоодржања и онај смрти, успевају да нађу ту себи места, да чак удруже своје напоре у истом правцу.

ФЕБРУАРА 1930

Коча ПОПОВИЋ

О Д Л О М Ц И У Л И Ц Е

Украсти законите прсте да ми послушно свирају; покорно!! Да заборавим пребацивана им неверства, зверства њихове откочене, тако ниско довучене личности према овим недостижним главама зар не? Ретко моје кључање. Колико?

Силазим два по два, написана сада, сазидана у ваздуху, одавно, да брекћу, лак као цренушни видик своје безбрижности — кад се затекнем за после — све док приличим речима.

Одједном почне неки живот. Ћутају. Да и други пут живим кад ћушим. Одавде овако свестрано, површно, постројено... А док сам ћушао, колико одрицање своје скорашње речи. Изгледа. Јер безусловно наиђу нека лица да их видим неочекивано здружене, оздравеле, неизвесних вечерашњих прстију над шупљим звонким дрвџом — да окрене главу —, сретњања. Ми остали, лицима према светлости свакако, па да извлачимо песму из свачијег сећања како? Да заборављено гласом пе-

вамо. Не лушим у руке, а нешто ме зањиха, поштане; као дечије „нема!“

Да ли друг рже, чупа, падају ми усне, где ће?! заковила их мисао па се осуше, спаруше, где су! Нешто говори, нека! Прескочили смо се ко зна колико значајно, и нестали стварно.

И стално из воде у душу, воду бездушну, отежан, да опет ослободим ту шицу провидну и још топили млаз тих робовања кроз крв и очи, моју безотпорност и одговарајућу беспросторност. А сада који су ми ти до крајности доследни обзири, безумни жалосно: према свом лицу, кораку, сусрету... Овако ми остало: рука у недрима, да гребе, да се заборавља. Одакле је иснела! Стегнем се, осетим се да будем видљив; видан. Пролази, да будем тело, да заустављам, да допуним, па се сударим на домаку избледелих скромних сусрета. А то је сутра кад се поставим, потврдим, постанем, за означене пролазнике *Септембар Коча.*

МИСТЕРИЈА ЉУДСКЕ ГЛАВЕ

МЕДИУМ СТАНИСЛАВА П.,
фотографисана 13 јануара 1913.
(Schrenck-Notzing : *Materialisationsphaenomene.*)

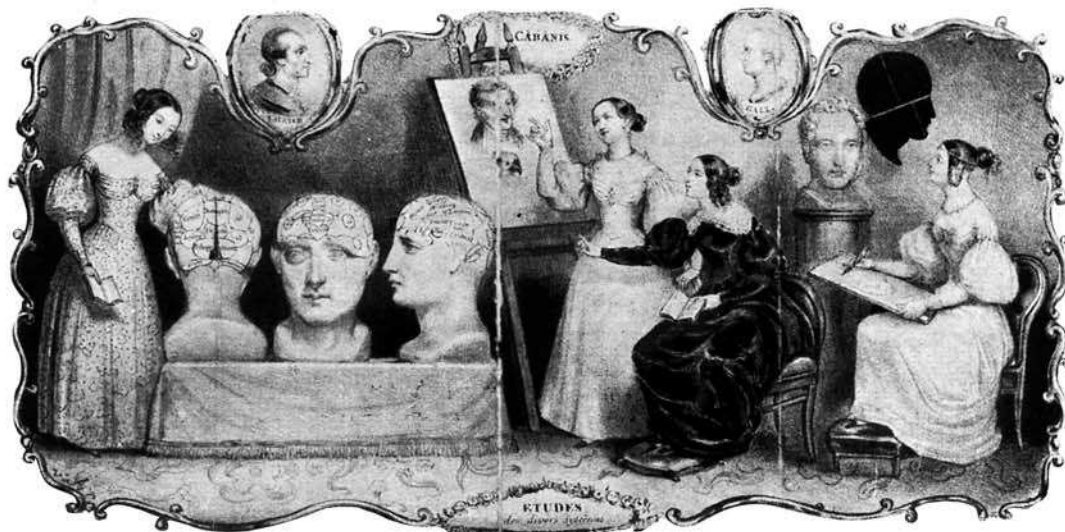
Тиранија људског лика... Тада на узнемиреним водама Океана поче да се појављује лик човека; море је изгледало поплочано безбројним главама окренутим ка небу.

Thomas de Quincey

СНИМАК ГЛАВЕ В. Х.
НА ПЛАНУ ИМАНЕНТНЕ СМРТИ

МИСТЕРИЈА ЉУДСКЕ ГЛАВЕ
Robert Fludd : *Utriusque Cosmi Historia*, Oppenheim, 1619.)

ОГЊЕНА ЗЕМЉА

Говорим речи теби, исте речи и исте стопе; другарско ово руковање и ови знаци одласка, преко улице, у наручју ово сломљено грање сунца. Гледам по цео дан на истом крају кревета, зидови само са отисцима руку и мистерија лица прилепљених за фасаде кућа, за трамвајска окна. Ређају се беспомоћно, никоме ни реч, топло је и далеко силажење пред јутрима што ишчезавају. Цео је пејзаж само вештачко цвеће за твоју тугу, само су коралски спрудови даљина као шафран, само су речи ове јасике и пепео, само је коса мирисала на орахово лишће. Нас тројица улицама овим што омекшавају од грозде новембра, па ипак доспевши, само куцање вена одаје њено присуство. Коњокрадица је то на долми и човек пред чије су ноге бацили јутро као унакажени леш. Осећам како се у очима скамењује та љубичаста позадина речи. И свуда, у сновима, у овим угашеним речима, у оскрнављеним овим, помућеним покретима, само је жута трава пампаса. Избледиш у даљини и ћутиш покривен сенком на станицама, чекаш да засветли неко име, измењено и нејасно кад ме подсети на тебе. Ноћи су падале по заповести на бела окна воде, ти ходници ноћи кроз које нису могли да прођу, између ових речи и оног што је било, шарено небо као тигар на блузе и рамена њихова. Презир је ово за њих, улицама кад се смеју на заборављено, при пролажењу крај прагова, пут овај чист од њихових лица. 17 октобра издаје заповест за полазак. Целу ноћ слушамо на другом крају ове воде, у мраку који је био лепљив и свео брзину на 14 чворова на сат, светионик на Беларским спрудовима: S. O. S. . . Марија! . . . Марија где си! . . . Марија! М а р и ј а г д е с и! Скандинавски су то морнари тражили белу шкуну, виђену 15 октобра, увече, пред полутаром, како гори. Узалудна су тражења над тајном овом иза заласка, под сенкама и у болницама, само нас двојица. Гледам месецима у његово лице које не могу да запамтим, у очи које су беле и око којих се све губи. И стварно кад би их затворио, лице је ишчезавало и кроз њега се прозирала вода и једно парче облака над Тенерифом. Колико сам га пута пратио, по киши која је бљештала на његовим раменима улазио у његову собу, са зидовима на којима су висиле карте Јужног Атлантика, седао према њему, и ма колико да сам упирао поглед

у његово лице, видео сам стално само источну обалу Огњене Земље. Увек сам, поздрављајући се на улици, чинио његов покрет руком, као да су ми однели леву страну лица. Teredo! Teredo! Улази вода! Чудно је нагнут хоризонт. Да ли ћути машина или ово срце? Остављамо за собом дугу бразду дима и варница од којих корали имају боју слонове кости. Тад сам, 15 априла 1795 год., на капетанском мосту, горак је песак у устима мртвих морнара, казао њему своју најгрознију тајну, после чега отпоче киша, испочетка топла и пуна паре, а затим се пред отворену даљину спусти завеса ветра. Два дана чекасмо да прође његово месечарство, мада је требало однети вест. Међутим су нас стално гонили. Седимо покрај пећи у којој жар има боју актинија. Дуван је ту и руке изједене од воде. Место поздрава друговима на улицама изговарам њено име, бацамо овај прстен од корала и не љутим се кад ми се смеју. Сала беше ипак пресечена сенком и намирисана карболом. Чекам да их изнесу, са блузом пребаченом преко руку. Божури су само на чаршавима и восак лица крај прозора. Доле се смеју девојке, јесен је у њиховој коси и хладноћа сенке. Остао сам сам, ни кораке да избројим, топло је преко ове ширине и на раскршћу кад се враћам. 1796. Новембар. Пред светиоником Св. Августа, ноћу кришом са 14 другова напустисмо Wooda. Ишли смо сећајући се пута, са фењером који је носио Ное, стазом источно од Leala. Како је све било плаво, чинило ми се да су прва четворица мртви. На кући беху сва окна поломљена и узалуд смо викали. Ни једне девојке. Вратисмо се истим путем. Шкуна беше у средини залива, са мрким једрима и ленгером скоро дигнутим, са кога су падале капљице воде. Бродења су то била од којих поплавише очи, а даљина се поцепа пред нама. И лежи ноћ опора и тврда покрај њега на кревету, ујутру се буди као леш извађен из воде, ништа није остало за узнемирење или покрет руком, само ова туга запаљена на бродовима Јужног Атлантика. Седимо дуго у кафани, на прагу неко пијано пева, ни рум не може да ме умири. Дечко, донеси три рума! А ви, будите неодрживи за дугу очију, јер вас после неће ни погледати. Ни погледати, друже мој, све је бело. Жут си као икона и ипак чекаш. Чека ти је заборавити казано. Од повратка сам

се бојао ње, безизразних уста, топле пред зору, румених ногу кад је воз пролазио крај наше куће. Дрхте ми руке док палим цигарету, па ипак, кад се враћам нема ни собе, ко зна у којој се улици све то догодило. После не могу више, чекам да се смркне и тешко је заспати преко руке. Ишли су и од кише им беше хлеб у рукама црн и мокар. После се говорило да смо их издали, упадало се у жуто блато леса, дајте ми руку, ето тако се чекало, а мајка и сестра, остављене, надале су се добрим вестима. Добри су то људи били, продавали своје старе ципеле за четири динара и куповали виолинске жице. Упропастити целу посаду шкуне, господине мој, иако је знао за струје, какви то беху момци! Годинама се не дотакосе жене и кришом гледаху обалу. Дечко! три рума! Шта, нећете? Добро, донеси само један. Да, само један! Струје су то биле, полипи, маларија, сунце које пада као сломљено стакло на рамена, магле, базалтске обале, дим на хоризонту, а изнад свега, носталгија за крчмама, љубавима само варница Огњене Земље и албатроси ови претворени у вече. После се не јави, а нама беше жао. И ето, драги Бранко, не могу да заборавим, а то је најгоре. Нису могли да ме зауставе, стрепим док пролази, заустављам се пред ћошковима и тако свако вече са грозницом која скрнави очи, чекам да изађу афише или да ми кажу пролазници: Wood-е, ту је она, треба да одеш. Грозно је присуство, неочекивано и изненађујуће, непознато овако, без неба и траве коју је одавно њен врисак оставио на прозору расцветану, увек погледам на ту страну и ма колико да се сећам, није то ни стопа ни пепео на прузи. Покрет је то учињен против моје воље и воз који не могу да зауставе покрај свих сигнала. Ослобођени су коре дрвећа које су додиривали у сну. Писма не могу да ме стигну, само су дуга и топла другарска руковања, кад у одређено време дође Wood. Опет сам ту пред хоризонтом, заједно са њима, узнемирен пожаром који је остављен на обали. И свуда, на раменима, коси, на овој плавој сплепоочници, осећам топлину онога што смо сви предосећали. Увече, док плочници још беху врели, улазим лагано, ту су оне, са очима жена из Андалузије, покривене само шалом. На прагу се сусрећем са великим Ноем, старим познаником из буре код Анорског архипелага. (Од тада носи стално црну мараму преко десног ока). 1814 децембра, у зору спремајући се за изненадан ветар, пљувао

је крв, далеко на југу, стално спречаван да доспе до Огњене Земље. Силазе неосетно, сакривених руку, у пари која је била црна и долазила са истока, не смејући да наговесте близину која се осећала. Леш су спустили и само вода, успавана и заборављена, са полипима који пресечени ленгером остадоше горе, испуштајући жуту течност. За вечером смо седели, последњи дани беху ту, на окну се стално појављиваху белине; био сам најмлађи и док су они пушили, писао сам ове речи. Изненада су га изнели, после смо целе ноћи слушали кораке у капетанској кабини, очекујући наредбу да се попнемо горе. Сви су осећали почетак издаје и близину поласка. Три месеца сам га чувао пребацујући блузу преко лица, провлачећи се неосетно кроз улице полупусте од узбуне, и сам маларичан, изгубљен што нисмо могли да их стигнемо. Лагано се скамењивао и са длана брисао пут за Сан Кристобал, чинећи безуспешне покрете руком и остављајући сан иза себе. Ноћу је одлазио у сале иза нас, распитивао се о Марији и поново ми говорио. Жељан си, затвараш очи и осећаш топле руке, заборављен у овој тишини пред мој повратак. Поздрављају изненађени, ту сам опет, на копну цветају улице у јесен, полазимо и нико не осећа да сам то само ја, да није он. Беле су ми очи, ћутим дуго на крају, по некад посумњам да ли смо били двојица, па ипак ми је све познато у тој кабини, и шкољке и ова карта, мада ме уверавају да је данас 15 август, иако је било пре месец дана. Узалудна су разјашњења, оправдање за његову смрт и стална узнемиреност да сам ипак био тамо. Сећам се, гурали су се пред излазом; запамтио сам једног без руке; ћутали, затим су их одвели изненада. Ветроказ опет прети. С бока, бацајући воду у вис као маглу долази неочекивано, покушава да ми откопча капут, просипа дим по палуби и после одлази, остављајући гране од актинија на огради. Опет машем руком, друг мој рођени, цветају облаци, дођу ми чудне речи на уста, само засвођена даљина између четири зида, а никада ветар и ноћ не беху тако близу једно другом. Седимо дуго за округлим столом, напољу пада киша, ћутимо о Маријиним одласку, а писмо нико не сме да отвори. Покушавам да зауставим пљусак, само ми коса остаје мокра. У десном углу мој антипод на Атлантику вади своје стаклене очи и записује у бродарски дневник преко ширине и времена речи о њој, речи које се црне на компасу, и оно што не сме да

да каже. Само руке леже на столу. Ко ће први да оде? Мирише одело на дуван и даљину, просуто вино и ово изгубљење; пред одлазак ко ће први да запева другови! Пред одлазак од жене, да греје руке увече прислањајући их на димњак Inge, са пуним устима слане воде и мраком чија је присутност неизвесна за ова јужна предгорја. Месецима носимо тај отисак прилепљен за лице, у коси, на раменима бакарним од сунца, снови су само ујутру над даљином и умором кад се наслоним, кад се нагнем да додирнем воду. После одлазимо под угашеним лампама ломни, само је модрило преко очију. Не виђам је месецима иако пролазим њеном улицом хитајући да кажем бар штогод за оздрављење његово. Жао ми је мајке, али морам да одем. Испраћају ме, топло је и светло на улазу, говоре ми да пишем, улазим, окрећу се поља и губе тополе над долмама. Морам да се вратим али ме не слушају, дајте ми писмо. Маријино писмо! После смо ишли дуго, само рудари на постајама црни од дубине и лигнита, серпентинска брда и ноћи над гранама српча Улази Ное. Капетане, морамо да променимо курс, на североистоку дим! Ту су сви са засуканим рукавима, заборавило се на дуван, само се машина чује. Опет је близина Огњене Земље узнемирила очи. Ми ма колико да смо одлазили, бежали, она се увек појављивала изненада, у сновима и ујутру на западу далеко, да је не разликовасмо од облака, као плава трака; пре недељу дана неочекивано пред вече сасвим близу у оморини која је наговештавала кишу или маларију. Једва сам их зауставио да не поскачу у воду, избезумљени од те близине, предосећајући унапред да је немогуће отићи. Задржали смо се дуго не прелазећи мост, кад су ми додали цедуљицу са измереним дубинама. Требало је да их изненадим сакривеном струјом и вулканским архипелагом кога не беше на старим картама. Овде је пре седам година потонула Victoria. Спасли смо само једну жену са очима које су биле од ужаса жуте, и крваве од ноктију једног црнца. У то време ме је увек изненађивала маларија. По рамену је имала зелене пруге и косу пуну соли. Увече, опорављену и румену од чаја једва сам је отео из морнарских руку. После су збуњени с мукон довели једра у ред, а месингана ограда се опет сијала. Сачекали су га далеко изван града, кријући се од кише под лажним именом, испоручили све што је требало урадити. Затим, луди од изне-

надног одушевљења (све је било уговорено) зграбише га за руке и одвукоше у крчму. У огледалу сам видео како се лампа угаси. Док сам лежао чекајући да буде довољно паре, јавише ми да је ту пред вратима. Вежем пса и без једне чизме истрчах. Како се давно нисмо видели. Измењено и тешко лице са плавом косом, рука знана по ожилку и очи суве од те празнине коју је носио дуго. За непознату вам говорим, предосећам њено тихо пролажење собама, неки пут се наслони на прозор, волим је што се никад није сетила мене; странци смо и ко зна да ли ћемо се вратити. Плав сам и осмехујем се као они, ипак ће се сетити, јер сам увек стискао руку при руковању да је хтела да врисне. Ко ће замерити огрубелим и заборављеним туђинцима који су имали очи као деца на јужним острвима. Другови ме сањају, треба одговорити на поздраве ма да не могу увек да се сетим ко су. Зна он како смо разговарали у соби која је мирисала на јеловину, дуго, скоро до вечери, после сам га испратио до трамваја, како му се мајка жалила а он ми говорио о својој болести. Кажем збогом и још стојим ту не знајући куда да пођем, сви су ми били туђи и често заборављаху на мене. Прође ноћ, мора да се оде, јер ће се наљутити. Кажу да је одавно умро али га изненада сретнем, даје ми знак руком, идемо дуго заједно, затим се удаљи, рекне: идем кући. И он прича о Њој, данас је била на улици и шта ми вреди што морам ипак, нашлањајући се на прву кућу, да избегнем пад. Јуче сам наредио да све буде спремљено и да се сачека плима. 17 новембар. Узалуд под руком ишчежава и последња обала. Заводим у дневнику чудно падање барометра и вест да је Ное болестан. После излазим горе, склањају се ћутећи, осећам да смо већ заборављени и ма колико да ми је жао, не могу да покренем заспали ветар јужно од Вилда. Враћам се опуштених руку; уморни су полегли дуж ограда, покривам их; после седам крај њих, пушим, и страх ме је да се не испуни речено јуче. Само да се нико не пробуди док прочитам писмо. Седели су дуго ћутећи, он је кашљао кријући очи и стално гледао на ту страну, само је пас испружених ногу спавао под столом. Једног дана прошле јесени оставио нас је изненадно и прешао на неку енглеску јахту луд од узнемирења и стално изговарајући име новопронађеног острва јужно од повратника. Ипак су устали, отварајући очи са поцрнелим зеницама. Пређоше на

другу страну, и само им руке остадоше згрчене на конопцима, модре од хладноће. Безоблично је, да ли се зове мртво кад процвета у зору, морнарски знак тетовиран на руци лежи преко јутра као заставе и нигде не наиђоше на умор кад пођемо. Одлазе, знају да их волим дечачки и да чекамо увече, крај лампи које светлуцају, ту где је убијено пространство њиховог лутања чекамо да се јави Inga. Не осетисмо ни у сну себе ни горчину мрака у коме се заборављени поново јављају даљином. Волим је и оста-

вићу овај рукопис за њега кад се врати. И кад се попне плима до њених ногу, везујем мараму око врата и стојим горе, пред спуштеним једрима и ветром који спава у платну. Туте, одлазе, уморне су очи, црне руке. Браћам се кући трамвајем, шта да јавим и како ће ме дочекати пред капијом са замрзнутим ишчекивањем и оним што се слуги. Затварам очи, ту сам у овој истој соби са картама Јужног Атлантика, и пишем ове речи за њих и себе, да ми се опрости издаја.

Бранко МИЛОВАНОВИЋ

ПАКЕТ УДАЉЕН ОД МЕНЕ ЦЕЛОМ СВОЈОМ ДАЉИНОМ

П увек још бестелесно убрзање ношено водицама ваздуха, водуринама воћа од армираног бетона у глави која ми служи као украс, П расечено, мучено и музено као теле, јагње или пиле прстом који се није никад прао заносом ни вртоглавицом, П што је чекало да ми слије муљ мозга у месинг прошлог времена, П неизбежно, јер све је плаво њиме поплавлено, поубијано, поразбијано, поцепано, процепано, пренуто дивље, барски, као конци од стаклених бара у провидним чулима, у провидним, стакленим и као зора нежним изметима, П плесниво, провалничко, уштинито комађем тестерисаних руку, оглодано непцима, цевима за очекивање јесени у заседи, да би се стрљали равнодневнички ветровити дани тако шарени, небески, испуњени димом звукова у опни од младог, савитљивог стакла, тако савитљивог, тако младог, да око његових удова не постоји ниједна бора осмеха, ниједна преврнута мисао обешена о зид као узнемирани крвоток жица и казаљки у ноћи дотле невиђеној ни као сан ни као тесто, ни као осећање знојења лишћа, ни као споро и клецаво рашћење длака под месом, (зато су авети двоструко мртве: први пут мртве животом, други пут мртве смрћу, већ захваћене капиларима треће смрти мртвих застора сећања иза које почињу дисања слова П од мочварне прашине и фантомских живаца), ни као нервозни прозори упијени у упијаћу хартију усне која сише пиктијасте капи плаве и жуте што се цеде кроз огреботину сунђерастог ока у мреже мрака и у поморанце нижих чулних мапа. Али тај спектар фантомски (тај

берскрвни живац простора) расклапа осећаје једнобојног постојања у шест очних вида (три живота и три смрти), и чини да се тесто те побљувано-беле материје растеже под невидљивим притиском игала, игара невидљивих и за голи мозак х зракова, али примећених осетљивошћу седам боја мрака, којима су биле намазане жлезде ваздуха и те ране од његове болести (леп, лак и), приметивши нагло растварање рањавих жлезди из којих клија једна пора са змијским срцем и са пором у сваком срцу до бескрвне бескрајности неизгладиво болесне (леп, лак и), што проузрокује неизбежно гложење и распадање лепо, лако и секундно, кад сваки метални секунд сивкасто-жуте боје бива извучен из часовника и стављен између две гиљотине које га спречавају да расте и постане прошлост, тиме што му одфикаре сваки његов део, који гоњен рашћењем избије из простора њима заграђеним; прво му секу ноге и главу, затим труп, који гоњен простором времена сам себе уништава, све док се не изгуби и последњи траг материје и не остане само треперење рашћења, које се је идентификовало са простором, а простор са временом. (Часовник означава сада само време простора.)

То острво није било од надувених кожа, нити од јастука за спасавање спавањем, већ од дрвљивих и истрошених, кријумчарених облака унакажених муњама тврдог лица и кишом гломазном као слон са хиљаду сурли. Мозгови су летели слободно улицама, пустивши да им из вијуга тече памет као измет из чмара птица

Đorđe Kostić

и да пада на шешире пролазника и у уста љубавника. Тај лет је требао да ојача бледа ткива меса и даљина које кратковидо зуре, жмиркајући за лишћем чији сјај цепти од хладноће своје крви по слабинама и дрхти од задовољства у облику лутке спуштених очију, која воштаном руком сече, у операционој сали, ножевима од памука, лешеве од непромочивог платна који никад нису били морнари, у чијим зубима гмижу коралске колоније, алге и јегуље ситне и флуидне као нож у тренутку загњуривања у пламен живота, који никад није постојао и чији одисаји расту неодређено под ветром мушкости која још једино гмиже по савима женке јагуара, што бљује своја црвена црева кроз ноздрве затегнуте као црни бубњевци или чело од стакла кроз чију смрт пролазе патрљци гусеница и путоказа за оне којима није више потребан ни кревет, ни сунце, ни самоубиство од гуме или само убиство од безукусног сала у талозима ваздуха и грудима река, од белог сала које обавија мекана тела дана и ноћи чији полови, иако супротни, не полове себе, иако видим двадесет и пет пола како трпе своју и туђу атмосферу са очима мање или више изван себе од тежине или заноса.

Живот који само говори; камен у оку обрнут и несварен значи видети живот; и ја који све као да слушам, као да спавам или чешљам раширеним прстима песак на леђима обала од камењара, отрованог ту и тамо отровом камењарки које су послушне, и слепим мишевима који су луди, јер душа њихове коже пати од

канци и цветних чељусти више него ли што може издржати крило њихово од паучине и срце од стврднуге грознице; бич који се лагано помаља испод пантљике што је живела, бич који шврља по ваздуху црте, читаве путеве којима је прошао, остављајући по његовој финој и меканој стакластој смеси модрице своје љубави, бич витак, дрхтав и сјајан као закони оптичких варки без којих га не бих могао упоредити са упијаћом хартијом и влакнима која нагло оживе од укуса тог новог црвеног мастила којим се шара небо и звезде и тесто простора између њих. Бич пада из руку дотле невидљивих које сад калуђерски стоје на прстима обрастим у камење и вире као из ноћи од грубе, прљаве крпе и одлази као комета претворена у бројеве живећи пијано од њих. Али дан положено улази у крпе ноћи, у боре нарочито стављене као шине, у поре огромне и растегљиве тако да ноћ постаје пигмент монголског дана који лежи и пије своје жвале из светлуцавих судова иако је сунце данас модро. Ваздухом је прошла огромна ракета, збила га, изгњавила га, згњечила, он је модар, подбуо; један пламен затрули жућкасто, остављајући рупу у себи: азур није био више плав.

Ваздух поче да пада са себе; сувом кишом без шума падао је у грло, заптивајући га слагањем конаца у гуши, да већи само плућа. Могао сам мирно да посматрам шта се дешава са њима, јер је њихово надимање и агонично подрхтавање био само један од призора на какве сам наилазио свакодневно, призор безначајан као хлеб. Место неба, место ваздуха, биле су беле течности. Оне су изгледале тврђе од метала, иако само густе празнине којима сам могао јурити... Како су почели да ничу болови у мом оделу, како је оно почело да се грчи, да маше језицима ципела и да даје сигнале за помоћ? Мириси су остали на месту рушења, ничући из пора, да ли као особина сопствене коже или последица несталог ваздуха? И то се десило без мог учешћа, без моје помоћи, и без моје воље, сасвим лабавих вилица. Бол се зове шупљина из које палаца смрад руке што личи на јаје обло, гнојаво и трудно, док папагаји лете шкрипећи од свежине и док им кљунови од глицерина грокћу на месо самоубица, на укус њихов као од коштица првих еротичних трешања. Морге пуне лешева са лицем као од рђавог псећег сапуна нису их више задовољавале. А укус сна је тад био од мрве хлеба обојене кожама рибизла и

нежношћу покрета бакцила под микроскопом. Како се дивно пориче или језиво скаче у сну или из сна, и док су очи још бистре набацати на њих бусење и кашу од меда и топлоте извучене из унутрашњости земље, и уштрцати је у контузовану несвест. Трзање као откидање и рађање малог црвеног зверета-детета. Чекати значи постојати, а мислити личи на отужни орден за храброст. Чекало се је све док нису сви људи пожурили једни на друге. Један једини је клао хладно и професионално, са грозницом у журби или спорости, са дрхтањем које је осећао два дана унапред. Времеубица био је без длака јер их је одавно посадио и из њих су никле шуме пуне дивљих огромних ваши које човек сврби. Дим закланог био је једини саучесник пред његовим празним очима покривеним двема анзихтс-картама, бежећи пред њим ужаснут или суманут, осмехнут. А ветар над цбуњем и дрвећем бди над ваздухом што надлази као крв и река што се смеје црвено, чачкајући сва удубљења поља и океана са чијег ће дна експлозијом ударити жиг на земљу и причврстити јој слику од својих заноса што даље од неба чија је несустраственост обивијена жицама као и кости.

Свраб земље коју морам да чешем, свраб камења, свраб очију у које завлачим цокуле и шипке па их више гњавим него гребем, више гребем него кравим. Жилави поглед зна све и зато покушава да лети и чак да пада, грубље од падобрана ужасно спорих и крвожедних јер се вију, јер гребу ваздух на најосетљивијем месту на кожи од махуна и мехура.

Трагови паса луталица, слој по слој, по тупој кори блата, упаљени горећим плинном, воде вас кроз шуме где расту пчеле место траве и медведи место планина, постајући све титравији и мириснији, до трнутка кад нагло наилазите на душу тог пса привезану ретортама за уши које јој служе место ногу, за очи које служе место срца, за очи којима није никад хладно. Мраз је, очи се зноје, а луда душа спава гледајући природу: „Требало би забранити младежи до 16 година посматрање природе, због еротичности брежуљака, и пасивности вода. Купање је забрањено и младим псима, због риба (летећих сексова), голицавих и оштрих, због дављеника осмехнутих смрти. Али би зато требало оновати подводне биоскопе за икре и ракове.“

Ноћу врисак лана одбија се од зида као лопте и жеље у радиограму сваке капи кише коју не читам; ноћас се сагињем да узмем те мале коверте на улици

— лудило гоњења? Популарност ноћи и лишћа и кише натерала ме је да их психоанализирам и резултати су очајни — ваздух који пати од памћења и воду не подносим. Шта, фантоми!? Шта очи пужева!! Вечерас је чуло, обивијено сањишошћу нацртне геометрије, као убрзаност и стеоност мог чела. Ветар је ветрио као вода са лица које је још сачувало обојен мирис лимуна из кише и покрет без материје у фосфорној свести, у глави, која се самостално креће неколико корака испред сна, обале поред које је текао чврсти облик реке, животиње која се множи јајима. Облици означају своје присуство само страхом од сусретања додира, слутње која се обистињује у паралелности двогобог времена које се само плоди из себе, трењем чије се трајање меша с бесконачношћу. Младе вијуге река и мозгова још нерођених, бивају обучене у животињство предмладости, простирући се ултрацрвено између унутрашње повлаке капка и ледене беоњаче, између ваздушних тегова снова у којима сам без тежине, у којима се развијам с преображајем као мравињи лав у кожи црне мачке тек заклане жилетом, слој по слој, (једини начин да кожа постане рибље глатка и електрично еластична језом дана или смрћу).

Оскар ДАВИЧО

L'AMOUR

*Etre
Le premier venu*

SOSIE

*Animal
à l'aide de pierres
efface mes longues pelisses*

*Homme
je n'ose pas me servir
des pierres qui te ressemblent*

*Animal
gratte avec tes ongles
ma chair est d'une rude écorce*

*Homme
j'ai peur du feu
qui est partout où tu te trouves*

*Animal
tu parles comme un homme*

*Détrompe-toi
l'homme
je ne vais pas au bout de tes misères*

René CHAR

P O E M E S

I

Le satin des pages qu'on tourne dans les livres moule une femme si belle
Que lorsqu'on ne lit pas on contemple cette femme avec tristesse
Sans oser lui parler sans oser lui dire qu'elle est si belle
Que ce qu'on va savoir n'a pas de prix
Cette femme passe imperceptiblement dans un bruit de fleurs
Parfois elle se retourne dans les saisons imprimées
Et demande l'heure ou bien encore elle fait mine de regarder des bijoux
bien en face

Comme les créatures réelles ne font pas
Et le monde se meurt une rupture se produit dans les anneaux d'air
Un accroc à l'endroit du coeur
Les journaux du matin apportent des chanteuses dont la voix a la couleur
du sable sur des rivages tendres et dangereux
Et parfois ceux du soir livrent passage à de toutes jeunes filles qui mènent
des bêtes enchaînées

Mais le plus beau c'est dans l'intervalle de certaines lettres
Où des mains plus blanches que la corne des étoiles à midi
Ravagent un nid d'hirondelles blanches
Pour qu'il pleuve toujours
Si bas si bas que les ailes ne s'en peuvent plus mêler
Des mains d'où l'on remonte à des bras si légers que la vapeur des prés
dans ses gracieux entrelacs au dessus des
étangs est leur imparfait miroir

Des bras qui ne s'articulent à rien d'autre qu'au danger exceptionnel d'un
corps fait pour l'amour

Dont le ventre appelle les soupirs détachés des buissons pleins de voiles
Et qui n'a de terrestre que l'immense vérité glacée des traîneaux de regards
sur l'étendue toute blanche

De ce que je ne reverrai plus
A cause d'un bandeau merveilleux
Qui est le mien dans le colin-maillard des blessures

II

On vient de mourir mais je suis vivant et cependant je n'ai plus d'âme.
Je n'ai plus qu'un corps transparent à l'intérieur duquel des colombes
transparentes se jettent sur un poignard transparent tenu par une main
transparente. Je vois l'effort dans toute sa beauté, l'effort réel qui ne se
chiffre par rien, peu avant l'apparition de la dernière étoile. Le corps que
j'habite comme une hutte et à forfait déteste l'âme que j'avais et qui surnage
au loin. C'est l'heure d'en finir avec cette fameuse dualité qu'on m'a tant
reprochée. Fini le temps où des yeux sans lumière et sans bagues puisaient
le trouble dans les mares de la couleur. Il n'y a plus ni rouge ni bleu. Le
rouge-bleu unanime s'efface à son tour comme un rouge-gorge dans les
haies de l'inattention. On vient de mourir, — ni toi ni moi ni eux exactement
mais nous tous, sauf moi qui survís de plusieurs façons : j'ai encore froid,
par exemple. En voilà assez. Du feu ! Du feu ! Ou bien des pierres pour que
je les fende, ou bien des oiseaux pour que je les suive, ou bien des corsets

pour que je les serre autour de la taille des femmes mortes, et qu'elles ressuscitent, et qu'elles m'aient, avec leurs cheveux fatigants, leurs regards défaits! Du feu, pour qu'on ne soit pas mort pour des prunes à l'eau-de-vie, du feu pour que le chapeau de paille d'Italie ne soit pas seulement une pièce de théâtre! Allo, le gazon! Allo, la pluie! C'est moi l'irréel souffle de ce jardin. La couronne noire posée sur ma tête est un cri de corbeaux migrants car il n'y avait jusqu'ici que des enterrés vivants, d'ailleurs en petit nombre, et voici qu je suis le premier *aéré mort*. Mais j'ai un corps pour ne plus m'en défaire, pour forcer les reptiles à m'admirer. Des mains sanglantes, des yeux de gui, une bouche de feuille morte et de verre (les feuilles mortes bougent sous le verre; elles ne sont pas aussi rouges qu'on le pense, quand l'indifférence expose ses méthodes voraces), des mains pour le cueillir, thym minuscule de mes rêves, romarin de mon extrême pâleur. Je n'ai plus d'ombre non plus. Ah mon ombre, ma chère ombre. Il faut que j'écrive une longue lettre à cette ombre que j'ai perdue. Je commencerai par Ma chère ombre. Ombre, ma chérie. Tu vois. Il n'y a plus de soleil. Il n'y a plus qu'un tropique sur deux. Il n'y a plus qu'un homme sur mille. Il n'y a plus qu'une femme sur l'absence de pensée qui caractérise en noir pur cette époque maudite. Cette femme tient un bouquet d'immortelles de la forme de mon sang.

III

Le papillon philosophique
 Se pose sur l'étoile rose
 Et cela fait une fenêtre de l'enfer
 L'homme masqué est toujours debout devant la femme nue
 Dont les cheveux glissent comme au matin la lumière sur un réverbère
 qu'on a oublié d'éteindre

Les meubles savants entraînent la pièce qui jingle
 Avec ses rosaces
 Ses rayons de soleil circulaires
 Ses moulages de verre
 A l'intérieur desquels bleuît un ciel au compas
 En souvenir de la poitrine inimitable
 Maintenant le nuage d'un jardin passe par dessus la tête de l'homme qui
 vient de s'asseoir

Il coupe en deux la femme au buste de magie aux yeux de Parme
 C'est l'heure où l'ours boréal au grand air d'intelligence
 S'étire et compte un jour
 De l'autre côté la pluie se cabre sur les boulevards d'une grande ville
 La pluie dans le brouillard avec des traînées de soleil sur des fleurs rouges
 La pluie et le diabolo des temps anciens
 Les jambes sous le nuage fruitier font le tour de la serre
 On n'aperçoit plus qu'une main très blanche le pouls est figuré par deux
 minuscules ailes

Le balancier de l'absence oscille entre les quatre murs
 Fendant les têtes
 D'où s'échappent des bandes de rois qui se font aussitôt la guerre
 Jusqu'à ce que l'éclipse orientale
 Turquoise au fond des tasses
 Découvre le lit équilatéral aux draps couleur de ces fleurs dites boules de
 neige

Les guéridons charmants les rideaux lacérés
 A portée d'un petit livre griffé de ces mots *Pas de lendemain*
 Dont l'auteur porte un nom bizarre
 Les échos de tout cela dans l'obscur signalisation terrestre

IV

Je connais le désespoir dans ses grandes lignes. Le désespoir n'a pas d'ailes, il ne se tient pas nécessairement à une table desservie sur une terrasse, le soir, au bord de la mer. C'est le désespoir et ce n'est pas le retour d'une quantité de petits faits comme des graines qui quittent à la nuit tombante un sillon pour un autre. Ce n'est pas la mousse sur une pierre ou le verre à boire. C'est un bateau criblé de neige, si vous voulez, comme les oiseaux qui tombent et leur sang n'a pas la moindre épaisseur. Je connais le désespoir dans ses grandes lignes. Une forme très petite, délimitée par des bijoux de cheveux. C'est le désespoir. Un collier de perles pour lequel on ne saurait trouver de fermoir et dont l'existence ne tient pas même à un fil, voilà le désespoir. Le reste nous n'en parlons pas. Nous n'avons pas fini de désespérer si nous commençons. Moi je désespère de l'abat-jour vers quatre heures, je désespère de l'éventail vers minuit, je désespère de la cigarette des condamnés. Je connais le désespoir dans ses grandes lignes. Le désespoir n'a pas de cœur, la main reste toujours au désespoir hors d'haleine, au désespoir dont les glaces ne nous disent jamais s'il est mort. Je vis de ce désespoir qui m'enchanté. J'aime cette mouche bleue qui vole dans le ciel à l'heure où les étoiles chantonent. Je connais dans ses grandes lignes le désespoir aux longs étonnements grêles, le désespoir de la fierté, le désespoir de la colère. Je me lève chaque jour comme tout le monde, et je défends les bras sur un papier à fleurs, je ne me souviens de rien et c'est toujours avec désespoir que je découvre les beaux arbres déracinés de la nuit. L'air de la chambre est beau comme des baguettes de tambour. Il fait un temps de temps. Je connais le désespoir dans ses grandes lignes. C'est comme le vent du rideau qui me tend la perche. A-t-on idée d'un désespoir pareil! Au feu! Ah ils vont encore venir... Au secours! Les voici qui tombent dans l'escalier... Et les annonces de journal, et les réclames lumineuses le long du canal. Tas de sable, va, espèce de tas de sable! Dans ses grandes lignes le désespoir n'a pas d'importance. C'est une corvée d'arbres qui va encore faire une forêt, c'est une corvée d'étoiles qui va encore faire un jour de moins, c'est une corvée de jours de moins qui va encore faire ma vie.

V

Souvent tu dis marquant la terre du talon comme éclot dans un buisson
l'églantine

Sauvage qui n'a l'air faite que de rosée
Tu dis Toute la mer et tout le ciel pour une seule
Victoire d'enfance dans le pays de la danse ou mieux pour une seule
Etreinte dans le couloir d'un train
Qui va au diable avec les coups de fusil sur un pont ou mieux
Encore pour une seule farouche parole
Telle qu'en doit dire en vous regardant
Un homme sanglant dont le nom va très loin d'arbre en arbre
Qui ne fait qu'entrer et sortir parmi cent oiseaux de neige
Où donc est-ce bien
Et quand tu dis cela toute la mer et tout le ciel
S'éparpillent comme une nuée de petites filles dans la cour d'un pensionnat
sévère

Après une dictée où *Le cœur m'en dit*
S'écrivait peut-être *Le cœur mendie*

André BRETON

ЗЛАТАН ПРЕСЕК ОБМАНЕ

... Cependant, je laisserai ces pages — parce que je veux dater ma colère.
BAUD-LAIRE.

Ја се гадим своје немоћи у овим црним самицама (живота), које ми на најбеднији начин забрањују да свучем те подле појмове, који се као маглени појас шире око речи, око тих јадних, изгубљених конкретних значења. Свакога се дана ломе у мени као стакла судари тих безкрајних апстракција, који цеђени кроз пукотине лењо изваљених буржоаских мозгова, постепено стварају хипокритску тачку гледишта, намећу посматрање са ове или оне искусне стране, одбрану овом или оном монструозном руком: те обилне кише које ће повезати прашину, да би се у непокретним блатима ваљала сигурност спокојне мисли.

Тако у бесконачност, тако у овом немогућем кругу где стари керови гризу своје сопствене репове.

Ја се стидим своје немоћи у овим црним самицама (живота), које ми најкрвавије забрањују да им отровне крикове бацам у очи, да им уместо симбола, извитоперених говора, метафора, релативитета, свих тих у овом случају малокрвних и недостојних средстава, прикуцам на врата, закуцам на чела речнике сурових и голих значења.

Овако као најпонижнији вашарски медвед, са алком која ми сече лице, принуђен сам да примим незграпну игру, да би њихов смех, да би њихова бескрајна неразумевања сачувала, и против моје воље: мир за менструацију дрхтавих душа, утапкане стазе за коленска ходања, поверење у атом личне слободе.

Ја презирем своју немоћ у овим црним самицама (живота), које ми најмучније забрањују да објасним са колико се безнадежне сигурности брани подлост која је подигла те зидове дима, те непробојне загушљиве стубове; са колико се гвожђа и подвалног паперја чува гадост која је окитила те густе облаке шареним платнима, прапорцима пузећих будала, мршавим ребрима разапетих христова.

Шта је у средини остало од тих јадних, повезаних слова?

Камен: утроба мајдана, наоштрена косина над током пенушаве реке; камен ове или оне земље, није више део деоначајне стене, већ читава планина неиздржљивих, апстрактних глупости; мајка није више жена која се породила једног

дана, већ неисцрпни извор на коме ће локати „будуће генерације“. „Будуће генерације“ утехе су „напаћеној садашњости.“ Напаћена садашњост“ последица је пораза, подвига, победа, укратко „потока просуте крви“.

Тако у бесконачност, тако у овом немогућем кругу где стари керови гризу своје сопствене репове.

Ја пљујем на своју немоћ у овим црним самицама (живота), које ми најподлије и најболније одузимају слободу. Живим како морам и бунцам тим крпама које ми као старе ектоплазме извлаче из уста: *Зависи од... Зависи како... Зависи шта могу...* Знам међутим да НИ ОД ЧЕГА НЕ ЗАВИСИ. *Постоји једна једина тачка гледишта: крајња, екстремна*, чија ме непомирљивост не сме увући у баре малих компромиса, у вечита субјективна самооправдавања. Одбацујем у пролазу све остало, све мајмуне који у овом животу покушавају да себе објасне, да себе извине, да на другој страни себи ископају помирљиво лежиште: на крају крајева гуше или житкије блато.

Шта ми је онда могуће да учиним? Мени који се нисам остварио ни на једном од других „висова“, који су на овој бедној земљи лакше дохватљиви? Мени који морам криво да ћутим? Мени који морам криво себе да кријем немаштиним мислима? Мени чије је срце само свремена на време засветлило кроз решетке чистом, кристалном светлошћу, и које данас ипак мора да виси над олуцима ове све и трошне вароши?

НИШТА. Очајање, бескрајно очајање, несагорљиво очајање, тупо, немерљиво очајање, које ми под овим околностима ништа, савршено ништа не може заменити.

На први дан једне одвратне фикције.

*

Сад, када ће моју егзалтацију прогласити безбедним лудилом, нека ми опросте они, (њима је ова молба упућена), који ће са правом*) очекивати да ме у

*) Жао ми је што сам принуђен да употребим ту реч, чије је значење већ сасвим деформисано, тако да је то типичан пример гнусних апстракција. У овом случају њено *голо*, једино значење односи се на онај мали број људи који, имајући храбрости (могућности можда?), манифестује *јавно* своју непомирљивост. Она је према томе употребљена у свом најконкретнијем значењу и нема ничега заједничког са писаним или неписаним друштвеним законима или ма каквим *посвојеним* правилима морала.

11 × 11^h ИЛИ ОЧАЈАЊЕ ЈЕДНЕ НОЋИ
Živanović-Noe

чистишлишним оборима прождиру гладне крмаче; они који ће изнад топлих зимских вртова, љиљанских душа, разумети моју језиву намеру. Можда ће у непробојном небу које пролази у овом тренутку, мој пораз забележити један знак? Цик једне грозе? За све остале, за сва та безперна јата, олињала стада, остаје ми огромно задовољство пљувања. И ништа више.

Стојим међутим домамљен, изазван, још једнако невидљив пред својом мучном судбином, пред овим црним гробовима своје немоћи, и чекам, хоћу да ми се покрену камене, припијене, водене, разлирене, већ одавно узалудне руке. Пред овим бедним и свемоћним кућама.

Пред овим првим мрачним сандуком, чији се прозори сваке вечери пале црним крстовима у мојим гњевним очима; пред

овом првом кућом до које се шуњам поред лоповских зидова, поред лишћа, поред маховине на мојим сенкама. На длану њеног крова миришу невини снегови. Миришу кад се у њеном дробу дивљачки чупају нокти. У сенци њених капака спавају голубија перја. Спавају као зумбули, спавају као млади оџачари. Спавају кад се до избеумљености коче и забадају у дланове крвави, размрскани прсти, очајнички гутају поцепане кошуље, удишу до задављености јадне крпе са избразданих тела.

Хидрауличне сшашуе! Ха, ха, ха. Звездаста гуштери! Ха, ха, ха. Аншономае...

Пред овом сивом мумијом, чија су се огромна уста до врха напунила отужним мирисима; препунила тим златним, шупљим, висећим зубима; тим растегнутим гласним жицама; том пошкропљеном водлицом за пловност домаћих река; тим зрневљем од жита за плодност буђавих магаса; тим невиним цветићима за „мир међу нама“ том бајатом нафором (апстрактним телом), којом су ме кљукали у детињству, лагали на домаку снова, загадили пред врелим ветром љубави.

Пред овом трећом кућом...

И сви ви који уситњеним борбама пркосите пред уклетим, подлим спрудовима неизвесности, скептици кошмара, снова, чуда и химера; сви ви који уплићете брижне љускице својих идеја, плетете у витице и венце, у то одвратно из дана у дан задовољство спокојног живљења, у те хоћу-нећу, хоћу-нећу нерешености као кост, срж једног баналног, бедног питања; сви ви који се упорно негујете, глатате између ушију паукове наслеђених гадости, скидате са дланова мрље тих девичанских крађа, ваљате испод језика шљунак пијаног сумрака, притискујете на крстима јастуке воловских бешика, цртате финим перима длаке на грудима, пацијенти, параноиди, педераста, прапрапорци злураде публике; сви ви укалупљени у сигурности као пепео, раздробљена земља, „газити на дечјим главама“, кесони у мутним рекама, „време је новац“, ужљебљени мицмицањем стопа, понизни чланови промуклих хорова; сви ви који милозвучно дишете између тучника и јодоформских прашника, „у цвету најлепше младости“, повезани нитима свилених буба, „од рупице до рупице капута“, повезани тим густим шећерним концима балављења, младечима на пијавичавим уснама, млеком и мозгом кокосавих ораха; сви ви закопчани до сувих врхова прстију, до измучених очију, заробљених у конвексна и конкавна

стакла, „до краја овог лета“, „кад сине пролеће“, поворке прогутаних лењира, „тридесет година савесне дужности“, понизни мужеве што ноћу веслате у уштирканим чаршавима лириком ваше непоколебљиве ревности; сви ви лајави шакали на прабини туђих гробова, „Божије око“, утваре, унезверене, црне фурије, „Светиња над светињама“, копачи гробова, глодачи паразитских кора, страшила у неплодним пољима, чистачи улица по којима скупљате панику „залутаних стада“; сви ћеше ви о те ваше кратке, крше мисли бити обешени једнога дана, и виситете као суве рибе; виситете на својим сопственим сенкама чија присуства нисте могли да уништите, и чију сте усирену крв узалуд копали и брисали са лица ваше прокријумчарене Судбине.

Нека се ово моје очајање не тумачи једним баналним песимизмом, као: „ништа на свету није вредно труда“, „такав је живот“, и т. д., у низу савршених глупости и паралелно са једним непокретним, меко изваљеним препуштањем судбини. Између једног човека који има могућност да првом подлацу разбије нос и онога који ту могућност нема, постоји једна стварна разлика, и то је јасно, савршено јасно у сваком смислу те речи. А кад један човек ту могућност нема, кад је спречен на ту најосновнију манифестацију свога револта, дозволите му бар да урла од беса.

Нека ме моја намерна експликативност одведе даље. Хоћу да згазим објашњење да је субјективна „срећа“ независна од овог или оног ослобођења, и да је сваки човек „жртва континуелног незадовољства“, са којим напредује, (остављај двосмисленост те речи), у постепеној еволуцији, остајући међутим увек незадовољан у том померању. Такво објашњење спада у лирски блеф који је много стеница, много... одвратан. У еволуцију ма какве врсте не верујем. Она ме подсећа на премештање са једне ноге на другу. А што се тиче „континуелног незадовољства“, које се са извесном злонамерном стратегијом (да ли би она могла да буде незлонамерна?) силом увлачи у категорију осећајних болести наслеђених природом, најрадије бих показао своје огромно гађење, али кад сам већ пристао да нешто кажем, одговорићу континуелним робовањем човека, које почиње у тренутку кад су се први системи уређења, први покушаји градинарског шпартања појавили, и које се у свима својим многоброј-

Nikola Vučo

ним варијацијама до данашњег дана кошмарски продужује.

*

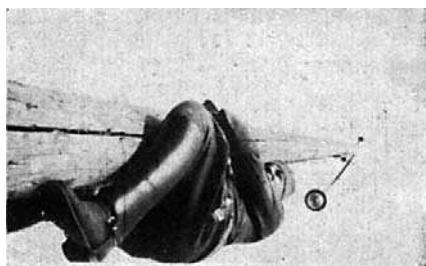
Доведен сам ево, огорчењем свога револта, до крајње границе; довучен сам до мртвачнице где ми неће препознати леш.

Повлачење у шкољку, у замак од слонове кости.

*„Mes amis, mes chers amis
Rentrez tous dans vos logis“...*

Тако се цео овај свет безнадежно од нечега уклања, са својим декадентским изгледом лаког умора, са прижељкивањем распустима духа, сићушним фугама, фамилијарним насладама од вештачког воћа и досадом, очајном досадом што је све направљено по једном калупу, скројено по мери за „издржати“ до потпуне клонулости, до оног хуморног овде почиња...

И ако не украдем један део времена које се провлачи без мога знања, ако га не украдем за егзалтације које ће ми пробудити сан, некорисност сна од кога ни најсубјективније ништа не очекујем; љубав, мистерија љубави што ће се та девојка појавити или ишчезнути, у пољу, поред не знам какве кутије конзерве, са љупким, подавајућим гласом, на не знам којој глупи сећања, кад ме уходи, сакрива рукама и очима, готов да увек примим то мило ропство — ако не украдем један део времена које и мене сада ево, из дана у дан најбезобзирније краде — попићу своје разочарање, ту неизгладиву, незграпну

ноћ, али ипак нећу смети, *нећу бити* у *спању* да кажем: „Идите бестрага, оставите ме на миру“.

Не говорим у име једног принципа. Ове моје тешке речи не падају за хуманост, за стару мелодрамску фрајлу. Сасвим ми је јасно да се ничему не надам. Ни ја, ни ма ко други. Куда ће ме онда одвести моја превелика свесност? Апологија цензури здравог разума? Када ујутру напипам лице и нисам бакалин, и нисам равнодушан што читам прву дневну новост. Бити начисто, најпростије начисто, с тим, да је ужасно, неиздржљиво, срамно, читати сваког дана новине; погледати кроз прозор и видети увек исту мирну улицу, бити саучесник, примити, акцептирати од часа до часа, од тренутка до тренутка, сву ту подлост и подвалу света.

Лећи сваке ноћи покривен гађењем од свакодневних обавезних приближавања, испрљан као испљувцима од мува, свим тим последицама „обзира“, тим потребним „везама“, да би се могло најобичније јести и спавати. Крити без престанка своју прогнану мисао... Бити начисто с тим, да је страшно издржати ту неподударност речи и дела, и не само њу, већ, што је много теже и свирепије огромну неподударност *идеја и речи*. Не моћи довести у везу криваве, болне мисли са свима тим хромим, неисказаним, ненаписаним луткама, које се, спутане, раскидане, извештачено врте и муче у најситнијим детаљима, у праху који се свакодневним кошењем, додиривањем, увлачи у јадни живот.

Зверати пред вратима, пред стаклима, у звоно, у лупања, зверати у тренутку кад изван зидова не постоји улица, ни звезде које се свлаче, ни поља која се квасе. Заузимати лагано, неодољиво: водом, златом, шибљем, свилама мисли; окружити панику која се збила, слом, пад, и тражити на овом скрханом, заљуљаном поду стопу, горућу, љубљену, наивну наду доспевања. Довести и Њу за спас. Понављати на Њој, са Њом, све што се десило тог дана. Поновити плахост сусрета, чудне

тасове речи, пука додиривања. Пробудити дан нови, иреални дан. Устати из кревета, ући у исту ту собу, до стола крај розора подвално прелистати књигу, позно дозволити смех. И увек у великим, истим димовима тонути, пропадати...

Задаћу први смртоносни ударац, задаћу а право у најосетљивије место. Својим чајањем, својом страшћу, својим лудилом, аскинућу самртничке чаршаве, угушићу а развучена, тиха јецања. Остаће још једино пси, ти стари чопори уплашених, задављених паса, које ће вечерас одрати и закопати негде у масну, ђубровиту иловачу, негде поред реке која ће их грести, грести и најзад извући, понети испод мостова, пронети нечујно испод црних варошких сводова. Пазите Господо! Кад они прођу, остаће у ваздуху талас загушљивог смрада, талас који ће се као отров простирати преко злокобних градских бедема, талас који ће се полако ширити, ширити преко ваших великих и малих улица, преко ваших малих и великих кућа. Пазите Господо! Не сањам, будан сам. Кроз неколико тренутака проговориће отворене ране, проговориће, проговорићу... Кад неко згази змију, биће му нога хладна хиљаду година. Кад неко у поноћи закоље црног петла, срце ће му чепкати скакавци две хиљаде година. То су услови од којих зависи будућност, као од сенке светлост. Али ако неко пређе руком преко губавог чела, појавиће се Девојка. Она пева у соби где је цела површина таванице једно провидно језеро. Она стоји на глави, окружена индигом дубоких шума, индигом зачараних обала. Њени се снови цепају на местима где прозорска окна пропуштају мало дневне светлости. Немири њених руку шуме у ранама мог сломљеног лица. Њене ме речи уверавају, тако лепо заваравају плахим кишама обмане. У гудурама, у смеху, у песку зажмурених очију. Њена су рамена хладна плетива пораза. Над понорима, над размрсканим надама, језерска плетива Љубави.

Четири и четири осам.

На трећи дан једне одвратне фикције.

Александар ВУЧО

BEL EDIFICE OULES PRESSENTIMENTS

à André Breton

*J'écoute marcher dans mes jambes
La mer morte vague par-dessous tête*

*Des yeux purs dans les bois
cherchent la tête habitable*

René CHAR

DRUŠTVENI ŽIVOT U 1930 GODINI

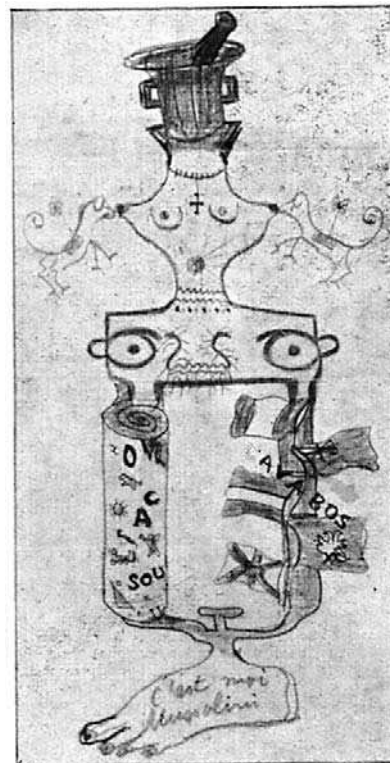
Vama je dosadno, a nalazite se u društvu. Neka svaki na *n* hartijica ispiše po jedno pitanje, i na isto toliko hartijica po jedan odgovor. Pišite brzo. Zatim stavite sva pitanja u jedan šešir, a sve odgovore u drugi. Dobro promešajte. Najzad, naizmeničnim čitanjem pitanja i odgovora uzećih nasumce, dolazi se do rezultata uvek zabavnih, kadkad zaprepašujućih. Donosimo ovdje primere jedne takve igre, u kojoj su učestvovali: G-dje Lula Vučo, Katica Drenovska i Ševa Ristić, i GG. Aleksandar Vučo, Dušan Matić, Marko Ristić i André Thirion.

Na sličan način, možete se i crtanjem zabavljati. Svaki iz društva dobija list hartije. Istovremeno crtaju svi prvi

deo jedne figure (na pr. glavu). Savijanjem hartije svaki krije ono što je nacrtao, ostavljajući susedu samo spojne crte. Listovi kruže dok figura, sastavljena iako iz onoliko delova koliko ima učesnika, ne bude cela nacrtana. Donosimo jedan iz jedne serije takvih kolektivnih crteža.

Ako ste pak sami, uzmite zbirku pesama nekog boljeg pesnika. Rečima i rečeničkim konstrukcijama jedne od tih pesama dajte drugi obrt, protivurečeći originalu, dopunjujući ili sažimajući ga. Skoro je sigurno da će vaša pesma biti mnogo bolja od one koja vas je inspirisala. Sirovina niže objavljene pesme može se naći u nedavno izašloj knjizi jednog poznatijeg modernog pesnika.

- Qu'est-ce qu'un programme ?
- C'est un livre sans pages.
- *
- Qu'est-ce qui manque aux idéalistes manqués ?
- Quelque chose dont la forme est comprise entre le seau à glace et le parachute.
- *
- Qu'est-ce qui précède les catastrophes ?
- C'est la grande bêtise.
- *
- Qu'est-ce qu'une femme ?
- C'est la façon la plus parfaite de passer outre.
- *
- Qu'est-ce „quatre et quatre font huit“ ?
- L'odeur du feu, l'amour des portes, l'agonie des nombres.
- *
- Qu'est-ce qui donne de l'éclat aux yeux des femmes ?
- La carte blanche des cache-cache des femmes.
- *
- Qu'est-ce que le commencement ?
- C'est la chair fraîche.
- *
- Qu'est-ce qu'une introduction ?
- C'est la Révolution Surréaliste, ou presque.
- *
- Qu'est-ce que le temps ?
- La couleur du cigare, le bas-ventre, la lampe des sexes, l'x des astres et des désastres.
- *
- Qu'est-ce qu'une forêt sans désespoir ?
- C'est l'âme d'un amant.
- *
- Qu'est-ce qu'une serrure ?
- C'est la naissance d'un cheveu, une sorte de rasoir mental.
- *
- Qu'est-ce qu'un arbre ?
- La forêt, le chapeau, Edgar Poe, les punaises.
- *
- Qu'est-ce que la désolation ?
- Le mauvais repentir, la fleur empoisonnée des encore.
- *
- Qu'est-ce qui s'endort au moment où les pierres se réveillent ?
- C'est le plaisir.
- *
- Qu'est-ce que le surréalisme ?
- Quelque chose qui aurait la forme d'une sardine.
- *
- Qu'est-ce que le soleil qui se couche ?
- Ton pied.
- *
- Qu'est-ce qu'une porte ?
- Un corps mangé par les fourmis.
- *
- Qu'est-ce qu'une bouteille à encre ?
- Le soir, c'est un oiseau ; à midi, le frac vide dans l'armoire à glace ; le matin, le cocher d'un fiacre.
- *
- Qu'est-ce qu'une rue sans nom ?
- C'est la gorge d'un pigeon, la gorgée de lait, l'abîme blanc du déshabillage.

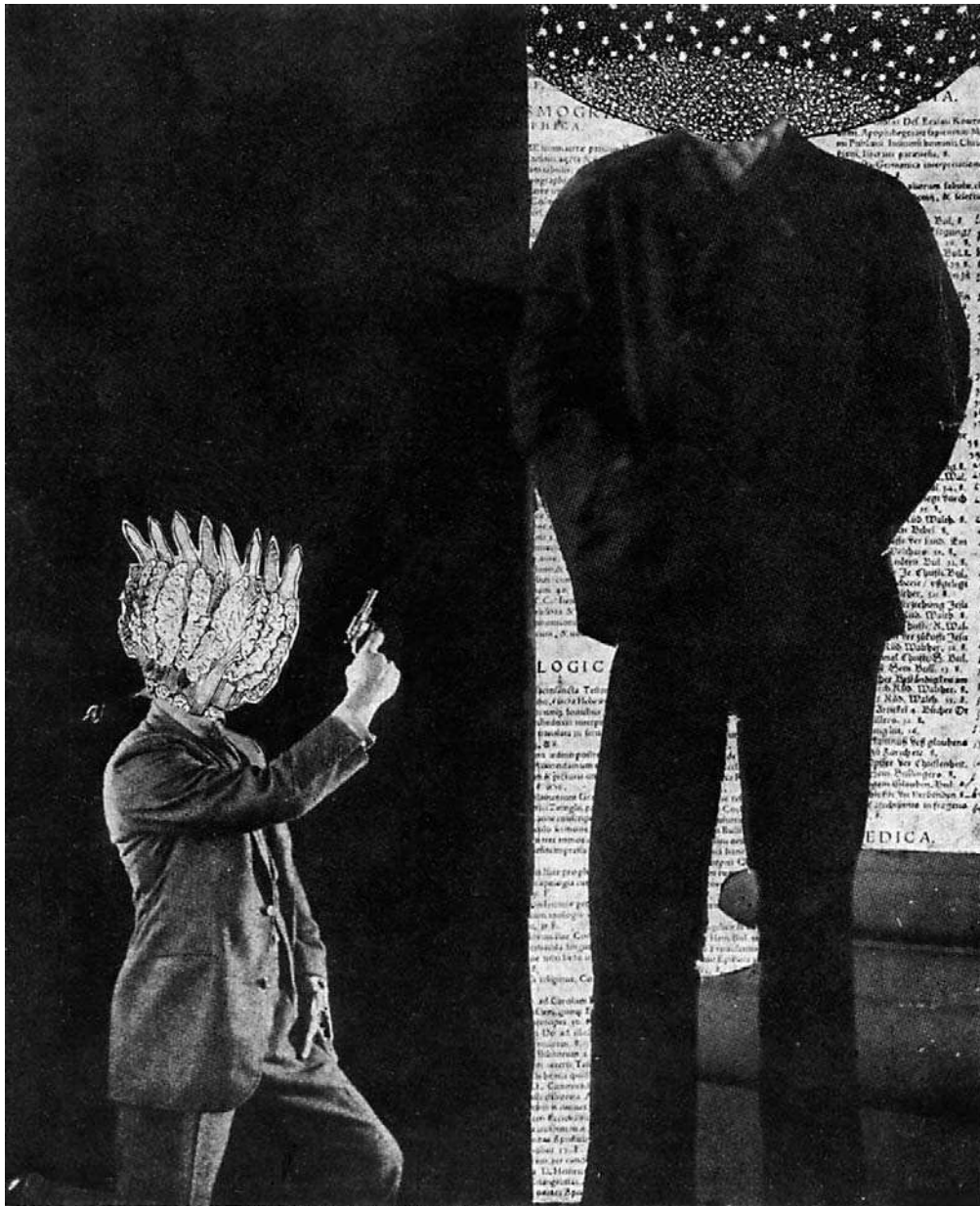
Le cadavre exquis

IL FAIT JOUR

*Tu ne t'en iras pas
Le corset se ferme et le velours noir se délace sur
le lit avec délices
L'oreiller obscur se pose sur l'insecte
Eclate et s'éloigne du Noir
Le marteau qui flotte s'en va et hurle
L'outate s'éveille sur l'affreux samovar
Drapeau que fais-tu des clapiers tu les remplis de
boue avec des roues
A la mauvaise étoile et à la surface du naufrage
La paupière diminue la boue
Je ne conte pas je n'ai jamais pu décrire le sommeil
Je disperse soigneusement les flacons sur l'étagère
et je recueille la nuit
Le bois se confond avec l'oiseau, et son ramage en
forme de bouchon regarde les formes brisées des caves
Il faut y aller et y mourir avec joie
Une table ronde de moins dans les émeraudes et les
armures intactes seront silencieuses hors des clai-
rières où les épées vertes boivent avec les heaumes
leurs convives
Amoureux du commencement des lampes j'éteins la nuit
des nerfs et je m'éveille*

André THIRION

МУТАН ЛОВ У БИСТРОЈ ВОДИ

нека ноћ буде какву ви хоћете, али ја знам шта знам.
лећи ћу у први кревет из којег ниче трава. Лећи ћу.
има неко који је паметан и осетљив као ипак; он грозно јеца иза зида.
Ипак,
и око ове песме метална шума у којој се шетају моји пријатељи. Моји
пријатељи.
са руком око струка жена или пламена. Пламена или обмане.
и они који никад не говоре крај овог стола. Унакажени.
а са свих страна допире сањива вода коју додирују оне својим босим
ногама, тајанственим као руке. Ногама.

и на дну те воде затворила је очи она на коју никад не мислим. Не
мислим.

затворила је очи да ме боље види, да ме боље чува. Чува.
јер она чува, она чува да све ипак не оде до врага. До врага.
над овом песмом моја погнута глава, моја рањена моја смешна глава.
плава боја за навек је измењена, здробљена, смрвљена. Мрави, мрави,
да ли плави, да ли грозни, роне лењим дубинама. Мојим.
ако се боље загледам секс ноћи је заблистао у сазвежђима. Босе звезде
чекају као уши зебре. Зебре и девојке.
ноћ, и ноћи је долазило да везује ове речи ове реченице. Ове опијене
чавке чека та мрежа.

ноћ је долазила, одлазила, као што нико не долази, не одлази, са свих
страна, из срца. Из црних зрцала.

ноћ је волела, кад се брда дошаптавају. Дочаравају.
ноћ је расла као претпоставка, као падала ти месец труп.
ноћ отварала као вратнице, као стазе које снују увек заверу. Стару
палму светлости.

као ноћ љубавника, истим степеницама,
о земљи све се тише спушта.

ако сам замагљен

доста али доста

ако се сећам први. Заиста.

чији је појас изгубљен у овим шумама?

лик од сломљеног огледала, заборав је наш. Мој, твој, наш, наш.

опет се враћа као облаци пред зору. Пред зору.

лепа је као случај као два корака отшкринута тротоарима, као злочин,
као мрља мастила на овој песми, као јунска ноћ пуна
свитаца, као затишје пред први снег. Као два корака.

ако си ту да слажеш времена као зрна. Као чађ.

ако си часовник који куца а који нема казаљке. Нема.

поменут, опоменут.

ко, ко је она? Ко си ти? Ти, ти.

она је лепа, она је дивна, она је рошава.

он је затворен у утроби времена

не, он није временит, ветровит.

не, он је само сеновит, трновит

он сам ја, он си ти, он је жути коњ или питање.

ржу коњи или пут.

иди, иди, ово је поглед чупан са земље. Поглед до краја.

иди, иди, тиши је камен камен.

врати се тој звери, тој завери, прети и ћути.

један глас у ноћи без тишине. Без тишине.

нисам заборавио ни рибе ни птице с бледим челом. Не.

јер оне слуте да горе бољи живот каткад жубори.

уочи ноћи

у очима ноћи

у очима где сад глођу кости неких тешких река

где сад лочемо клипане лочемо

боже како су дивни дани — дође војник, рече и оде. Оде.

војник који можда ни не постоји

али ја ћу га сигурно издати, убити.

VANE BOR

УЗГРЕД БУДИ РЕЧЕНО

Данас, данас боље но икад, ми знамо на чему смо и где смо стали у овом без излаза и да се пукне од смеха балету света, у коме смо били и нисмо били, али били или не били заиста. Јер живети — оно што ви називате живети, и што ми, ако се само о томе ради, пристајемо да означимо том речју — живети, ево једне драме од које нас неће ништа спасти, као ни вас. Но кад је потребно да говорите и они који су имали смелости, слабости или снаге, изгубљени у слепим превојима те хаљине која се већ срозава са тела идеје, у тим гнусним повојима и пеленама сумњиве светлости и карлсбадског блата где лече ишијасе срца и мисли они о којима овде неће никада бити говора, да не пређу преко питања које им је постављено једном за свагда, и које су они у пуној савести поставили себи и другима, они, а то смо ми, ми нећемо моћи да то питање *опет* и *увек* не поставимо у свој његовој непомирности. Једнога дана изненада, а то је било једно истинско људско откриће, ми смо разумели да у питању није више била песма (нова или стара), ни мудрост, ни хармонија (класична или модерна), ни принцип идентитета, да није било у питању добити или изгубити, ни проблем живота или смрти (лакоћа живота, лакоћа смрти); у питању је било сасвим нешто друго, — проломљено једно небо, пламен и бес, — једна нада, једна свирепанада, која је најближа очајању, и коју не треба мешати са недостојном хришћанском идејом спаса или утехе, нада да човек може бити најзад истргнут из тих дуалистичких полуга, ишчупан испод тих маљева свођења, тих антиномија које су само једно хтеле: да га учине безопасним. Овде, у овој вароши, која је, упркос свих тврђења, само једна гомила окречених рувина, где је духовност *табула раза*, приметили су само нашу модерност, у чему се нису преварили, јер нико, нико није био више у свом времену, у *овом* времену; али оно што је чинило сву тежину нашег става, то прекорачење, то диалектичко кретање ван времена и модерности, ту опасну смртоносну игру или битку, ко је могао да примети, да прими? То унутрашње нагривање, та корозивност, та субверзивност, те карике (не увек видљиве) једне апсолутне слободе, где се манифестовао дух, у ономе што је вечно и неизбежно у њему, остали су неразум-

љива азбука. Јер радило се о *проказивању* једне подвале. И ми смо само једно могли, ми смо могли само једно: да одрекнемо послушност, на свима фронтима, и да оставимо ту непомирљивост да делује на свима плановима духовног активитета, то јест на свима плановима оног што се као такво представљало. Шта нам је преостајало но изазивати, како се знало и како се могло, сваком акцијом или неакцијом, свим оним што се рекло или прећутало (и што ни онда није никада било уступање или повлачење), изазвати тај прелаз од идеје до чињеница који је био неизбежна; а тај прелаз, који чини сву стварност идеје, и сву надстварност чињеница, морао је да се појави у виду конфликта, у видовима једног трајног моралног конфликта, између нас и вас, између нас, и заиста тек у нама самим. Отуда то одрицање послушности чак и пред заповестима наше сопствене судбине, нашег сопственог разума, та непомирљивост, тај протест, који су инхерентни овом ставу, конкретизацији овог става; и зато њихове последице нису биле случајне и неће бити случајне, као што су могле изгледати или као што ће моћи изгледати, у својој изолованости, и у својој појединачности. Говорило се о нашим испадима, о каприциозности или читавој једној поетици своје врсте, а у питању су били наши најосновнији разлози постојања, у питању је било преламање једне разорне светлости која није знала за обзире ни за поштовање, јер се изгубила свака ваша мера, јер на том укрштању ватре, на том сечиву духа биле су побркане све видне разлике. Говорити о нашим испадима, — сва глупост света, овог „нашег“ савременог света, сва његова учмалост нека овде буде жигосана, — говорити о нашим испадима, а то су били само неизбежни судари, само консеквентан, иако искидан, низ реакција једног противстављања једном исто тако консеквентном и повезаном систему мисли (немисли) и живота (неживота). Мало је нас који не жале што друга, још много бруталнија средства нису употребљавана као полуге најширег порицања, до кога нам је увек највише стало. Али нека ово питање о ефикасности и неефикасности употребљаваних метода при манифестовању једне мисли, то питање тактике, и питање о разочарању и одушевљењу, то питање живаца, не заварају никада ни-

кога. Суштина те апсолутне негације, те деструкције, — реч која је прави баук за многе, црвено платно које смо с времена на време знали да завитламо пред биком, — налази свој прави смисао тек тамо где уопште престаје свака разлика између афирмације и негације, где уопште нестане сваке антиномије између деструкције и конструкције: дефинитивну слободу мишљења она изражава на плану човека, као што већ постоји слобода изражавања на плану материје. Ако се та слобода мишљења и њено изражавање поклапају са апсолутним детерминизмом човекових акција, и ако је фатална последица тога пустош у свима областима где је човек до данас свијао своје породично и заједничко гнездо безбедности и сигурности, јадне сигурности, бедне безбедности, градио склониште, приватно и јавно, да се склони од олуја свог сопственог али свог правога бића, свог вратоломног постајања, ми се и пред том фаталношћу савршено одричемо сваке помисли да приступимо ма каквој армији спаса, или чак ако хоћете, самоспасавања. И онда је разумљива наша субверзивност, и тај преокрет, који захтевамо од свих а најпре од нас самих, којим би сви појмови били подвргнути једној неумољивој критици, и којим би трансмутација свега била постављена као постулат целокупног духовног активитета. Не, по хиљаду пута не, ми не допуштамо, ми нећемо пристати да оно што у недовољним резултатима овог критичног процеса, који је истовремено процес наше мисли и процес који смо повели против саме реалности, ми не можемо допустити да оно што у тим контингентним резултатима изгледа могуће, оно што се на њима некоме учини примљиво или примамљиво, а што је за нас само један мртав резидуум, само белега корачања једне идеје која своје пуно значење добија тек у сопственом конкретизовању, у својим будућим моментима делања, — не, по хиљаду пута не, ми не допуштамо да то узимате као *наше*, као мост којим бисте хтели да нас вежете за свој животни позитивизам и оптимизам. Нехотична лепота којом можда зраче извесни видљиви одблесци једне непрекидне кризе, не пружа вам руку помирљивости. До те лепоте (преварили сте се: употреба те речи није признање са наше стране, нити тражи признање вашег „ипак“!), до те лепоте нам је мање стало но до постојања тих одблеска, а до њих мање но до непрестајања те кризе у којој се, пред нама, грчи и преображава лик начелне јаве. А непре-

станост те кризе, ван које за нас нема опстанка, условљена је непрестаношћу нашег неконформизма, живим трајањем читавог комплекса наших схватања и њихових нужних, челичних метаморфоза, неугасношћу наше мисаоне крајности. И као што категорички одбијемо ваше признање да је тај вама несхватљиви ток наше мисли „ипак“ донекле оправдан извесним рецимо „поетичним“, сребрним капима које заплусну обалу целисходности и естетске безбедности које се ви грчевито држите, исто тако демантујемо ваше инсинуације да је тај ток неизвесан и искидан пошто на својим географским картама не успевате да га забележите. И треба ли сада учинити јасном сву ту реку понорницу којом је била наша мисао ношена, да би се показало да све ово овде, рецимо ова публикација, није једно случајно окупљање у пустим гудурама литерарне ћудљивости? Треба ли стрпљиво, подробно описати како је дошло до ове коагулације, и поставити је на њено „историско“ место? Једна *видљива* карика... И најзад, је ли нам стало нешто нарочито до оних које су *пошле*, из своје сјајне, прозирне, али конкретне астралности, које су биле пошле ка материјализацији, ка коагулацији? Јер није у тој виртуелности обелодањења сав њихов смисао. Речне карике једне слободе, једне истине која постаје, једне мисли.

Било је речи изговорених иза кулиса, или уопште неизречених, али које су исто толико битне у дијалектици бесконачне драме нашег опстанка, колико и оне изговорене на позорници, још битније можда.

Вероватно, међутим, да се желело закључити да смо мање или више спремни на примирје, да смо се „уразумили“, да смо увидели да и нама не остаје ништа друго но да уђемо у нормалан колосек, да примимо судбину, да извојујемо себи угодан положај међу својим ближњима у понуђеној хијерархији, једном речју да нађемо себи згодно место под сунцем. Јер нису ли се зар и други, скоро сви други, убрзо оставили својих младалачких варљивих илузија, и пошли путем увиђавности и мудрости, да би не само своје живљење но и своје мишљење разборито прилагодили постулатима реалног живота! Они су, витези опортунизма, своје практично опхођење у реалности обвили, овенчали утешним ореолом практичне мисли; али тај ореол им је спао на очи, и они сад гледају свет само кроз златну праšину тог заокругљеног оптимизма, а уместо свог лика, у заспалом огледалу своје савести,

виде само бриљантни склад своје световне кариере и свог духовног велтаншаунга. Буду ли без замерке заслужни, смрт, тај помпезни фотограф кога се укусно плаше, за потомство сачуваће њихове фигуре, у неколико ласкавих поза, у своме албуму великих мужева. Прелиставајући, међутим, тај скупоцени албум, ни један од тих снимака, и ни једно од празних места спремних за нове снимке, нису нам се учинили довољно светлим да бисмо пред њиховом сјајношћу, и ње ради, ма и за тренутак помислили да у себи угасимо разорну светлост непристајања. Непристајања да свој морални лик подесимо према тим, већ унапред опредељеним и провереним, негативима судбине. Судбине коју је срећа предвидела за нас, судбине коју би наш успех имао само да овери. Не, ни у нашим часовима ћутања, у најтишим превожима једног трајања које смо међутим осећали као трајање, ни у недовољно чујним, недовољно маркираним нагласцима полугласа, ни у замореним каткад, или немарним одјецима наше досаде, не можете тражити симптоме резигнације, не можете се радовати усахнућу наше (и наше!) речи сведочења пред духом.

Ако је, од *Јавне Птице* (1926) до данас, Милан Дединац ћутао, ћутао заиста, то ево није значило одустајање од једне „заблуде“, устукнуће пред непроходним, дедаличним, планетарним амбисима којима га је водио један „погрешан пут“, прагматично пренуће пред „залуталашћу“. Ако су и он и Марко Ристић, (са различитом методом, уосталом, пред увек истим питањем морала које такав рад повлачи за собом), своју сарадњу у једном дневном листу сматрали бар минимално *могућом*, то није значило да они своју идеологију пристају да подреде механизму тог публицистичког рада, да је тим механизмом покрију, и, мало по мало, замене. Како би пријатно било видети немаран, дендиски дилегантизам где се волатилизира једна дубока понесеност диалектиком духа, у повременим лирским прилозима које је Душан Матић овде-онде, изоловане, губио у непрегледним пољима типографије! Као што би лако било, у књигама Александра Вучо тражити и наћи само поетичне резултате једне литерарне сујете и превидети крваве загрљаје поезије и триумфалног пораза у њима.

И сада, као и до сада, без и једног одступања, без и једног уступака, били смо, и остајемо у самој матици своје мисли. Били смо, и остајемо решени да своју мисао носимо још левље од свога срца.

Међу елементима дезагрегације и агрегације за које тврдимо да су непрестано живели у нама, а који нису били доведени до гласног, до видног остварења, било их је, рекли смо, који су у извесним тренутцима по својој природи ка таквом остварењу тежили. Чињеница да до таквог остварења није дошло, није никакво порицање њиховог постојања, њихове нужности, и њиховог унутрашњег деловања.

Поред *Путева* и *Сведочанстава*...

... Какав горући мост има да нас веже за дане који већ припадају смрти; знамо, светлост, јадну светлост једне сенке треба да дозвемо. Ко говори овде? Ко је господар у својој ноћи? Ко има право да нас подсећа ко смо? Све што смо говорили или водили, порубе једног брисања, ни пламен тај који нам се чинило да пратимо, више не постоји: он је тек пред нама. Сопствену светлост и свој ваздух, у коме тек дишу ове речи, цео један живот као своју најдрагоценију поставу, не, као сав свој смисао, оне захтевају. Ко тражи од нас објашњења? Ко нас враћа к нама самим, ко нас изводи из куће и оставља на прагу нас самих? Мочвари су све дубље; тај оштрин ваздух где нам треба живети; пепео и перје сећају нас на мрак земље, на ваше земље од којих се ћути...

Поред *Путева* и *Сведочанстава*, где су извесни елементи наших преокупација добили један недовољан али опипљив облик, у тим истим годинама 1922—1925, за нас су постојале, за нас постоје, и свој су унутрашњи резултат постигле, и друге публикације које нису прошле кроз штампарске машине, и које каткад нису, у своме материализовању, ишле даље од замисли. Тако су се још први, у многоме безазлени, *Путеви* упутили ка *Црвеном Кругу*; тако су се, за нас, још пре но што су постала, *Сведочанства* конкретизовала у *Присуства*, која су, сећамо се, у сваком примерку свог првог броја, уместо „уметничког прилога“, једним гестом истинског хумора, имала да понесу један од оних пљоснатих револвера од картона чији пуцањ зависи од једног нагло избаченог листа хартије. Те две публикације, које међутим никад нису угледале видело дана (то прљаво видело људског дана!), само су две, случајно изабране и за нас јасне белеге нашега пута, које без сентименталности помињемо. Али ми знамо да би боље било да су оне и за друге биле јасне. Њихова би нас појава на том виделу дана, данас поштедела овог ретроспективног обележавања. Исто

тако, за нас, само за нас, пала је, и *постоји*, *Ноћ Прва* (1925-1926), иако је њено црно зрачење остало невидљиво. Још један полазак заједничког афирмирања наших схватања, наговештен је у осмом броју Глигоријевог *Савременог Прегледа* (5 марта 1927). Тај број сâм по себи био је већ један од оних одвише ретких, искиданих етапа једне идеологије, која баш у низу тих етапа може наћи своју покретну дефиницију. *Отворено Писмо* које је у том броју *Савременог Прегледа* Душан Матић упутио *Јавне Птице* господину“, приказивачу „Непознатом Милана Дединца, говорило је већ у име правог постајања те идеологије.*) А даље, продирно урезивање тог постајања, тек се објављивало :

Од идућег броја „Савремени Преглед“ излазиће уз најактивнију сарадњу оне групе људи која се створила још пре две године око кратковског часописа „Сведочанства“.

*

А. Вучо, Дединац, Младен Димитријевић, Марко Ристић, Душан Матић и најзад Драган Алексић, наступају.

После дугог ћутања, час мучно уздржаног, час вољног, јављају се нови потреси, од којих још многи нису уздрхтали у јези, промичу нове крваве сенке, које вихор заноси, као пламенове, ка *оној страни* где је „Дух без навика, дух заиста у Духу, или један Дух са навикама много чистијим“.

Никад ми нисмо мислили да пребацимо лучне мостове, преко све ширег јаз, између нас и света. Нећемо ни сада. Никад.

*) „*Посивљам овде, једном за свагда, пићање морала*, јер о томе се ради, господине, отварам овде процес, чијих нас непредвидљивих последица ни једна психолошка компликација, ни један компромис, неће моћи да спасе, ни вас ни мене, и копам јаз између вас и нас. И ако вам пишем ово није да браним Милана Дединца и себе (рушење личности већ је отпочело, господине критичару: талас нас носи или ми носимо талас), већ хоћу да протестујем противу ваше ружноће моралне и друге... Ово мало слободе, али слободе апсолутне и дивље, ми ћемо знати да бранимо до краја. То очајање и лепота (да, господине, лепота и очајање) шта ви о томе знате, шта знате о глечерима и о усијању, о томе ваздуху, „који је углачан као дијамант“? Али коме говорим?... Запамтите добро, ви који се позивате на Свето Писмо да бисте мирно прљали једног човека, под чијом сенком само, ви сте један бедник, да у том истом Светом Писму стоји да Бог (ваш Бог) „бљује млаке“, и да ће мој „славопој *ћушуре*“ а не ваше *ћубре*, бити последња реч не само о песнику, Милану Дединцу, већ и о осталом. За оно што волим, за оно што партиципира од оне светлости, можда црне, али светлости, ја ћу увек имати само речи без мере, *речи без мере*, а руке од камена за ваше кости (о већ тако труле!) и за вашу савест пузаваца. Последња реч биће наша. А ово је тек прва.

А сад кушуј, еј ти, ништавило, звезде су толико зора.

Немам обичај да поздрављам лешину, још мање анонимну.

25 ФЕБРУАРА 1927.

Душан Матић.“

Наши узвици, наши црно-зрачни трзаји. неће за- помагати разумевање, нити ћемо мамити на усијана колена насмејано девојче признања и захвалности; нико и ништа нас више неће моћи зауставити у овом стремљењу по опасним ивицама духа, духа који нема никакве заједничке везе са оном узаном цистерном коју ви називате „мишљу“.

У вези са свим претходним, између тог одвише широког видика на *оној страни* духа и ових одвише уских ходника који воде ка излажењу пред публику, пред њено непризнање до кога нам је стало, на тој тачци дакле, одакле се истовремено виде случајности релативног и неизбежност апсолутног и која је увек тачка где се сусрећемо и разилазимо, важно нам је и неважно у исти мах, што се уопште није појавио тај идући, девети број *Савременог Прегледа*, за који су већ били спремни текстови, памфлети и отворена писма, који би, у колико је то могуће, много шта учинили јаснијим.

А ево увода, који је *Стварност*, идуће зиме (1927-1928), имала да понесе :

У једном друштву где би се обраћала пажња на стварну акцију, рецимо на духовну акцију људи, у њеним различитим облицима, (и који су као такви, споредни), требало би, неколико њих који потпишују овај увод, и чија су се имена с времена на време могла видети у неколико здружена, да пред јавношћу, али пре свега пред самим собом, објасне своју дужу или краћу уздржаност од сваког учешћа у спољним појавама духовног живота. Како је, међутим, код нас та уздржаност свакако прошла неопажена, то је довољно истаћи је у две-три речи, и подвући, поред случајности, и њен вољни карактер. Шта је у том случају књижевност могла да добије или да изгуби, престајало је да има важности за нас пред питањем у колико је нама наметнут, или само допуштен, или чак недопуштен, један такав став. Непримећен од публике, он несумњиво, за нас, и можда још за неколицину, и можда најзад за непрекидно струјање духа, повлачи проблем наше моралне одговорности.

С друге стране, из сличних разлога, није потребно објаснити појаву, ми не кажемо овог часописа, но оне потребе, која се преко њега обелодањује. Она налази свој извор и у једној све јаче подвученој издвојености која се нашла у опреци са свима изразима интелектуалне активности око нас, ма колико се ови разликовали међу собом. Тако нам је могуће да се сусретнемо, сваки долазећи из *своје* духовне издвојености, и да за тренутак избришемо субјективна схватања која нас диференцирају, да, као подлогу за све што овде будемо могли рећи, узмемо то саучесништво које нас везује, ту нашу *заједничку* усамљеност.

Никаква неодређеност, никакав естетизам, никаква сујета, никаква субјективност, неће нас у овом тренутку спречити да, искоришћавајући овај сусрет, и пре но што бисмо даље пошли сваки само за оним гласом који баш њему говори, који баш њега зове, покушамо да прозремо оно што нас приближава, да поставимо грубу схему овог плана на коме се укрштају наша схватања, наше појединачне усамљености.

Непосредни, тренутни повод свему овом, мало је важан : извесне појаве и њихови носиоци задржавају нас само као симптоми, као белеге, као тачке по-

ређења, према којима се мере дух и наш и њихов, доба у које су се они затворили и где се спокојно одмарају, и наша негација. Све ово условљено само овим компромисом на који пристаје наша тренутна објективност; а сваки у својој удаљености, сам, да ли би икада?... Свакако не.

Од стране до стране, од часописа до часописа, од паролe до паролe, ниже се ево и оцртава један ланац, који нас не би могао везати, ни затворити у исти круг једне привидне културе, чак и ако бисмо *нереагирањем* изгледали као да пристајемо уз тај талас. Мислимо, ако ни на шта друго, а оно бар на нову плимину часописа који, уз већ постојеће, и сваки — кажу — са својим етичким поставкама, сваки са својим претензијама, сваки са својом ниансом, преплављују, прљају видну обалу духовне реке. Овај наш поглед, кад већ пробуден, свесно бачен на то клијање публикација и на храну коју оне носе, ова наша намера да се оградимо од те (чије?) воље, од тог ропског живота, од тог мртвог рада, од тих извешталаких префарбаних видика, од тих посувраћених претеча, исто колико и од те мисли без диалектике, од тог гласника који нам никад није донео никакав стварни глас, и најзад ово наше одвајање, захтевани су савешћу, и неизбежни. Они превазилазе свој повод, па ма у коју долину без одјека да се сруши наша реч.

Сматрамо своју негацију за замашнију од њеног објекта, за *сиваралачку*. Криза, која је истовремено њен узрок и њена последица, и чији је она само део, нека врста корените моралне кризе, која за нас не подлеже никаквим утилитаристичким мерилима, довољна нам је гаранција.*) Из те кризе зраче, час светло, час тамно, помоћни, контингентни, споредни облици, које ми још увек пристајемо да називамо песме, есеји, цртежи и т. д., и који досежу до истог *неумешничког* плана где се ломе и наша питања, и наше побуне, страсти, субјективне илуминације које нам преображавају свет. Случајности, споредности, пресеци који су постали видни, једне не-престане унутрашње нужности.**)

Из свега што данас овде говоримо, може се лако видети колико су извесне поставке из овог увода остале актуелне и колико их с правом данас можемо износити као доказ јединства наше мисли, њеног јединства у трајању. Желимо, међутим, да сами укажемо на извесна субјективна оградавања која су умањивала ефикасност тог поласка, и која су можда и омела његово остварење. Данас налазимо да су тај страх над личношћу, та брига над усамљеништвом индивидуе, излишни.

Чини нам се сад такође да је побуда о којој смо говорили у том уводу, ма схватајући је само као претекст, да су те појаве на које смо правили алузију, ма схва-

тајући их само као симптоме, недовољни. Не тражимо више један тако опипљив, и тако ништаван симбол онога од чега се још увек, и све више, десолидаришемо, да би нам, пред нама самим, био оправдање за прелажење преко индивидуалних диференциација и преко појединачних биографских немара. Било је и тада, ми то знамо, дубљих разлога за тај сусрет, и била је, свакако, већ унапред постављена та „груба схема оног плана на коме се укрштају наша схватања“. И те наше „појединачне усамљености“ нису биле тако удаљене једна од друге, да би се тај сусрет заиста могао назвати „компромисом“, тим пре што је било у питању сложити, и то тренутно, индивидуална настројења само петорице или шесторице људи. Али нам можда баш то „саучесништво које нас везује“, баш та „наша *заједничка усамљеност*“, нису били довољно рељефни, довољно објективно непоречни.

И данас, када је нас тринаест не само пристало, но осетило неодложну потребу да истакне, у кратком „словном“ уводу који се налази на челу ових страна, то „саучесништво“, — данас, дакле, кад је не само већи број оних који не сматрају да их полагање за оним гласом који свакоме од њих говори, „који баш њега зове“, одводи стазама које се разилазе, него и кад се мање но икада бринемо о заштити наших појединачних приватних својина, посебних стаза, — ми ову колективност својих хтења истичемо без страха, без сујетних ограда, и не сматрајући је као жртву.

Да бисмо *постављање* овог данашњег заједничког активитета оцртали што конкретније, навешћемо овде неколико момената из његове предигре, неколико знакова једне потребе коју смо сви осећали. Јер није то била једна случајна, једна изненадна идеја, када је, у децембру 1929 године, Ђорђе Јовановић, који је дотле сматрао да је његова делатност у *Траговима*, са Ђорђем Костићем и Оскаром Давичом, довољно испољење онога што га гони да, изван литературе, иако актом писања, потврди и оповргне садржину своје мисли, дошао да предложи Душану Матићу покретање једног часописа где би се најзад, логично, активитет његов и његових пријатеља испољио као паралелан и сагласан са оним што су за њих већ представљала, ма и недовољно изражена, схватања неколицине других, са оним у чему стварно суделују. Неколико личних разговора показало је, са савршеном јасноћом, да је идеја о нужности заједничког

*) Две године доцније, свој *Други Манифест Надреализма* (*La Révolution Surréaliste*, № 12, 15 décembre 1929), почиње Бретон овим речима:

„En dépit des démarches particulières à chacun de ceux qui s'en sont réclamés ou s'en réclament, on finira bien par accorder que le surréalisme ne tendit à rien tant qu'à provoquer, au point de vue intellectuel et moral, une crise de conscience de l'espèce la plus générale et la plus grave et que l'obtention ou la non-obtention de ce résultat peut seule décider de sa réussite ou de son échec historique.“

**) У пројекту је било да се тај увод настави глобалним описом једног антипозитивистичког схватања стварности. Скица за тај наставак, са врло малим изменама, ушла је у књигу *Без Мере* (стр. 193—192).

потврђивања онога што за све нас *јесте*, и заједничког порицања онога што, мада постоји (и како!), за све нас *није*, јер не може да буде, да је идеја тог заједничког потврђивања и тог потврђивања наше заједнице, допрла до крајњег руба једне неминовне реализације. И 2 јануара, баш једног вечера кад је у суседној кући, посред вуне и чаршава једне постеље, букнуо пожар, док су они које је та постеља чекала (несрећници!) гледали комад *Без Љубави*, ту, изнад дима, поливене паљевине, ватрогасца и жандара, нас двојица, и Александар Вучо, трагањем разговора, наишли смо на питања на која смо сви имали да дамо свој пристанак, која су имала да буду костур нашег далекосежног пристанка, и која су, неформулисана али непоречна, неопходна, већ унапред била постављена у нама и око нас.

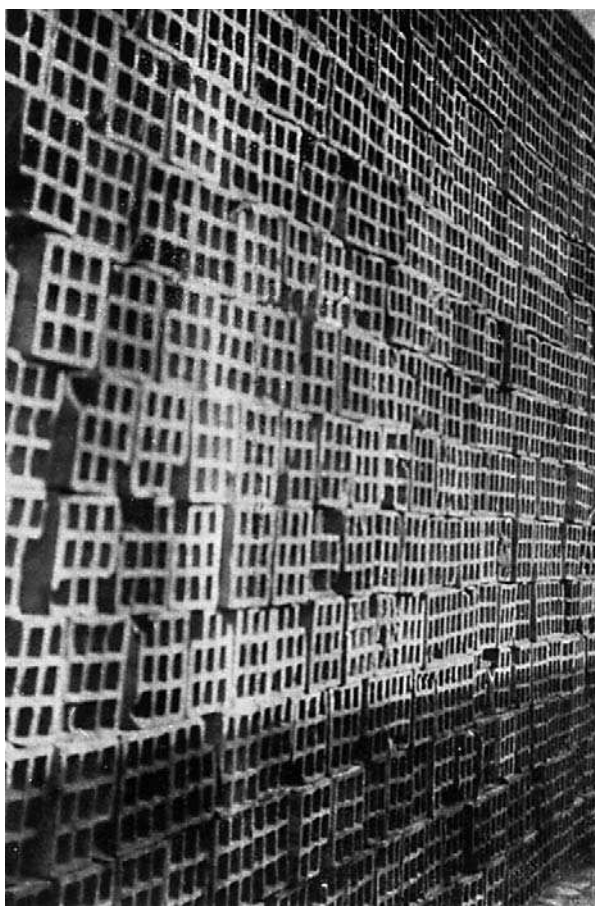
Пошто су се дефинитивно кристализовала имена оних који се, по смеру свог досадашњег рада или нерада, нису могли обићи, шесторица међу њима, Александар Вучо, Ване Живадиновић-Бор, Ђорђе Јовановић, Слободан Кушић, Душан Матић, Марко Ристић, који су без претензија и чисто административно узели ту улогу на себе, упутили су позив осталим: Звездану Вујадиновићу, Велибору Глигорићу, Оскару Давичо, Милану Дединцу, Младену Димитријевићу, Рад. Живановићу, Љубивоју Јоцићу, Ђорђу Костићу, Милораду Лукићу, Бранку Миловановићу, Кочи Поповићу, Ристу Ратковићу, Милоју Чиплићу.*) Свакоме је била остављена мо-

гућност да се својом личном иницијативом, простим, некоментарисаним неодзивањем на позив, аутоматски разреши сваке даље обавезе. Тако је, — у кругу оних за које смо сматрали, по ономе што смо о њима знали, да су, сваки према својим способностима, донекле суделовали у једном духовном послу коме је ваљало први

пут поставити једну хомогену основу, и од којих нико, ако му његове моралне квалификације нису биле видно детериорисане, није био а-приорно елиминисан, — свакоме било остављено да по свом сопственом нахођењу може да учини први корак десолидарисања од овог нашег покушаја хомогенисања. Тај први корак учинили су: Ристо Ратковић, чије су једине афирмације које нешто значе, *Вечност* и *Мртве Руквице*, постале у сенци баш онога што је требало да га наведе на признање те хомогености, али чије дволично држање, и не само у овој прилици, доводи накнадно у сумњу *наше* признање његовог припадништва тој хомогености;

Звездан Вујадиновић, шта хоће на крају крајева тај амбициозни и конфузионелни

болне превоје својих и туђих живота? И да ли бисмо могли рачунати на неког који ни на кога више не рачуна? Па ипак захтевамо немогуће, и увек немогуће, од свега што нешто још захтева, и од онога најзад што ништа не захтева. Јер можемо ли допустити, ми полазимо од тог питања, ма једним тренутним, уморним одмахом руке, једним осмехом опрезног ограђивања, јер смемо ли допринети, ма само једном трунком скепсе, ономе леглу, оном упорно изграђиваном зиду од лежаја агностицизма, ироније и равнодушности, подигнутом на ругло неопходне паљевине и правог *сазнавања*! Сваки лепези лепезе неповерљивости поздрав је том зиду, оданост нехотична, јер тај зид привлачи у своју сенку и оно што му не припада, само ако је за тренутак то недовољно отпорно, и лебди. Мржња постаје служба. Ми можемо, увек, само ударати главом о зид.

ЗИД АГНОСТИЦИЗМА

NIKOLA VUČO

*) Поводом овог низа имена. Ми нисмо унапред разочарани у личностима. Наша евентуална међусобна разочарања не могу бити аргуменат против нас. Какву бисмо коначну наду могли спустити, као зрак кроз мутно стакло будућности, у полутамне, у

доживотни секретар Промашеног Сепаратизма; и Милоје Чиплић, пријатељ овог последњег. Сви остали одговорили су афирмативно на следећа питања:

1) Верујете ли, у начелу, да међу свима нама постоји, мимо свих индивидуалних разлика, извесна духовна заједница, која нас одваја од свега што се око нас намеће као духовни живот?

2) Сматрате ли да је, у овом тренутку и у датим околностима, потребно да своје делатности до некле удружимо, т. ј. да то што нам је заједничко истакнемо, и тренутно организујемо у једну дисциплиновану акцију?

3) Пристајете ли да, ради те заједничке акције, тренутно пређете преко поменутих индивидуалних разлика?

4) А осећате ли се способним да, и у непредвидљивим диалектичким моментима ове заједничке акције, жртвујете психолошку страну свога „ја“, у колико би она могла шкодити тој акцији, управо вашим учешћу у тој акцији?

5) Узимајући све ово у обзир, мислите ли да је потребно, и то у што краћем року, обележити једном колективном публикацијом овај наш сусрет и намеру да се организујемо?

6) Верујете ли у могућност и у ефикасност и каквих других заједничких манифестација, увек водећи рачуна о реалној ситуацији датих околности (на пример у могућност и у ефикасност уметничке саботаже, и интелектуалног, неизбежно скученог, протеста уопште)?

И поред својих афирмативних одговора, Љубивоје Јоцић, Милорад Лукић и Велибор Глигорић не налазе се међу потписницима увода штампаног у почетку ове публикације, и који је састављен на основу тих питања.*) Што се тиче првог, Љубивоја Јоцића, ово писмо...

26 јануар 1930

Драги г. Матићу,

Иако сам синоћ одговорио позитивно на постављена ми питања о заједничкој акцији, осећам се још непотпуно спремним да учествујем у једном таквом послу.

Да не бих сметао овој вашој акцији, која ми може бити симпатична, ја Вас молим да изјавите свима да не рачунају на моје учешће. Ја више волим да останем по страни. Ја сам незадовољан са самим собом.

Поздравља Вас
Љубивоје Јоцић.

Што се тиче другог, Милорада Лукића, („картелом“ је тај господин називао стварање једног моралног покрета!), упућено му је једно писмо, где је свако карактерисање његово било замењено тривиалношћу тона, и којим је обавештен да после свог држања за нас више не постоји. Доста.

Што се тиче Велибора Глигорића, који је био спречен да присуствује једном разговору конкретнијег обрта, у коме су по-

*) С друге стране, тај увод потписује Петар Поповић, који је накнадно приступио овом покрету.

кренута извесна питања, о којима нам се чинило, кад је реч о једном заједничком духовном активитету, да је неопходно да и он каже своју реч, замолили смо га, једним писмом, из кога ево главнијих ставова, да нам изложи своје мишљење о тим питањима. Наиме:

1) У првome од оних шест „начелних питања“ на која сте дали кратак афирмативан одговор, та духовна заједница обележена је само једном спољном карактеристиком, тиме што је речено да „нас одваја од свега што се око нас намеће као духовни живот“. Постоји ли, међутим, међу свима нама, и једно дубље, једно унутрашње јединство? И како би се оно могло дефинисати; тако да непозивање извесних личности међу нас, самим тим буде јасно?

2) Можете ли усвојити надреализам као ознаку тог унутрашњег јединства? И, што се вас лично тиче, са каквим оградама? Можете ли потпуно учествовати у једном покрету који би себе одређено и отворено признао за надреалистички? И зашто?

3) Имате ли довољно поверења у значај, у замашност, у извесну вишу опортуност таквог покрета, тога покрета? Толико поверења, да бисте пристали да свој књижевни активитет потпуно доведете у склад са захтевима тога покрета? Да бисте пристали да се, бар тренутно, одрекнете сваке друге делатности која би се, у истој области, косила са тим захтевима?

4) Једном речју, да ли бисте пристали да генералну линију свога публицистичког активитета уврстите у комплекс надреалистичких тежњи, и то и изван овога часописа?

Верујући да је и ваша, као и наша, намера, да овога пута, овом новом поласку, (и скупљању и рашиштавању које он захтева), дате много већи и озбиљнији значај но што би било просто покретање (још једном!) једног неопредељеног и дакле неизбежно конфузионелног „модернистичког“ часописа, рачунамо да ћете схватити и потребу овог начина рада, и да се нећете задржати на његовој формалистичкој страни. Ви сте носилац једног оштрог критичког протеста до кога нам је стало, али ваше присуство у самом језгру овог покрета захтева неизбежно, и за вас, један промишљенији пристанак, чак и на извесне жртве. Непристанак не мора значити непријатељски став ни са чије стране; својим пристанком, међутим, морамо се сви осећати обавезани.

На ово писмо добили смо следећи одговор:

Драги Ристићу,

Ваша одлука да овог пута дате акцији сву озбиљност једног покрета (а не просто покретање још једног „модернистичког“ часописа) потпуно је оправдана. Преко је потребно да се у нашој средини дође већ једном до хомогених покрета који ће бити резултат пречишћених духовних заједница, а не генерација, вршњака, кафанских столова, клубова и позванстава. Покрет који би у нашој средини постигао међу својим члановима потпуно унутрашње духовно јединство носио би већ у том факту један велики део свога остварења.

У своме чланку *Компромиси* („Размена“) изнео сам опасност којој је изложен послератни активитет познат под општим именом „модернизам“. У том чланку истакао сам да је крајњи моменат да се они који немају никаквих духовних спона са литературом која као таква постоји, издвоје из кругова у

којима губе своју идејну и моралну личност. Нарочито сам алудирао на подмукле акције неких млађих књижевника, Кашанина и др. који су покушали да кроз неку историску златну средину измире „модернисте“ са поповићевцима и дучићевцима и који су модернизам увлачили у извесно социално реакционарство. (У Марку Ристићу н. пр. нису гледали надреалистичку личност, већ ерудиту, књижевног сарадника „Политике“, лепо васпитаног господина, потомка Јована Ристића.) Модернистичка активност у последње време све више се утапала у ону литературу, којој су код нас главни режисери људи из „Гласника“.

Ваша намера да се изађе из тог литерарног о-бруча и да сви они којима није стало до књижевне каријере, пенклубова, антологије и историје књижевности, подигну протест против данашње литературе и против свега што условљава такву литературу, сасвим је благовремена. Ја сам у прво време то схватио као образовање прсчишћенијег авангардистичког покрета који ће бити базиран на једној оштрој критичкој линији мени врло блиској и дао сам пристанак да у том покрету учествујем (ма да неке људе из групе по радовима мало познајем, н. пр. Живадиновића никако, и не знам колико су борбено прекаљени и колико су дали гаранције да могу у таквом покрету учествовати).

Међутим данас, пошто сам упознао ваша питања, разумео сам да ви не можете другојачије деловати под ознаком надреализма, под којом сте се манифестовали и истицали у више прилика. Разумео сам да једино под том ознаком и у комплексу њеног садржаја могуће вам је да сачувате унутрашње јединство и хармонију рада потребну једном хомогеном покрету. То унутрашње јединство ви сте већ раније постигли под директивама париског надреализма коме сте чврсто одани. Ви сте се израђивали као заједница већ дуже времена и било је потребно ради вас и ради те заједнице да удружите распарчане снаге.

И сам сам осећао још у оном ширем разговору да је потребно да се између мене и вас (групе) радикалније рашчисти питање заједничког рада. Тим пре што између мене и вас нема јединства израђеног честим блиским акцијама већ сродности, сродности која долази од оштрог става према литератури и одлучног става на линији реалних односа (у различитом испољењу). Моја личност је данас посвећена тој линији, и моје уобличавање у надреализам не би значило издају те линије, али би значило слабљење ефикасности мога рада на тој линији која од мене тражи апсолутно независан став према свему. (Ја данас осећам потребу за реалнијом и конкретнијом критиком, једним протестом, протестом који би имао ширих резултата).

Не бих хтео да испадам из хармоније једне групе у којој би се или група морала прилагођавати мени или ја групи, нити бих пак хтео да одлуке групе, коју делимично познајем, узимам као интелектуалне и моралне обавезе. Због тога иступам из заједнице, остављајући вам могућност моје сарадње ако будете нашли солуцију за специјално остварење те могућности.

Велибор Глигорић. *)

*) Једно овакво или слично писмо, могло би, да није извесних релативних консидација о једној неизбежној, спољној и унутрашњој пропорционалности, бити карактеристично не само по један лични став, (у овом случају, на пример, по став г. Глигорића, у коме смо увек видели само једног екстремног *литерарног* критичара, а за кога смо, у овом кратком општењу, можда могли да констатујемо да и он осећа потребу за једним „протестом који би

Ми смо зачуђени, или, тачније, ми нисмо зачуђени на крају крајева толико, данас, кад се овде окупљају неколико људи који имају пуно разлога да верују и да не верују једни у друге и међу којима се пре свега одиграва духовна драма чији интерес, у свим смислима, — то ће се знати једног дана — превазилази равнодушни план литерарног па чак и интелектуалног, да један човек коме се они обраћају јер су у његовом активитету на-зрели, истина, пре *нагласак* но стварни израз револта (што и он сам врло добро зна), чиме су га они аутоматски сматрали скоро својим, жели да их сведе на једну школу, на једну технику писања, до чега им је најмање стало (што баш обраћање на њега најтачније илуструје). Ако ми у овом тренутку сматрамо да је индивидуални протест, забринут око конзервативне своје платонске „независности“, па ма колико интензиван и парајући био, недовољан и неефикасан, (— *нека се овде не брка ефикасност са успехом, категоријом којом се покрива све оно што је за нас најјучније, тим зидом гадости и духовне беде који се не свршава; нека је најзад и увек победа њихова; ефикасност нашег песимизма може само да значи будноћу једну, разлог да постојимо или да не постојимо* —), само је зато што и ми мислимо да је један шири протест неопходан, али ми сматрамо да је он неумитна последица баш дилатирања тих усамљених и појединачних протестовања; да, протестовања само, дирљивих крикова у којима се огледају најдивније људске авантуре, пламсања, али пламсања која су згаснула; и ми налазимо разлоге свог заједничког наступања само у унутрашњем развоју те мисли, у свима тим пламсањима исте и јединосусшне, и која је и овде и увек у питању. У примедбама које проистичу из једног оваквог одбијања да се увиди неопходност и ефикасност надличног дела-

имао ширих резултата“, што би нам га само могло чинити много ближим), већ би такво писмо, шта више, могло бити симптоматично за целокупну идеологију у име које извесна категорија интелектуалаца заузима погрешно критичко држање према целосходности наше акције. Ми мислимо да су те сумње у социалну реалност надреализма, основане на једној излишној потреби за индивидуализацијом, за апстрактним, дакле иреалним, израђивањем једног „апсолутно независног става према свему“, који бива све више илузоран. Иза те сумње, иза тог скептичког становишта које се поставља као једна напредна, евентуално материалистичка критика нашег — кажу — „буржоаског идеализма“, крије се у ствари један конзервативан, здравразумистички рационализам, који се увек добро сналази у друштву са индивидуализмом, законитим потомком бонапартистичког идеализма и мистичког бонапартизма.

ња, мада несвесно, но у толико значајније за нас, јер укоренењеније целом једном начину мишљења, као и у свим другим примедбама које нам се чине са *лева* и са *десна*, што се изједначује посматрано са тачке гледишта где се ми налазимо, која ипак није никако „*au-dessus de la mêlée*“ духа и човековог основног моралног конфликта, већ једино ближе самој стварности духа и самој надстварности индивидуе, ми назиремо у њима заблуде које више нису само заблуде тих полемичких индивидуалисања*), — која су потпуно без интереса и могу само да се сматрају као карикатуре оног фамозног „слободномислилаштва“, долазећи из произвољности става, где неумитност човекове конкретности и духовног закорачавања не може ни да се схвати, као карикатуре те самозване „слободе мишљења“, равнодушне и потпуно стерилне, која није ова фаталност без милосрђа, овај позив на који једино ми мислимо кад говоримо о слободи, — већ заблуде основног рационалистичког процеса. Њихови резултати могу чак бити супротни, крајње супротни, али они су у суштини исти: изврнута рукавица десне руке још се увек може искористити; она ће изгледати мало чудно на левој руци (пробајте!), али ће се са том бизарношћу лако помирити они који траже по сваку цену да покрију своје руке, своју мисао. Једном речју, у питању је паралогизам саме рационалистичке поставке проблема односа духа и човека. Да би се разумео овај наш подхват, све навике статичке и рационалистичке рефлексије морају бити напуштене, као неподесне да уоквире један духовни активитет који већ давно прекорачава све оно што су до сад биле категорије мисли, ти Прокрустови кревети разума. Ми немамо више да бирамо између индивидуалне мисли и колективне мисаоне материје, која би значила абдикацију прве. Ми остављамо другима, којима је стало да разнежено чувају своје ситне мисаоне сујете, ми им остављамо до миле воље слободу да потраже у овом катаклизму какво скривено место где ће се одати игри своје мисли или замци своје страсти, чуваним будно свим тим гнусним униформисаним редом који нас сваког дана све више дефигурира, ми их остављамо пред тим опсењујућим заласком сунца, пред величином врхова, и пред занемелим мршавим звездама, сенилно да

*) Помињемо, само примера ради, чланак Риста Ратковића: *Београдски Надреализам (Зайиси, новембар и децембар 1929)*.

се угуше у својој кужној херметичкој мудрости. А свима онима који замерају овом активитету извесну компромисност или конформизам, као и свима онима који ће у будуће чинити сличне замерке, ми одговарамо и одговарамо унапред, да за нас нису пресудни, да уопште нису у питању компромиси појединаца, неутрализирање оног што је у њима најконкретније, некакав русоовски „друштвени уговор“; јер шта би овде имао да значи компромис, међу људима који се распознају под истим, под тим рушећим, под тим сурваним већ на њихове животе, небом, где они само одговарају на исти глас, у овој ноћи која се непрестано понавља.

Човек је сам у свом животу, сам у својој смрти, али не сам у својој мисли. Проблем модерног човека, можда човека од увек, састоји се управо у конкретизацији тих односа човека и мисли, те четвороструке интерне контрадикције његовог постојања и његовог постајања и њеног постојања и постајања. И двоструку случајност човека и мисли мора да замени неодољива, ничим другим условљена, фаталност једног јединственог процеса, одређеног само факторима који су ушли, или упркос себе самих били увучени у то прецишћавање, у то прекласирање, у коме се ради о самој идеји човека и о самој суштини духа, и које се неће више ослонити ни на шта друго но само на захтеве свог сопственог унутрашњег динамизма. Да превазилажење личности као такве јесте неминовна последица овог ужљебљавања у саму стварност духа, у језгро, у дух стварности, у тај страховити механизам у који нас сваки уистину реални поступак нашег битисања баца, ми то немамо да доказујемо. Они који то негирају имају нама да пруже своје противдоказе. Целокупна рефлексивна индивидуализма почива у крајњој линији на постулату изоловане индивидуе као такве, дакле на једном *примљеном* појму, одређеном раније од стране разума, који хоће да нам прошверцују као дух, од стране друштва и целине, и у коме постулату према томе опстаје само оно што то друштво, што та целина, што тај осигурани, патентовани разум допуштају, што они могу да приме, што они сматрају безопасним по своју егзистенцију. И проблем индивидуализма, у свим својим најпротивуречнијим облицима, тиче се моћи (свемоћи) и немоћи изоловане индивидуе као такве, увек у односу према самој себи. И постављајући тако оивиченост индивидуе, индивидуализам је поставио хиљаду граница око ње, *кад се радило управо о*

ломљењу, о рушењу самог тог појма, о апсолутној конкретизацији човека. И Ниче, да узмемо само за пример Ничеа, чија трагична личност носи све одразе чистог револта, није могао да разбије те границе; тај његов револт био је несрећно помешан са једном мишљу која је понајчешће црпла своје инспирације из дилеме дионизијског и аполинијског, дилеме у суштини рационалистичке, јер, боже мој! и рационализам има своје ирационалне библосе и ђинђуве, и тамне кутове у својим енглеским парковима, јер и он је знао да усвоји један припитомљени део ирационалног, ако тако можемо да кажемо, и са њим рукује као са револвером који није напуњен. Без тога акцента „трагичног“, који ће филозоф бити довољно озбиљан!? А то је главно! Мало да се заплаши свет, те да боље верује у оно што му се нуди и продаје, када то украшавају, на пример: „метафизичко зло“ Лајбница, само трамбулина за ону разгаљујућу формулу гојазног и поднадулог оптимизма „овај свет најбољи је од свих могућих светова“; Декартов „le génie malin“; „das Ding an sich“ Канта, тог са прозора љубитеља војне музике, тог манијаштвом своје променале навијача домаћичких часовника, кога је из кенигсбершке непомишности категоричког императива могла да покрене само она шнуфтикла „по себи“ коју је као неко питомо бело маче ирационализма остављао да чучи на једном сточићу недалеко од свог писаћег стола; она Клотилдина посмртна фотеља пред којом се клечећи молио своје позитивистичком богу Огист Конт, кога, наједаред, у овој дречећој светлости ћирилице, само једно „а“ претворено у „о“ чини достојним наследником Папа-Канта; „la durée bergsonienne“, или „тиха вода рог ломи“; „la sensation“ Мејерсона, кога у његовој агенцији Хавас ни узбудљиви брзојави Хегела нису успели довољно да прену; лепша половина оног рогобатног брака „als Wille und Vorstellung“ Шопенхауера, та „као воља“, тај фамозни „смеј се, плачи Бајацо“ професионалног песимизма. Због тога Ниче — кога издвајамо и кога хоћемо да истргнемо из одурних руку свих оних који желе да припитоме тај револт, да сведу тај готово витриол мисли на занос и егзалтацију једне „лепе душе“, из смежураних бапских руку његове сестре Ферстер-Ниче, из дрвенстих копита оног кокетног и социјалистизирајућег коња Шарла Андлера, који покушава да нам представи Ничеа као једног германизираног француског моралисту („que sais-je?“, тај

измет скептицизма или Монтењ: оставимо га нека дрема на меком јастуку сумње), из глицерином намазаних шапа наметљиве бабице туђих мисли Шестова, који је у негацији Ничеа назрео, несрећник, жеђ за богом — због тог заосталог конопчета рационализма за које су увек могле да се схвате поменуте гувернанте под маском, шта је знао Ниче но да се трза над амбисом и да лута дуж ивице, Ниче, тај велики егзалтатор живота, да лута геолошким слојевима већ мртвог духа, и да проповеда увек, мање или више, неко враћање Грчкој или Ренесанси. Дуго дружење са музиком — (шта мислите о музици? том лепљивом, утешном, побрљављујућем и одвратном кад за уметнички нектар проглашеном вину за ове утучене робове земље*) — било је опасно чак и за Ничеа, па и доцније он се није могао да отресе њеног утицаја, када је био ослобођен слепарске магле Вагнерове музике и када се обданила „нова ведрина“. Требало је имати апсолутно јасан поглед, као хируршки нож и као бес, за стоглаву аждају демагошке мисли деветнаестог века. Тамо где је требало уперити негацију и подсмех, у критици морала и хришћанства, Ниче је циљао као најбољи стрелац; али кад је требало дефинитивним рушењем превазићи и само рушење, апстрактне руке његове мисли биле су преоптерећене старом гвожђаријом традиције. Жртва, сигурно можда велика жртва рационализма, Ниче, затворен у кавезу антиномија, завршава ипак тиме што одаје хвалу релативистичком научном детерминизму (поетичност и анегдотска узвишеност проналаска „вечног повратка“ не може да нас вара) и уметничком илузионизму, (и то су још два нова појаса за спасавање: Кант је јуче спасавао „дужност“ и каузалитет од Хјумове корозивности, Паскал прекјуче религију), што нам је донело целу серију напразно песимистичких крикова и хладноватрометских жонглерија којима се покрива читава једна генерација убеђена у своје ослобођење, у ствари слепа за дубоке трансформације духа и услова човековог живота на земљи. На тој најинтензивнијој тачци индивидуализма, где се ломи и потврђује један револт и један смисао живота, и где се усуђујемо да распознајемо себе, — ми који најмање осе-

*) За инат свима композиторима, виртуозима, маестрима, тенорима и колоратурним примадонама света, једино је неоодољиви сонорни и цртани хумор *Mickey Mouse-a*, могао учинити да кажемо: „Слава звуку!“ Код куће имамо и грамофоне, али то је једна друга историја.

ћамо потребу за претцима, јер револт налази оправдања једино у самом себи, револт несводљив и непроверљив, изједначен са *идејом* слободе, која се у области чињеница изражава као рушење, али само у односу на оно што није, јер она је афирмација, етапа, неоспорно етапа ка пуном бескрају, што објашњава овај наш мир, о сви ви узрујани „болесници века“, наш мир и нашу чврстину пред зидом света који се одроњава, — да уочавамо себе, и чему се у исто време противстављамо; ми знамо, ми видимо свакако снагу и слабост индивидуализма, посматрајући га из саме мисли, мисли која је иста и тамо и овде, за коју је он само био рука која извлачи тушем њене неумољиве линије ватре или мрамора, али рука заборављена крај једног иманентног згаришта на путу њене коначне посесије, наше коначне депосесије. Тешка диалектичка погрешка индивидуализма била је уздићи једну антитезу на степен синтезе, ставити „ја“ на план апсолутног, управо, тачно речено, ставити га између духа и свега, кад му је пре тога, једном неспретном мисаоном операцијом, одузета синтетишућа моћ његовог диалектичког кретања, кад је то „ја“ већ „неко други“. Тражити његов израз у „вољи ка моћи“, ограничење је и негација. У квалитативном свету, то јест на плану духа и битисања, *множење* не значи ништа, и није никако бесмислено што знак ове аритметичке и капиталистичке радње \times , јесте у исто време и знак којим се нешто поништава.*) Антитеза, индивидуа само је један моменат, један апсолутни моменат сигурно, у хералтичком кретању духа од оног што није више до оног што није још, а то кретање само је брисање, да се одржи једно незаменљиво, горуће, једино *место* које није нигде и које ће бити свуда, сваким кораком нашим све више свуда, и нигде.

*

Ни хармонично уравнотежена апстрактна конструкција, ни непомична планисфера једног већ створеног и опредељеног света, ни накнадна равнодушна копија снимка егзистенције данашњег духа, ни ретроспективни анали једне окончане ду-

*) Има тако једно веровање, једна варка менталне оптике, које је остало некако, и умножило се бројно, и чији су припадници исти тај знак усправили, и свакодевно га брзим, овлашним покретом десне руке чине на себи, да би помножили живот свој спасом душе своје, и не знајући да се тиме у ствари поништавају. Одиста: „прекрижани“.

„Друмови су давно најправили крст“... (А. Вучо)
„Друмови ће пожељеш“ ’ришћана“...

ховне повести. Већ једно пропраћање у покрету, саставни део егзистенције једне мисли, ово је сам ток те мисли. И пови-нује се за синуозним уздизањима и спуштањима њеног обележавања. Зато нам не смета, и нека никога не чуди, ако смо у овом моменту наишли на извесне сићушне подробности, на извесне реалне примере и примерке свега онога о чему није довољно говорити начелно само и глобално, и ако смо приморани да променимо перспективу свога посматрања, да отворимо што је више могуће бленду свог менталног апарата за снимање. Предстоји нам, ми то знамо, да често још мењамо план на коме, хладнокрвно или гњевно, посматрамо све што нам нуди мењајући видик егзистенције и свакидашњице, а што нисмо изабрали, али ми ни не желимо да останемо у једном плану, који би неизбежно постао план апстракције и схематизације. Овај интелектуални засеок који ћемо сада, са више страна ближе погледати, био би, разуме се, у размерама наших идеалних географских карата духа, једна сасвим не приметна тачка. Али наш нагли интерес за инфинитезимије, овде баш, није случајан. Појава извесних чињеница, на које смо позвани да дамо одговора и онда када бисмо заиста били склони да их ни не приметимо, и наше реагирање на ту појаву, само су знак и омогућење оног *дефинисања у кретању и на делу*, које је за нас једино могуће реално дефинисање. Наше речи о међусобном поверењу и разочарању остале би, тако, једно можда апстрактно тврђење, да није, по захтевима оног детерминизма чију улогу у свему овоме нећемо никада довољно истаћи, (није ли довољно убедљив у неумољивој правилности свог деловања, тог механизма који је само требало ставити у покрет па бити понесен њиме, тог функционисања обелодањеног, на пример овде, у прецизности елиминисања личности), да није дошло до извесних чињеница где су те речи одједном добиле не само своју примену но и своју праву конкретну боју. Исто тако, можда је баш било потребно да г. Слободан Кушић прође тако близу нас, учини неколико корака поред нас, и убрзо нестане иза прве окуке нашег заборавља,*) да

*) Овде наводимо један пример колективног аутоматског писања у коме су учествовали Александар Вучо, Ване Живадиновић, Ђорђе Јовановић, Слободан Кушић, Душан Матић и Марко Ристић. Сваки од следећих шест параграфа представљао је један засебан лист хартије. Тих шест листова хартије кружили су истовремено од једног до другог, у правцу земљиног окретања око своје осовине, и на њима је сваки исписивао по неколико реди, обзи-

би све што смо о превазилажењу психологије били рекли, добило свој стварни, опипљиви смисао. Искоришћавамо тако, још једном, један појединачан пример за илустрацију својих схватања и својих метода; преко појединачног дефинишући генерално Природно је да се наше методе, методе моралног и идеолошког интегритета, савршено нетолерантне пред личним компликацијама, аутоматски окрећу против некога ко је имао да буде у прилици да, поред осталог, учествује у њиховом спровођењу, а који их изневерава, као што се може очекивати да се са њима не слаже онај против кога се окрећу. Неповерење, исто тако, правилно изазива још веће неповерење са наше стране. Вратимо се свом конкретном примеру. После извесних очигледних доказа које је г. Ку-

рући се или не обзирући се шта је претходник писао. Тако, исписивање ових шест листова хартије траје, у ствари, као нормално и брзо исписивање једног листа хартије. Стога за овај „састав“ предлажемо наслов: *Чари аутоматизма* или, просто најпросто, *Седам минута генијалности*.

Искористимо, дакле, ову прилику, да у исти мах дунемо неприкосновеност и изузетност песничког надахнућа, имунитет и непробојност индивидуалне мисли, с једне стране, и деликатност ретроспективних психолошких обзира, и психологију уопште, с друге стране.

Пољубани Запад обелодањен је својом сопственом слабошћу као језиви самртник пред руменим крилом Истока. То је боље но рум. И то мало крви која већ капље као сан сагорева на овим очима које упркос свих засињених успаванки климају својим пристанком, буде се или не, не добијају места у овој малој сенци онога што је већ будно, што пече топло. Војска за војском. Нико неће бити већи. Кости до костију. Сви трбуси су празни. Али тебе ћу грдити и овога пута без престанка, без прекида. А нека се на Истоку роди из облака у облак као црвен плашт — једна застава смрти. Да, и она је личила на заставу и надам се да ће ових дана умрети! Да ли је то био један Сплит из последњег сна кога се сећам, да ли је то био сит, задригли, смирени бискуп. Уосталом... Завио сам се у ту крпу у коју сам претходно обрисао нос и чизме које никад више нећу обући, јер су ми кораци у њима два пута ништа у песку, три пута ништа у трави, хиљаду пута ништа у заливу где сам преспавао живот. Сад је време међутим да будем други: хоћу да кажем други пас. Како си дошао са тог леђења? Јер овде тек су живот и смрт спустиле своје лепење лењо, одмерено, поред својих голих бутина где трећи пас чува крволоштва која су нам драга, драга као свака Марија. Гаврани, гаврани.

Ако се разговори крећу као возови између станица које се не памте, ова ће ноћ проћи брзо или споро. Ноћ као ноћ: још ни једна није довољно прошла ни дошла до циља. Ах какви циљеви! Бестрага им глава. Бестрага им путеви и људи на њима или под

шић дао о свом савршеном неразумевању моралног и идеолошког постављања надреализма и његовог диалектичког детерминизма, после свих индиција једног литерарно-психолошког начина тумачења, кога се он ни једног тренутка није могао ослободити, (сматрајући на пример, да извесна његова саопштења неколицини међу нама, а у директној вези са постављањем читавог нашег покрета, могу заиста задржати један приватан карактер, што је за нас савршено непримљиво), ми смо очекивали гест г. Кушића, не очекујући међутим ипак да ће се тај гест прецизирати једним овако непрецизним писмом, које морамо назвати мучним галиматијасом, али које ће можда, (мада нисмо, респектујући међутим синтаксу и интерпункцију његову, могли, из врло једноставних раз-

њима или на дрвећу или на туђим телима. Звери, да звери су тек добиле овде значење, кад сам плакао или се кикотао крововима који су били само чипка, само блато, свиње, само само. Ко се пробудио овде, кад су димњаци, димњаци; јутра, коме се толико дрема чим се десе судари по сновима. Звери разговора, унезверене звери возова, возови разговора, надовезани разговори звери, судари окрвављених зуба, да ли сам смео да ускочим у тај воз кад нисам звер, да постанем та звер кад нисам разорен. Раздери и то мало раздераних ноћи рамове руке капке са зида скинуте сломљене муње над светлим прорезом једно платно. Ипак то платно не осваја у овом часу ту разрешљиву ливаду која нестаје. Пут разговора, усијаног гвожђа, још је тврђи. Стена је најлепше обележје њихово. За друго нема времена. „Времена! Времена!“ викала је Олимпија грчећи руке, али маркиз од Нећу Да Кажем поче лагано да се свлачи. (Наставак у идућем броју.)

На којој су обали ускрснућа пиле ливаде, које је очекивао у свом сну човек који ми је био сличан и други као нож. Ја сам се играо са три гласа и две сенке пре него што су дошле камиле јутра. Оне су донеле своју напијену резерву светлости и јутра, воде и храбрости пред пустињом. Донеле што су понеле са обале, донекле што су поникле са снова. Са пољана снова, о којима сневају у пустињи! Кад смо се он и ја изједначили. Да, тако су и последњи трзаји те коре која почиње да се развлачи да би се некако бар оправдала пред тим што се са толико покрета гаси на кашцима на нераздвојним пејзажима тог продора који се сјурио. Оправдања су овде непотребна. Бесмртност је најмање признање, ма долазила она са белих мехура, далеких, са далеких морских бродолома или из грла невиних жртава. Метафизико, када си изгубила невиност? А што се тиче асоцијација које ћемо одвести у неочекивани крвоток једне речи, што се тиче љигаве шкољке као женски секс, подсетићу вас на моју остарелу стомачну грозницу. Пожутела је грозница преко мојих ребара, где се крвоток није могао више видети, већ само неко

лога типографске економије, сачувати овде и све његове калиграфске заврзламе, бележничке украсе црвеном писаљком и барокни распоред), унети овде једну ноту случајне шалвости :

8 марта 1930 године. У Београду

Упућено : Марку Ристићу, Душану Матићу, Александру Вучо, Ванету Живадиновићу, Ђорђу Јовановићу и евентуално сличном часнику ове групе.

Кукавна декламаторска говорљивост Ђорђа Јовановића дала ми је довољан разлог да још једаред прецизирам већ очигледно моје неучешће у овом покрету.

Моја крајња доследност према својим одговорима о условима заједничке сарадње у којима се тек сад увиђа сва дивергентност која нас одваја, и немогућности попуштања ни са моје ни са ваше стране, у којима се тек сад открива моја одлучност о непримању на себе један *вешто скривени део одговорности* (као што са толико циничним одушев-

бледо играње, тадасање светлости. Забо сам иглу између ребара да извадим бар један траг : једну црвену иглу. Онда су ми са руку сви мехури падали као анђели, као бели мртви пацови. Да ли знате како је у рају?

Био сам на балу испод читаве галерије месечина, што међутим није била изложба. Понео сам неколико Северних Полова у цепу, за сваки случај, а и ради Ње. Она је била једна сенка заглављена у шуми косе те необичне немани и све цркве, све водене замисли, слузаве љубавнице, мајке ове боје која не уме да ми исприча свој сан. Она ме је покрила очима при изласку из те стаклене цркве, где су се вртели дрвени попови и њихове сенке. Кад су Јој пружили прстен узвикнула је : јаој, и пала је у несвест. Не, није пала у несвест, већ у месец. А кад је месец отворио кухињска врата госпође А., отворили су се изненада рудници соли где су нађене речи за једну песму о једу, о травоједу као ова оловка, која мора да има неке везе са мојом будућом косом или са осицом у кујнском прозору метафизике. Ушао сам затим у спаваћу собу, где је кревет био спремљен за моју најбезазленију љубавну ноћ. Прошао сам крај оне стонице на којој је Она синоћ допустила да од моје главе и њене јаве постане сан који ће до краја векова лебдети над сном. Тада изненада пропаднем у ту пукотину која се по ко зна који пут појављује на овом говору који је идентичан са жутиим уличним афишама. Зора која је постала дефинитивна у овој својој страшној сагорелости падања. Наједаред се изненада подиже глас.

Почињем већ да спуштам и то последње, једино мало пољупца који се гаси на тај зид који ме све више одваја од сенке где више не говорим једним видом. Само тако! И храбро! И смело! Има јатагана за које не значи обична крв, за које не значи скок преко глечера, преко сивих мора, друго до један ланац клисура. Оседели су бели галебови. Ах да, у тој ноћи дошао је његов охлоп а он је био заборављен на једном мосту док се је загледао у воду, у своју немогућу вољу коју је чекао да се појави у фосфорном пламену једне залугале рибе.

љњем раде Душан Матић и Александар Вучо) о спасавању Марка Ристића од Марка Ристића. Моје учешће у овом покрету имало је смисао *залагања* на бази мог пристанка према одговорима (На жалост доцкан увиђено да сам био одређен и сувише одређен одговорима) а не на основу мога одрицања некаквог слепог.

Ја жалим што ове тачке не-додира нисам раније увидео него сам себи дозволио да будем заглашен извесним привидним поклапањем.

Сада када је то толико неочекивано размисолажење наишло, ја не могу да учиним ни најмању жртву са своје стране коју би у том случају тумачио само као одступање од предатих вам и од вас усвојених одговора. Ја исто тако жалим и те дечке увучене најнаивније обезоружане на чијим капцима наркотизираних савести више ништа не очекујем.

Верујем у свој упорни одлазак у један грознији пакао. Знам да ове слике без рамова и ова платна без слика леже иза мене и мој одлазак бива ми још тежи што већ нечујем врисак те деце која су давлена...

Ја разумем ваш револт после овог писма и такође знам да ће се удруженом горчином цедити речи

Онда су засветлила пераја и очи те пливајуће животиње коју сам хтео да ишчупам из црних таласа. Нисам могао јер су ми руке запливале, тонуле и нестале у дубинама. Ракови су ме давили до ујутру кад се појавило небо на једном крају сувог, рачвастог дрвета. О хистериче грана или историје једног папрата. Овде се свршава једно рађање, мени све замке које су споре као дани, као зверска пужања су гране, или реке. Јер ја ти још увек причам једну причу. Оружје је било спремљено у једној кутији од црног лака. На дну, јатаган се блистао као суза рониоца који гине, на дну мора, на дну те кутије од лака. Велика врата и мала су облик самурајске сабље.

Шта се мене тичу лубенице или необичне појаве у сазвежђу чије сам име сад измислио. Идите и реците му да је доручак опет покипио. Шта мислите о белим медведима и судбини? Тако би прошле те ледене санте дубинама докле се смрзавају, висинама докле се брегови пењу. Докле се пењу ти бели чопори? Те тешке смрзнуте шапе ћутања? Тај понос недодирнутих вода? Како недодирнутих кад су се од сианог додиривања смрзле! Свеједно, свеједно, свеједно на једним вратима која се не затварају. Снег, ја сањам снег, девојке су босе. Слеђене су судбине, кад пожар нас удваја. Али овде почиње нова историја. Две азбуке и четири овце. Попови су стене или трбуси, бамбуси су проговорили у књигама једног нерођеног суђења. Да, руђења. Снег је све снежније захтевао, Матићу, да се обелодани пред својом белином као једино часно, једино неукаљано поприште игличастих, слеђених, бесконачних у својој савршености, звезда. Њен трбух је још врео на том снегу и чека моју врелину. Ватрено, стиснуто застанете пред тим што се ипак догађа док гледате тај непредвидљиви лик. Ако већ успете да се отргнете од те птице која вас у овом тренутку све више везује својим присуством, захтевајте да видите лик моје воље. Све се приближује свом крају, који је даљи него икад. Лупаће, удараће, урлаће ланци са звекетом који ми никада неће бити довољно познат. Зато не праштајте.

мени ради увреде намењене али исто сам тако у-беђен да ваше очи остају увек уковане за те пределе неугашене савести где сам преко вас назирао вас.

Сада вас коначно видим управо више Не видим.

Сада вас коначно не видим. Одлазим, не желим ни да пљунем, не желим ни да пљунем, ни да пљунем, да пљунем, пљунем.

P. S. Сматрам ово писмо као обол наметнуто ми једномесечном духовним општењем са вама и као таквом дајем му карактер једног приватног објашњења. Расположен сам дакле, да оно остане између нас лично.

Расположен сам дакле, да га не схватите тако. Ма како га ви схватили оно ће остати својом необоривом снагом или ће њом *насташи* Слободан. В. Кушић.

Приликом предавања овог писма, г. Кушић, што је опет симптом његовог приватно-правничког, антидиалектичког индивидуализма, затражио је да му се врате његови текстови, цртежи, одговори на анкету и, шта више, и његов потпис којим је био „парафирао“ своје одговоре на оних првих шест начелних питања (в. стр. 123), али је, са своје стране, са своје обазриве стране, одбио да врати једно писмо које му је пре тога још био предао Ђорђе Јовановић, у намери да осветли његов случај и његов положај међу нама.*)

Друга једна од тих појава на којима се ми задржавамо само у колико нехотично потпомажу карактеризацији нашој

*) Под оваквим околностима једино је било пресудно морално учешће сваког појединца, па и Слободана Кушића. Иако сам имао утисак да су његове прекупације у основи уметничко-артистичке (прављење лепих песама и колажа), иако сам *знао* (кажем *знао* јер ме тај Кушић више не окупира) да је његов однос према нама савршено усичен и обележен паланачком спекулативношћу коју је у први мах успео да протури као опрезност свог индивидуализма, мене је ипак изненадио онај прорачки, злуради гест који толико очигледно личи на враћање прстена једне провинциске веренице која хоће да предухитри свога вереника који ће је неколико дана доцније напустити. Тако је сасвим појмљиво што Кушић није смео да ми уступи макар и препис (јер благодарећи мом немању смисла за правне и калиграфске послове ја сам му лично предао пред неколицином пријатеља те увредљиве и немарно написане редове који су требали да га натерају да се сам шкартира), јер то писмо које је *прейходило* 3-4 дана његовом, било је толико увредљиво и понижавајуће да бих се ја и у много блажој прилици тукао. Спречени толико пакосном свињаријом једног „финог духа“, немогуће је било донети текст писма које сам ја *први* њему упутио. Али ипак, иако сумњам да у том бајатом измету кукавиштва и неспретности има ма и најмање обзира, храбрости и поштења, позивам тог малог, мирног грађанина са песничким талентом који се у слободним часовима — док не спрема своје испите (на Правном факултету, наравно) — бави и „интелектуалном револуцијом“ — позивам те дакле, Кушићу, да не кушаш и објавиш поменуто писмо у коме ћеш наћи изразе од којих ће те „спасити“ мени непознати параграфи а за које ти је стало да су увек на твојој страни.

Ђорђе Јовановић

и свега другог, у колико изазивају потребу једног неуморног моралног рашчишћавања и једног непрестаног идејног опредељивања, због чега морамо да пређемо преко једног субјективног, али непоречног и болног гађења које у нама оставља такво једно обраћање пажње на бедне, на блесаве, на обесхрабрујуће податке такозване људске мисли — која налази тако достојан израз у ефемерној али несносно и стално понављаној „инфамији импримерије“, — такво једно обраћање, од кога нико неће успети да начини општење, друга једна од тих прашњавих еклипса савести, еклипса чије је преобраћање у светлост, ако хоћемо, у нашим, и само у нашим рукама, навела нас је да објавимо, у „Политици“ од 7 априла, ову изјаву:

Поштовани Господине Директоре,

У броју 7874 „Политике“, од 5 априла т. г., изашао је судски извештај под насловом *Надреалиста који је у речи „неко“ — нашао увредљив израз*. Како се из тог извештаја види да је оптужени (неки г. Ђорђевић), у својој писменој одбрани назвао тужиоца (неког г. Батавелића) *надреалистом*, и како је на тај начин надреализам увучен у један спор са којим нема никакве везе, што је још нарочито наглашено у наведеном наслову извештаја, сматрамо за потребно да изјавимо следеће:

Појмови *надреализам* и *надреалиста* потпуно су одређени, и носиоцима надреалистичког покрета стало је да се морална и идеолошка одређеност тих појмова не компромитује примењивањем истих на личности, публикације и идеје којима не припадају. Као што ће се ускоро јасно видети из једне њихове заједничке публикације, надреалиста код нас у овом тренутку има тринаест, и у њихово име ми протестујемо на свако присвајање тога термина од стране самозванца, као и на тенденциозну и конфузионелну употребу његову од стране критичара.

Александар Вучо,
Ђорђе Јовановић,
Душан Матић,
Марко Ристић.

У Београду, 6 априла 1930.

Тако је, ево, почетком априла, (видите и овде једну априлску шалу ако хоћете), надреализам повукао један шахматовски потез у новинским ступцима! Да, надреализам, на запрепашћење свих оних „обавештених“, демимондена духа, који, као о свему, знају нешто да вам кажу и о надреализму и који су у надреализму гледали деликатни пламен и изгубљеност у порубима сањарија; да, у тим истим ступцима над којима се сваког јутра разрогачене очи пасионираних војера људске инфамије више још шире, да би се, иза хипокритске објективности и званичне моралности, уживеле у сладострашћа описаних злочина, стрељања, гиљотинирања, обешчашћења, катастрофа природних и других; у тим истим... Чета оловних и слепих војника линотипије, овога пута, са уздрх-

талом хуком, одала је почаст Чудној и Неизбежној Светлости надреализма; та иста чета која свакодневно ревностно служи једном гнусном реду; та иста... Знали смо, и врло добро смо предвидели шта ће бити брашно за смех тих разумних луда и плот за држање тих конвенционалних пијаница. И за тај њихов смех, којим они мисле да су нас ухватили и изненадили у нашој наивности, очигледно је да смо га ми сами навели, и свесно му дали имприматур, избравши овога пута, без много размишљања, тај лаки обрт за наше чикање. У томе нам је преко нашег очекивања ишла на руку њихова глупост, која је увек налазила своју улогу у изигравању дворске будале човечанства. На пример, у једном простом и накнадном пребројавању, коме је једини циљ био распознавање људи који су се били осетили понесени једном идејом и нарочито одбацивање оних који у стварном развоју те идеје не могу партиципирати и који би једино могли још да кокетирају њом или поред ње, у том техничком и узгредном нумеричном распознавању, пронашли су центар целог питања, и извели одатле сва дела тумачења о априорној затворености неког „клуба“; као да је реч о неком акционарском друштву тринаесторице, која би „у граји и галами хтела да дођу до брзог успеха“, по речима, ако се добро сећамо, једног господина који ће се својих речи боље сетити; као да је реч о неком силом формирању једног клана, у знаку једног фаталног броја, кога се сујеврно плашите само зато што се онај у чије име улазите у живот и излазите из живота, после једног фамозног и малерозног супеа, сутрадан врло рђаво провео, а све зато што је био за столом тринаести или први... Као да надреализам може зависити од броја тринаест или од ма ког другог броја.

Независно од прашине која се подигла поводом ове прве изјаве, и употребивши персоналије, које господи увек леже на срцу, које тим гуштерима увек изгледају као сунце априлско на коме ће мало подгрејати своју назимелу кожу; употребивши та микроскопска лична мицања само као повод, повод за рекламу, да, рекламу, али која није овде ништа друго но омогућавање једној светлости, једном пламену, да се распростре, објавили смо у „Политици“ од 14 априла ову другу изјаву:

Поштовани Господине Директоре,

Молимо Вас да, по закону о штампи, следећој нашој изјави изволите дати места у свом цењеном листу.

У 7877 броју „Полишике“, од 8 априла т. г., изашао је један напис под насловом *КО СУ ТРИНАЕСТ НАДРЕАЛИСТА?* у коме је покушано, поред осталог, и да се изврне смисао наше изјаве објављене у прешходном, 7876 броју истог листа. Како један смушен и неспрешан начин излагања, позоршан и штампарским грешкама, чини поменути напис у главном неразумљивим, што не мислимо на њега одговарајући „ред по ред“, што уосталом и иначе не бисмо чинили, пошто унапред одлучно одбијемо да сђушимо у дискусију са разним књижевним (или некњижевним) личностима, које нас ни у колико не интересују, којима се нисмо обраћали, а које би можда радо желеле да, искористивши шакву једну дискусију, кажу своју неважну и излишну реч. Али, како је поред поменутог написа, у истом броју „Полишике“, (прво издање), објављена и једна фантастична изјава, под насловом $13 \times 2 = 13$ а са чешири милозвучна и шајанствена пошписа и како су оба ова написа само видљиви знаци у чишавом једном низу покушаја да се надреализам представи у једној погрешној светлости, а како надреализам, у свом несводљивом дефинисању путем свестране и спалне духовне борбе, не може никада поштовати шакозвану „интелектуалну толеранцију“, која је производ очигледног кукавичлука и компромисног еклектизма, што ми, надреалисти, изјављујемо још једном, и са највећом енергијом, да нећемо допустити да надреализам буде спекулативни плен духовишних или недуховишних шала, или предмет расправљања, па ма и похвалног, од стране оних који га не познају никако или познају недовољно, и у тој својој необавештености смашрају га једним „модернистичким песничким правцем“. Стало нам је до одржавања једне чисте, одређене и непоколебљиве линије у том дефинисању надреализма. Одржавање те линије изискује једно непрестано рашчишћавање појмова. Стога изјављујемо, ми „самоквалификовани“ и од других оквалификовани надреалисти, да је наше присвајање надреализма савршено оправдано већ самим тим што смо ми први и једини који смо, овде, ошворено обележили свој став као надреалистички. Треба ли још напоменути да паралелан развој надреализма у Француској и надреализма код нас, и њихов директан међусобни контакт, доказују постојање надреализма као шаквог, ванграничног и ванвременског?

И зашто, ми не само да смо једини позвани, већ смо и дужни пред својим апсолутним надреалистичким моралом, да не допустимо никога да кроз надреализам локализује свој самопоказивачки нагон, своју паланачку амбициозност, своју „револуционарну интелектуалност“ и своју „финоћу духа“. И зашто још, ових садашњих тринаест надреалиста, — Александар Вучо, Оскар Давичо, Милан Дединац, Младен Димиријевић, Ване Живадиновић-Бор, Живановић-Ное, Ђорђе Јовановић, Ђорђе Костић, Душан Матић, Бранко Миловановић, Коча Поповић, Петар Поповић, Марко Ристић, — (и овим смо узгред одговорили на питање *КО СУ ТРИНАЕСТ НАДРЕАЛИСТА?*) — у свом акшивишету, који ће се једним делом моћи видети обележен и остварен у великој публикацији *НЕМОГУЋЕ*, која ускоро излази из штампе, смашрајући сваки свој гест као неминован у овом неизбежном дештерминизму и у том судбоносном конфликту духа и живоша, не могу да дозволе да прође без прошестса са њихове стране један шакав поштуак као што је на пример већ поменути шобожња, мистификаторска, изјава.

Ми не мислимо никога смешати: ми никада нећемо писати песме које ће ући у антологије нове српске лирике, пошто наше неће бити „целе лепе“; ми нећемо писати награђене романи; не-

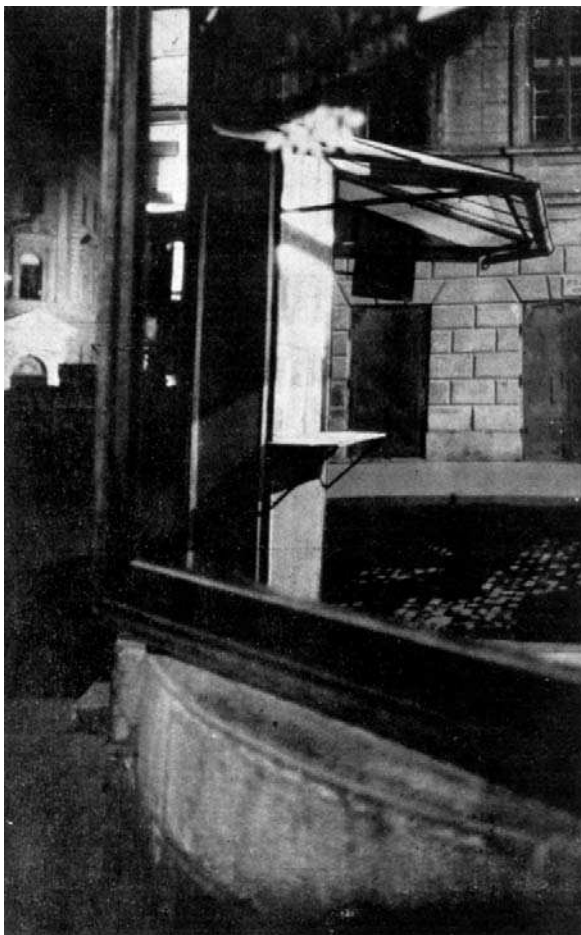
ћемо причашти приче са социалном штенденцијом ; нећемо писашти психолошке драме, ни есеје о великим људима, нашим и старим, или о „важним“ појавама из области уметности; ми нећемо пошташти чланови Пен-Клуба ; ми нећемо приређивашти прославе ; ми нећемо сликашти слике за музеје ; ми нећемо бишти ни вајари, ни музичари, ни пројектаншти монументалних грађевина. Али ми ћемо допринешти архитекстури слободе и духа. Ми нећемо бишти културшрегери, али ми смо можда једини који се боримо за све оно што интелектуалци, у својој сићушности, називају недостижношћу.

Уосталом, ми немамо кога да убеђујемо ; но што нас не спречава, (јер најмање нам је потребно да останемо релативно доследни у једном немогућем свећу, где прештаје свако питање и свако одговарање), да поновимо опеш, да хиљаду цушта понављамо оно што нас издваја од свега другог, а што нас изједначаје, са оне стра­не могућег, са суштасивеним бишисањем духа. И нема средстава којима се не бисмо послужили, и која — кад се већ шако хшело — називамо надреалистичким, да што докажемо. Никакав механизирани и уштајали хумор ових или оних, не може да досегне до усијаног и аподикшичног замка или замке надреализма, где ми једино општојимо и дишемо ; никакав усиљени и овештали хумор не може да дошакне надреализам, који се баш налази у срцу самог хумора. Он једини данас, дефинишући себе, одређује праву меру свега око себе, и носиоцима истог сасвем је разумљива и јасна тежња извесних личношши да га сведу, да сведу надреализам на оно што није, на извесан начин писања, на извесно литерарно супшисање, до кога му је најмање штало ; надреализам који је данас једини поштуно безобзиран и веран само МОРАЛНОМ принципу који штавља на прво место. Онима који се интересују каршографшјом духа, добро су познатше кривуда­ве штазе духа кроз разасшршу вечности, где нисмо први и где ћемо бишти можда последњи, и чудне коагула­ције његове и његовог изражавања око извесних људи, месша, и шренушак. У овом шренуш­ку, овде, ми примамо на себе шу горду и смерну нескромности, да распознајемо шрагични и зрачни лик духа међу нама. Где смо ? Ту, у шом шренуш­ку, сви су знаци са нама. А што је више но опора светлост једне спољне или унутрашње извесности. Надреализам није једна литерарна школа, ни једна „жива згода“, ни једно ухлебије, ни један

шрик, ни неко превозно средство за изроване дру­мове живота и смрти. Надреализам, свака наша реч, сваки наш живот, само је бескрајни, ишкидани низ оног што дефинише његову бесконачности, некориснољубивости, и његову моралну целисходности. Надреализам : глосолалија вечности, надреализам : ехолалија пролазности и данашњице, надреализам : „дам ти шалир, да разбијеш тањир, да кажеш и јешће и није, и црно и бело, и да и не“.

У Београду, 10. априла 1930.

[Иста четири потписа.]

МИ НЕМАМО КОГА ДА УБЕЂУЈЕМО NIKOLA VUČO

И онда смо видели, у очима читалаца, иза трепавица неразумеван­ња, како по непрегледним пустарама индоленције скакуће мајмунче њихове духовитости, које се гипко закачиће за све што му изгледа згодно дохватљива грана : за број 13, за јефтине игре речи, за парампарчад тањира једне хуморне трагичности. О илузорна, о идиотска, о предвиђена гипкости ! Јер то мајмунче је једино живо биће на тим пустим пољанама неумрлог мртвила, кад се по њима у величанственим часовима терора, не вуче, савијеног репа, риђи мачор прештављености. Јер има људи који се смеју. Смејемо се и ми. Но нека они по том кртом лаку

смеха не суде о ономе што увек остаје недостижно њиховом скакутању, о ономе што захвата далеко изнад и испод, и од чега их неће заштитити површност њихове одбране. Вицеви, рецимо ту одвратну и праву реч, вицеви њихови, шта ће им остати после тог бедног алибиа ? Иза нашег суморног каткад, веселог каткад, хуморног увек, смеха, развијају се реалне и покретне висоравни једног песимизма, који само своју можда коначност не казује.

Но треба ли опет поновити ову просту, ову болну и која ништа не спречава реченицу : „Ми немамо кога да убеђујемо“ ?

Ми немамо КОГА да убеђујемо. Због тебе је ово било речено, наказна глупости укотвљена у вечности и чије се лице кревљи пред нама. Где су они које наше убеђивање има да тражи, и, иза затворених врата човека, да нађе? Шта? Да се бранимо? И кога да убеђујемо, на пример, када су нам наши најаутентичнији аргументи отети из руку, и праве речи сабијене у гушу, да надреализам није антисоцијалан или асоцијалан? Када још, поврх свега, знамо КО говори, КО виче, КО се смешка. Морал је сав на нашој страни. Не, надреализам није слеп, али како би ОНИ могли разумети да једна негација стварности може не значити бегство у сневаше, да једна афирмација сна не значи напуштање акције, да бивање у поезији није непомирљиво са конкретним конвизијама на плану социјалног, кад је сва њихова кукавна логична рефлексција основана једино на црно-белој равнотежи таквих антиномија, и на непомичној игри њиховог противстављања? Методе њихове, којима се тако лупешки и тако анђеоски служе против надреализма, — и кажемо *против надреализма* а никад не бисмо рекли *против нас*, јер шта нам може бити стало, у овом свету небраног грожђа, киселог грожђа и слатког вина које се из тог грожђа добија, шта нам може бити стало какав је њихов суд о нама који *нисмо* у том свету на који се једино могу примењивати њихове дискриминације, (ако се та произвољна мишљења, та „лучења“ насумце, ти рефлексии страха, репресије и наклоности за баналност, те предрасуде, уопште могу назвати дискриминацијама!), шта нам може бити стало какво је њихово мишљење о ономе што „вреди у нама“, о нашој „талентованости“ или „неталентованости“, о ономе „што ће остати од нашег рада“, (и пљунимо још једном на те остатке, о историји литературе, на те остатке, о праведно гажење развоја људске мисли!), методе њихове, и њихов отпор према надреализму, јесу, јесу заиста једна припомоћ за дефинисање надреализма, али не својом садржином као таквом, већ у вези са извором одакле потичу, то јест са њиховом априорном интелектуалном недораслошћу и непозваношћу, са њиховом доказаном моралном дисквалификованостју. Природно је свакако бити *тако*, и са тако ниског места нападан, природно је, и увек добар знак. Јер тамо, ту доле, успех надреализма не можемо ни замислити. И стога, наставите, мала господо. Али нека вам узгред буде било речено, антраценска господо,

да је ваша имена ипак немогуће овде споменути, и нека вам буде сасвим јасно да је то зато што је у питању једно начелно одбијање дискусије са вама, ма и виолентне, а не неки покушај објективности и толерантности са наше стране. Ми никада нећемо рећи ни помислити (уз нас, ево, нема ни сенке скромности, те тако симпатичне подводачице, тог живог калауза за срца благонаклонних посматрача и самозваних пресуђивача), да ми „дајемо оно што можемо“, а да је на вама, да је на критици, „да да свој суд“, како се то обично умиљато и хипокритски изражавају пернати и жутокљуни литерати. Не, није и не може бити на вама да дате, да имате о овоме чему смо ми израз и поприште, свој суд. Дајући га, ви само себе можете карактерисати, а то нас, на крају крајева, тако мало може интересовати. Ово што се овде догађа, догађа се у самим лабораторијумима духа, и где алхемија духа врши, невидљиво за вас, свој страховити и необуздани посао једне универзалне трансупстанциације, око кога се, трнућем, струјањем и трептајем менталног ваздуха, у грозници парајућих конфликта и у бесомучном миру катализе, непрестано образује, непрестано разара и непрестано обнавља, *једна надстварна зона конкретизације и зоре*.

Једна синтетична и критична духовна зона, у којој звукови реалног добијају другу боју, а боје надреалног један чујни звук, да би се најзад показали као фактори једне величанствене а превиђене *иманентности*; та зона која је услов нашег мисаоног живота, и условљена њим, у којој се ниште еуклидовски постулати идејне тродимензионалности, не може, по дефиницији, ни бити, с једне стране, опредељена искључиво или на плану реалног или на плану имагинарног, нити се може, с друге стране, поставити искључиво или просторно, као једна идеолошка област планиметриски одредљива, или временски, као један историски одсек, који се може регистровати у аналима интелектуалне хронологије. Као и много што шта друго, важно нам је и неважно у исти мах, да ли ћемо, и са колико образложења, ту зону назвати једино *надреализмом*, називати, именовати, што за нас, једним модерним номинализмом, значи учинити је таквом, а не приденути јој, узгред, и споља, један назив, — који би служио само као лозинка, као знак за распознавање, — једну етикету. Ово нам не може, па чак ни смећа ради, — мада још увек носимо кокарду једне пригушене мистификације,

која може бити хиљаду пута трагичнија, и, као израз, чак израз истинитог песимизма, далекосежнија од свих дубокомислености оне, на врх главе нам изашле, плачне или мрзешљиве словенске озбиљности, — ово нам не може, кажемо, па чак ни ради пингвинског хода хумора, бити важно, пред цвикерима и чулавим или ћелавим главама оних који на шпенадле хербариума набадају „изам и друге изме“, па хоће ли они нас удостојити или не једним од тих „изама“, не постоји као питање, иако, од тренутка кад надреализам сматрамо својим, ми више не допуштамо да се друго криумчари под истим именом; али, и то је циљ ове крилатице, ми смо једини овде компетентни у питањима нашег и туђег именовања и неименовања, у питању бивања и небивања надреализма. Како је надреализам међутим ова тајанствена духовна зона о којој говоримо, а како она не подлеже статичком фиксирању, ми ћемо још увек избегавати, и овде где се то најпре очекује, да дефинишемо надреализам, што би нам било и сувише лако, једном спретном, ниансираном, дидактичном или вулгаризаторском формулом, иза које би, за утеху скакавцима и скупљачима скакаваца, остало мало безбедног пепела једне регистроване бизарности и прамен дима, који би се, — што би без сумње било сматрано за врховно испуњење наших најамбициознијих сањарија, али према чему смо унапред не само равнодушни, већ згађени, — евентуално могао солидификовати и образовати, — симбол „остајања“, опипљиви пеан „историског признања“! — споменик у славу једних и других. Натпис за тај споменик нека нам буде дато да никада не пожелимо да срочимо, темељ за тај споменик нека нам никада не буде дато да успемо да поставимо! Споменик једној гравитацији може бити само та гравитација, и негација сваке могућности споменика у исти мах. Споменик овој пламеној зони, може бити једино она сама, која је најчистија негација спомеништва. Пред бесмртношћу њене засењујуће сјајности, њене бесмртно непомућене некористољубивости, — и свакој овде речи ми добро знамо смисаону тежину, — ми горда чела можемо да говоримо о пролазности и да заборавимо на њу, о пролазности и о смрти, и да се смејемо до последњег парчета разлупаног смеха том апсурдном, том по све вас типичном, том кретенастом, том „све-у-свему“ млеку мудрости, том бедном — сламка за дављенике времена, сплав за бродолонике свих повести, кисеоник за утопље-

нике вечности! — критериуму трајности и опстанка у непроменљивости. Све што се збива у овој зори безмерне конкретизације, у којој једино може драма нашег духовног окончавања себи наћи места, и где га и налази, — бесмртно је; али калемљење књижевне и друге славе, и дозирано рашћење кроз уџбенике — за будућа поклоњења поколења — није мерило те бесмртности. (Ово све: о нашем одбијању калауских дефиниција за лакше увлачење у дворане гарантоване трајности, али ово све и о томе, мада је овај прелаз неочекиван за све оне од којих ми и очекујемо да им све што очекујемо буде неочекивано, и о томе: да је бесмртност иманентна смрти.)

Једна невралгична зона бесмртности, из које не можемо никада изаћи, одвојити се, а која је ипак сушта супротност свега што задржава, заробљава, пошто се она непрекидно изнова образује као нимбус свуда куда наша мисао иде, та зона што, као точак, носи нашу мисао, јесте и није исто са нашом мишљу, јесте и није Дух, Дух који спасава човека од једине самоће од које је спасен, од самоће мисли.

Једна продеротина која се вратоломно губи на рубу видика, и око ње зрачење оног што је за вас *са оне стране*: када смо ми у самој васиони те продеротине, када је она та зона-нимбус, ми можемо увидети да за нас више нема лево и десно ни *са ове* и *са оне* стране, ни горе и доле. „*Јер оно што је горе као оно је што је доле, а оно што је доле као оно је што је горе*“, речено је у *Смарагдним Таблицама* окултизма. Још више: оно што је горе, доле је; а оно што је доле, горе је и доле је. И то: *не мењајући тачку гледишта*. Није свет наша представа. Ми решавамо вртоглави проблем опстанка апсолутног које не би било скамењено. Ми решавамо могућност поставке тога проблема. Да можемо опозвати законе стварности у име апсолутне, не трансцендентне, надстварности... (Ето, кажу, нема шта! хлеб је хлеб, врео, мирисан, а глад је глад, а новац, хоћете ли да нам говорите о новцу, хоће ли новац, еј ти, стварности, смрадни борделе стварности, хоће ли новац да нам говори о теби, или о сифилису, о јаду, о раду, или најзад ти сама, кућо-курво, о трулежи и о грабежи, о канцеру и о канцеларијама, о старости, о блату и о рату... Да заурламо! Да не буде више до шкргут зуба на свету, да не буде више до шкргут зуба свет!)... да можемо опозвати ту стварност и порећи је, у име надствар-

ности, а знајући и даље, као што знамо, да су иманентне! Ми решавамо бесомучни мир којим је овековечен сваки тренутак, у овом диалектичком судару, где једној синтези која још није настала већ тражимо антитезу, пипајући по вечности.

*

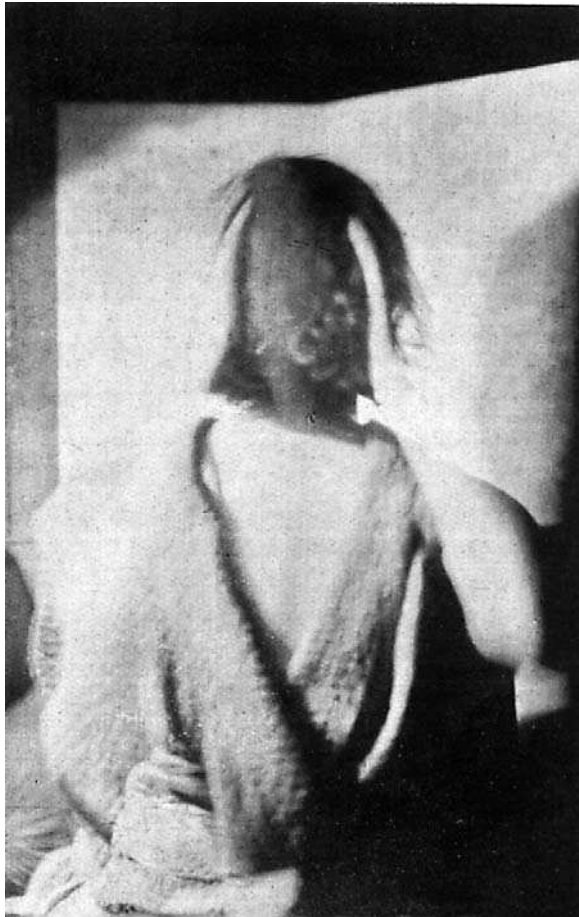
У браздама објашњавања, у увалама духа, у ритовима живота. Од Кушића до

Канта, од Ничеа до Mickey Mouse-а. А нисмо стигли да кажемо оно што нас је најзаповедније дозивало, ни да поменемо оне које бисмо најрадије призивали. Нераздељиво орање светлости и мрака, мрака и мрака, требало је говорити. Ту нужност говора ко је претварао у неизбежну вољу ноћи говора? Ми, који се каткад зовемо ја, каткад *ћутање*? При крају, на овом 135 степену једног непрестаног духовног пражња, у претпоследњем часу петмесечног дежурства на живој стражи, на крајњој предстражи разума и разума... кише, црни гаврани, целна огледала сумње, влажно оголено грање досаде, крекет жаба неуморног суседства, таоци света по сваку цену, куцање

срца под пожутелом фотографијом љубави, зубобоља беса... Не, ТО није именовано, и ми који знамо лозинку и одзив сваког смисла, ми ТО нећемо довољно именовати, никада. А пре тога, ми смо имали да говоримо, још да говоримо, све да говоримо, пијани и слободни од речи које су тек овде престале да буду јадни знаци, суморни безбојни симболи и бедна средства за споразумевање (кога? кога и кога?); преображене речи тек овде су пуна стварност, задржано бегство надстварности. При крају једног... Да ли се опет враћамо овом опором „сваком

дану“, тој глаткој падини осцилације свести и очигледности, где нас заводнички чекају *оба разума*, који више никоме од нас неће моћи да послуже за воденично камење да њима мељемо зрна својих бесконачних тренутака, на дну где нас стално чека лаки лик, оловни слик наших навика?

Навика можда. Али и у тим навикама, у ономе баш што чини да су оне већ саме по себи изван оног равнајућег механизма апстрактних и закречених обичаја мисаоних и других поступака, распознају се неизгладиве поједности једног сензационалног процеса поведеног против саме реалности, и где смо ми, тужиоци, у служби једног гигантског, не протоколисаног Предузећа за Конкретизацију Човека. Да, за Пердицију, Конкретизацију и Кретенизацију Човека, рећи ћемо, допустимо ли да, у том претвратничком, ослобођавајућем систему, гравитациона снага хумора држи, с једне и с друге стране, ова два безнадежна и поморна сателита тог централног и детерминантног језгра свих наших ре-

ЗАДРЖАНО БЕГСТВО НАДСТВАРНОСТИ NIKOLA VUČO

флекса и прекретница, без кога би она оба остала као два расипна и ошамућена месеца стерилног нихилизма и хистеричне и безбавне деструкције, која би у овом случају била само извртута рукавица разумотворства, то јест у области човека оно што је *l'art pour l'art* у области уметности. За диалектику те конкретизације карактеристично је, важно је и неизбежно, да делује на свима плановима у исти мах, поводећи се за једном унутрашњом доследношћу, која остаје невидљива ако се то делање посматра само на једном посебном и специјалном плану, а која

тек чини његово јединство и јединственост. Која и чини изузетност надреализма, и његову неспецијализованост. Неразумевање те условљене конкретности и универзалности изазива највеће неспоразуме у оцењивању сваке надреалистичке активности понаособ, било да се по једном детаљу суди о целини, било да се целина хоће да сведе на један детаљ само, било на пример да се пориче реална ефикасност надреализма због тога што он не пристаје, обузет и проблемима сна, љубави, поезије, говора, изражавања уопште, скривених психичких снага, не пристаје да буде опредељен једном уобичајеном представом те ефикасне реалности, било да се он своди на једну само посебну грану његовог изражавања, рецимо на аутоматско писање. Међутим, величина и дотле незамисљиво закорачење овог чудног и неизбежног предузећа, предузећа јединог не само савршено некористољубивог већ које шта више никоме не обећава индугенцију, његова величина, и његова неискористљивост, јесте баш у томе што је овде, први пут откако је човек човек, „дух којим се све ствари управљају свим стварима“ постављен као постулат сваког истинитог духовног подухвата са тако непоколебљивом логиком и чистотом, да је немогуће додирнути један податак у том укрштању свега и свега а не осетити се сав обвезан у свом моралном постајању дуж свих ивица духа и доба, да је немогуће задржати се на контемплацији или чак и изграђивању тог једног податка, и да се непомирљива заинтересованост надреализма — или изненађујућа дезинтересованост његова за појаве које је можда он сам провоцирао (шта нас се тиче што тај и тај господин бележи своје снове!) — и далекосежно, парајуће деловање његово, неочекивано преносе, увек ношени својом унутрашњом доследношћу и незадржаним диалектичким кретањем између збуњујућих површина контрадикција, са једног плана на други, доводећи свуда до пароксизма латентне могућности израза, и не заустављајући се пред непредвидљивим и можда безнадежним смислом које добијају ствари изведене на чистину и одстрањене од свог примарног значења, у том дубоком поремећају у свету односа који настаје рушењем свих апстракција, и комплексним поступком моралних захтева и једне модерне „материалистичке мистике“.

И један горући, крвави одсев човечности, у коме се распознајемо (стид и немо

саучесништво), у коме назиремо ево полугу тог непомирљивог поремећаја односа, и ка коме најједном наша дубока заинтересованост скреће, као и ка свему што је на тој страни нашег вида, уместо могућих закључака, у овом овде говореном, добиће и даће смисао, значај и значење, важност и неважност, и трагични симбол изражавања и конкретности човека :

Највећа пожарна катастрофа нашег столећа

Четири стотине робијаша изгорело је у једном казненном заводу у Америци

Лондон, 23. априла. — Најстрашнија несрећа од пожара која се памти догодила се у казненем заводу Колумбус у америчкој држави Охајо. 400 лешева лежи у великом дворишту ове модерне робијашнице која је до темеља изгорела.

Констатовано је да је до толиких жртава дошло благодарећи страху стражара од бегства осуђеника, после неколико побуна у другим казним заводима где су робијаша покушали да се ослободе, јер су два стражара одбила да отворе ћелије у часу кад је пожар био већ све зграде обухватио. Стражари се бране да нису имали наређења. Да су ћелије биле отворене онога часа када је дат знак за аларм, спасло би се најмање 350 људи.

Језиве и херојске сцене

Пожар је одједном обухватио све зграде. У ћелијама паклена галама, узвици за помоћ, ударање о врата, ломљење решетки, јауци, тресак окова и стаклади. Било је већ доцкан. Стражари су стајали немоћни. Покушало се са спасавањем, али је ишло тешко. Неки чудни морал спречавао је стражаре да помогну робијашима.

Неки робијаша показали су права херојска дела. Биг Џим, један од најчувенијих обијача Америке, који је у заводу већ три године на робији, човек страховите снаге, у часу кад је избио пожар добио је натприродну моћ : он је сломио челичне решетке, спасао се, али није хтео да бежи, него је на исти начин, уз ужасан напор, разбио решетке још на неколико ћелија и спасао десетак робијаша, а неке онесвешћене изнео. Чак је ишао тако далеко да је изнео неке мртваце. Радио је са беспримерном брзином, по цену свог живота. Пламен му је изгорео сву одећу. Спасавао је даље потпуно наг. После је прешао у ходник, напао стражара, отео кључеве и отворио неколико ћелија. Пао је од страшног дима. Дигао се, пошао поново, отворио још неколико ћелија и опет малаксао. По трећи пут се дигао али, тада, он је већ био од пламена и дима — слеп.

Овоме примеру следовали су неки други робијаша. Чим су били спасени они су се дали на спасавање својих другова.

Изгризене решетке, самоубиства...

У многе ћелије дошло се доцкан. Пожар је већ завршио свој посао. На решеткама, висили су лешеве људи који су покушали да се кроз њих провуку али их је издала снага. Нађене су нагризене решетке, искрвављене руке оних које је дим задавио, изгорела тела обешена за челичне прозоре, грозне посмртне муке лудила и очајања. Тешки злочинци, рањени, плакали су као мала деца. (*Време*).

Јер све се догађа у једном немогућем свету.

Душан МАТИЋ, Марко РИСТИЋ

У П Р И П Р Е М И

УБРЗО ПОСЛЕ ПОЈАВЕ НЕМОГУЋЕГ ПОЈАВИЋЕ СЕ

САОПШТЕЊА

НАДРЕАЛИСТИЧКИ БИЛТЕН № 1

La clarté orne les pensées profondes.
Les biens et les maux extrêmes ne se font
pas sentir aux âmes médiocres.
VAUVENARGUES.

Какав детективски филм се одиграва! Каква је ово оперета где смо сви глумци и гледаоци у исти мах, режисери и режирани, вратари и пролазници! Ко се досећа? Од душтабанске реченице Хегела: „Све што је стварно јесте рационално, и све што је рационално јесте стварно“ и дрског и хуморног као надсвест „Све је разумљиво“ Лотреамона, до десет година старе реченице Арагонове: „Разумем све мање и мање“, пролазили смо провидне зидове разума, били на извору једне мисли, коју не изражавамо, већ која се сама изражава преко нас. Ми смо били само динамички момент једне моралне машинерије од које једино зависе неопходност и, далеко од жмурки закулисниости, нејасност или већа јасност овог саопштавања.

Несигурност је у зидовима; о осећањима људским нећу да говорим.

Најлепше је још у нади, што је то почетак коме никада нећемо сазнати крај.

У С А Д Р Ж А Ј У :

НЕМОГУЋЕ О МОГУЋИМ КРИТИКАМА ; ТРУЛЕ ДЕКОРАЦИЈЕ ИЛИ АКТУЕЛНОСТИ ; САОПШТЕЊЕ О МОРАЛУ И ЉУБАВИ ; СУЂЕЊЕ ЈЕДНОМ ДОБУ ; LA NAISSANCE DE L'ERREUR ; ОТВОРЕНО ПИСМО Г. МИЛАНУ ГРОЛУ ; САДРЖАЈИ ; ТЕРМОДИНАМИКА ; ИТД.

НОЋНЕ ВЕСТИ (Несрећан случај или Смрт Психологије, Паљење новчаница, Доле гимнастика!, „Le monde devrait finir par une belle terrasse de café!“, Дописна карта госпођи Јели Спиридоновић-Савић, (Можда нешто и Жики Милићевићу, и ш. д., и ш. д.)

ИЛУСТРАЦИЈЕ : ФОТОГРАФИЈЕ, КОЛАЖИ, LE CADAVRE EXQUIS, ИТД.

Сарадници :

МАТИЋ, ЈОВАНОВИЋ, ВУЧО, РИСТИЋ, ТИЈОН, ДАВИЧО, ЖИВАДИНОВИЋ, ДЕДИНАЦ, ПОПОВИЋ, КОСТИЋ, ЖИВАНОВИЋ-НОЕ, ИТД.

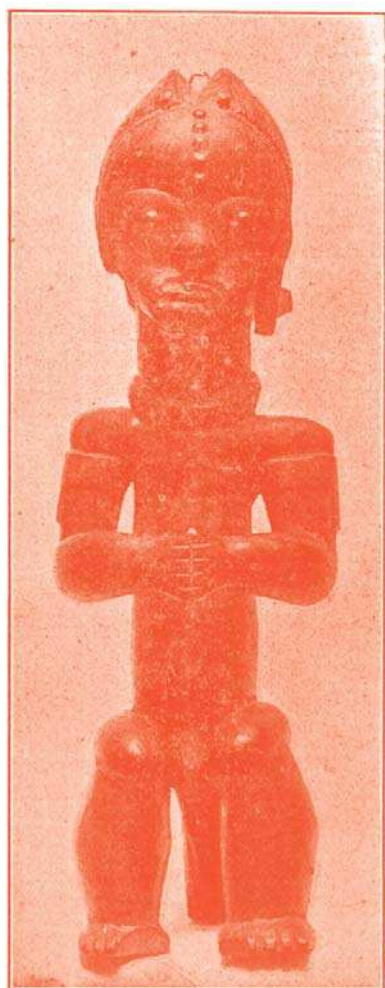
ЦЕНА ДИН. 10.—

(На кунстдрук-хартији 20.—)

ПОРУЏБИНЕ СЛАТИ КЊИЖАРИ А. М. ПОПОВИЋА, БЕОГРАД

ДОСАДАЊА ИЗДАЊА НАДРЕАЛИСТИЧКЕ ГРУПЕ ИЛИ ПРОШЛОСТ И ПРОШЛОСТ

1922

БРОЈ 1
ЈАНУАР

ПУТЕВИ

БРОЈ 2
ФЕБРУАР

Месечне свеске за уметност и филозофију
Издања Марсиас

Уредници: Милан Дединац, Марко Ристић, Душан Тимотијевић
Сарадници: Станислав Винавер, Светислав Стефановић, Растко Петровић,
Тодор Манојловић, Живојин Вукадиновић, Душан Матић, Ранко
Младеновић, Станислав Краков, Сава Шумановић, Милош Цр-
њански, Јосип Кулувцић, Тин Ујевић, Бошко Токин, Јован Бијелић.

1923

БРОЈ 1
ОКТОБАР

НОВА СЕРИЈА
ПУТЕВИ

БРОЈ 2
НОВЕМБАР

Милан Дединац, Душан Матић, Марко Ристић, Андре Бретон,
Звонко Томић, Сретен Стојановић, Андре Жид, Тодор Манојловић,
Милица Костић, Александар Вучо, Растко Петровић, Пабло Пикасо.

1924

НОВА СЕРИЈА
БРОЈ 3-4-5

ПУТЕВИ

ЛЕТЊИ ТРОБРОЈ
ЈУНИ-ЈУЛИ-АВГУСТ

Уредници: Милош Црњански и Марко Ристић.

Тин Ујевић, Др. Влад. Р. Петковић, Бранко Лазаревић, Растко Петровић, Иво
Андрић, Александар Вучо, Исидора Секулић, Младен Димитријевић, Душан
Матић, Стефан Маларме, Артур Рембо, Шели, Ранко Младеновић, Пјер Ре-
верди, Луј Арагон, Петар Добровић, Александар Дероко, Сретен Стојановић.

КОМПЛЕТ ПУТЕВА ДИН. 43.—

1924—1925

СВЕДОЧАНСТВА

Душан Матић, Растко Петровић, Александар Вучо, Милан
Дединац, Марко Ристић, Тин Ујевић, Младен Димитријевић.

21 Новембар 1924 — број 1, *посвећен песнику Ујевићу*

Милан Дединац: Песме; Жермен Нуво: Руке; М. Р.: Надреализам; Ујевић:
Задржане силе виба; итд.

1 Децембар 1924 — број 2, *Словенски*

Максим Горки: Лењин; Читати из Гогоља; Дух Русије и дух данашњице; итд.

11 Децембар 1924 — број 3, *Песничко стваралаштво*

Р. Петровић: Општи податци и живот песника; Артур Рембо: Пилани Брод;
М.Р.: Пример надреалистичког писања; Уилјем Блек: Венчање Нева и Пакла; итд.

21 Децембар 1924 — број 4, *Присношћ и пожртованост осећања*

Писма: сељанке из Бачке, Едгара, Цоа, Артура Рембоа, Жака Вашеа; итд.

1 Јануар 1925 — број 5, *Божини*

Тин Ујевић: Ђубре душе; итд. итд.

21 Јануар 1925 — број 6, *Записи из помраченог дома (сшварање лудила)*

Д. М.: Увод; Радови Умоболних: Седам дарова духа светог, Вампир (роман у сликама), Генеза уметности, Рато-
борме; Цртежи лудака; итд.

11 Фебруар 1925 — број 7, *Пакао*
 Цртежи и текстови глувонеме и следе деце; Дневник, и песме осуђеника; записи и цртежи на зидовима ћелија Управе Града; Татуажи; Писмо са белешком једне јавне жене; прилози самоубица, просјака, лудака; Целат нуди своје услуге Пољској; итд.

1 Март 1925 — број 8, *Рај*
 Писмо из Њу-Јорка; Љубавно писмо; Дечији одговори на анкету о рају; снови; итд.

КОМПЛЕТ СВЕДОЧАНСТАВА ДИН. 32.—

1925

МАРКО РИСТИЋ :

ОД СРЕЋЕ И ОД СНА

(ПЕСМЕ)

Издање С. Б. Цвијановића, Београд Дин. 50.—

1926

АЛЕКСАНДАР ВУЧО :

КРОВ НАД ПРОЗОРОМ

(ПЕСМЕ)

СА ЛИКОМ ПИСЦА ОД МАРИНА ТАРТАЉЕ
 Издање С. Б. Цвијановића, Београд Дин. 30.—

1927

МИЛАН ДЕДИНАЦ :

ЈАВНА ПТИЦА

(СА ТРИ ИЛУСТРАЦИЈЕ)

Издање Марсиас Дин. 20.—

1928

АЛЕКСАНДАР ВУЧО :

КОРЕН ВИДА

Издање С. Б. Цвијановића, Београд

Дин. 20.—

МАРКО РИСТИЋ :

БЕЗ МЕРЕ

Издање С. Б. Цвијановића, Београд

Дин. 40.—

Оригинално издање Дин. 65.—

1928—1929

ТРАГОВИ

*
 Ђорђе Јовановић,

**
 Ђорђе Костић,

* * *
 Оскар Давичо

Три свеске : Дин. 75.—

1929

АЛЕКСАНДАР ВУЧО :

АКО СЕ ЈОШ ЈЕДНОМ СЕТИМ ИЛИ НАЧЕЛА

Са цртежима Марина Тартаље — Издање С. Б. Цвијановића, Београд — Дин. 20.— Нумерисани примерци 40.—

М'ВРАЧА

Ване Живадиновић-Бор, Марко Ристић (Једини примерак припада Александру Вучо)

1930

ЧЕТИРИ СТРАНЕ — И ТАКО ДАЉЕ

(ПЛАКАТ)

Ђорђе Јовановић, Ђорђе Костић, Оскар Давичо

Са цртежима Ђорђа Костића

Надреалистичка издања Београд

Дин. 20.—

ОСКАР ДАВИЧО :

АНАТОМИЈА

Надреалистичка издања Београд

Дин. 25.—

У НЕЗАМЕНЉИВОЈ ИМАНЕНТНОСТИ
БОРЂЕ ЈОВАНОВИЋ
К Њ И Г А

Ово толико самозаједљиво названо записивање истовремено је пораз сваког глосаторства живота и окушајна пролегомена тоталне исповести. Почевши од свог експликативно-анегдотског увода који разоткрива непрекидна догађања унутрашњих изједначења а који се документује аутентичним и немаскираним саопштавањем извесних доживљаја (ПРВА МИСТИФИКАЦИЈА), будних (ДРУГА МИСТИФИКАЦИЈА) и сањаних снова (ТРЕЋА МИСТИФИКАЦИЈА), па све до опсежног закључка који је одраз сопствености на плану интелектуалног постављања, СВЕ ТЕ СТРАНЕ ОЗНАЧУЈУ ЈЕДНУ ДУХОВНО-ЖИВОТНУ ЦЕЛИСХОДНОСТ КОЈУ, ИНАЧЕ, САМЕ СЕБИ НЕ ПРИЗНАЈУ.

ОВО БЕЗОБЗИРНО БИОГРАФСКО
РАЗРАЧУНАВАЊЕ ИЛИ ДОКАЗИ
ИНДИВИДУАЛНЕ ДЕМОРАЛИЗАЦИЈЕ

ИЗЛАЗИ У ЈЕДНОМ ОД НАРЕДНИХ
НАДРЕАЛИСТИЧКИХ ИЗДАЊА

ART ET LITTÉRATURE
D'AVANT-GARDE
LIBRAIRIE
JOSÉ CORTI

6, RUE DE CLICHY - PARIS-IX

TOUS LES LIVRES
SURREALISTES

DÉPOSITAIRE GÉNÉRAL
DES ÉDITIONS
VARIÉTÉS
N O R D

LES CAHIERS DU SUD
LE ROUGE ET LE NOIR
LA RÉVOLUTION SURREALISTE

DEMANDEZ L'ENVOI
DE NOS CATALOGUES

НЕМОГУЋЕ

L'IMPOSSIBLE

NEMOGUĆE

Штампање завршено 31 маја 1930 године, у Графичком Уметничком Заводу „Планета“, Београд. Поред обичног издања, отиснуто је и 160 примерака на кунстдрук хартији, од којих 25, нумерисаних и потписаних садрже по један оригиналан прилог.

Ц Е Н А :

Обични примерци Дин. 40.—
Примерци на кунстдрук хартији Дин. 80.—
Луксузни нумерисани примерци Дин. 350.—

PRIX POUR L'ÉTRANGER :

Exemplaires ordinaires 20 fr. français
Exemplaires de luxe 40 fr. français
Exemplaires de luxe numérotés et signés contenant un original . 150 fr. français

ГЛАВНИ ДЕПОЗИТ: ФРАНЦУСКО-СРПСКА КЊИЖАРА А. М. ПОПОВИЋА, Београд, Сремска 4.

DÉPOSITAIRE POUR L'ÉTRANGER
LIBRAIRIE JOSÉ CORTI, PARIS IX, 6 rue de Clichy

Алманах *Немојуће–L'impossible*

Мултимедијално уметничко дело групе српских надреалиста из 1930. године

Са појавом авангарде у првим деценијама XX века дошло је до обнове скоро већ заборављених штампаних алманаха. Некада су били сродни календарима или годишњацама, са жанровски различитим прилозима, а тада су им авангардне групе уметника удахнуле нови живот својих манифестних гласила. Поред многобројних авангардних ревија, у Београду је током двадесетих година објављена и серија алманаха, од којих су *Црно на бело* (1923), *Алманах Бранка Радичевића* (1924), *Чаша бодје* (1925) и *Ноби Исџок* (1927), били посебно значајни јер су се у њима по први пут појавили и неки од уметника који ће, само неколико година касније, прихватити идеологију надреализма.

Алманах *Немојуће–L'impossible* објавила је новооснована група у Београду 1930. године, па се због тога, одмах на почетку, појављује њен манифест испод кога су имена свих тринаест припадника револуције надреализма.¹ Иза манифеста следи анкета *Чељустѝ дијалекѝишке*, па стихови и прозни текстови, програмски и критички памфлети, изјаве уметника, филмски сценарио и разни други садржаји. Текстуални прилози, овде само укратко набројани, били су прапраћени обиљем визуелног материјала (фотографије, колажи, фотограми, цртежи итд.), што је алманаху давало крајње хетерогену, мултимедијалну уметничку форму. На први поглед, стиче се утисак да је структура алманаха у нереду ако се упореди са устаљеним формама дневних или периодичних масовних публикација. Алманах *Немојуће–L'impossible* не признаје конвенционалну укупљеност рубрика поређаних по значају, јер он, као колективно дело авангарде, не прави разлику и хијерархијску скалу вредности и значења међу објављеним прилозима. Тако се на његовим страницама, као на светлосној призми, равноправно преламају радови српских и француских надреалиста: Дединца, Арагона, Вана Бора, Ристића, Елијара, Костића, Александра и Николе Вуча, Переа, Коче и Петра Поповића, Тириона, Матића и многих других.

Будући да није ни класична књига, а ни новина, величина алманаха је могла да се смести негде између те две стереотипне форме. Његови састављачи, београдска група надреалиста,

одабрала је формат који је био знатно већи од тадашњих модернистичких књижевних ревија. Наиме, величина његове странице је у формату А4, а то је био стандардно најпогоднији формат за слагање и чување, како каже Карел Тајге. Он, је наиме, сматрао да стандардизацију формата морају поштовати не само научне, већ и авангардне уметничке публикације.² *Немојуће–L'impossible* по својој величини, једноставним брошираним повезом, али и неконвенционалним графичким и типографским квалитетима, као и мултимедијалним садржајем испуњава основне захтеве модерне штампе, која је, по мишљењу Тајгеа, са руском револуцијом отворила сасвим ново поглавље у дугој историји штампарства.

Алманах није могао бити укоричен у тврди повез и украшен луксузним илустрацијама у боји на скупој хартији, као његов праоблик из историје штампарства, јер није био намењен библиофилима и богатим читаоцима, већ уметничкој и алтернативној публици коју је морао тек придобити, односно, код које је тек „требао агитовати“, како би то Тајге рекао, за идеје надреализма. Није било довољно ни одабрати прилоге, установити ред и хијерархију вредности међу њима, па их онда објавити како је то било уобичајено у пракси, пре свега, књижевних и уметничких часописа. Уредник Марко Ристић морао је имати одређена знања из области типографије и штампе да би обликовао разнородне садржаје у нову, неконвенционалну, структуру алманаха, а све је то још морало бити у служби револуције надреализма. Да је он тачно разумевао суштину новог приступа у обликовању авангардног дела показао је већ његов, коју годину раније (1928) објављен, антироман *Без мере*, који такође одступа од формата и прелома типичног за класичну књижевност. Међутим, овде би било добро указати и на Ристићево запажање о једном другом надреалистичком алманаху – *50 у Еброји* из 1929. године. „Ништа против тога немам да тај часопис објављује репродукције слика које могу бити осећајне и 'добре', које ми се могу 'свидети' или не, али које се задржавају у границама артистичких интенција... Објављивање поменутих прилога (није реч о њиховој вредности, већ о њиховом смеру) показује прила-

гођавање... пристанак тих младића на једно конвенционално књижевно и уметничко становиште,“ писао је тада Ристић, вођа групе надреалиста окупљене око алманаха *Немојуће–L'impossible* као око заједничког, не само уметничког, већ и животног пројекта.³

Пошто се авангардне публикације обрађају пре свега читаоцима из битно промењене, обично ниже социјалне лествице у односу на традиционалне претплатнике антологија, годишњака и других академских издања, стандардна величина, јефтина хартија и меки, броширан, повез алманаха сасвим су одговарали тој публици. Али, са друге стране, нека гласила авангарде била су истовремено одштампана и у луксузној варијанти, јер њихови сарадници и уредници нису желели да забораве ни представнике грађанске елите, пошто су јој многи, а то је био случај и са српским надреалистима, већ рођењем припадали. Тако је алманах *Немојуће–L'impossible* одштампан, како је наведено у импресуму, „31. маја 1930. године у Графичком Уметничком Заводу „Планета“ у Београду, а поред обичног издања отиснуто је и 160 примерака на кунстдрук хартији, од којих 25, нумерисаних и потписаних, садрже по један оригинални прилог.“⁴

С обзиром на живу активност и француских и београдских надреалиста на измаку двадесетих година XX века, као и на присност међусобне сарадње која се може уочити како на страницама последњих бројева часописа *La révolution surréaliste* тако и у алманаху, није неочекивана двојезичност у његовом називу – *Немојуће–L'impossible*.⁵ На прикупљању материјала, његовом организовању и коначном објављивању интензивно се радило од средине 1929, када је на иницијативу Ђорђа Јовановића, Оскара Давича и Ђорђа Костића, младих уредника листа *Трајоби* (1928), окупљена већа група београдских надреалиста међу којима Душан Матић, Марко Ристић, Александар Вучо и Младен Димитријевић, да би се постепено њихов број увећавао у току самог рада на пројекту *Немојуће–L'impossible*. У једном тренутку, читав подухват је могао задобити изглед само још једне књижевне трибине, које су двадесетих година XX века биле омиљене у Београду, али то је срећно избегнуто. Одредница „Надреалистичка издања“, на корицама алманаха, јасно је означавала његову идејну припадност. Корице и насловна страна, и без ове напомене, визуелно су се упадљиво разликовале од тадашњих књижевних, уметничких и других часописа. Надреалисти бирају графички дизајн у коме је

агресиван контраст ружичасте и црне боје употребљен различитим типовима слова како би све то функционисало не само као омот алманаха, већ и као плакат чија се порука лако чита и сагледава. Типографско богатство на корицама, неуједначен и асиметричан прелом, неочекиване појаве великих и малих цртежа, фотографија, колажа, видљиво су разбиле укупљени модел странице штампаних књига и часописа. Алманах је, дакле, био пример мултимедијалне структуре у којој су слика и текст функционисали у новом кључу, као визуелна целина авангардног уметничког дела.

Целокупан визуелни материјал објављен 1930. године у алманаху *Немојуће–L'impossible*, изражава програмске ставове надреализма, пре свега оне о аутоматизму мисли и о неисцрпном богатству подвести, али и о одушевљењу за експеримент у сфери визуелних уметности. Већ приликом прелиставања алманаха чак и савремени посматрач, навикнут на богато илустроване ревије и књиге, мора приметити његову велику визуелну раскош. Почев од фотографије *Задржано бексџибо надсџиварности* Николе Вуча, на насловној страни, нижу се фотограми Вана Бора, колективни цртежи (*le cadavre exquis*), слике, колажи, фотоколажи и вињете, што чини укупно 59 „илустрација“ на 136 страна алманаха. Дакле, између текста и слике успостављен је сасвим нов однос пропорције. Ради се о новој публикацији која, по Тајгеовом мишљењу „испољава тенденцију да се претвори у књигу са сликама, у албум,“ јер модерна штампа „рађа нов облик књиге који спаја у једну целину слику и текст, од штампане књиге настаје – *џиџофоџо*.“⁶ Алманах *Немојуће–L'impossible* сасвим би одговарао баш тој врсти публикације – то је албум, или „песничка књига са сликама“ како су је сами надреалисти називали да би избегли цензуру у време диктатуре краља Александра Карађорђевића 1929. године.⁷ Са друге стране, опет, посматран у целини, алманах представља јединствен пројекат колективног уметничког деловања тринаесторице београдских надреалиста и њихових истомишљеника из Париза.

На његовим страницама је посебно значајна и упадљива појава фотографије, фотограма, фотоколажа, каква до тада није била забележена ни у једној домаћој публикацији. Та изузетна особеност надреалистичког алманаха у односу на гласила других авангардних група може се тумачити најмање на три начина. С једне стране, било је сасвим у складу с одабраним концептом модерне типографије и

оптичком композицијом прелома странице да баш фотографија добије предност, у односу на традиционални цртеж или репродукцију слике. Са друге стране, не сме се никако губити из вида намера београдских надреалиста да прате модел француских надреалистичких часописа и књига, пре свега, *La révolution surréaliste* и Бретонову *Нађу*, у којима је фотографија добила сасвим ново и до тада неуобичајено значајно место. И, на крају, али не и на последњем месту, свакако треба мислити о утицају филма у анализама авангардних ревија, нарочито оних са дадаистичком и надреалистичком оријентацијом. „Тренинг модерног вида био је, уосталом, у великој мери и филм, а својства добре кинематографије – темпо, згушњавање, изражајност, изненађујућа монтажа, сажетост, скраћенице и назнаке, поред крајње подробности (детал – крупни план), директна форма – требало би да буду и својства модерне књиге, узор књижевности и штампању књига,“ препоручивао је тридесетих година XX века Карел Тајге.⁸

Изразиту вољу да уђе у експеримент показао је Ристић приликом дизајнирања алманаха, као што су, уосталом, то учинили и његови сарадници. Неке странице, као „Мистерија људске главе“ и „Љускари на прсима“, биле су компоноване на начин немог филма, па је визуелна нарација прекидана блоковима текста. „Љускари на прсима“ представљају, у ствари, сценарио за истоимени филм Александра Вуча, али и неку врсту књиге снимања коју обликују колажи Марка Ристића. Часопис *La révolution surréaliste* из 1929. године који је објавио сценарио Салвадора Далија и Луиса Буњуела за филм „Андалузијски пас,“ могао је бити и непосредан узор за објављивање „Љускара на прсима“ у алманаху *Немојуће*, јер се о томе говорило међу београдским надреалистима.⁹ Уосталом, познато је да је у кругу београдских као и француских надреалиста филм био посебно вреднован као нова уметност, између осталог можда и зато што се, према речима Марка Ристића, њихово детињство углавном преклапало са детињством филма.¹⁰

Ако у идејном смислу српски надреализам не дугује ништа дадаизму, то исто важи и за графички дизајн његових издања. И ту су њихови узорци били донекле различити, али је и за једне и за друге од пресудног значаја било искуство руске конструктивистичке типографије. Док је дадаизам непосредно преузимао конструктивистичка решења, надреализам се на њих индиректно угледао кроз форму фран-

цуских часописа, где је овај утицај био комбинован са традицијом плаката. У том смислу се *La révolution surréaliste*, часопис који је излазио од 1924. до 1929. године у Паризу, може издвојити као непосредан узор, па чак и модел како у равни садржаја тако и у графичко-типографској концепцији алманаха. Уосталом, сарадња између две групе надреалиста је била двосмерна, односно, нису само београдски надреалисти као Мони де Були, Марко Ристић, Душан Матић и други, учествовали у анкетама и експериментима париске групе, него је то било и реципрочно. Бретон је, на пример, у алманаху *Немојуће–L'impossible* први пут објавио своје стихове у прози „Роèmes“, јер је његов лични контакт са Ристићем успостављен још 1926. године.¹¹ Од посебног значаја била је сарадња Пола Елијара, а нарочито Андре Тириона, који је заједно са Марком Ристићем и другим „млађим“ члановима групе, непосредно учествовао и у графичком обликовању алманаха у време свог краткотрајног боравка у Београду 1929. године.¹²

Алманах *Немојуће–L'impossible* представља, дакле, прву заједничку публикацију тринаесторице београдских надреалиста, али и сведочанство њихове блиске личне и идејне присности са париском централом. Међутим, он је остао усамљен експеримент у крилу српске авангарде, јер концепција мултијезичког и мултимедијалног колективног рада није настављена касније, чак ни у оквирима надреализма. Алманах је обележио нове границе и поставио оквир за друге заједничке наступе надреалиста, какав је, пре свега, био часопис *Надреализам данас и обде*, који је излазио током 1931. и 1932. године. Ако се мимо садржаја, који је без сумње померио конвенционалне оквире лепе књижевности и лепе уметности, алманах посматра као аутономно уметничко дело, онда треба закључити да *Немојуће–L'impossible* доноси и један нов типографски модел књиге у сликама. Структура алманаха, с обзиром на формат, прелом и графичко обликовање ритмичног смењивања текста и слике, ослања се на гласило француских надреалиста *La révolution surréaliste*. Али за разлику од француских надреалистичких часописа, алманах *Немојуће–L'impossible* није имао конвенционалан распоред рубрика, а строга традиционална хијерархија се није поштовала ни у редоследу објављених текстуалних и визуелних прилога.

Алманах, осим тога, представља идеолошки најозбиљнији облик колективне акције групе београдских надреалиста, која се даље може

пратити у равни индивидуалних теоријско-филозофских текстова објављених у књигама Марка Ристића и Коче Поповића, *Нацрт за једну феноменологију ирационалној* (1931) или Ристићевој и Боровој расправи *Анџи-зиг* (1932). Ипак, њега треба понајвише ценити као ризницу визуелне уметности српског надреализма, утолико пре, што су у међувремену

изгубљени неки од ту објављених радова – цртежи, *cadavre exquis*, слике, колажи, фотографије и фотограми – може се рећи, отуда, да се готово све информације о мулти-медиијалним истраживањима београдске групе надреалиста налазе у *Немојућем*.

Миланка Тодић

Напомене

¹ „Пошто су констатовали да међу свима њима у начелу постоји, мимо свих индивидуалних разлика, извесна духовна сагласност, и да их једна стална издвојеност дели од свега што се око њих намеће као духовни живот, потписани су сматрали да су им наметнути, у датим околностима, једно прецизније истицање онога што им је заједничко и један дисциплинованији колективни активитет, ради кога сваки од њих пристаје да жртвује психолошку страну свога 'ја'. Они су решени да, и у непредвидљивим дијалектичким моментима овог активитета, учине и одрже константним и несводљивим, кретање свог непрестаног идеолошког и моралног дефинисања. Ова прва заједничка публикација представља само један видљив моменат у обележавању тог неопходног дефинисања,“ а иза овог манифеста били су следећи потписници: Александар Вучо, Оскар Давичо, Милан Дединац, Младен Димитријевић, Ване Живадиновић-Бор, Живановић-Ное, Ђорђе Јовановић, Ђорђе Костић, Душан Матић, Бранко Миловановић, Коча Поповић, Петар Поповић, Марко Ристић, *Немојуће-L'impossible*, Београд 1930, с.р. Манифест београдске групе надреалиста прво је објављен у листу *Полијтика*, Београд 14. април 1930, а поводом представљања српског надреалистичког алманаха *Немојуће-L'impossible* преведен је и прештампан у новооснованом француском гласилу надреализма, *La Surréalisme au service de la révolution*, no. 1, Pariz 1930, 11-12.

² К. Тајге, *Konstruktivistička tipografija na putu ka novoj formi knjige*, *Vašar umetnosti*, Beograd 1977, 183.

³ М. Ристић, *Од исцјој њисца*, Нови Сад 1957, 113-114.

⁴ Тираж је припадао Француско-српској књижари А. М. Поповића у Београду и Librairie José Corti у Паризу, *Немојуће-L'impossible*, Београд 1930, с.р.

⁵ Бранко Алексић сматра да су Бретонови погледи на свет, дубоко прожети Хераклитовим учењем, утицали на избор наслова за алманах: „Ако се не надаш, нећеш се никада срести са неочекиваним, које је неиспитано и (које је) у немојућем (dans l'impossible). А Бретонова амбиција је била да се 'страсно труди' да то 'немојуће' претвори у 'могуће' - што упућује непосредно на наслов алманаха надреализма, објављеног у Београду маја 1930: *Немојуће/L'impossible*,“ Б. Алексић, *Бретон и Ристић у пећини вила, Ошкривење у надреализму*, Београд 1983, 203.

⁶ К. Тајге, *nav. delo*, 188.

⁷ Књијар Обрадовић је био позван у управу града где су га питали: „Како сте смели да пустите 'Намојуће', тај орган надреалистичке партије, а да претходно не пошаљете један примерак на цензуру?“, на шта је он „добро одговорио: „То није никакав орган, већ књига песничка са сликама, без уредника, тако да по закону о штампи нисам био ни принуђен да је подносим цензури,“ писмо Александра Вуча упућено Марку Ристићу,

28. јула 1930. године. Нова концепција алманаха није била баш разумљива ни београдској културној јавности, јер се *Немојуће-L'impossible* „слабо продавало“ и на изложби надреалистичких издања одржаној у Уметничком павиљону Цвијета Зузорић у Београду 1932, писмо Александра Вуча упућено Марку Ристићу, 31. јануар 1932, Заоставштина Марка Ристића, Архив САНУ, Београд, инв. бр. 14882, к. II.

⁸ К. Тајге, *Konstruktivistička tipografija na putu ka novoj formi knjige*, 174.

⁹ За време боравка у Паризу, новембра 1929, Милан Дединац је био у прилици да се упозна са Далијем, као и да присуствује „петљанцијама“ око објављивања тог чувеног сценарија у *La révolution surréaliste*, no. 12, Pariz 1929, 34-37. Дединац је тада у Паризу радио са Елијаром на француском преводу своје поеме *Јабна њишца*, в. писмо Милана Дединца Душану Матићу, 17. новембар 1929, Заоставштина Марка Ристића, Архив САНУ, Београд, инв. бр. 14882, к. II.

¹⁰ М. Ристић, *Од исцјој њисца*, 242. „Филм садржи више лирских могућности но ма која друга уметност. Метафизичка идеја слободе, пошто се у филму рукује поглавито сликама (дакле искључиво конкретним елементом), гледаоцу се та идеја може непосредно сугерирати, рекао бих чак и доказати. Случај, случајност, извитоперавање психологије, све што је мрачно, тајанствено, подмукло и алогично, све што нас више и не мори у сновима, сва она дубока, бездана страна стварности на данашњем првокласном филму и не долази до изражаја. Напротив, најчувенији режисери се труде да фабула буде што свакодневнија... Изузев René Clair, Man Ray, Francis Picabia, Marcel Duchamp, Jean Borlin који у свом чистом филму, ENTR'ACTE постизавају врхунац узбудљивости користећи се до краја трансцендентном ирационалношћу кинематографског збивања – развој ове уметности креће се у правцу позоришне реконструкције и више мање успелом прилагођавању животном динамизму“, писао је проициљиво и обавештено Мони де Були, О чистом филму, *Вечност*, 1926, с.р. Истог филма, за који су Клер и Пикабија написали сценарио, сећао се и Марко Ристић поводом изложбе француске кинотеке у Београду 1954. године, М. Ристић, *Од исцјој њисца*, 245.

¹¹ А. Breton, *Poèmes, Немојуће-L'impossible*, Београд 1930, 106-109. Та песма је касније објављена у Бретонској збирци *Le Revolver à cheveux blancs* (1932), М. Ristić, *Posle smrti Milana Dedinca i Andre Bretona, Сбегок или саучесник*, Београд 1979, 263; М. Ristić, *La nuit du tournesol, André Breton 1896-1966 et le mouvement surréaliste, La nouvelle Revue Française*, no. 172, Pariz 1967, 699-706.

¹² А. Thirion, *Note sur l'argent, La révolution surréaliste*, no. 12, Pariz 1929, 24-28; А. Thirion, *Révolutionnaires sans révolution*, Paris 1972, 267; М. Ristić, *Posle smrti Milana Dedinca i Andre Bretona, Svedok ili saučesnik*, 262.

The Almanac *Nemoguće-L'impossible*

A 1930 Multimedia Work of Art by the Serbian Surrealist Group

The advent of the avant-garde in the first decades of the 20th century brought back the almost forgotten printed almanacs. Once they had been similar to calendars or yearbooks and carried contributions of different genres, while now different groups of avant-garde artists breathed new life into them, that of a manifesto. In addition to numerous avant-garde reviews, a series of almanacs was also published in Belgrade in the 1920's, of which *Crna na belo (In Black and White)* (1923), *Almanah Branka Radičevića/The Almanac of Branko Radičević* (1924), *Čaša vode (A Glass of Water)* (1925) and *Novi istok (The New East)* (1927) were of particular importance, because some of the artists who would only a few years later espouse the ideology of Surrealism also featured in them for the first time.

The almanac *Nemoguće-L'impossible* was published by a newly set up group in Belgrade in 1930, which is why its manifesto features at the very beginning, signed by the thirteen spearheads of the Surrealist revolution¹. Then followed the survey *The Jaws of Dialectics*, verse and prose texts, programmatic and critical pamphlets, statements of artists, film scripts, and a lot of other material. Textual contributions, only briefly listed here, are copiously complemented by visual matter (photographs, collages, photograms, drawings, etc.), making the almanac a heterogeneous, multimedia art form. At first glance, the impression is gained that the almanac is structurally disarrayed when compared to the established order reigning between the various sections of daily or periodical mass publications. The almanac *Nemoguće-L'impossible* does not recognize their conventional rigid structure of sections classified according to importance, because, being a collective avant-garde product, it makes no distinction between nor evaluates on a hierarchical scale the values or importance of the published contributions. Thus, like in a light prism, it refracts on an equal footing works by Serbian and French Surrealists: Dedinac, Aragon, Vane Bor, Ristić, Eluard, Kostić, Aleksandar and Nikola Vučo, Péret, Koča and Petar Popović, Thirion, Matić and many others.

The almanac being neither a classical book nor a paper, it was possible for its size to range anywhere between these two stereotype forms. Its compilers, the Belgrade group of Surrealists, chose a format considerably larger than the one employed

for modernist literary reviews at the time. Namely, its page size is format A-4, which was the most suitable and standard format for filing and keeping, as Karel Teige says. It is, namely Teige's opinion that not only scientific but also avant-garde art publications have to observe such format standardization.² By its size, its simple paper binding, but also its unconventional graphic and typographic qualities, and its multimedia content, *Nemoguće-L'impossible*, meets, thus, the basic requirement of modern press which, in Teige's view, with the Russian revolution, opened up a wholly new chapter in the long history of printing.

The almanac was not stiff-bound and adorned with elaborate color illustrations on expensive paper, as its prototype from the history of printing, because it was in fact not meant for bibliophiles and rich readers, but for an artistic and alternative audience which it yet had to win over, i.e., the kind of public which required some 'canvassing' as Teige would say, for the promotion of Surrealist ideas. It was not enough only to collect contributions, establish an order and a hierarchy of values among them, and then publish them, as was usual in the practice of, primarily, literary and art reviews. The editor, Marko Ristić, had to be versed in typography and printing in order to mold the heterogeneous features to fit into the unconventional structure of the almanac, for everything to be in the service of the Surrealist revolution. The fact that he had grasped the essence of the new approach to creating an avant-garde work is demonstrated already by his anti-novel *Bez mere (Without Measure)*, published several years earlier, in 1928, which also departs from the format and make-up typical of classical literature. However, it is particularly important to point out here Ristić's observation about another Surrealist almanac – *50 u Evropi (50 in Europe)*, from 1929. "I have nothing against that magazine publishing reproductions of paintings which may be sensitive and 'good', which I may or may not 'like', but which are confined to the boundaries of artistic intentions ... The publication of the mentioned contributions (we are not talking about their value, but about their direction) shows adaptation ... the acquiescence of these lads with a conventional literary and artistic standpoint," Marko Ristić, the leader of the Surrealist group rallied around the almanac *Nemoguće-L'impossible* as

their joint, not only artistic, but life project, wrote at the time.³

As avant-garde publications primarily target a readership from a substantially different, lower rung of the social ladder, relative to the traditional subscribers to anthologies, yearbooks and other academic publications, the standard size, the inexpensive paper and the soft, paper binding of the almanac were just right for that audience. But, on the other hand, some avant-garde heralds were at the same time published in luxurious editions, because their contributors and editors did not want to leave out representatives of the bourgeois elite either, because many of them, as was also the case with the Serbian Surrealists, had been born into it. Thus the almanac *Nemoguće-L'impossible* was printed, as stated in its imprint, on "31 May 1930 in the *Planeta* Printing Art Studio in Belgrade, and, in addition to the standard edition, 160 copies on glossy art paper have also been also printed, 25 of which, numbered and signed, contain an original contribution each."⁴

In view of the lively activities of both French and Belgrade Surrealists in the late 1920's, as well as their close cooperation recorded on the pages of either the last issues of the magazine *La révolution surréaliste* or the almanac, its bilingual title – *Nemoguće-L'impossible*⁵ is not at all unexpected. Intensive work on collecting, organizing and ultimately publishing the material, was undertaken from mid-1929, when, at the initiative of Djordje Jovanović, Oskar Davičo and Djordje Kostić, the young editors of the paper *Tragovi (Trails)*, a large group of Belgrade Surrealists assembled, among whom were Dušan Matic, Marko Ristić, Aleksandar Vučo and Mladen Dimitrijević, with their number gradually expanding as work on the *Nemoguće-L'impossible* project progressed. At a certain point, the entire undertaking could have looked like just another literary get-together, of the kind popular in Belgrade in the 1920's, but luckily, this was not the case. The designation *Surrealist Editions* on the almanac's covers, clearly indicated where it belonged in terms of concept. Even without this indication, the covers and the front page strikingly differed visually from the literary, art and other magazines of the time. The layout the Surrealists chose featured a dramatic pink and black contrast, garnished with different letter fonts, to make it all function not only as the cover of the almanac but also as a poster with a message that readily comes across. The elaborate typography on the covers, the varied and asymmetrical make-up, the unexpected appearance of large and small drawings, photographs, collages, all these visibly disrupted the type-

cast model of printed books and magazines. The almanac was, thus, an example of a multimedia structure in which picture and text operated in a new key blending into a visual composite of an avant-garde work of art.

All of the visual material featuring in the 1930 almanac *Nemoguće-L'impossible*, reflects the program planks of the Surrealists, primarily those on the automatism of thought and the inexhaustible fount of the subconscious, but also their enthusiastic experimentation in the visual arts sphere. Just leafing through the almanac, even the present-day viewer, accustomed to richly illustrated reviews and books, cannot but notice its lavish visual luxury. Starting with Nikola Vučo's photograph *The Arrested Flight of Surreality* on the cover page, there follow Vane Bor's photograms, collective drawings (*le cadavre exquis*), pictures, collages, photocollages and vignettes, making up a total of 59 "illustrations" on the almanac's 136 pages. Thus, an entirely new ratio between text and picture was established. It was a new publication that, in Teige's opinion, "tends to become a picture book, an album", for, modern press "breeds a new form of book which fuses picture and text into a single whole, from printing the book becomes – a *typophoto*"⁶. The almanac *Nemoguće-L'impossible* is perfectly suited to just such a type of publication – it is an album, or a "poetry picture book", as the Surrealists themselves called it in order to avoid censorship at the time of King Aleksandar Karadjordjević's dictatorship in 1929.⁷

The photographs, photograms and photocollages splashed over its pages in a way never before seen in any domestic publication gave it a distinct character. This exceptional feature of the Surrealist almanac, as compared to the heralds of other avant-garde groups, can be interpreted in at least three ways. On the one hand, given the modern typography concept and optical make-up composition chosen, it was only natural for photography to be preferred to the traditional drawing or picture reproduction. On the other hand, sight must never be lost of the intention of the Belgrade Surrealists to emulate the model of French Surrealist magazines and books, primarily *La révolution surréaliste* or Breton's *Nadja*, which gave photography a quite new and up to then uncommonly important place. And last, but not least, was also the influence of film, which should be seriously taken into consideration when analyzing avant-garde reviews, especially those of a Dada or Surrealist orientation. "Film" also largely provided training for the modern vision, as it were, and the properties of good cinematography – tempo, condensation, expressivity,

crosscuts, terseness, shortcuts and hints, in addition to maximum attention to detail – close-ups, direct form – should also be the properties of the modern book, a model for literature and book printing," – Karel Teige recommended in the 1930's.⁶

Ristić exhibited a particular proclivity for experimentation when designing the almanac, as, in fact, did his collaborators. Some of the pages, like *The Mystery of the Human Head* and the *Crustaceans on the Chest* were composed after the fashion of silent movies, with the visual narration interrupted with blocks of text. *Crustaceans on the Chest*, was in fact, the script for Aleksandar Vučo's film by the same name, but also some sort of a shooting script patterned by Marko Ristić's collages. The 1929 magazine *La révolution surréaliste*, which published Salvador Dalí's and Louis Buñuel's scenario for the film *An Andalusian Dog*, could have directly inspired the publishing of the *Crustaceans on the Chest* in the almanac *The Impossible*, for it was a conversation topic among the Belgrade Surrealists.⁹ It is well-known, after all, that the Belgrade Surrealists, like the French ones, particularly valued film as a new art, inter alia, perhaps because, as Marko Ristić remarked, their infancy mainly coincided with the infancy of film.¹⁰

If Serbian Surrealism owes nothing to Dada in the conceptual sense, the same goes for the layout of its publications. Their models in that respect were also somewhat different, with, however, the experience of Russian constructivist typography decisive for both. While Dadaism directly took over constructivist solutions, Surrealism emulated them indirectly via the form of French magazines, where this influence combined with the tradition of posters. In that sense the almanac's content and graphic and typographic layout concept can be said to have been fashioned after, in fact directly modeled on, *La révolution surréaliste*, published from 1924 to 1929 in Paris. Indeed, cooperation between the two groups of Surrealists was a two-way street, with not only Belgrade's Surrealists like Monny de Bouilly, Marko Ristić, Dušan Matić and others participating in the surveys and experiments of the Paris group, but also vice-versa. Breton, for example, first published his prose verse *Poèmes* in the almanac *Nemoguće–L'impossible*, for he had established personal contacts with Ristić already in 1926.¹¹ Of exceptional importance was also the cooperation of Paul Eluard, and, in particular,

André Thirion, who, together with Marko Ristić and other "junior" members of the group, participated in designing the graphic layout of the almanac during his brief stay in Belgrade in 1929.¹²

The almanac *Nemoguće–L'impossible*, was, thus, the first joint publication of the thirteen Belgrade Surrealists, but also testimony to their personal and ideatic closeness to the Paris headquarters. It, however, remained an isolated experiment in Serbian avant-garde echelons, because the concept of multilingual and multimedia collective work was not sustained later, not even within the Surrealist fold. The almanac set new frontiers and the framework for other joint Surrealist projects, such as, notably, the magazine *Surrealism Here and Now*, which was published in 1931 and 1932. If, apart from its content, which doubtlessly shifted the conventional boundaries of belles-lettres and the fine arts, the almanac *Nemoguće–L'impossible* is viewed as a work of art in its own right, it evidently introduces a new typographical picture book model. The structure of the almanac, namely its format, make-up and layout, the rhythmically alternating verbal and visual, partly draws on the herald of the French Surrealists, *La révolution surréaliste*. However, *La révolution surréaliste* also sought to look like a science journal, for instance *La Nature*. Unlike these French Surrealist and science magazines, the almanac *Nemoguće–L'impossible* did not have a conventional arrangement of sections, and a strict traditional hierarchy was not observed in publishing the textual and visual contributions.

Apart from that, the almanac also constitutes the beginning and ideologically the most valuable form of collective action by the Belgrade Surrealist group, which can, later, be followed also at the level of individual theoretical-philosophical texts published in the books of Marko Ristić and Koča Popović, *Nacrt za jednu fenomenologiju iracionalnog* (*Outline for a Phenomenology of the Irrational*) (1931) or Ristić's and Bor's treatise *Anti-zid* (*Anti-wall*) (1932). Still, it is to be valued first and foremost as a treasure trove of Serbian Surrealist visual art, the more so as some of the works published in it – drawings, le cadavre exquis, pictures, collages, photographs and photograms – have since been lost, so that *The Impossible* can provide comprehensive information about the multimedia explorations of the Belgrade group of Surrealists.

Milanka Todić

Notes

- ¹ "As they noted that in principle, despite all individual differences, there existed between them a given spiritual kinship, and that a certain abiding detachment distinguished them from everything around them imposed as spiritual life, the signatories felt that a more precise emphasis on what they had in common and a more disciplined collective activity were called for under the given circumstances, for the sake of which each one of them accepted to sacrifice the psychological aspect of their respective "Egos". Even in the unpredictable dialectical moments of this activity, they are resolved to maintain and keep constant and irreducible the evolution of their incessant ideological and moral definition. This first joint publication represents only one visible moment in designating this necessary definition", and behind this manifesto were: Aleksandar Vučo, Oskar Davičo, Milan Dedinac, Mladen Dimitrijević, Vane Živadinović-Bor, Živanović-Noe, Djordje Jovanović, Djordje Kostić, Dušan Matić, Branko Milovanović, Koča Popović, Petar Popović, Marko Ristić, *Nemoguće–L'impossible*, Belgrade 1930, s.p.; the Manifesto of the Belgrade Surrealist group was first published in the daily *Politika*, Belgrade 14 April 1930, and, on the occasion of the presentation of the Serbian Surrealist almanac *Nemoguće–L'impossible*, was translated and reproduced in the just started French Surrealist herald, *Le Surréalisme au service de la révolution*, No. 1, Paris 1930, 11–12.
- ² K. Teige, *Constructivist Typography on the Road to A New Book Form, Vašar umetnosti (Art Fair)*, Belgrade 1977, 183.
- ³ M. Ristić, *By the Same Author*, Novi Sad 1957, 113–114.
- ⁴ The circulation belonged to the French–Serbian Bookstore of A. M. Popović in Belgrade and the Librarie José Corti in Paris. *Nemoguće – L'impossible*, Belgrade, 1930, s.p.
- ⁵ In the view of Branko Aleksić, Breton's world outlook, deeply imbued with the teaching of Heraclitus, influenced the selection of the almanac's name: "If you have no hope, you will never meet with the unexpected, which is unexplored and (which is) in the impossible (dans l'impossible). And Breton's ambition was to 'passionately strive' to turn that 'impossible' into the 'possible' – which directly points to the title of the Surrealist almanac published in Belgrade in May 1930: *Nemoguće–L'impossible*," B. Aleksić, Breton i Ristić u pećini vila /Breton and Ristić in the Cave of the Fairies/, *Otkrivenje u nadrealizmu*, Beograd 1983, 203.
- ⁶ K. Teige, op. cit., 188.
- ⁷ The bookseller Obradović was summoned to the Town Hall and asked; "How dare you release The Impossible, that Surrealist party organ, without having sent a copy for censorship?", to which he "aptly replied: That is no organ, but a poetry picture book, without an editor, so that under the press law I was not required to submit it for censorship," letter of Aleksandar Vučo sent to Marko Ristić on 28 July 1930.
- The new concept of the almanac was not exactly clear to the Belgrade cultural public either, because The *Nemoguće–L'impossible* "sold poorly" even at the exhibition of Surrealist publications staged in 1932 at the Cvijeta Zuzorić Art Pavilion in Belgrade, letter of Aleksandar Vučo sent to Marko Ristić, 31 January 1932, Marko Ristić's Legacy, the SANU Archives, Belgrade, reg. no. 14882, box II.
- ⁸ K. Teige, *Constructivist Typography on the Road to A New Book Form*, 174.
- ⁹ During his stay in Paris, in November 1929, Milan Dedinac had occasion to meet Dali, as well as to witness the "fuss" surrounding the publication of this famous script in the *La révolution surréaliste*, No. 12, Paris, 1929, 34–37. At that time Dedinac was working with Eluard in Paris on the French translation of his long poem *Javna ptica (The Public Bird)*, see letter of Milan Dedinac to Dušan Matić, 17 November, 1929, Marko Ristić's Legacy, the SANU Archives, Belgrade, reg. no. 14882, box II.
- ¹⁰ M. Ristić, *By the Same Author*, 242. "Film offers more lyrical possibilities than any other art. Dealing mainly with pictures (namely, exclusively concrete elements) film can directly suggest, indeed prove, the metaphysical idea of freedom to the viewer. Chance, happenstance, distortion of psychology, all which is obscure, arcane, insidious and allogical, all which does not torment us in dreams anymore, all the deep, abysmal side of reality in fact does not come to expression in today's first-rate movies. On the contrary, the most famous directors take pains to make their plots as ordinary as possible... Except for René Clair, Man Ray, Francis Picabia, Marcel Duchamp, Jean Borlin, who in their pure film ENTR'ACTE, achieve the height of excitement employing to the full the transcendental irrationality of cinematographic happening, – the development of this art evolves in the direction of theatrical reconstruction and a more or less successful adaptation to life dynamism", Monny de Bouilly wrote perspicaciously and insightfully, *On Pure Film, Eternity*, 1926, s.p. Marko Ristić recalled the same film for which Clair and Picabia wrote the script, on the occasion of the French Film Library exhibition in Belgrade in 1954, M. Ristić, *By the Same Author*, 245.
- ¹¹ A. Breton, *Poèmes, Nemoguće–L'impossible*, Belgrade 1930, 106–109. That poem was later published in Breton's collection *Le revolver a cheveux blanc* (1932), M. Ristić, *Posle smrti Milana Dedinca i Andre Bretona, Svedok ili saučesnik (After the Death of Milan Dedinac and André Breton)*, *Witness or Accomplice*, Belgrade 1979, 263; M. Ristić, *La nuit de tournesol, André Breton 1896–1966 et le mouvement surréaliste, La nouvelle Revue Française*, No. 172, Paris 1967, 699–706.
- ¹² A. Thirion, *Note sur l'argent, La révolution surréaliste*, No. 12, Paris, 1929, 24–28; A. Thirion, *Révolutionnaires sans révolution*, Paris, 1972, 267; M. Ristić, *After the Death of Milan Dedinac and André Breton, Witness or Accomplice*, 262.

INDEKS

Nemoguće -L'impossible

A

Ajnštajn Albert (Einstein Albert), 13
Aleksić Dragan, 120
Andrić Ivo, 138
Aragon Luj (Aragon Louis), 7, 18, 26, 29, 31, 36, 45, 88, 137, 138

B

Banvil Teodor de (Banville Théodore de), 84
Beme Jakob (Boehme Jacob), 21, 32, 41
Bifon Žorž Luj Leklerk (Buffon George Louis Leclerc de), 9
Bijelić Jovan, 138
Blejk Vilijam (Blake William), 138
Bodler Šarl (Baudelaire Charles), 6, 109
Borel Petrus (Borel Petrus), 9
Breton Andre (Breton André), 7, 8, 13, 19, 36, 44, 45, 108, 112, 121, 138

C

Cara Tristan (Tzara Tristan), 33
Crnjanski Miloš, 138
Cvijanović S. B., 139

Č

Čaplin Čarli (Chaplin Charley), 92
Čiplić Miloje, 122, 123

D

Darvin Čarls Robert (Darwin Charles Robert), 51, 54
Davičo Oskar, 1, 2, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 25, 26, 28, 31, 32, 34, 36, 39, 44, 78, 105, 121, 122, 131, 137, 139
De Kvinsi Tomas (De Quincey Thomas), 99
Dedinac Milan, 1, 31, 50, 119, 120, 122, 131, 137, 138, 139
Dekart Rene (Descartes René), 5, 126
Deroko Aleksandar, 138
Dimitrijević Mladen, 1, 59, 120, 122, 131, 138
Dobrović Petar, 138
Drenovska Katia, 113

Dž

Džejms Vilijam (James William), 54

E

Edip, 54, 80
Elijar Pol (Eluard Paul), 67
Engels Fridrih (Engels Friedrich), 3
Epiktet, 13
Ernst Maks (Ernst Max), 23

F

Flamel Nikola (Flamel Nikolas), 39, 44
Flad Rober (Fludd Robert), 99
Flurno Teodor (Flournoy Theodor), 41
Ford Medoks Ford (Ford Medox Ford), 22
Frojd Sigmund (Freud Sigmund), 20, 25, 51, 53, 54

G

Gabler Heda, 19, 20
Gligorić Velibor, 120, 122, 123, 124

Gogolj Nikolaj Vasiljevič, 138
Gorki Maksim, 138
Grol Milan, 137
Geren Moris de (Guérin Maurice de), 85, 86

H

Habunek Vlatko, 90, 99
Hajgens Kristijan (Huygens Christian), 2
Hegel Georg Vilhelm Fridrih (Hegel Georg Wilhelm Friedrich), 3, 5, 51, 126, 137
Heraklit, 5, 41
Hjum Dejvid (Hume David), 126
Huten Ulrih fon (Hutten Ulrich von), 20

I

Isus Hrist, 20, 85, 86

J

Job Ignjat, 50
Jocić Ljubivoje, 122, 123
Jovanka Orleanka (Jeanne d'Arc), 86
Jovanović Dragoljub, 22
Jovanović Đorđe, 1, 2, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 20, 21, 23, 26, 28, 31, 32, 34, 35, 36, 39, 44, 62, 72, 121, 122, 127, 129, 130, 131, 137, 139, 140

K

Kant Imanuel (Kant Immanuel), 25, 126, 135
Karadžić Vuk Stefanović, 8
Kardano Đerolamo (Cardano Gerolamo), 14
Kašanin Milan, 124
Kle Pol (Klee Paul), 23
Klodel Pol (Claudel Paul), 84, 85, 86
Kont Ogist (Comte Auguste), 126
Kornelius Agripa, 41
Korti Hoze (Corti José), 140
Kostić Đorđe, 1, 2, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 18, 20, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 39, 44, 57, 67, 89, 104, 121, 122, 131, 137, 139
Kostić Milica, 138
Krakov Stanislav, 138
Kraven Artur (Cravan Arthur), 13
Kulundžić Josip, 138
Kušić Slobodan, 122, 127, 128, 130, 135
Kuza Nikolas de (Cusa Nicolas de), 25
Kuzanski Nikola, 13

L

Lajbnic Gotfrid Vilhelm (Leibnitz Gottfried Wilhelm), 126
Lao Ce, 41
Larus Pjer (Larousse Pierre), 75, 78, 87
Lazarević Branko, 138
Lenjin Vladimir Iljič, 138
Levi-Bril Lisjen (Lévy-Bruhl Lucien), 7
Livajs Metju Gregori (Lewis Matthew Gregory), 41
Lotreamon Isidor Dikas (Lautréamont Isidore Ducasse), 12, 20, 21, 30, 36, 37, 73, 84, 137
Lukić Milorad, 122, 123
Lul Ramon (Lulle Raymond), 41, 44

M

Malarme Stefan (Mallarmé Stéphane), 138
Manojlović Todor, 138
Marija Antoaneta (Marie Antoinette), 10
Matić Dušan, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 35, 37, 40, 45, 46, 47, 72, 76, 113, 115, 119, 120, 121, 122, 123, 127, 129, 130, 131, 136, 137, 138
Mejerson Emil (Meyerson Emile), 126
Milićević Živko, 137
Milovanović Branko, 1, 2, 6, 7, 9, 10, 13, 15, 17, 26, 28, 34, 101, 103, 122, 131
Mladenović Ranko, 138
Montenj Mišel (Montaigne Michel de), 13, 126

N

Nerval Žerar de (Nerval Gérard de), 15
Niče Fridrih (Nietzsche Friedrich), 126, 135
Novalis, 15

NJ

Njutn Isak (Newton Isaac), 61

P

Pandurović Sima, 27
Paskal Blez (Pascal Blaise), 86, 126
Pere Benžamen (Péret Benjamin), 77
Petković Vladimir, 138
Petković Vladislav Dis, 14
Petrović Rastko, 138
Pikaso Pablo (Picasso Pablo), 23, 92, 138
Pitagora, 41
Po Edgar Alan (Poe Edgar Allan), 113, 138
Popović A. M., 137, 140
Popović Bogdan, 13
Popović Koča, 1, 10, 13, 23, 36, 65, 91, 92, 98, 122, 131
Popović Petar, 1, 2, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 26, 28, 32, 34, 36, 40, 44, 74, 123, 131, 137

R

Rab Alfons (Rabbe Alphonse), 18
Ratković Risto, 122, 125
Rembo Izabel (Rimbaud Isabelle), 85
Rembo Žan Artur (Rimbaud Jean Arthur), 21, 23, 43, 44, 45, 73, 84, 85, 86, 87, 88, 138
Renan Ernest (Renan Ernest), 41
Rendgen Vilhelm Konrad (Roentgen Wilhelm Konrad), 92
Renevij Rolan de (Renéville Rolland de), 87
Reverdi Pjer (Reverdy Pierre), 138
Rigo Žak (Rigaut Jacques), 33, 34
Ristić Jovan, 124
Ristić Marko, 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 23, 26, 27, 28, 32, 33, 35, 37, 43, 44, 47, 59, 78, 113, 119, 120, 122, 123, 124, 127, 129, 130, 131, 136, 137, 138, 139
Ristić Ševa, 113
Ruso Žan-Žak (Rousseau Jean-Jacques), 18

S

Sad Alfons Fransoa, markiz de (Sade Alphonse Francois, marquis de), 6, 13
Sekulić Isidora, 138

Sen-Žist Antoan (Saint-Just Antoine), 46
Smit Helen, 41, 43
Spenser Herbert (Spencer Herbert), 13
Spinoza Baruh (Spinoza Baruch de), 45
Spiridonović-Savić Jela, 137
Stanković Siniša, 35
Stefanović Svetislav, 138
Stojanović Rade, 35, 83
Stojanović Sreten, 138
Stradivari Antonio (Stradivari Antonio), 86
Svift Džonatan (Swift Jonathan), 13

Š

Šar Rene (Char René), 105, 112
Šatobrijan Fransoa Rene (Chateaubriand François René), 85, 86
Šeli Persi Biš (Shelley Percy Bysshe), 138
Šopenhauer Artur (Schopenhauer Arthur), 126
Šrenk-Nocing (Schrenck-Notzing), 41, 99
Šumanović Sava, 138

T

Tartalja Marino, 139
Timotijević Dušan, 138
Tirion Andre (Thirion André), 44, 113, 137
Tokin Boško, 138
Tolstoj Lav Nikolajevič, 19, 22
Tomić Zvonko, 138

U

Ujević Augustin Tin, 138

V

Vagner Rihard (Wagner Richard), 86, 126
Valentin Bazil, 42
Vasić Marko, (Ristić Marko) (M' Vraua), 32, 75, 78, 139
Vaše Žak (Vaché Jacques), 21, 138
Verlen Pol (Verlaine Paul), 84
Vinaver Stanislav, 138
Vučo Aleksandar, 1, 2, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 32, 35, 39, 40, 46, 47, 72, 76, 77, 112, 113, 119, 120, 122, 127, 129, 130, 131, 137, 138, 139
Vučo Lula, 78, 113
Vučo Nikola, 97, 111, 122, 132, 135
Vujadinović Zvezdan, 122
Vukadinović Živojin, 138

Ž

Žane Pjer (Janet Pierre), 20
Žari Alfred (Jarry Alfred), 11
Žid Andre (Gide André), 13, 138
Živadinović Bor, Vane (Stevan), 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 44, 45, 54, 55, 64, 80, 84, 91, 93, 116, 122, 124, 127, 129, 131, 137, 139
Živanović Radojica Noe, 1, 2, 5, 6, 8, 9, 10, 13, 15, 33, 40, 65, 66, 67, 80, 87, 88, 100, 101, 102, 110, 122, 131, 137

Немогуће – L'impossible, Београд 1930.

Репринт излази поводом изложбе „Немогуће, уметност надреализма 1926–1936“
приређене у Музеју примењене уметности у Београду, новембар 2002 – фебруар 2003.
© 2002, Музеј примењене уметности, Београд

Издавач: Музеј примењене уметности
Бука Караџића 18, Београд
е-mail: mpu@yubc.net
За издавача: Иванка Зорић, директор
Уредник: Др Миланка Тодић
Превод: Биљана Велашевић и Ксенија Никчевић
Индекс: Јелена Пераћ
Компјутерска обрада: Студио Б&З, Београд
Штампа: Цицеро, Београд

Штампање ове публикације помогло је Министарство културе и јавног информисања Републике Србије.

Репринт алманаха *Немогуће–L'impossible* штампан је у четири стотине деведесет и девет примерака,
нумерисаних од 1 до 499, а посвећен је свим надреалистима који су у њему сарађивали 1930. године.

Примерак

Copy No.

Nemoguće – L'impossible, Belgrade 1930

Reprint published to accompany the exhibition *The Impossible, 1926 –1936 Surrealist Art*
at The Museum of Applied Arts, Belgrade, November 2002 – February 2003
© 2002, The Museum of Applied Arts, Belgrade

Published by: The Museum of Applied Arts
Vuka Karadžića 18, Belgrade
е-mail: mpu@yubc.net
For the publisher: Ivanka Zorić, Director
Editor: Milanka Todić, Ph.D.
Translation: Biljana Velašević and Ksenija Nikčević
Index: Jelena Perać
Prepress: Studio B&Z , Belgrade
Printed by: Cicero, Belgrade

The publishing of this almanac was assisted by the Ministry of Culture and Public Information of Republic Serbia.

The almanac *Nemoguće – L'impossible* has been reprinted in four hundred and ninety-nine copies,
numbered from 1 to 499 and is dedicated to all the Surrealists who contributed to it in 1930.

YU ISBN 86–7415–072–1